МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Єрмак Валерій Олександрович

УДК 351:336.71.02(477)
(індекс)

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування
(Галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів має посилання на відповідне джерело _____ В. О. Єрмак

Науковий керівник:
Орел Юрій Леонідович, кандидат наук з державного управління, доцент

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Єрмак В. О. Механізми державного регулювання розвитку банківської системи в Україні – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління». – Харків, 2026.

У дисертаційній роботі здійснено комплексне теоретико-прикладне дослідження механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій, європейської інтеграції, цифровізації фінансового сектору та структурної перебудови національної економіки. Отримано сукупність науково обґрунтованих результатів, що мають теоретичне значення для розвитку науки публічного управління та адміністрування і практичну цінність для вдосконалення державної регуляторної політики у банківській сфері.

У процесі дослідження узагальнено теоретико-методологічні підходи до розуміння державного регулювання як специфічної форми публічного управління, спрямованої на забезпечення стійкості, збалансованості та розвитку банківської системи. Обґрунтовано доцільність розгляду банківської системи не лише як об’єкта фінансового нагляду, а як складної публічно значущої фінансової підсистеми, що виконує стабілізаційні, трансформаційні та розвиткові функції у системі державного управління.

Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження механізмів державного регулювання розвитку банківської системи. Розкрито зміст понять «державне регулювання розвитку банківської системи», «механізм державного регулювання розвитку банківської системи» та «розвиток банківської системи» у публічно-управлінському вимірі. Доведено, що домінування фрагментарного, реактивного та переважно стабілізаційно-

наглядового підходу до регулювання обмежує розвитковий потенціал банківського сектору і не забезпечує повною мірою узгодження між стратегічними цілями державної політики, регуляторними інструментами та фактичними результатами їх реалізації.

Проаналізовано інституційно-правове, інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення державного регулювання банківської системи України, а також оцінено ефективність чинної регуляторної моделі. Встановлено, що в умовах повномасштабної війни наявні механізми виявили здатність забезпечувати фінансову стабільність, безперервність платежів і функціонування банківського сектору як критичної фінансової інфраструктури. Водночас вони продемонстрували обмежену спроможність стимулювати довгострокове кредитування, фінансову інклюзію, розвиток малого і середнього бізнесу, фінансування післявоєнної відбудови та структурну модернізацію економіки. Виявлено системні проблеми і суперечності, пов’язані з фрагментарністю імплементації європейських стандартів, нерівномірністю координації між ключовими суб’єктами регулювання, недостатньою аналітичною спроможністю та неповною інтегрованістю цифрових інструментів у процес прийняття регуляторних рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні структурно-функціональної моделі комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Запропонована модель розкриває державне регулювання як цілісний цикл публічного управління: від визначення суб’єктами регулювання стратегічних цілей і застосування взаємопов’язаних механізмів впливу до оцінювання результатів розвитку банківської системи та управлінської корекції рішень. На відміну від підходів, орієнтованих переважно на окремі правові, наглядові, фінансові або організаційні інструменти, запропонована модель дозволяє пов’язати державний вплив із такими результатами розвитку банківської системи, як стійкість, кредитна активність, доступність банківських послуг, довіра, цифрова безпека, фінансова інклюзія та наближення до європейських стандартів.

У роботі удосконалено підхід до впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Його зміст полягає в узгодженні стратегічних цілей, повноважень суб'єктів регулювання, нормативно-правових, інституційних, фінансово-економічних, інформаційно-аналітичних і цифрових засобів впливу з очікуваними результатами розвитку банківської системи. Це дає змогу перевести запропоновану структурно-функціональну модель із рівня концептуального обґрунтування у площину практичних управлінських дій.

Удосконалено систему оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. На відміну від підходів, зосереджених переважно на показниках фінансової стійкості та виконанні регуляторних вимог, запропонована система охоплює стабілізаційні, кредитно-інвестиційні, інституційні, інформаційно-аналітичні, цифрові, інклюзивні, євроінтеграційні та коригувальні індикатори. Такий підхід дозволяє оцінювати не лише стан банківської системи, а й фактичний вплив державного регулювання на її розвиток, участь у фінансуванні відбудови, підтримку малого і середнього бізнесу, доступність послуг для населення і територіальних громад, рівень довіри та здатність суб'єктів регулювання до управлінської корекції.

Особливу увагу приділено обґрунтуванню інклюзивного виміру державного регулювання розвитку банківської системи та ролі зворотного зв'язку й управлінської корекції. Інклюзивність розглянуто не як зовнішнє соціальне доповнення до банківської політики, а як внутрішній критерій якості та результативності регуляторного впливу. Вона охоплює доступність банківських послуг для населення, малого і середнього бізнесу, територіальних громад, вразливих соціальних груп, користувачів цифрових сервісів, а також недопущення фінансового і цифрового виключення.

Контур зворотного зв'язку та управлінської корекції визначено як постійно діючий елемент управлінського циклу, що забезпечує надходження до суб'єктів державного регулювання сигналів про фактичні наслідки

регуляторного впливу, проблеми доступності банківських послуг, потреби малого і середнього бізнесу, територіальних громад і споживачів фінансових послуг, цифрові бар'єри, поведінкові реакції користувачів та необхідність перегляду цілей, інструментів, процедур або державних програм. Доведено, що такий підхід підвищує адаптивність державного регулювання та посилює його зв'язок із реальними потребами банківської системи, економіки і суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської системи України. Запропоновані в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у діяльності органів державної влади та інших суб'єктів публічного управління під час розроблення й актуалізації стратегічних і програмних документів у сфері розвитку фінансового сектору, удосконалення механізмів координації регуляторних рішень, забезпечення узгодженості цілей, інструментів і результатів державного впливу на банківську систему, а також упровадження процедур моніторингу, оцінювання та корекції регуляторної політики.

Окремі результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі під час викладання дисциплін з публічного управління та адміністрування, державної економічної політики, державного регулювання фінансового сектору, а також у процесі підготовки навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Ключові слова: публічне управління, державне регулювання, механізми державного регулювання, банківська система, банківський сектор, розвиток банківської системи, комплексний механізм державного регулювання, структурно-функціональна модель, фінансова стабільність, фінансова інклюзія, цифрова трансформація та цифрова безпека фінансового сектору, зворотний зв'язок та управлінська корекція, оцінювання результативності, європейська інтеграція, воєнні виклики та післявоєнне відновлення.

ANNOTATION

Iermak V. O. Mechanisms of State Regulation of the Development of the Banking System in Ukraine – a qualifying scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 281 “Public Management and Administration”. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Educational and Scientific Institute “Institute of Public Administration”. – Kharkiv, 2026.

The dissertation presents a comprehensive theoretical and applied study of the mechanisms of state regulation of the development of the banking system of Ukraine under the conditions of wartime and post-war transformations, European integration, digitalization of the financial sector, and structural restructuring of the national economy. The research has produced a set of scientifically substantiated results that are of theoretical importance for the development of public management and administration and of practical value for improving state regulatory policy in the banking sector.

The study systematizes theoretical and methodological approaches to understanding state regulation as a specific form of public management aimed at ensuring the stability, balance, and development of the banking system. The dissertation substantiates the expediency of considering the banking system not only as an object of financial supervision, but also as a complex publicly significant financial subsystem that performs stabilizing, transformational, and developmental functions within the system of public administration.

The conceptual and categorical framework of the study of the mechanisms of state regulation of the development of the banking system has been clarified. The public-administrative content of the concepts “state regulation of the development of the banking system”, “mechanism of state regulation of the development of the banking system”, and “development of the banking system” has been specified. It is

proved that the dominance of a fragmented, reactive, and mainly stabilization-supervisory approach to regulation limits the developmental potential of the banking sector and does not fully ensure coherence between the strategic goals of state policy, regulatory instruments, and the actual results of their implementation.

The dissertation analyzes the institutional and legal, information and analytical, and digital support for state regulation of the banking system of Ukraine, as well as assesses the effectiveness of the current regulatory model. It is established that under the conditions of full-scale war, the existing mechanisms have demonstrated the ability to ensure financial stability, continuity of payments, and the functioning of the banking sector as critical financial infrastructure. At the same time, they have shown limited capacity to stimulate long-term lending, financial inclusion, the development of small and medium-sized enterprises, financing of post-war recovery, and structural modernization of the economy. The study identifies systemic problems and contradictions related to the fragmented implementation of European standards, uneven coordination among key regulatory actors, insufficient analytical capacity, and incomplete integration of digital tools into the process of regulatory decision-making.

The scientific novelty of the obtained results lies in the substantiation of a structural and functional model of a comprehensive mechanism of state regulation of the development of the banking system of Ukraine. The proposed model reveals state regulation as a holistic cycle of public management: from the definition of strategic goals by regulatory actors and the application of interconnected mechanisms of influence to the assessment of the results of banking system development and the managerial correction of decisions. Unlike approaches focused mainly on separate legal, supervisory, financial, or organizational instruments, the proposed model makes it possible to link state influence with such results of banking system development as resilience, credit activity, accessibility of banking services, trust, digital security, financial inclusion, and approximation to European standards.

The dissertation improves the approach to the implementation of a comprehensive mechanism of state regulation of the development of the banking

system of Ukraine. Its content consists in aligning strategic goals, the powers of regulatory actors, and legal, institutional, financial and economic, information and analytical, and digital means of influence with the expected results of banking system development. This makes it possible to move the proposed structural and functional model from the level of conceptual substantiation to the level of practical managerial actions.

The system for evaluating the effectiveness of the comprehensive mechanism of state regulation of the development of the banking system of Ukraine has also been improved. Unlike approaches focused mainly on indicators of financial stability and compliance with regulatory requirements, the proposed system includes stabilization, credit and investment, institutional, information and analytical, digital, inclusive, European integration, and corrective indicators. This approach makes it possible to assess not only the state of the banking system, but also the actual impact of state regulation on its development, its participation in financing recovery, support for small and medium-sized enterprises, accessibility of services for the population and territorial communities, the level of trust, and the ability of regulatory actors to carry out managerial correction.

Particular attention is paid to substantiating the inclusive dimension of state regulation of the development of the banking system and the role of feedback and managerial correction. Inclusiveness is interpreted not as an external social supplement to banking policy, but as an internal criterion of the quality and effectiveness of regulatory influence. It covers the accessibility of banking services for the population, small and medium-sized enterprises, territorial communities, vulnerable social groups, and users of digital services, as well as the prevention of financial and digital exclusion.

The feedback and managerial correction loop is defined as a continuously operating element of the management cycle that ensures the flow of signals to state regulatory actors regarding the actual consequences of regulatory influence, problems of accessibility of banking services, the needs of small and medium-sized enterprises, territorial communities and consumers of financial services, digital

barriers, behavioral responses of users, and the need to revise goals, instruments, procedures, or state programs. It is proved that this approach increases the adaptability of state regulation and strengthens its connection with the real needs of the banking system, the economy, and society.

The practical significance of the obtained results lies in the substantiation of scientific and practical recommendations for improving state regulation of the development of the banking system of Ukraine. The provisions, conclusions, and recommendations proposed in the dissertation may be used in the activities of public authorities and other public management actors when developing and updating strategic and program documents in the field of financial sector development, improving mechanisms for coordinating regulatory decisions, ensuring coherence between the goals, instruments, and results of state influence on the banking system, as well as introducing procedures for monitoring, evaluation, and correction of regulatory policy.

Certain results of the study may be used in the educational process when teaching courses in public management and administration, state economic policy, and state regulation of the financial sector, as well as in the preparation of educational and methodological materials for students of higher education in specialty 281 “Public Management and Administration”.

Keywords: public management, state regulation, mechanisms of state regulation, banking system, banking sector, development of the banking system, comprehensive mechanism of state regulation, structural and functional model, financial stability, financial inclusion, digital transformation and digital security of the financial sector, feedback and managerial correction, effectiveness evaluation, European integration, wartime challenges and post-war recovery.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Стаття у виданні, що індексується у Scopus:

1. Saienko V., Skomorovskyi A., Iermak V., Sereda O., Bulavynets O. The Role of Financial Inclusion in Driving Economic Growth. *African Journal of Applied Research.* 2025. Vol. 11, No. 1. P. 472-483. DOI: https://doi.org/10.26437/ajar.v11i1.864 https://ajaronline.com/index.php/AJAR/article/view/864

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано роль фінансової інклюзії у розширенні доступу населення та бізнесу до банківських і фінансових послуг, а також визначено її значення для економічного зростання та розвитку фінансового посередництва.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Орел Ю. Л., Єрмак В. О. Механізми державного регулювання впровадження технологій штучного інтелекту в банківській системі України. *Національні інтереси України*. 2026. № 5(22). С. 2888–2912. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-2888-2912. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/43659/43679

Особистий внесок здобувача: визначено особливості впровадження технологій штучного інтелекту в банківській системі України, систематизовано ключові регуляторні ризики та обґрунтовано напрями державного впливу на цифрову трансформацію банківської діяльності.

3. Єрмак В. О. Фінансова грамотність та фінансова інклюзія як складові публічного управління розвитком банківської системи України: досвід провідних країн світу. *Публічне управління і політика*. 2025. № 4 (8). DOI: https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.4.09

4. Єрмак В. О. Теоретико-прикладні аспекти забезпечення фінансової інклюзії як невід'ємної складової реформування банківського сектору. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 97–108. DOI: https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-06.

5. Єрмак В. О., Логвиненко О. М. Проблеми і перспективи залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для відновлення банківської системи України у повоєнний період. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6 (6). С. 381–394. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-381-394

Особистий внесок здобувача: систематизовано основні проблеми залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для відновлення банківської системи України, а також обґрунтовано її значення для фінансової стабільності, кредитування та післявоєнного відновлення економіки.

6. Єрмак В. О. Банківська система України у період повоєнного відновлення: виклики та шляхи розвитку. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 214–223. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-18

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Єрмак В. О., Попов О. В. Публічне управління в контексті підвищення фінансової спроможності територіальних громад: синергія банківської системи та інвестиційної політики. *Публічне управління XXI століття: основні виклики післявоєнної відбудови : зб. наук. матер. XXV Міжнар. наук. конгресу* [Електронний ресурс]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – С. 602–605 (PDF 716 с.) ISBN 978-966-285-798-6 URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/22470

Особистий внесок здобувача: розкрито роль банківської системи як інституційного каналу підтримки інвестиційної політики, фінансування місцевого розвитку та післявоєнної відбудови територіальних громад.

8. Iermak V. The role of banks in the development of mobile financial services in Ukraine: opportunities and challenges. *The Science of Tomorrow: Innovative Approaches and Forecasts : materials of the international scientific conference*. 2024. Vol. 1. P. 142–146. https://futurity-publishing.com/wp-content/uploads/2024/05/Iermak-V.-2024.pdf

9. Єрмак В. О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах післявоєнної відбудови економіки України. *Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів: зб. наук. матер.*

XXIII Міжнар. наук. Конгресу. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 589-592. https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/5ff85e2d-23c9-43c1-90ce-5d799ac67d27/content

10. Орел Ю. Л., Єрмак В. О., Попов О. В. Роль та функції банківської системи України у сталому розвитку територіальних громад. *International scientific-practical conference «Current issues of science, education and society: theory and practice»: conference proceedings* (Aarhus, Denmark, October 20, 2023). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. С. 77–79. URL: https://www.economics.in.ua/2023/10/20.html

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано функції банківської системи у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, зокрема через кредитування, платіжну інфраструктуру, акумулювання фінансових ресурсів та підтримку інвестиційних процесів.

11. Momot O., Sybirtsev V., Iermak V. Blockchain technologies and their implementation in the banking sector of Ukraine. Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science. Futurity Research Publishing, 2023. P. 197–201. URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19655/1/Global_Innovations_and_Collaborative_Solutions_in_Contemporary_Science.pdf

Особистий внесок здобувача: визначено можливості використання блокчейн-технологій у банківському секторі України, а також окреслено їх значення для підвищення прозорості, безпеки банківських операцій і цифрової модернізації фінансових послуг.

12. Єрмак В. О. Реформування банківської системи України в умовах децентралізації та євроінтеграції. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє: зб. наук. матер. XXI Міжнар. наук. Конгресу*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 24 травня, 2021. С. 364-368. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/zbirnik_kongress_2021.pdf

Участь у підготовці монографії:

13. Єрмак В. О. Розвиток людського потенціалу в умовах інноваційних

перетворень банківської сфери // Орел Ю. Л., Єрмак В. О. // Людський потенціал в інноваційній економіці: теорія і практика управління розвитком: *монографія* / Н. В. Статівка, О. В. Жадан, В. Л. Міненко та ін. ; за заг. ред. Н. В. Статівки, О. В. Жадана. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2021

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вплив інноваційних перетворень банківської сфери на розвиток людського потенціалу, зокрема через цифровізацію банківських послуг, підвищення фінансової доступності та трансформацію взаємодії громадян із фінансовими інститутами.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ…… 15
ВСТУП…… 16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ…… 26
1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження державного регулювання розвитку банківської системи …….. 26
1.2 Теоретичні підходи до розуміння банківської системи як об'єкта публічного управління …… 43
1.3 Механізми державного регулювання розвитку банківської системи та їх інклюзивний вимір …… 68
Висновки до розділу 1…….. 91
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ……... 95
2.1 Інституційно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи України…….. 95
2.2 Інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення державного регулювання банківської системи …… 113
2.3 Виявлення ключових проблем та протиріч у сучасній моделі державного регулювання розвитку банківської системи України …… 133
Висновки до розділу 2…….. 154
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ…… 158
3.1 Стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання банківської системи …….. 158
3.2 Структурно-функціональна модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи …….. 181
3.3 Шляхи впровадження та оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи …….. 202
Висновки до розділу 3…….. 221
ВИСНОВКИ..... 226
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..... 234
ДОДАТКИ…….. 271

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НБУ	Національний банк України
КМУ	Кабінет Міністрів України
ВРУ	Верховна Рада України
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
МФУ	Міністерство фінансів України
МСП	Малі та середні підприємства
ЄС	Європейський Союз
ВВП	Валовий внутрішній продукт
МВФ	Міжнародний валютний фонд
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
МФК	Міжнародна фінансова корпорація
SREP	Процес наглядової оцінки та перевірки (Supervisory Review and Evaluation Process)
CRD	Директива про вимоги до капіталу (Capital Requirements Directive)
CRR	Регламент про вимоги до капіталу (Capital Requirements Regulation)
BRRD	Директива щодо відновлення та врегулювання діяльності банків (Bank Recovery and Resolution Directive)
PSD2	Друга платіжна директива Європейського Союзу (Payment Services Directive 2)

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується зростанням ролі банківської системи у забезпеченні фінансової стабільності, функціонуванні грошово-кредитного механізму та підтриманні відтворювальних процесів в економіці. Як ключовий елемент фінансової інфраструктури держави, банківська система забезпечує акумулювання й перерозподіл фінансових ресурсів, підтримує платіжний обіг та формує довіру до фінансового сектору в цілому. За таких умов проблематика державного регулювання розвитку банківської системи набуває системного характеру та відображена у довгострокових стратегічних і програмних документах державної політики, зокрема Плані відновлення України та Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, у межах яких банківський сектор розглядається як ключовий інструмент забезпечення економічної стійкості та відновлення.

Додаткової ваги актуальність теми набуває в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення, коли завдання забезпечення стійкості й розвитку банківської системи поєднуються з реалізацією євроінтеграційного курсу України. У цьому контексті тематика дисертаційного дослідження узгоджується також із базовими європейськими рамками фінансового врядування, сформованими в межах Банківського союзу Європейського Союзу, що орієнтовані на посилення фінансової стабільності, ефективності регуляторних механізмів і довіри до банківського сектору. Таким чином, обрана тема органічно вписується в систему національних і європейських стратегічних пріоритетів, що підтверджує її актуальність у контексті модернізації державного регулювання розвитку банківської системи України.

На актуальність проблематики розвитку банківської системи України та вдосконалення механізмів її державного регулювання вказує значний масив наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, питання функціонування, стійкості та розвитку банківської системи, ролі банків у

забезпеченні фінансової стабільності, управління ризиками й антикризового регулювання розкрито у працях А. Мороза, М. Крупки, Є. Осадчого, О. Гусєвої, С. Лобозинської, О. Штогріна, Є. Морданя, Ю. Онопрієнка, Н. Данік, А. Торлопова, Ю. Даниленка, Я. Швеця, а також у дослідженнях зарубіжних авторів, серед яких Дж. Стігліц, Б. Бернанке, М. Кінг, Ч. Гудгарт, А. Деміргюч-Кунт, Р. Левін, Т. Бек, Ф. Аллен, Д. Гейл. У їхніх наукових напрацюваннях банківська система розглядається як складний фінансово-економічний механізм, чутливий до макроекономічних дисбалансів і регуляторних впливів, що зумовлює потребу у системному підході до її розвитку.

Водночас формування теоретико-методологічних засад державного та публічного управління розвитком банківської системи й фінансової сфери загалом ґрунтується на працях учених у галузі публічного управління та інституційної економіки, зокрема В. Бакуменка, Т. Бєльської, Я. Бережного, Ю. Ковбасюка, Ю. Сурміна, В. Тертички, В. Ребкала, В. Романова, П. Надолішнього, А. Михненка, О. Радченка, О. Федорчака, О. Лисиці, а також Д. Норта й О. Вільямсона. У їхніх дослідженнях обґрунтовано роль держави у формуванні інституційного середовища, регуляторної архітектури та управлінських механізмів, що визначають траєкторію розвитку складних соціально-економічних систем, зокрема банківської.

Незважаючи на вагомий науковий доробок зазначених авторів, у сучасних умовах воєнних викликів, повоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій зберігається потреба в поглибленому осмисленні механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України саме в публічно-управлінській площині. Це зумовлює доцільність комплексного дослідження інституційних, нормативно-правових, організаційних, фінансово-економічних, інформаційно-аналітичних та цифрових механізмів державного впливу на розвиток банківської системи, що й визначило вибір теми дисертаційної роботи та коло її основних наукових завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри економічної політики та менеджменту Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Механізми розвитку людського потенціалу в інноваційній економіці» (державний реєстраційний номер 0120U0105742). Особистий внесок здобувача полягає в концептуальному обґрунтуванні структурно-функціональної моделі комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України.

Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад, розроблення структурно-функціональної моделі комплексного механізму та практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської системи України.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

– узагальнити теоретико-методологічні засади державного регулювання розвитку банківської системи;

– уточнити складові механізмів державного регулювання розвитку банківської системи;

– дослідити інституційно-правове, інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення державного регулювання банківської системи;

– визначити основні проблеми та протиріччя у сучасній моделі державного регулювання розвитку банківської системи України;

– обґрунтувати стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України;

– розробити структурно-функціональну модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України;

– визначити шляхи впровадження та систему оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України з урахуванням інклюзивного виміру, зворотного зв'язку та управлінської корекції.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання розвитку банківської системи.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання розвитку банківської системи України.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили цілісне осмислення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України як об'єкта публічного управління з урахуванням воєнних шоків, вимог фінансової стійкості, потреб післявоєнної відбудови, цифрової трансформації та європейської інтеграції.

Системний аналіз використано для розгляду банківської системи як складної публічно значущої фінансової підсистеми та критичної інфраструктури, а також для виявлення взаємозв'язків між інституційними повноваженнями, нормативно-правовими вимогами, фінансово-економічними інструментами, інформаційно-аналітичним забезпеченням, цифровими рішеннями та інклюзивним виміром державної політики. Діалектичний метод дав змогу розкрити зміну пріоритетів державного регулювання банківської системи в умовах кризових і воєнних викликів, коли під впливом безпекових ризиків, операційної нестійкості, кіберзагроз і потреб безперервності платіжної інфраструктури трансформуються завдання, інструменти та алгоритми державного впливу на банківський сектор.

Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування й узагальнення застосовувалися для систематизації наукових підходів до змісту й структури механізмів державного регулювання, уточнення їх складових, виявлення дисфункцій у національній моделі державного регулювання банківської системи та формування теоретичних висновків і практичних пропозицій щодо її вдосконалення. Історико-логічний метод використано для простеження еволюції підходів до державного регулювання банківської системи України в умовах банківських криз, воєнних ризиків, цифровізації та поступового наближення до європейських стандартів.

Серед спеціальних методів використано порівняльний аналіз, який забезпечив зіставлення національної регуляторної логіки з міжнародними стандартами та європейськими підходами до банківського нагляду, врегулювання неплатоспроможності, гарантування вкладів, платіжних послуг, відкритого банкінгу, захисту споживачів і доступу до базових фінансових послуг. Це дало змогу обґрунтувати потребу інституційної та процедурної сумісності вітчизняної моделі державного регулювання з європейськими вимогами та практиками належного врядування.

Метод структурно-функціонального аналізу застосовано для визначення місця, ролі та функціонального призначення нормативно-правового, інституційно-організаційного, фінансово-економічного, інформаційно-аналітичного і цифрового механізмів державного регулювання розвитку банківської системи. Його використання дозволило показати, що зазначені механізми не діють ізольовано, а формують взаємопов’язану систему впливу на банківську систему як об’єкт регулювання. Метод моделювання застосовано для розроблення структурно-функціональної моделі комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України, яка поєднує суб’єктів регулювання, стратегічні цілі, взаємопов’язані механізми впливу, банківську систему як об’єкт регулювання, очікувані результати розвитку та контур зворотного зв’язку й управлінської корекції.

Метод проблемно-орієнтованого аналізу використано для виявлення основних проблем і протиріч у сучасній моделі державного регулювання розвитку банківської системи України, зокрема фрагментарності інституційної координації, переважання стабілізаційної логіки над розвитковою, обмеженої спроможності стимулювати довгострокове кредитування, недостатнього врахування інклюзивного виміру, цифрових ризиків і потреб післявоєнного відновлення. Метод узагальнення практики державного регулювання застосовано для формулювання стратегічних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання, а також для

визначення шляхів впровадження та оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України.

У дисертації використано наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також аналітичні матеріали, що відображають сучасні тенденції розвитку банківського сектору та практику державного регулювання. Інформаційно-емпіричну основу дослідження становлять офіційні статистичні та аналітичні дані Національного банку України, огляди НБУ, матеріали з фінансової стабільності, а також звіти ЄС, ОЕСР та інших міжнародних інституцій, що фіксують структурні зміни фінансового сектору в умовах війни, цифровізації та європейської інтеграції. Окрему частину емпіричної бази становлять національні й міжнародні дослідження фінансової інклюзії та цифрового включення, які дозволяють оцінювати доступ домогосподарств і бізнесу до фінансових послуг та враховувати регіональні й соціальні відмінності під час формування регуляторних рішень.

Нормативно-правову основу дослідження становлять Конституція України, закони України, підзаконні акти Кабінету Міністрів України та нормативні акти Національного банку України, що визначають мандат регулятора, повноваження у сфері банківського регулювання і нагляду, режими забезпечення фінансової стійкості, вимоги до операційної та кіберстійкості банківського сектору, порядок гарантування вкладів, захисту прав споживачів і функціонування платіжної інфраструктури. У роботі враховано спеціальне банківське законодавство, законодавчі засади діяльності НБУ, а також секторальні акти з кіберзахисту й організації кібербезпеки в банківській системі, що є критично важливими в умовах війни та цифровізації фінансових послуг.

Сукупність застосованих методів і джерельної бази забезпечила можливість перейти від узагальнення теоретико-методологічних засад і діагностики дисфункцій чинної регуляторної моделі до обґрунтування стратегічних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання,

розроблення структурно-функціональної моделі комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України та визначення шляхів його впровадження й оцінювання результативності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і концептуальних підходів до вдосконалення процесу державного регулювання розвитку банківської системи в Україні.

Наукова новизна дисертаційного дослідження розкривається у таких положеннях:

вперше:

– обґрунтовано структурно-функціональну модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України, яка розкриває державне регулювання як цілісний цикл публічного управління: від визначення суб'єктами регулювання стратегічних цілей і застосування взаємопов'язаних механізмів впливу до оцінювання результатів розвитку банківської системи та управлінської корекції рішень. На відміну від підходів, орієнтованих переважно на окремі правові, наглядові, фінансові або організаційні інструменти, запропонована модель дозволяє пов'язати державний вплив із такими результатами розвитку банківської системи, як стійкість, кредитна активність, доступність банківських послуг, довіра, цифрова безпека, фінансова інклюзія та наближення до європейських стандартів;

удосконалено:

– підхід до впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України, який передбачає узгодження стратегічних цілей, повноважень суб'єктів регулювання, нормативно-правових, інституційних, фінансово-економічних, інформаційно-аналітичних і цифрових засобів впливу з очікуваними результатами розвитку банківської системи. Це дає змогу перевести запропоновану структурно-функціональну модель із рівня концептуального обґрунтування у площину практичних управлінських дій;

– систему оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України, яка, на відміну від підходів, зосереджених переважно на показниках фінансової стійкості та виконанні регуляторних вимог, охоплює стабілізаційні, кредитно-інвестиційні, інституційні, інформаційно-аналітичні, цифрові, інклюзивні, євроінтеграційні та коригувальні індикатори. Такий підхід дозволяє оцінювати не лише стан банківської системи, а й фактичний вплив державного регулювання на її розвиток, участь у фінансуванні відбудови, підтримку МСП, доступність послуг для населення і територіальних громад, рівень довіри та здатність суб'єктів регулювання до управлінської корекції;

– контур зворотного зв'язку та управлінської корекції у системі державного регулювання розвитку банківської системи України, який, на відміну від лінійних підходів до контролю, розглядається не як завершальна стадія після реалізації регуляторних рішень, а як постійно діючий елемент управлінського циклу. Його призначення полягає у надходженні до суб'єктів державного регулювання сигналів про фактичні наслідки регуляторного впливу, проблеми доступності банківських послуг, потреби МСП, територіальних громад і споживачів фінансових послуг, цифрові бар'єри, поведінкові реакції користувачів та необхідність перегляду цілей, інструментів, процедур або державних програм;

дістали подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат дослідження державного регулювання розвитку банківської системи шляхом уточнення публічно-управлінського змісту понять «державне регулювання розвитку банківської системи», «механізм державного регулювання розвитку банківської системи» та «розвиток банківської системи». Це дозволило розмежувати регуляторні дії, спрямовані переважно на забезпечення фінансової стабільності, та управлінські впливи, орієнтовані на розвиток, кредитну активність, фінансову інклюзію, цифрову безпеку, підтримку відбудови та наближення до європейських стандартів;

– наукове обґрунтування інклюзивного виміру державного регулювання розвитку банківської системи, відповідно до якого інклюзивність розглядається не як зовнішнє соціальне доповнення до банківської політики, а як внутрішній критерій якості та результативності регуляторного впливу. Такий вимір охоплює доступність банківських послуг для населення, малого і середнього бізнесу, територіальних громад, вразливих соціальних груп, користувачів цифрових сервісів, а також недопущення фінансового і цифрового виключення;

– підхід до інформаційно-аналітичного забезпечення державного регулювання розвитку банківської системи, який розширює його зміст від допоміжного статистичного супроводу до системи доказового, ризик-орієнтованого та прогнозного забезпечення управлінських рішень. Це створює інформаційну основу для оцінювання результативності механізмів державного регулювання, виявлення дисфункцій, моніторингу доступності банківських послуг, аналізу цифрових і кредитних ризиків та корекції регуляторних інструментів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської системи України. Запропоновані в дисертації положення та висновки можуть бути використані у діяльності органів державної влади та інших суб’єктів публічного управління під час розроблення й актуалізації стратегічних і програмних документів у сфері розвитку фінансового сектору, удосконалення механізмів координації регуляторних рішень, забезпечення узгодженості цілей, інструментів і результатів державного впливу на банківську систему, а також упровадження процедур моніторингу, оцінювання та корекції регуляторної політики.

Окремі результати дисертаційного дослідження можуть бути використані в освітньому процесі під час викладання дисциплін з публічного управління та адміністрування, державної економічної політики, державного регулювання фінансового сектору, а також у процесі підготовки навчально-

методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною роботою, що містить тези, положення, ідеї, розробки, висновки та пропозиції, які характеризуються науковою новизною і належать особисто автору. Про ступінь особистого внеску в наукових працях, що опубліковані у співавторстві зазначено в переліку праць дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені на наукових заходах різного рівня, зокрема на XXI Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє» (м. Харків, 2021 р.), XXIII Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів» (м. Харків, 2023 р.), International scientific-practical conference «Current issues of science, education and society: theory and practice» (Aarhus, Denmark, October 20, 2023), міжнародній науковій конференції «Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science» (2023 р.), міжнародній науковій конференції «The Science of Tomorrow: Innovative Approaches and Forecasts» (2024 р.), а також XXV Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI століття: основні виклики післявоєнної відбудови» (м. Харків, 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 13 наукових публікаціях, з них: 1 стаття опублікована у періодичному науковому виданні, що індексується у наукометричній базі даних Scopus; 5 статей – у наукових фахових виданнях України; 6 наукових праць засвідчують апробацію матеріалів дисертації на міжнародних науково-практичних конференціях і конгресах; 1 публікація є участю у підготовці колективної монографії.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 281 сторінку. Робота містить 6 таблиць і 13 рисунків. Список використаних джерел налічує 279 найменувань, з них 75 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження державного регулювання розвитку банківської системи

У публічному управлінні поняття «державне регулювання» посідає проміжне місце між ширшим за змістом «державним (публічним) управлінням» і більш вузьким «правовим регулюванням». Саме через категорію регулювання описується здатність держави впливати на динамічні, ризиковані, схильні до дисбалансів підсистеми суспільства – передусім економічну та фінансову, до якої належить банківська система. Тому уточнення змісту цієї категорії є методологічною передумовою коректного розуміння механізмів державного регулювання розвитку банківської системи в Україні.

У класичній вітчизняній адміністративно-правовій традиції державне регулювання розглядається як різновид (вид) діяльності держави, що реалізується через управлінський, тобто організуючий, вплив на ті сфери та галузі суспільного життя, які потребують втручання держави, за допомогою повноважень органів виконавчої влади [42, с. 260]. Це визначення, сформульоване під загальною редакцією В. Авер'янова, акцентує три ключові ознаки: 1) належність регуляції саме державі; 2) її організуючий характер; 3) опору на владні повноваження виконавчої влади. Сильною стороною такого підходу є чітке розмежування сфери державного регулювання і саморегулювання, підкреслення імперативного характеру впливу. Водночас ця дефініція майже не розкриває ні інструментарію (економічні, інформаційні, договірні, наглядові засоби), ні цільових орієнтирів регулювання (суспільні блага, стабільність, інклюзивність, стійкість розвитку).

Економічна література пропонує більш змістовні, хоча теж неоднорідні за акцентами підходи. Наприклад, Л. Дідківська та Л. Головко, аналізуючи державне регулювання економіки, наголошують, що йдеться про цілеспрямовану діяльність держави щодо впливу на економічні процеси та суб’єктів господарювання з метою забезпечення макроекономічної стабільності, структурної збалансованості й соціально орієнтованого зростання, що здійснюється через систему правових, адміністративних та економічних засобів [51, с. 11–15]. Перевага такого підходу – чіткий зв’язок між регулюванням і цілями економічної політики, опис багатоканального інструментарію (не тільки правового, а й фінансового й організаційного). Недоліком можна вважати те, що регулювання тут майже повністю ототожнюється з впливом на економіку, тоді як у сучасному публічному управлінні регулювання охоплює також соціальні, екологічні, безпекові та інші виміри публічного інтересу.

Цікавою є позиція, сформована в межах інвестиційно-правової доктрини. У навчальній літературі з інвестиційного права, спираючись на праці В. Авер’янова, державне регулювання пропонується розуміти як форму державного впливу на відповідний вид діяльності, яка здійснюється виключно державними органами, спрямована на певне звуження свободи вибору поведінки суб’єктів та її коригування через імперативні норми, забезпечені юридичною відповідальністю [42, с. 24–26]. Тут чітко відображено характерну для фінансової сфери рису – необхідність обмеження поведінки учасників ринку задля захисту публічних інтересів (стабільність ринку, права інвесторів, споживачів фінансових послуг). Водночас таке розуміння майже не враховує сучасні тенденції до поєднання жорстких імперативних норм з м’якими, стимулюючими та інформаційними інструментами регулювання.

Сучасна адміністративно-правова думка пропонує більш структурований погляд на державне регулювання саме як на функцію публічного управління. Є. Фролова, аналізуючи співвідношення державного регулювання, публічного адміністрування та правового регулювання,

підкреслює, що державне регулювання створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління у бажаному для держави напрямі, допускаючи кілька можливих варіантів їх поведінки [208, с. 57–61]. Дослідниця пропонує вирізняти «широке» розуміння регулювання (як встановлення загальних правил поведінки, фактично – правове регулювання) та «вузьке», за якого державне регулювання виступає однією з функцій державного управління. У вузькому розумінні, яке є більш релевантним для публічного управління, державне регулювання – це функція публічного адміністрування, зміст якої полягає у впливі держави в особі окремих органів на суспільні відносини з високою суспільною значущістю та недостатніми механізмами саморегулювання через встановлення, зміну й коригування правил і рамок поведінки їх учасників [208, с. 69–71]. Сильна сторона цього підходу – чітка прив'язка до функціонального призначення регулювання, акцент на поєднанні правових та економічних інструментів, визнання того, що регулювання працює там, де ринок сам по собі не забезпечує належного балансу інтересів.

Певною мірою проміжну позицію займають дослідження, що трактують державне регулювання як систему заходів держави щодо створення правових, економічних та соціальних передумов функціонування економічного механізму відповідно до цілей державної економічної політики [84]. Тут підкреслюється роль держави як «архітектора» середовища, а не лише як «контролера» поведінки учасників ринку. Перевага – системність та спрямованість на передумови, а не тільки на оперативне коригування. Водночас бракує прямого ув'язування цих заходів із категоріями публічного інтересу, належного урядування та публічної відповідальності регулятора.

Нормативно-правові акти України також фіксують специфіку «державного регулювання» як форми впливу держави на економічні й фінансові процеси. Так, стаття 12 Закону України «Про інвестиційну діяльність» розкриває зміст державного регулювання інвестиційної діяльності через перелік основних напрямів: управління державними інвестиціями, регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма

інвесторами [156]. Закон «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [171] визначає, що державне регулювання на цих ринках здійснюється уповноваженими органами через ліцензування, встановлення обов'язкових нормативних вимог, нагляд та застосування заходів впливу, а його метою є захист інтересів споживачів фінансових послуг, забезпечення стабільності фінансової системи та прозорості ринків. У сфері банківської діяльності Закон України «Про банки і банківську діяльність» [146] покладає на Національний банк України функції регулювання та нагляду за діяльністю банків задля забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів. Ці норми не дають узагальнюючого визначення, але достатньо чітко окреслюють інструменти та цілі регуляторного впливу у фінансовій сфері.

Порівняльний аналіз наведених підходів дозволяє виділити кілька спільних рис розуміння державного регулювання: по-перше, це завжди діяльність держави (публічної влади) в особі уповноважених органів; по-друге, вона носить організуючий та впорядковуючий характер і спрямована на встановлення рамок, «правил гри» для учасників відповідних відносин; по-третє, здійснюється на основі правових норм, але не обмежується ними, включаючи економічні, організаційні, інформаційні та наглядові інструменти; по-четверте, регулювання орієнтоване на досягнення публічно значущих цілей – стабільності, збалансованості розвитку, захисту прав людини та інших публічних інтересів. Відмінності між визначеннями, як правило, стосуються ступеня акценту на правовій чи економічній природі регулювання, міри імперативності впливу та конкретизації цілей (економічні, соціальні, безпекові тощо).

Водночас частина дефініцій демонструє низку обмежень. Нормативно-орієнтовані підходи схильні ототожнювати державне регулювання з правовим регулюванням, фактично звужуючи багатовимірну регуляторну діяльність до ухвалення нормативно-правових актів. Це не дозволяє повною мірою врахувати значення аналітичних, прогнозних, комунікаційних, освітніх

інструментів, які у фінансовій сфері не менш важливі, ніж формальні заборони чи дозволи. Економічні підходи, навпаки, іноді розмивають правову й інституційну природу регулювання, зводячи його до набору «економічних важелів» без достатнього наголосу на принципах верховенства права, прозорості та підзвітності регулятора.

З огляду на аналізовані підходи, доцільно розглядати «державне регулювання» в теоретико-методологічному полі публічного управління як інституціоналізовану, нормативно та організаційно забезпечену функцію публічного адміністрування. Її зміст полягає у цілеспрямованому впливі держави в особі органів публічної влади на суспільні відносини з високою суспільною значущістю та недостатніми механізмами саморегулювання шляхом встановлення, зміни та реалізації системи правових, економічних, організаційних та інформаційних інструментів, що визначають «правила гри» і параметри розвитку відповідної підсистеми суспільства. У фінансовій сфері така функція спрямована насамперед на забезпечення фінансової стабільності, стійкості до шоків, справедливого розподілу ризиків, захисту прав споживачів фінансових послуг та підтримання довіри до фінансових інститутів.

З урахуванням специфіки предмета даного дослідження, під державним регулюванням розвитку банківської системи України доцільно розуміти інституціоналізовану функцію публічного управління, що реалізується Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України та іншими уповноваженими органами через комплекс правових, організаційних, фінансово-економічних та інформаційно-аналітичних інструментів і спрямована на формування стійких та прозорих умов функціонування банківських установ, підтримання стабільності банківської системи, запобігання системним ризикам та забезпечення балансу публічних і приватних інтересів на фінансовому ринку. Така авторська дефініція дозволяє, з одного боку, імплементувати напрацювання української правової та економічної доктрини щодо державного регулювання як функції публічного адміністрування, а з іншого – сфокусувати подальший аналіз на

специфіці регуляторного впливу саме у банківській сфері, що особливо важливо в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій фінансової системи.

У теоретико-методологічному осмисленні державного регулювання розвитку банківської системи категорія «механізм» є однією з базових. Вона виступає своєрідною «зв'язуючою ланкою» між абстрактними уявленнями про функції держави у фінансовій сфері та конкретними інструментами впливу на поведінку банків, домогосподарств і нефінансового сектору. Проте в сучасній науковій літературі спостерігається суттєва варіативність підходів до тлумачення цього поняття, що ускладнює як побудову цілісної концепції механізмів державного регулювання, так і операціоналізацію відповідних категорій у прикладних дослідженнях.

Початковий, «технічний» зміст терміна «механізм» пов'язаний із внутрішньою будовою певного пристрою, сукупністю елементів і зв'язків між ними, які забезпечують виконання визначеної функції. Саме ця ідея впорядкованої структури, що трансформує вплив у результат, була перенесена в соціальні та економічні науки. У працях, присвячених публічному управлінню, механізм розглядають не як матеріальний об'єкт, а як сконструйовану систему засобів, процедур і взаємодій, завдяки якій суб'єкт управління реалізує свої цілі щодо об'єкта.

У науці публічного управління один із найбільш розгорнутих підходів до розуміння механізмів державного управління представлений у колективній праці Р. Рудницької, О. Сидорчука та О. Стельмах. Автори пропонують розглядати механізми державного управління як штучно створену складну систему з певною структурою, що включає сукупність правових норм, методів, засобів та інструментів впливу держави на об'єкт управління для досягнення суспільно значущих цілей [179, с. 15–17]. Перевагою цього підходу є чітке акцентування на системності й інституційно-правовій зумовленості механізму: він постає не як випадковий набір заходів, а як впорядкована комбінація елементів, підпорядкованих єдиній меті. Водночас така інтерпретація частково «затикає» процесуальний вимір механізму –

послідовність дій, процедури прийняття рішень, характер зворотних зв’язків між суб’єктом і об’єктом.

Спробу поєднати структурний та процесуальний виміри робить О. Радченко, який, аналізуючи категорію «механізм» у системі державного управління, виокремлює низку родових ознак, спільних для технічних, соціальних та управлінських механізмів. Науковець підкреслює, що будь-який механізм є результатом цілеспрямованої організованої діяльності, має суб’єкт і об’єкт впливу, здійснюється як послідовність упорядкованих дій та передбачає наявність зворотного зв’язку, який дозволяє коригувати цей вплив [175, с. 20–22]. Такий підхід цінний тим, що виводить поняття «механізм» за межі суто нормативно-правових або організаційних конструкцій і наголошує на динамічності, змінності та адаптивності механізмів державного управління.

У сучасних дослідженнях публічного управління помітна тенденція до конкретизації змісту механізмів через призму їх практичного застосування. Так, М. Сікорський, В. Мальцев і Д. Логачов, аналізуючи підходи до визначення категорії «механізми державного управління», узагальнюють, що переважна частина авторів розглядає їх як упорядковану сукупність взаємопов’язаних елементів (правових, організаційних, економічних, інформаційних тощо), які забезпечують реалізацію функцій держави та досягнення цілей публічної політики [188, с. 163–165]. Вони звертають увагу на те, що в більшості визначень механізм по суті ототожнюється з системою регулюючих впливів, хоча не завжди розкривається внутрішня логіка взаємодії цих елементів і їхня прив’язка до конкретних управлінських процесів.

Окрему групу становлять визначення, у яких акцент робиться на практичних діях та заходах. Так, у працях, присвячених галузевим механізмам управління, механізм часто описується як комплекс практичних заходів, важелів і стимулів, за допомогою яких держава або інший суб’єкт управління забезпечує досягнення поставлених цілей [188, с. 167–168]. Перевага такого підходу – його «приземленість» до реальної управлінської практики,

можливість безпосередньо пов’язати механізм із конкретними інструментами впливу. Недолік – звуження механізму до набору дій, тоді як поза увагою залишаються інституційні передумови, правила гри та ціннісно-цільові орієнтири, без яких набір заходів не утворює цілісної системи.

У роботах О. Федорчак, присвячених класифікації механізмів державного управління, механізм трактується як комплекс організаційно-правових засобів, методів і форм діяльності органів державної влади, спрямованих на реалізацію функцій держави в конкретній сфері [205, с. 4–5]. Важливо, що дослідниця принципово відмежовує поняття «механізм» від «процесу» та від окремих «інструментів» чи «важелів» управління: механізм є ширшим утворенням, яке інтегрує в собі цілі, принципи, нормативно-правову основу, організаційну структуру, набір інструментів, процедури їх застосування та механізми контролю результатів [205, с. 7–8]. Цей підхід дозволяє перейти від опису поодиноких заходів державної політики до аналізу їхньої внутрішньої узгодженості й здатності забезпечувати досягнення стратегічних цілей.

Певна еволюція змісту категорії «механізм» простежується й в економічній теорії. Вітчизняні дослідники господарського та економічного механізмів підприємства розглядають їх як системи взаємопов’язаних заходів, методів, важелів і стимулів, за допомогою яких забезпечується вплив на економічні відносини та процеси. А. Семенова, узагальнюючи підходи до визначення економічного механізму, зазначає, що більшість авторів тлумачить його як послідовне застосування сукупності методів та важелів, що спрямовують діяльність суб’єктів господарювання у певному напрямі або спонукають їх до досягнення встановлених цілей через надання чи позбавлення матеріальних благ [184, с. 171–176]. Суттєвою тут є увага до мотиваційної складової – економічні стимули та санкції розглядаються як ключові компоненти механізму.

У статті А. Попової, присвяченій етимології категорії «економічний механізм» промислового підприємства, показано, що в економічній літературі

механізм розуміють, з одного боку, як сукупність станів системи чи сукупність методів і засобів впливу, а з іншого – як «двигун» системи, який забезпечує її рух та розвиток [143, с. 114–117]. На основі аналізу низки підходів авторка пропонує узагальнене визначення економічного механізму як системи видів і форм власності, методів ведення господарства, форм управління, інструментів і важелів регулювання, що зумовлені об’єктивними й суб’єктивними умовами певного історичного етапу й покликані забезпечити ефективне функціонування підприємств [143, с. 191–195]. Такий підхід наближає економічне розуміння механізму до трактувань, поширених у публічному управлінні: у центрі уваги опиняються не окремі заходи, а цілісна конфігурація інституцій, методів і засобів впливу.

Порівняння наведених підходів дозволяє виокремити кілька ключових моментів. По-перше, у публічному управлінні механізм частіше інтерпретується як складова управлінської системи, що забезпечує реалізацію функцій держави в певній сфері, тоді як в економічній теорії механізм нерідко розглядається як частина ширшого «господарського механізму» або як внутрішня логіка функціонування економічної системи. По-друге, в економічних визначеннях сильніше акцентуються стимули, важелі й мотиваційні чинники, тоді як у державному управлінні на перший план виходять нормативно-правові та організаційні компоненти. По-третє, в обох дисциплінах простежується прагнення подолати ототожнення механізму з окремим інструментом чи процедурою, підкреслити його системний, багаторівневий характер.

Механізм натомість постає як інтегруюча система, що поєднує політику, інструментарій, організаційно-інституційні структури, нормативно-правові норми, інформаційно-аналітичні процедури та механізми контролю. Як слушно зауважує О. Федорчак, неправомірно звужувати механізм до окремого процесу чи інструменту, адже він охоплює як змістовний (цілі, принципи, завдання), так і процедурний (послідовність дій, алгоритми прийняття рішень, зворотний зв’язок) виміри публічного управління [205, с. 7–8]. У контексті

банківського сектору це означає, що, скажімо, механізм рефінансування банків не зводиться до встановлення ставки рефінансування: він включає нормативні вимоги до забезпечення, процедури подання заявок, критерії відбору банків, порядок моніторингу використання коштів та систему санкцій за порушення умов.

Узагальнюючи наведені підходи, можна виокремити такі спільні ознаки механізму державного регулювання в розумінні науки публічного управління та економічної теорії (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Спільні ознаки механізму державного регулювання в публічно-управлінському вимірі та економічної теорії

Ключова ознака	Інтерпретація в логіці публічного управління банківською системою
Цільова детермінованість	Механізм завжди підпорядкований досягненню певних цілей (стабільність банківської системи, захист прав вкладників, розширення фінансової інклюзії тощо), які задають «вектор» усіх складових механізму.
Суб'єктно-об'єктна структура	Механізм завжди пов'язаний із впливом суб'єкта управління (держави, регулятора, органів публічної влади) на об'єкт (банки, фінансові посередники, домогосподарства), хоча в економічних механізмах підкреслюється й суб'єкт–суб'єктна природа взаємодії [184, с. 181–183].
Нормативно-інституційна зумовленість	У сфері публічного управління механізм не може існувати поза правовим полем, а тому його структурні елементи закріплюються в законах, підзаконних актах, стратегіях і програмах.
Процедурно-організаційний характер	Механізм задає не лише «що» має робити держава, а й «як» це має відбуватися: через визначені процедури, маршрути управлінських рішень, алгоритми застосування інструментів.
Наявність зворотного управлінського зв'язку	Ефективний механізм передбачає постійний моніторинг результатів впливу, оцінювання ефективності та коригування інструментів і процедур з урахуванням змін середовища [175, с. 22–24; 188, с. 166–168]

Джерело: складено самостійно за даними [184; 175; 188].

Подана систематизація дозволяє розглядати механізм державного регулювання банківської системи не як сукупність окремих економічних інструментів, а як цілісну публічно-управлінську конструкцію, що поєднує цільову, інституційну, процедурну та адаптивну компоненти. Саме в такому

розумінні механізм державного регулювання набуває ознак стійкого елементу системи публічного управління фінансовим розвитком.

Виходячи з проведеного вище аналізу, доцільно уточнити зміст поняття «механізм» у рамках даного дослідження. Під механізмом у публічному управлінні доцільно розуміти штучно сконструйовану, нормативно закріплену та організаційно оформлену систему взаємопов'язаних інституцій, правових норм, органів, методів, інструментів, важелів і процедур, за допомогою яких суб'єкт управління здійснює цілеспрямований вплив на об'єкт, забезпечуючи досягнення визначених цілей на основі зворотного зв'язку та адаптації до змін зовнішнього середовища. При цьому важливою ознакою механізму є наявність зворотного зв'язку, оскільки, як зазначають А. О. Дєгтяр, М. П. Бублій, зворотний зв'язок є основою саморегулювання і розвитку систем, а також їх пристосування до змінних умов функціонування [49, С. 378]. Саме в такому розумінні категорія «механізм» у подальшому використовуватиметься як методологічна основа для розроблення поняття «механізм державного регулювання розвитку банківської системи України» та побудови відповідної авторської моделі.

Поняття «розвиток» належить до базових міждисциплінарних категорій, які одночасно використовуються у філософії, економічній теорії, теорії управління й публічному адмініструванні. У більшості сучасних інтерпретацій розвиток розглядають не як будь-яку зміну, а як специфічний тип змін, що поєднує незворотність, спрямованість та закономірний характер якісних перетворень системи.

Узагальнюючи широкий спектр філософських та економічних підходів, М. Крючкова робить висновок, що розвиток – це «незворотно-направлені зміни у системі, що відбуваються як процес переходу з одного стану в інший, більш досконалий», причому ключовим змістовим ядром цієї категорії є поява нового та інноваційного [102, с. 221–223]. Авторка показує, що в більшості філософських словників розвиток визначається як розгорнутий у часі процес кількісних і якісних змін, який відрізняється від простого руху наявністю

внутрішнього джерела самозмін, суперечливістю та спрямованістю від нижчого до вищого стану [102, с. 115–127].

Ю. Погорєлов, аналізуючи «категорію розвитку» в економічній теорії, підкреслює її системний характер: розвиток – це не тільки накопичення результатів зростання, а й фундаментальна зміна «архітектури» економічної системи, трансформація взаємозв'язків між її елементами, що веде до нової якості функціонування [140, с. 27–29]. На відміну від статичного підходу, де економічна система фіксується в певному стані рівноваги, категорія розвитку дає змогу описати процеси структурної перебудови, модернізації та переходу до нових моделей відтворення.

Подібну логіку демонструє В. Кифяк, який досліджує розвиток на рівні підприємства. На його думку, розвиток підприємства – це процес взаємопов'язаних кількісних і якісних змін, у результаті яких удосконалюється структура, механізми функціонування та зростає здатність системи протистояти дестабілізуючим впливам зовнішнього середовища [86, с. 190–192]. Такий акцент на стійкості й адаптивності дає можливість перейти від вузько «економістського» розуміння розвитку до більш управлінського, де ключовим виміром стає спроможність системи зберігати цілісність за умов перманентних змін.

У «Економічній енциклопедії» економічний розвиток трактується як якісні й структурні зміни в національній економіці, що є наслідком економічного зростання, зумовлені впливом людського капіталу, фінансового й майнового капіталу, природних ресурсів, технології та культури [67, с. 227–233]. Ключовий момент полягає у розмежуванні понять «економічне зростання» та «економічний розвиток»: перше передусім характеризує динаміку макроекономічних показників (ВВП, обсяги виробництва), тоді як друге включає зміни інституційної будови, якості людського капіталу, соціальної структури, екологічних параметрів тощо.

Таким чином, аналіз різних підходів дає змогу виділити низку спільних ознак категорії «розвиток»:

- незворотність – зміни не повертають систему до попереднього стану;
- спрямованість – рух від менш досконалого до більш досконалого стану, хоча можливі й регресивні траєкторії;
- якісний характер – поява нових властивостей, структурних конфігурацій, інституцій;
- цілісність і системність – зміни охоплюють не окремий елемент, а систему загалом;
- зв’язок кількісних та якісних змін – економічне зростання виступає необхідною, але недостатньою умовою розвитку.

У сфері публічного управління поняття розвитку зазнає додаткової нормативної інтерпретації. У навчальній та науковій літературі з публічного управління розвиток трактується як керований, цілеспрямований процес поліпшення якості життя населення, підвищення рівня добробуту та безпеки з одночасним збереженням природних ресурсів і збалансованістю соціальних, економічних та екологічних інтересів [182, с. 18–21]. У цьому контексті розвиток є не просто описовою, а нормативною категорією, що фіксує бажаний стан суспільства, до досягнення якого спрямовується діяльність органів публічної влади.

Для дослідження механізмів державного регулювання розвитку банківської системи особливо важливо співвіднести розвиток із трьома взаємопов’язаними вимірами – стабільністю, зростанням та трансформацією. Макрофінансова стабільність (стабільність банківської системи, платіжної системи, цінова стабільність) є умовою, без якої неможливі ані кількісне зростання, ані якісна трансформація. Зростання відображає нарощування масштабів банківських операцій, ресурсної бази, фінансового посередництва. Трансформація ж фіксує глибинні перетворення – зміну бізнес-моделей банків, цифровізацію послуг, перегрупування ролей учасників фінансового ринку, посилення вимог до прозорості й комплаєнсу.

З позицій публічного управління розвиток банківської системи не може зводитися до екстенсивного нарощування активів або мережі відділень.

Йдеться про підвищення спроможності банківської системи виконувати публічно значущі функції: забезпечувати фінансову стабільність, ефективно трансформувати заощадження в інвестиції, підтримувати інноваційний розвиток економіки, сприяти фінансовій інклюзії населення і бізнесу, зокрема вразливих груп.

Спираючись на наведені підходи, у межах даного дослідження доцільно під розвитком банківської системи України розуміти незворотний, спрямований і закономірний процес кількісних, якісних та інституційних змін у структурі, функціях та результативності банківської системи, який забезпечує зростання її спроможності виконувати ключові публічні функції – підтримувати фінансову стабільність, сприяти сталому економічному зростанню, розширювати доступ до фінансових послуг і посилювати стійкість суспільства до внутрішніх та зовнішніх шоків.

Категорія «банківська система» посідає центральне місце в аналізі механізмів державного регулювання, адже саме вона виступає ключовим інституційним середовищем реалізації грошово-кредитної та значної частини фінансової політики держави. У сучасній літературі сформувалося кілька напрямів трактування цього поняття – від суто інституційно-композиційного до системно-функціонального, що безпосередньо впливає на розуміння банківської системи як об’єкта публічного управління.

Найбільш лаконічне й одночасно обов’язкове для застосування тлумачення міститься в Законі України «Про банки і банківську діяльність». Згідно зі ст. 4, «банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України» [146]. Нормативне визначення фіксує передусім структурно-організаційний аспект: банківська система розуміється як сукупність інституцій (НБУ, банки, філії іноземних банків), діяльність яких регламентується законодавством. У ньому практично відсутній акцент на функціональних, інфраструктурних та управлінських вимірах системи, що

певною мірою звужує її зміст до «формальної» структури.

Наукова література пропонує ширші підходи. У сучасному підручнику «Банківська система» М. Крупка, Є. Осадчий та О. Гусєва узагальнюють існуючі трактування й виокремлюють три групи визначень: 1) банківська система як сукупність банків країни в певний період; 2) як складова кредитної системи; 3) як система, до складу якої входить також банківська інфраструктура [101, с. 423–428].

До першого напряму належить підхід А. Мороза, який визначає банківську систему як сукупність різних видів банків та банківських установ у їх взаємозв’язку, що становить складову частину кредитної системи [7, с. 429–431]. Таке розуміння відображає інституційний та мережевий характер банківської системи, однак практично не зачіпає аспектів правового режиму її функціонування, ролі центрального банку та інфраструктури.

М. Савлук, представник другого напряму, підкреслює нормативно-правову зумовленість і субординовану побудову системи, розглядаючи її як «законодавчо визначену, чітко структуровану та субординовану сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально пов’язані в самостійну економічну структуру» [181, с. 433–435]. Перевагою такого підходу є чітка фіксація ролі закону та регулятора в організації системи, проте поняття «фінансові посередники» виходить за межі суто банківських інститутів і потребує додаткового розмежування з небанківським фінансовим сектором.

Третій підхід, який інтегрує інфраструктурний вимір, представлений, зокрема, О. Костюченком та О. Дзюблюком. О. Костюченко трактує банківську систему як «розгалужену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком» [94, с. 43]. О. Дзюблюк, акцентуючи дворівневу побудову банківської системи (рівень центрального банку та рівень комерційних банків), відносить банківську інфраструктуру (розрахункові центри, системи міжбанківських розрахунків,

гарантійні фонди тощо) до допоміжної, але невід'ємної ланки системи [54, с. 45]. У такій інтерпретації банківська система постає як складна, багаторівнева, відкрито-закрита (за характером інформаційних потоків) структура, що функціонує в тісній взаємодії з іншими підсистемами фінансової системи.

Важливий внесок у розкриття системних властивостей банківської системи зроблено в монографії «Банківська система України», де наголошується на її цілісності, динамічності, здатності до саморегуляції, дворівневій структурі та наявності загальносистемної інфраструктури [87, с. 15–17]. Автори підкреслюють, що банківська система як цілісний організм поєднує значну кількість однотипних елементів (окремі банки), які мають власні економічні інтереси, але підпорядковуються спільним макроекономічним цілям, визначеним державою та центральним банком.

Як економіко-правова категорія банківська система фіксує, по-перше, коло суб'єктів, уповноважених здійснювати банківську діяльність; по-друге, правовий режим їх функціонування (процедури ліцензування, пруденційні нормативи, вимоги до капіталу, порядку розкриття інформації тощо); по-третє, інституційну архітектуру, в якій наявний чіткий центр регулювального впливу – Національний банк України. У такому вимірі банківська система постає як юридично впорядкована сукупність інститутів, зв'язків і правил, що забезпечують здійснення банківських операцій.

Водночас для цілей публічного управління не менш значущим є розуміння банківської системи як управлінської категорії й об'єкта державного регулювання. Тут на перший план виходять її системні властивості: складність (різноманітність видів банків і продуктів), динамічність (постійна адаптація до змін макроекономічного середовища), відкритість (інтенсивна взаємодія з державними органами, міжнародними фінансовими інституціями), водночас – певна «закритість» щодо банківської таємниці й специфічної фінансової інформації [101, с. 408–416; 87, с. 15–17]. Для держави банківська система є не лише сукупністю підконтрольних інститутів, а й складною мережевою системою, що володіє власними

механізмами саморегуляції та може як підтримувати макроекономічну стабільність, так і генерувати системні ризики.

Зіставлення нормативного та наукових визначень дає змогу виявити їх сильні й слабкі сторони. Нормативне визначення забезпечує юридичну визначеність складу банківської системи, однак майже не розкриває її функціонального змісту й системних властивостей. Частина економічних дефініцій акцентує на інституційній сукупності або належності до кредитної системи, але недостатньо враховує роль інфраструктури, цифрових платформ, платіжних систем, що в сучасних умовах стають ключовими елементами банківського середовища. Більш розгорнуті системні визначення відображають складність і багаторівневість банківської системи, однак не завжди прямо пов’язують її з публічно-управлінським виміром – цілями державної економічної політики, макропруденційним регулюванням, вимогами фінансової інклюзії та стійкості.

Узагальнюючи проаналізовані підходи, у межах даної дисертації доцільно розуміти банківську систему України як дворівневу, законодавчо визначену, інституційно та інфраструктурно впорядковану сукупність банківських установ і пов’язаних із ними організацій, що функціонують під керівною й наглядовою роллю Національного банку України, перебувають у тісному взаємозв’язку між собою та з іншими суб’єктами фінансового ринку і забезпечують функціонування грошового обігу, трансформацію заощаджень в інвестиції, проведення платежів і реалізацію цілей державної економічної та соціальної політики.

У такій інтерпретації банківська система виступає одночасно економіко-правовою та управлінською категорією: перша фіксує її інституційно-нормативні параметри, друга – підкреслює характер банківської системи як об’єкта публічного управління, розвитку якого держава спрямовує через комплекс механізмів грошово-кредитної, макропруденційної, інституційної та цифрової політики.

1.2 Теоретичні підходи до розуміння банківської системи як об’єкта публічного управління

Системне бачення банківської системи спирається на загальнонаукове розуміння системи як цілісності, що утворюється сукупністю елементів, їхніх зв’язків і функцій, у межах яких виникають інтегровані властивості, не зведені до простої суми властивостей складників. У довідниковій традиції публічного управління система визначається як сукупність елементів, що характеризується структурою, зв’язками та функціями, котрі забезпечують цілеспрямований розвиток; наголошується також, що системи проявляють свої якості у взаємодії із середовищем, мають ієрархію та потребують множинності описів залежно від завдань аналізу [68, с. 641]. Таке трактування принципово важливе для банківської сфери, оскільки банківська система водночас є підсистемою економічної системи та самостійним інституційним утворенням із власною логікою стабілізації, самоорганізації й адаптації. Подібні ідеї узгоджуються з класичними положеннями загальної теорії систем, де системи описуються через взаємодію елементів і відносин, відкритість до зовнішніх впливів та здатність зберігати цілісність за умов змін середовища [223, p. 1–6].

У межах системного підходу банківська система розглядається не як механічна сукупність банків, а як багаторівнева організація, у якій елементи поєднані нормативно закріпленими правилами взаємодії, каналами перерозподілу ресурсів і механізмами координації. На рівні нормативного визначення банківська система України окреслюється через її інституційний «каркас»: вона складається з Національного банку України, інших банків, а також філій іноземних банків, створених і таких, що діють на території України відповідно до закону [146]. Перевагою цього визначення є юридична чіткість та однозначність ідентифікації базових елементів, що важливо для державного регулювання та нагляду. Водночас його обмеження полягає в тому, що воно фіксує насамперед перелік інституцій, але не розкриває повною

мірою системні властивості: характер зв’язків між елементами, роль інфраструктури, функціональні контури трансмісії політики, механізми зворотного зв’язку та стійкості.

Наукові визначення, зосереджені на системності банківської сфери, суттєво розширюють нормативну рамку. У монографічних дослідженнях узагальнюються два підходи: інституційний, що зближує банківську систему із сукупністю банків і кредитних інституцій у їх взаємозв’язку, та інституційно-економічний, який підкреслює залежність структури банківської системи від суспільно-економічних умов і потреби впорядкування банківської діяльності через норми, правила і регуляторні інструменти [87, с. 14]. У цьому ж дискурсі банківська система визначається як складна система вищого рівня, що історично формується під впливом зовнішніх і внутрішніх процесів, самоорганізовується та включає контур внутрішнього управління банківськими інститутами [87, с. 14]. Інший акцент робиться на функціональній єдності: банківська система трактується як сукупність усіх банків країни, які взаємодіють, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи, з метою забезпечення ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту та стабільної діяльності банківських установ [87, с. 15]. Перевага цих визначень полягає у фіксації трьох ключових системних вимірів: 1) взаємодії елементів (взаємозалежність банків); 2) нормативної упорядкованості (правила та стандарти); 3) цільової функціональності (стабільність і трансмісія політики). Їх слабкістю є відносна «економоцентричність»: у фокусі переважають гроші, кредит і регулювання, тоді як публічно-управлінський вимір потребує ширшого аналізу, що охоплює суспільні цілі (фінансова стабільність як публічне благо), підзвітність, прозорість і баланс інтересів.

Системний підхід у публічному управлінні переводить аналіз банківської системи від рівня «галузі» або «сектору» до рівня складного об’єкта управління, для якого визначальними стають межі системи, структура

взаємозв’язків, вхідні та вихідні потоки, механізми регуляції та саморегуляції, а також якість зворотного зв’язку. У цій логіці банківська система є відкритою системою, що постійно обмінюється ресурсами та інформацією із зовнішнім середовищем (економіка, державні фінанси, домогосподарства, бізнес, міжнародні ринки), а її «виходи» проявляються у здатності забезпечувати платіжний обіг, кредитування, заощадження та розподіл ризиків. Для відкритих систем характерними є нелінійні ефекти: локальні порушення на рівні окремих банків можуть трансформуватися у системні ризики через мережу міжбанківських зв’язків, спільність поведінкових реакцій, канал довіри та інформаційні очікування. Саме тому інструментарій державного впливу не може обмежуватися реагуванням на «індивідуальні» відхилення; він має бути спрямований на підтримання системних властивостей – стійкості, адаптивності та керованості.

У системному мисленні важливо відрізняти елементи, структуру та функції. Елементами банківської системи виступають банки різних форм власності та бізнес-моделей, центральний банк як ключовий системоутворювальний інститут, а також інституційні та процедурні компоненти, що забезпечують відтворення системи (нагляд, регулювання, механізми санації та виведення з ринку, інструменти фінансової стабільності). Структурний рівень охоплює як вертикальні зв’язки (дворівнева організація з центральним банком і банками другого рівня), так і горизонтальні взаємодії (міжбанківські ринки, платіжні взаєморозрахунки, кореспондентські відносини), що створюють середовище швидкого поширення шоків та водночас забезпечують перерозподіл ліквідності. Функціональний рівень описує роль системи у забезпеченні суспільно значущих результатів – насамперед стабільності грошового обігу, стійкості фінансового посередництва, захисту вкладників та підтримання довіри.

З позицій публічного управління банківська система набуває статусу об’єкта управлінського впливу саме тому, що її функціонування пов’язане з виробництвом публічних благ і мінімізацією суспільних втрат від криз. У

міжнародній регуляторній доктрині банківські системи розглядаються як сфера, де пруденційний нагляд і регулювання мають мінімальний стандарт «належності», необхідний для фінансової стабільності; таким стандартом виступають, зокрема, Основні принципи ефективного банківського нагляду Базельського комітету, що трактуються як базовий орієнтир для пруденційного регулювання та нагляду банків і банківських систем [221, с. 1]. Це підкреслює, що керованість банківської системи забезпечується не лише на рівні окремих банків, а через системний дизайн регуляторної архітектури: повноваження нагляду, вимоги до капіталу і ризик-менеджменту, інструменти раннього втручання, процедури врегулювання неплатоспроможності та інформаційну дисципліну.

У вітчизняному науковому дискурсі системність державного впливу конкретизується через взаємозв’язок банківського регулювання та банківського нагляду як складових ширшої системи державного регулювання банківської діяльності. Підкреслюється, що таке розмежування і водночас поєднання категорій сприяє коректному використанню понять і поглиблює теоретичні засади регуляторної практики, а також дозволяє пояснювати кризи не лише як «помилки окремих банків», а як недоліки системи контролю і стимулів [24, с. 21–22]. Системний підхід, отже, вимагає розглядати наглядово-регуляторний контур як підсистему, що повинна виробляти адекватні сигнали зворотного зв’язку та створювати умови для саморегуляції, не руйнуючи при цьому здатності банківського сектору виконувати функції фінансового посередництва.

З огляду на наведені підходи доцільним є уточнення поняття «банківська система як об’єкт публічного управління» у системній логіці. Банківська система України в такому розумінні постає як відкрита, ієрархічно організована сукупність банківських інститутів та пов’язаних з ними регуляторних і інфраструктурних механізмів, взаємодія яких відтворює фінансове посередництво і платіжний обіг, забезпечує трансмісію державної монетарної та макропруденційної політики і формує суспільно значущу

властивість фінансової стабільності. Порівняно з нормативним визначенням, таке уточнення додає три принципові компоненти: по-перше, включення інфраструктури та правил взаємодії як невід'ємної частини системи; по-друге, фокус на динаміці та зворотному зв'язку (адаптація до шоків, раннє попередження, превенція системних ризиків); по-третє, публічну цільову орієнтацію (стабільність і довіра як публічні результати, що легітимують державний вплив). Водночас системний підхід не заперечує інституційно-правового виміру, а навпаки виявляє його роль як «коду» системної взаємодії: без нормативно визначених повноважень, стандартів і процедур система втрачає керованість, а локальні дисфункції швидко переростають у загальносистемні (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1. Банківська система як об'єкт публічного управління (системна модель).

Джерело: складено самостійно на основі [52; 83; 95; 137; 148; 150; 187; 210; 227].

Логічним продовженням системного осмислення є деталізація того, як саме інституції та норми формують керованість банківської системи: через

визначення суб’єктів регулювання і нагляду, розподіл повноважень, інструменти впливу та механізми відповідальності. Саме цей перехід від опису системних властивостей до аналізу нормативно закріпленої взаємодії суб’єктів і об’єктів створює підстави для подальшого розгортання інституційно-організаційної логіки державного регулювання розвитку банківської системи.

Інституційний підхід розглядає банківську систему як об’єкт регуляторного впливу держави через призму організацій, правил і процедур, які закріплюють публічні цілі у сфері фінансової стабільності, захисту прав вкладників і споживачів фінансових послуг, належного управління ризиками та добросовісної конкуренції. Визначальним є не лише наявність норм, а й те, як вони «вбудовані» в інститути та як забезпечуються виконанням через нагляд, примус, стимули й механізми врегулювання проблемних банків. Банківська система в такому ракурсі постає як упорядкована сукупність інститутів, де кожен елемент має визначену компетенцію, інструменти та підзвітність, а регуляторний вплив реалізується не одноактним правовстановленням, а постійним циклом регуляторних рішень і контролю їх результативності.

Поняття «інституційний підхід» у науковій літературі трактується неоднаково, але в усіх варіантах зберігається спільне ядро – аналіз ролі інститутів у формуванні поведінки учасників і результатів політики. У методологічному блоці енциклопедичних видань з державного управління інституційний підхід розкривається як спосіб пояснення публічно-владних процесів через інститути та їх взаємодію, з акцентом на правилах, процедурах, повноваженнях і організаційних структурах, що «задають» рамки управлінських рішень [68, с. 260–262]. Перевагою цього підходу є його придатність до аналізу управлінської спроможності: він дозволяє встановлювати, чи відповідає інституційна архітектура поставленим цілям політики, чи забезпечує підзвітність і координацію, чи мінімізує конфлікти компетенцій. Обмеженням може бути тенденція до «структурного»

пояснення, коли увага зосереджується на формальних конструкціях, а фактичне виконання норм і якість управлінських практик відходять на другий план.

У науковій літературі з публічного управління інституційний підхід часто описується як аналітичний інструмент, що дозволяє пов’язати зміни інституційних структур апарату державного управління зі змістом і результатами державної політики [41, с. 118–121]. Сильним боком такого визначення є чіткий публічно-управлінський фокус: інститут виступає не просто «організацією», а носієм повноважень і процедур, через які держава реалізує політику. Водночас у такій інтерпретації інститути інколи редукуються до державних органів, тоді як у фінансовому секторі критично важливими є також спеціальні квазідержавні механізми (гарантування вкладів, врегулювання неплатоспроможності, пруденційні стандарти), а також усталені правила взаємодії регулятора й ринку.

Поглиблений варіант дефініції пропонує сучасна українська правнича та державознавча література, трактуючи інституційний підхід як методологію, що досліджує державні та суспільні явища через систему інститутів, їх функції, компетенції, процедури та взаємозв’язки, які забезпечують передбачуваність і сталість суспільних відносин [41, с. 88–90]. Перевага цього підходу для тематики банківської системи полягає у здатності пояснювати, чому однакові правові норми можуть давати різні результати за різної інституційної спроможності та різної конфігурації повноважень.

Зарубіжна інституціональна традиція задає універсальні орієнтири для аналізу регуляторних систем. Д. Норт визначає інститути як «правила гри», тобто створені людьми обмеження, що структурують взаємодію та знижують невизначеність; при цьому відрізняються формальні правила і неформальні норми [260, с. 3–6]. Перевагою цього підходу є пояснення того, як інституційні обмеження формують стимули, а отже – впливають на ризик-апетит банків, стандарти корпоративного управління, комплаєнс і готовність виконувати пруденційні вимоги. Його слабкість у прикладному публічно-управлінському

аналізі може проявлятися в надмірній загальності, якщо не конкретизувати, які саме інститути та процедури становлять «ядро» банківського регулювання.

Додатковий ракурс формують Дж. Марч і Й. Олсен, які підкреслюють, що інститути є «організаційною основою політики» і задають логіку прийняття рішень через правила та процедури, з яких вибудовується сталість управлінських практик [256, с. 1–4]. Перевага для аналізу банківського сектору полягає в можливості пояснювати інерцію наглядових підходів, стандарти доказовості в інспекційних процедурах, сталі моделі координації між органами, а також обмеження швидких реформ, якщо вони суперечать усталеним правилам і ролям.

Узагальнення наведених підходів дозволяє запропонувати уточнене робоче визначення, адаптоване до публічного управління банківською системою: інституційний підхід – це спосіб аналізу, за якого банківська система трактується як сукупність інститутів (організацій і механізмів), формальних правил та процедур їх застосування, через які держава визначає цілі, розподіляє повноваження, забезпечує нагляд, примус і відповідальність, досягаючи публічних результатів фінансової стабільності, захисту прав вкладників і споживачів та безперервності критичних фінансових послуг. Порівняно з енциклопедичними та підручниковими дефініціями таке уточнення посилює операціоналізацію: воно прямо включає «процедурний» елемент (як саме реалізуються повноваження) і «результативний» критерій (які публічні результати мають бути досягнуті).

Регуляторний вплив держави в інституційній логіці реалізується через інституційну архітектуру банківського сектору України, ядром якої є Національний банк України як орган банківського регулювання і нагляду. Закон України «Про Національний банк України» визначає правові підстави статусу НБУ та його повноваження у сфері банківського регулювання й нагляду [159]. Закон України «Про банки і банківську діяльність» фіксує базові вимоги до створення й функціонування банків, а також встановлює режим відповідальності, прозорості власності й управління ризиками [146]. У

поєднанні ці акти не лише задають «нормативні вимоги», а формують інституційну модель, де регулятор має інструменти ліцензування, встановлення пруденційних нормативів, проведення інспекцій, застосування заходів впливу, а також механізми раннього реагування на накопичення ризиків. Інституційний підхід дозволяє оцінити, чи узгоджені ці інструменти з публічною метою фінансової стабільності, чи достатні вони для запобігання системним шокам, і чи забезпечують належний баланс між автономією регулятора та демократичною підзвітністю.

Важливим інституційним компонентом є система гарантування вкладів, яка перетворює суспільний запит на захист вкладників на конкретний механізм із визначеними процедурами та ресурсним забезпеченням. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» закріплює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як спеціальний інститут, який здійснює виведення неплатоспроможних банків з ринку та забезпечує виплати гарантованих сум [170]. Інституційний підхід підкреслює, що регуляторний вплив у цій площині проявляється не тільки у встановленні вимог до банків, а й у здатності держави забезпечити впорядковане припинення діяльності проблемного банку без руйнівних наслідків для довіри до системи та платіжної дисципліни. Відповідно, якість регулювання оцінюється також за ефективністю процедур врегулювання, швидкістю рішень і мінімізацією фіскальних ризиків.

Інституційний підхід розширює розуміння регуляторного впливу через категорію «інституційної взаємодії». Банківська система регулюється не ізольовано, а в середовищі фінансового сектору, де потрібні координація політик, узгодженість стандартів та єдиний стратегічний горизонт. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у 2021 році) фіксує пріоритети розвитку та необхідність узгоджених дій регуляторів і учасників ринку, зокрема щодо стійкості, захисту прав споживачів і наближення до міжнародних практик [196, с. 4–9]. Для інституційного підходу принциповим є те, що стратегічні документи виступають елементом

нормативно-правового поля не в «декларативному» сенсі, а як інструмент інституційної координації: вони задають спільні цілі, індикатори, механізми взаємодії та рамку підзвітності за виконання, а отже – впливають на регуляторні пріоритети НБУ, практики нагляду та вимоги до банків.

Міжнародні стандарти деталізують інституційну складову регуляторного впливу через вимоги до повноважень наглядового органу, його незалежності, ресурсної спроможності та ризик-орієнтованих процедур. Core Principles Базельського комітету для ефективного банківського нагляду підкреслюють, що ефективність регулювання визначається не лише наявністю правил, а насамперед – здатністю нагляду забезпечити їх дотримання, включаючи раннє втручання й коригувальні заходи [221, с. 1–6]. У поєднанні з національним законодавством це формує інституційну модель, де «правила» і «організації» мають працювати синхронно: пруденційні стандарти без належних процедур нагляду перетворюються на формальність, а нагляд без чітких норм породжує дискреційність і ризики вибіркового застосування.

Порівняльно-аналітичне осмислення інституційного підходу в публічно-управлінському вимірі дозволяє виділити кілька ключових наслідків для трактування банківської системи як об’єкта державного регуляторного впливу. По-перше, банківська система набуває ознак об’єкта публічного управління через наявність спеціалізованих інститутів із публічними повноваженнями та спеціальними процедурами впливу (регулятор, гарантування вкладів, механізми врегулювання неплатоспроможності). По-друге, результативність регулювання вимірюється не «повнотою нормативної бази», а узгодженістю інституційної архітектури, спроможністю процедур і реальним дотриманням правил банками. По-третє, інституційний підхід робить видимими проблеми, які правовий підхід часто не фіксує як першочергові: конфлікти компетенцій, інституційну фрагментацію, розрив між нормою та виконанням, слабкість стимулів до комплаєнсу, дефіцит даних для нагляду та обмеженість механізмів раннього втручання.

Підсумково банківська система в інституційній логіці постає як

багаторівнева конструкція, де регуляторний вплив держави реалізується через інститути, правила і процедури, а якість цього впливу визначається здатністю інституційної архітектури забезпечити стійкість, підзвітність і передбачуваність поведінки учасників. Це розуміння безпосередньо підводить до системного підходу, оскільки інститути та правила функціонують як взаємопов'язані елементи з прямими й зворотними зв'язками, а регуляторні рішення мають оцінюватися з урахуванням передачі ризиків і ефектів взаємозалежності в масштабі всієї банківської системи.

У сучасній регуляторній практиці банківська система дедалі частіше осмислюється не стільки через перелік інституцій, скільки через спектр ризиків і загроз, здатних порушувати її ключові суспільно значущі функції. Така еволюція відповідає загальній тенденції переходу від «правил-орієнтованого» адміністрування до управління за ризиками, коли предметом державного впливу стає не лише поведінка окремих банків, а й колективні ефекти їхніх взаємодій, що формують фінансову стабільність, довіру та безперервність фінансової інфраструктури.

Нормативно-правове поле України фіксує інституційні межі банківської системи, окреслюючи її як сукупність Національного банку України, інших банків та філій іноземних банків, створених і таких, що діють в Україні відповідно до закону [146]. Однак ризик-орієнтований підхід зміщує акцент із формальної структури на динамічну «карту» ризиків, яка визначає реальну керованість системи. Показовою є регуляторна конкретизація вимог до ризик-менеджменту: Положення НБУ про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах задає обов'язкові рамки ідентифікації, оцінювання, моніторингу та контролю ризиків, а також вимоги до корпоративного управління і внутрішнього контролю як інституційних умов зниження ризиковості банківської діяльності [152]. Перевага такого визначення «управління ризиками» у нормативній площині полягає в його операційності: воно одразу задає процеси і відповідальність, тобто перетворює ризик на об'єкт регулярного управлінського циклу. Водночас обмеженням є

те, що нормативний текст неминуче уніфікує підходи, тоді як ризик-профілі банків істотно відрізняються за бізнес-моделями, масштабом і складністю, що потребує чітко артикульованого принципу пропорційності й наглядових пріоритетів.

Ризик-орієнтований нагляд у банківській системі втілюється через методологію SREP (Supervisory Review and Evaluation Process), яка поєднує оцінювання бізнес-моделі, ризиків, якості управління ризиками, достатності капіталу й ліквідності, а також організації корпоративного управління та внутрішнього контролю. У матеріалах НБУ, присвячених першим результатам SREP, наголошується, що за підсумками такої оцінки формується звіт, який описує ризики банку, управлінські практики та підстави для подальших наглядових дій [126]. Саме тут проявляється управлінський зміст ризик-орієнтованості: держава, діючи через центральний банк, не просто констатує порушення, а формує «профіль наглядового втручання» відповідно до рівня ризиків і якості їх контролю. Перевагою SREP-логіки є її здатність зменшувати регуляторну «сліпоту» до прихованих ризиків, зокрема в частині бізнес-моделей і корпоративного управління, які часто передують фінансовим проблемам. Водночас ризик-орієнтований нагляд створює і методологічний виклик: оцінки неминуче містять експертні судження, а тому потребують прозорих критеріїв, послідовності застосування та процедур апеляції, інакше зростають ризики регуляторної непередбачуваності та асиметрії інформації між наглядом і піднаглядними установами.

Для публічного управління принциповим є те, що ризик-орієнтований підхід не зводиться до технічної класифікації ризиків; він вибудовує причинно-наслідковий ланцюг «ризик → потенційні втрати → суспільний ефект». На мікрорівні це проявляється у стандартизації ключових банківських ризиків, передусім операційного ризику, який у практиці НБУ тлумачиться як імовірність виникнення збитків або недоотримання доходів унаслідок недоліків процесів, дій персоналу, збоїв інформаційних систем або впливу зовнішніх факторів [132, с. 1]. У міжнародній доктрині нагляду операційний

ризик осмислюється як універсальна зона вразливості банків, а принципи його управління розглядаються як елемент «належних практик» для всіх банків, незалежно від розміру, із застереженням про необхідність врахування характеру, масштабу та профілю ризиків установи [221, с. 1–2]. Порівняння цих визначень показує, що національна регуляторна дефініція має виразну прикладну чіткість (фактори «процеси–люди–системи–зовнішні події»), тоді як міжнародний підхід сильніший у частині принциповості та вимоги інтегрованості управління операційними ризиками у загальну систему корпоративного управління. Узагальнення дозволяє уточнити, що для банківської системи як об’єкта публічного управління операційний ризик є не лише «внутрішнім ризиком банку», а й каналом системної вразливості: через нього технічні збої, шахрайство, помилки процесів або кібератаки здатні швидко набути масштабів системного порушення платежів і довіри.

На макрорівні ризик-орієнтованість природно переходить у макропруденційну логіку, де предметом державного впливу стають системні ризики, проциклічність та взаємозалежності фінансового сектору. У вітчизняній науковій літературі макропруденційна політика трактується як спрямована на забезпечення стабільності фінансової системи в цілому, аби попереджати суттєві перебої у кредитуванні та фінансовому посередництві [204, с. 1]. Така постановка питання істотно зближує ризик-орієнтований підхід із публічним управлінням: мова йде про захист суспільного інтересу від масштабних втрат, які не можуть бути повністю нейтралізовані ринковою дисципліною окремих суб’єктів. Водночас слабким місцем макропруденційної парадигми у практичній площині є складність вимірювання системного ризику та політична «вартість» превентивних обмежень у періоди економічного підйому, коли тиск на пом’якшення вимог зростає.

Безпековий підхід розширює ризик-орієнтовану рамку, додаючи категорію «захищеності» як цільового стану банківської системи. Його відмінність полягає у тому, що навіть низькоймовірні події з високими наслідками (кіберінциденти, воєнні ризики, порушення критичної

інфраструктури) потребують управлінських рішень, орієнтованих на стійкість і безперервність, а не лише на статистично «середні» ризики. У наукових працях, присвячених фінансовій безпеці банківської системи, виявляється розмаїття дефініцій, спільним ядром яких є захищеність фінансових інтересів та стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз. Так, фінансова безпека описується як комплекс методів і заходів захисту економічних інтересів на різних рівнях, як захищеність фінансових інтересів та певний рівень незалежності й стійкості фінансової системи під впливом дестабілізуючих факторів, а на рівні банку – як сукупність умов, за яких потенційно небезпечні дії чи обставини попереджені або знижені до рівня, що не здатний завдати шкоди функціонуванню та досягненню цілей [8, с. 106]. Перевагою цих підходів є акцент на стані захищеності й на необхідності протидії загрозам, що безпосередньо узгоджується з державним мандатом щодо фінансової стабільності. Натомість їхнім обмеженням часто є недостатня операціоналізація: не завжди чітко визначено, які саме показники або порогові значення дозволяють відрізняти «прийнятний» стан безпеки від небезпечного.

Нормативний вимір безпекового підходу істотно посилився із закріпленням кібербезпекових та кіберзахисних вимог до банківської системи. Закон України про основні засади забезпечення кібербезпеки визначає правові й організаційні основи захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави у кіберпросторі, що безпосередньо стосується фінансового сектору як частини критичної інфраструктури [161]. На стратегічному рівні Стратегія кібербезпеки України, введена в дію указом Президента, фіксує пріоритети держави у зміцненні кіберстійкості та протидії кіберзагрозам [165]. У банківському секторі ці стратегічні орієнтири конкретизуються через Положення НБУ про організацію кіберзахисту в банківській системі України, яке встановлює вимоги до організації кіберзахисту, у тому числі в частині управління кіберризиками та забезпечення безперервності функціонування [153]. Додаткове оновлення регуляторних вимог через зміни до відповідних положень НБУ свідчить про інституціоналізацію кіберзахисту як постійного

напряму нагляду та контролю, а не разової «комплаєнс»-вимоги [150].

Порівняльне зіставлення ризик-орієнтованого та безпекового підходів дозволяє точніше розкрити банківську систему як об’єкт публічного управління. Ризик-орієнтована рамка концентрується на пріоритизації ризиків, наглядових оцінках, пропорційності та ефективності розподілу регуляторних ресурсів, тобто забезпечує «розумну селекцію» управлінського впливу залежно від ризик-профілю. Безпекова рамка, у свою чергу, орієнтована на захист критичних функцій, формування стійкості та готовності до шоків, зокрема в умовах гібридних загроз, війни та цифровізації. У публічно-управлінському вимірі їх поєднання є необхідним: ризик-орієнтованість без безпекового виміру може недооцінювати події з катастрофічними наслідками, тоді як безпековість без ризик-орієнтованості ризикує перетворитися на надмірно жорстке регулювання без адекватного врахування пропорційності та ефектів для фінансового посередництва.

З урахуванням наведених дефініцій та нормативних приписів доцільним є уточнення змісту цих підходів для цілей публічного управління. Ризик-орієнтований підхід до банківської системи як об’єкта публічного управління доцільно розуміти як спосіб організації державного регуляторного й наглядового впливу, за якого інтенсивність і набір інструментів визначаються сукупним ризик-профілем банків і системними ефектами їх взаємодій, а ключовим результатом виступає зниження ймовірності та масштабів суспільно значущих втрат. Безпековий підхід у цій же площині варто трактувати як організацію державного впливу, спрямовану на підтримання захищеності й стійкості критичних функцій банківської системи (платежі, збереження заощаджень, кредитне посередництво, довіра) перед загрозами високої інтенсивності, включно з кіберзагрозами та воєнними ризиками, через поєднання регуляторних вимог, контролю виконання та механізмів відновлення.

Подальше розгортання проблематики логічно потребує переходу від загальних підходів до конкретизації інструментів державного регулювання,

через які ризик-орієнтованість і безпековість матеріалізуються у практиці НБУ та інших суб'єктів публічного управління: від SREP та вимог до системи управління ризиками – до макропруденційних інструментів, кібернагляду, режимів безперервності та механізмів реагування на системні шоки.

Інклюзивний підхід до розуміння банківської системи як об'єкта публічного управління ґрунтується на припущенні, що фінансові послуги мають властивості суспільно значущого блага, а відтак доступність базових фінансових інструментів для населення та бізнесу набуває ознак публічного інтересу. За такого підходу банківська система інтерпретується не лише як сукупність інститутів фінансового посередництва, а як організована мережа каналів доступу до платежів, заощаджень, кредиту, страхових та інвестиційних продуктів, спроможна зменшувати соціально-економічні розриви та підтримувати економічну активність у вразливих групах і територіях. Відповідно, публічно-управлінський зміст інклюзивності полягає у цілеспрямованому впливі держави й регулятора на «умови включення» різних груп у формальний фінансовий обіг, зокрема через стандарти доступності, правила ринку, інститути захисту прав споживачів, розвиток платіжної інфраструктури та підвищення фінансової грамотності.

У міжнародній практиці поняття фінансової інклюзії найчастіше пов'язується із доступом до корисних і доступних за ціною фінансових продуктів та послуг, що відповідають потребам домогосподарств і бізнесу та надаються відповідально й сталим чином, причому «транзакційний рахунок» описується як базова передумова ширшої участі у фінансовій системі [239]. Такий наголос на доступі й придатності послуг істотно доповнюється підходами, де інклюзія визначається як поєднання доступу і фактичного використання формальних фінансових сервісів, що переводить аналіз із площини «наявності інфраструктури» в площину реальної поведінки та довіри [259]. У прикладній площині інклюзивність дедалі частіше трактується як політика скорочення розривів (за доходом, статтю, місцем проживання, освітою), а також як забезпечення безпечності та споживчої придатності

фінансових сервісів для всіх груп населення [276]. З огляду на публічне управління це означає, що фокус зміщується від суто економічної ефективності банків до результатів «соціального охоплення» фінансовими послугами, а інструментами впливу стають регуляторні вимоги до ринку, інфраструктурні рішення та адресні програми.

Українська наукова традиція, зберігаючи міжнародне ядро змісту, конкретизує інклюзію крізь призму функцій банківської системи та державних пріоритетів. Так, у вітчизняних дослідженнях фінансова інклюзія описується як створення умов для залучення всіх сегментів населення та бізнесу до фінансових продуктів і послуг; акцент робиться на тому, що підвищення інклюзії сприяє ресурсній мобілізації, розширенню каналів інвестування та стійкості банків як ключових фінансових посередників [23, с. 94]. У сучасних емпіричних роботах інклюзія в Україні пов’язується з доступом населення до банківських послуг, використанням електронних платіжних інструментів та рівнем фінансової грамотності, причому наголошується на бар’єрах, що стримують включення вразливих груп, і на потребі вдосконалення «законодавчої бази» та цифрових фінансових рішень [71, с. 136]. Показовим є й те, що у дослідженнях, присвячених взаємозв’язку інклюзії з «фінансовою безбар’єрністю», підкреслюється необхідність розглядати інклюзію не як абстрактну доступність, а як комплексну якість середовища надання послуг, де мають значення фізична доступність, зрозумілість продуктів, недискримінаційні процедури та захист споживача [39, с. 2]. У такій постановці банківська система стає об’єктом публічного управління не тому, що держава «замінює» ринок, а тому, що без регуляторного і політичного впливу ринок відтворює нерівність доступу, а отже – погіршує умови інклюзивного розвитку.

Важливо, що українські автори пропонують багатовимірне тлумачення фінансової інклюзії, де співіснують мінімум три смислові акценти. Перший пов’язаний із доступом до базових продуктів і інфраструктури (рахунок, платіжні інструменти, мережа приймання безготівкових платежів, дистанційні

канали). Другий – із фактичним користуванням продуктами та регулярністю фінансової взаємодії (транзакційна активність, заощадження, кредитування, страхування). Третій – із якістю та безпечністю користування, що охоплює прозорість умов, відповідальне кредитування, захист персональних даних, протидію шахрайству та наявність механізмів розгляду звернень. Саме ця триєдність дозволяє уникнути спрощення інклюзії до «кількості рахунків» або «кількості карток», оскільки формальна наявність продукту не гарантує ані довіри, ані спроможності користуватися ним без ризику надмірної заборгованості чи маніпуляцій.

Емпіричний вимір інклюзивного підходу пов’язаний із тим, як інклюзія операціоналізується у вимірюваних індикаторах і як ці індикатори вбудовуються у публічні політики. У національних аналітичних матеріалах, підготовлених у межах досліджень фінансової грамотності та інклюзії, прямо підкреслюється взаємодоповнюваність фінансової грамотності й фінансової інклюзії: ефективне функціонування фінансової системи передбачає користування послугами, але таке користування має бути обізнаним і відповідальним [206, с. 40]. У цьому ж контексті звертається увага на підходи ОЕСР до оцінювання інклюзії через поєднання знання фінансових продуктів, практики придбання продуктів та поведінкових стратегій домогосподарств у ситуаціях нестачі коштів [206, с. 40]. Для публічного управління важливо, що такі показники зміщують фокус із «пропозиції послуг» на «спроможність населення» і «чесність ринку», а отже роблять релевантними інструменти фінансової освіти, комунікації регулятора та стандарти ринкової поведінки.

Нормативно-правове поле, яке формує рамки інклюзивного підходу, в Україні розвивається в логіці євроінтеграції та модернізації фінансової інфраструктури. Закон України «Про платіжні послуги» закріпив сучасні принципи організації платіжного ринку й передумови розширення конкуренції та інновацій у платіжних сервісах, що безпосередньо впливає на доступність безготівкових розрахунків і дистанційних фінансових послуг [162]. Стратегічні документи фінансового сектору прямо фіксують фінансову

інклюзію як один із ключових напрямів розвитку, поряд із фінансовою стабільністю, розвитком ринків та інноваціями, і задають орієнтири для політик розширення доступу та користування фінансовими послугами [196]. Водночас у політиці фінансової грамотності інклюзивність проявляється як ціль забезпечення масового охоплення базовою фінансовою освітою, розвитку навичок управління особистими фінансами та стійкості до шахрайства, що є критичною умовою безпечної «участі» у фінансовій системі [133]. Сукупно це формує управлінську логіку, за якої банківська система розглядається як інфраструктура реалізації соціально значущих цілей, а державний вплив набуває рис «регулювання для включення», тобто спрямовується на усунення бар'єрів і зменшення ризиків виключення.

Порівняльно-аналітичне осмислення інклюзивного підходу доцільно завершити виділенням його сильних сторін і обмежень у контексті публічного управління. До переваг належить здатність інклюзивного підходу поєднати макрорівень (стійкість фінансової системи, ширина ресурсної бази, довіра до інститутів) із мікрорівнем (повсякденні фінансові практики домогосподарств і малих підприємств), що робить його зручним для конструювання державних програм, спрямованих на соціальну згуртованість і відновлення економічної активності. Інклюзивний підхід також добре узгоджується з цифровою трансформацією, оскільки дистанційні канали здатні знизити територіальні бар'єри й забезпечити «масштабованість» доступу. Водночас ризиком спрощення є тенденція зводити інклюзію до кількісних показників охоплення, ігноруючи питання якості продуктів, відповідального кредитування та поведінкових ризиків надмірної заборгованості. Інша межа інклюзивного підходу пов'язана з тим, що розширення доступу без належної фінансової грамотності й захисту споживача може збільшувати вразливість населення до шахрайства та недобросовісних практик, що особливо актуально за умов воєнних і післявоєнних шоків, міграції та зниження доходів. Саме тому інклюзивність як характеристика банківської системи в публічному управлінні має тлумачитися як поєднання доступності, безпечності,

придатності та довіри, а не як суто «масовість» підключення.

Узагальнення інклюзивного підходу дозволяє розглядати банківську систему як об’єкт публічного управління через призму керованості доступу до базових фінансових сервісів і якості включення різних груп у формальний фінансовий обіг. Це створює природний перехід до подальшого аналізу підходів, де ключовими стають технологічні та організаційні умови доступу, а також управлінські механізми балансування інновацій із захистом споживача та стійкістю фінансової системи.

Євроінтеграційний підхід до осмислення банківської системи в площині публічного управління виходить із того, що розвиток національного банківського сектору визначається не лише внутрішніми макроекономічними параметрами й інституційними традиціями, а й зовнішнім нормативним «тяжінням» до стандартів Європейського Союзу, що набуває форми правового зближення, імплементації спільних правил та інституційної сумісності нагляду. У межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС закріплено орієнтири поступового наближення у сфері послуг, зокрема фінансових, а відповідні додатки містять рамку секторального регуляторного зближення, яка фактично визначає довгострокову траєкторію модернізації банківського регулювання та суміжних ринків фінансових послуг [57]. У цій логіці банківська система постає як об’єкт публічного управління, керованість якого вимірюється ступенем узгодженості національного нормативно-правового поля з acquis ЄС, спроможністю регулятора застосовувати принципи ризик-орієнтованого нагляду та забезпечувати рівновагу між конкуренцією, стабільністю й захистом прав споживачів фінансових послуг.

Змістовним ядром євроінтеграційного підходу є перехід від фрагментарного регулювання до системної архітектури «єдиного набору правил» для банків, де капітальні вимоги, внутрішнє управління, процедури нагляду та інструменти раннього втручання пов’язані між собою. Директива 2013/36/ЄС (CRD IV) інституціоналізує вимоги до доступу на ринок та пруденційного нагляду, а отже задає стандарт того, як держава має

організувати контроль за стійкістю банків і якістю управління ризиками [235]. Директива 2014/59/ЄС (BRRD) формує підхід до відновлення та врегулювання неплатоспроможних установ, переводячи акцент з «реактивної ліквідації» на проактивне планування відновлення й врегулювання та зменшення системних наслідків банкрутства [234]. Директива 2014/49/ЄС щодо схем гарантування депозитів посилює публічно-управлінський вимір довіри, закріплюючи стандарти захисту вкладників і фінансової стабільності через інститути гарантування [233]. У сукупності ці акти задають для держави рамку управління банківською системою, у якій «стабільність» розуміється як результат дисципліни капіталу, якості нагляду, наявності дієвого режиму врегулювання та ефективної системи гарантування, що мінімізує моральний ризик і бюджетні втрати.

Національна політика розвитку фінансового сектору, будучи похідною від завдань модернізації та імплементації міжнародних зобов'язань, фіксує євроінтеграційний вектор як практичну вимогу до регуляторних і ринкових інституцій. Звіт про реалізацію Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року прямо пов'язує цілі розвитку із заходами виконання Угоди про асоціацію та впровадженням актів ЄС, що означає: євроінтеграційний підхід у публічному управлінні працює як механізм «цілевстановлення» для реформ, а не як декларативний політичний лозунг [196, с. 2]. Водночас наукові джерела, що аналізують адаптацію банківських послуг і національного регулювання до вимог ЄС, підкреслюють, що зближення не зводиться до формального перекладу норм, а включає зміну практик нагляду, структури ринку, процедур комплаєнсу та стандартів прозорості [29]. Отже, для публічного управління ключовим показником стає не стільки «наявність норм», скільки здатність інституцій забезпечити їх виконання, включно з організаційною спроможністю регулятора, якістю регуляторного впливу та ефективністю правозастосування.

Цифровий підхід, своєю чергою, зміщує фокус з «правового зближення» на технологічну природу сучасної банківської системи, розглядаючи її як

цифрову інфраструктуру обігу грошей і даних, у якій канали дистанційного обслуговування, платіжні інструменти, платформи обміну даними та інструменти антифроду стають такими ж системоутворювальними, як депозитно-кредитна функція. Відправною точкою є те, що цифрові фінанси в правопорядку ЄС отримали комплексну регуляторну конструкцію, що поєднує технологічну нейтральність, конкуренцію та безпеку, зокрема через взаємодію PSD2, MiCA та DORA [162, с. 266]. Така логіка важлива саме для публічного управління, оскільки цифровізація одночасно розширює доступ і конкуренцію, але створює нові системні ризики, пов'язані з кіберзагрозами, залежністю від ІКТ-провайдерів, концентрацією критичних сервісів та уразливістю платіжної інфраструктури.

У нормативному вимірі цифровий підхід в Україні спирається на розвиток платіжного законодавства, електронної ідентифікації та наглядових технологій. Закон України «Про платіжні послуги» закладає основу модернізації платіжного ринку, включно з розвитком інноваційних сервісів і передумовами для відкритого банкінгу, що зближує регуляторну модель із європейськими принципами платіжного ринку [162]. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» формує правову базу довіри до електронних взаємодій, що є критично важливим для дистанційного банкінгу, віддаленої ідентифікації, електронних контрактів та підзвітності цифрових транзакцій [155]. На рівні політик і програм НБУ Стратегія розвитку фінтеху до 2025 року визначає фінтех як поєднання технологій та інновацій задля «безшовного» платіжного досвіду та інклюзивного сервісу, а також виділяє напрями regtech і suptech, кібербезпеку та антифрод як структурні компоненти модернізації регуляторних спроможностей [197, с. 12]. У публічно-управлінському сенсі це означає перенесення частини регуляторної функції у сферу даних і технологій, де ефективність управління залежить від якості моніторингу, цифрової звітності та здатності держави встановлювати правила для технологічних посередників.

Європейський цифровий трек, на відміну від ранніх хвиль фінансової

лібералізації, прямо пов’язує інновації з вимогами операційної стійкості та наглядової відповідальності.

Зіставлення євроінтеграційного та цифрового підходів дозволяє уточнити предметне розуміння банківської системи як об’єкта публічного управління. Євроінтеграційний вимір задає «нормативну координатну сітку» розвитку, де критеріями успішності є узгодженість правил, інституційна спроможність нагляду та сумісність процедур врегулювання. Цифровий вимір вводить «технологічну координату», де критеріями стають операційна стійкість, захищеність даних, керованість ІКТ-залежностей і якість регуляторних технологій. Їх поєднання формує подвійний стандарт публічного управління банківською системою: модернізація має бути одночасно гармонізованою з правом ЄС і безпечною в цифровому середовищі. У практичному плані це означає, що регуляторні рішення в банківському секторі потребують оцінювання не лише з позицій впливу на капітал і конкуренцію, а й з позицій цифрових ризиків, технологічної нейтральності та стійкості критичної інфраструктури, що прямо кореспондує із сучасними підходами до нагляду за фінтех-розвитком у банках і наглядових органах [221].

Узагальнюючи, євроінтеграційний підхід фіксує банківську систему як частину простору правових і наглядових стандартів ЄС, тоді як цифровий підхід розкриває її як високотехнологічну інфраструктуру, що продукує нові види системних ризиків і нові вимоги до державної спроможності. Їх синтез робить логічним подальший перехід до аналізу механізмів державного регулювання розвитку банківської системи, у яких поєднуються імплементація європейських норм, інструменти цифрового нагляду, регуляторні технології та безпекові компоненти стійкості (див. рис. 1.2).

У теорії публічного управління банківська система розглядається як специфічний об’єкт владно-організаційного впливу, що формується у площині взаємодії публічних інтересів держави та приватних інтересів учасників фінансового ринку. Її функціонування має системне значення для реалізації

макроекономічної політики, забезпечення фінансової стабільності, соціально-економічного розвитку та захисту економічної безпеки держави, що зумовлює об’єктивну необхідність постійного та диференційованого публічного управління [54, с. 32–34].

Рис. 1.2. Система теоретичних підходів до розуміння банківської системи як об’єкта публічного управління

Джерело: складено автором на основі [83; 137; 150; 187; 210].

Суб’єктний склад публічного управління у сфері банківської системи є багаторівневим і включає органи законодавчої, виконавчої, регуляторної та судової влади. Верховна Рада України здійснює стратегічний нормативний вплив шляхом визначення правових засад функціонування банківської системи, статусу банків і регуляторних органів, а також загальних принципів державної політики у фінансовій сфері [146, с. 14–16]. Кабінет Міністрів України формує та реалізує економічну і фінансову політику держави, в межах якої банківська система розглядається як інструмент макроекономічної стабілізації, фінансування пріоритетних галузей та забезпечення відновлення економіки [157, с. 9–11].

Центральне місце у системі суб’єктів публічного управління посідає Національний банк України, який відповідно до законодавства має спеціальний конституційно-правовий статус та наділений повноваженнями у сфері грошово-кредитної політики, банківського регулювання і нагляду [159, с. 6–8]. Через встановлення пруденційних вимог, ліцензування, нагляд та застосування заходів впливу НБУ безпосередньо формує інституційні умови функціонування банківської системи, визначаючи межі допустимого ризику та стандарти стабільності.

До суб’єктів публічного управління у банківській сфері належать також органи фінансового моніторингу, які реалізують державну політику у сфері протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, а також судові органи, що забезпечують правозастосування, вирішення спорів і захист прав учасників банківських правовідносин. Окреме місце займають органи місцевого самоврядування, які хоча й не здійснюють регуляторного впливу, але виступають активними користувачами та замовниками банківських послуг у процесах управління місцевими фінансами, реалізації інвестиційних та соціальних програм, що опосередковано впливає на функціонування банківської системи.

Об’єкт публічного управління у банківській сфері має багатокомпонентну структуру. У широкому розумінні ним є банківська система як сукупність банківських інститутів, фінансових відносин, операційних процесів та інфраструктури, що забезпечують акумуляцію і перерозподіл фінансових ресурсів в економіці. У функціональному вимірі об’єктом регуляторного впливу виступають окремі групи банків, зокрема системно важливі та державні банки, а також ключові сегменти банківської діяльності, включно з кредитуванням малого і середнього бізнесу, населення та державного сектору. Самостійним елементом об’єкта управління є банківські ризики, які за певних умов можуть трансформуватися у системні загрози фінансовій стабільності.

Взаємодія суб’єктів і об’єкта публічного управління у банківській

системі є динамічною та істотно змінюється залежно від соціально-економічних і безпекових умов. У мирний період домінує модель регулювання, орієнтована на підтримання конкуренції, мінімізацію системних ризиків та захист прав споживачів фінансових послуг за збереження відносної автономії банків у прийнятті господарських рішень [261, с. 20–22]. В умовах воєнного стану відбувається посилення ролі держави як суб'єкта управління, розширення повноважень регулятора та переорієнтація цілей банківської системи з максимізації прибутковості на забезпечення стійкості, безперервності платежів і фінансування критично важливих потреб економіки та оборони.

Водночас сучасна практика публічного управління засвідчує поступовий перехід банків від ролі «чистого об'єкта» регулювання до часткової участі у формуванні регуляторного середовища. Це проявляється у діяльності банківських асоціацій, участі банків у консультаціях з Національним банком України та урядом, а також у розвитку елементів саморегулювання та галузевих стандартів. Така модель взаємодії не заперечує провідної ролі держави, але підвищує адаптивність регулювання та знижує ризики розриву між нормативними вимогами і практикою їх реалізації.

Узагальнення наведених положень дозволяє констатувати, що банківська система як об'єкт публічного управління характеризується складним суб'єктним складом, багатовимірною структурою об'єкта та змінною моделлю взаємодії, що залежить від економічних і безпекових умов розвитку держави. Це обумовлює необхідність формування комплексної моделі бачення банківської системи як цілісного об'єкта публічного управління.

1.3 Механізми державного регулювання розвитку банківської системи та їх інклюзивний вимір

Особливості банківської діяльності зумовлюють те, що механізми

державного регулювання банківської системи принципово відрізняються від механізмів впливу на інші сектори економіки. Банки оперують переважно залученими коштами, здійснюють перетворення строків та ризиків, забезпечують функціонування платіжної системи, кредитування реального сектору й домогосподарств. Тому будь-який збій у банківській системі швидко трансформується у системну кризу – через ефект фінансового мультиплікатора, канал платіжних розрахунків та механізм довіри вкладників [107, с. 73–76; 2]. Саме цим пояснюється наявність розвинутого комплексу спеціальних регуляторних механізмів, що значно жорсткіші, ніж у більшості нефінансових сфер.

У сучасній українській літературі державне регулювання банківської системи дедалі частіше трактують саме як окрему, спеціалізовану функцію публічного управління. Так, Є. Мордань, розробляючи структурно-логічну модель державного регулювання банківської системи (ДРБС), фактично розглядає його як цілеспрямовану діяльність Національного банку України, що базується на прогнозному аналізі стану банківської системи, виявленні ризиків та застосуванні диференційованих інструментів регулювання й нагляду на мікро- та макрорівнях [115, с. 97–102]. У цьому підході ключовою є не стільки окрема норма чи інструмент, скільки цілісний механізм, який поєднує стратегічні, тактичні та оперативні засоби впливу.

Порівняно з механізмами державного впливу на реальний сектор, де домінують податково-бюджетні та цінові важелі, регулювання банківської системи спирається передусім на пруденційні норми, вимоги до капіталу, ліквідності, структури активів, системи управління ризиками, процедури нагляду та санкцій, а також на інститути гарантування вкладів та врегулювання неплатоспроможності банків [61; 79]. У термінах теорії механізмів це означає, що поряд із нормативно-правовою та організаційною складовими особливої ваги набувають фінансово-економічні та інформаційно-аналітичні елементи – моделі стрес-тестування, системи раннього попередження, бази даних кредитних історій тощо [115, с. 147–176].

Специфіка розвитку банківської системи як об’єкта регулювання полягає у поєднанні двох, на перший погляд, взаємно суперечливих цілей. З одного боку, держава прагне забезпечити стійкість і безпеку, обмежуючи надмірний ризик, що може призвести до банкрутств і масових втрат вкладників. З іншого – саме банки покликані фінансувати економічне зростання, інновації, відновлення інфраструктури, тобто брати на себе вищий ризик, ніж інші інституції [258; 221]. Тому механізми державного регулювання розвитку банківської системи будуються як баланс між вимогами стабільності (через макро- та мікропруденційні інструменти, жорсткі стандарти капіталу й ліквідності) та стимулюванням кредитної активності, конкуренції, інновацій у банківських продуктах.

Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року прямо фіксує цілі трансформації банківського сегмента: зміцнення фінансової стабільності, сприяння економічному розвитку, розширення фінансової інклюзії та впровадження інновацій [196, с. 5–7]. Кожна з цих цілей кореспондує з окремими групами регуляторних механізмів. Так, забезпеченню стабільності відповідають механізми макропруденційної політики (контрциклічні буфери, концентраційні ліміти, вимоги до валютної позиції), стрес-тестування, регулярна оцінка якості активів [115, с. 249–279; 83]. Стійкість і здатність системи до шоків посилюється через механізми резолюції банків, удосконалення роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, посилення відповідальності власників істотної участі та менеджменту. Інноваційність підтримується регулюванням FinTech-ринку, створенням нормативних умов для відкритого банкінгу, регуляторних «пісочниць», використанням цифрових каналів і хмарних технологій [197]. Розширення фінансової інклюзії забезпечується шляхом розвитку платіжної інфраструктури, стандартів інклюзивного надання фінансових послуг, підтримки цифрових та віддалених сервісів для вразливих груп населення [197; 48].

В умовах повномасштабної війни специфіка механізмів державного

регулювання розвитку банківської системи проявляється ще виразніше. Національний банк України та уряд були змушені застосувати надзвичайні регуляторні режими: тимчасові валютні обмеження, мораторії на окремі види операцій, особливі підходи до формування резервів, програми рефінансування та державних гарантій для підтримки ліквідності й кредитування критично важливих секторів [83; 28]. Дослідження стійкості фінансової системи в умовах війни засвідчує, що саме завдяки оперативному запровадженню таких інструментів вдалося уникнути масового «bank run» і забезпечити безперервність бюджетних платежів, соціальних виплат, оборонних закупівель [28, с. 2–4]. Водночас ці надзвичайні інструменти не є суто антикризовими: вони впливають на траєкторію розвитку системи, визначаючи її рівень доларизації, структуру портфелів, схильність до ризику та здатність фінансувати післявоєнну відбудову.

Євроінтеграційний вектор також задає специфічні параметри механізмів регулювання розвитку банківської системи. Стратегія НБУ до 2025 року і Стратегія розвитку фінансового сектору закріплюють курс на імплементацію стандартів ЄС та Базельського комітету, розвиток ринку капіталу, посилення ролі небанківських установ, інтеграцію до єдиного фінансового простору ЄС [196; 197]. Це означає, що механізми державного регулювання мають не лише підтримувати внутрішню стабільність, а й забезпечувати сумісність регуляторної архітектури України з європейською – від структур нагляду до процедур раннього втручання й врегулювання неплатоспроможних банків.

Таким чином, специфіка механізмів державного регулювання розвитку банківської системи проявляється у: системній важливості банківського сектору для фінансової та економічної стабільності; акценті на ризик-орієнтованих, пруденційних та макропруденційних інструментах; необхідності одночасно забезпечувати стабільність, інноваційність, фінансову інклюзію й здатність до післявоєнної відбудови; поєднанні звичайних і надзвичайних (воєнних) режимів регулювання; орієнтації на гармонізацію з європейськими стандартами.

Узагальнення наукових підходів свідчить, що попри значну кількість публікацій, єдиного розуміння механізмів державного регулювання банківської системи не сформовано. Переважна частина авторів фіксує інструментальну складову, однак меншою мірою враховує публічно-управлінський, безпековий та інклюзивний виміри регулювання.

Частина дослідників трактує механізм державного регулювання банківської діяльності як сукупність інструментів і важелів впливу. Так, М. Максимова, аналізуючи теоретичні підходи до визначення сутності державного регулювання банківської діяльності, розглядає відповідний механізм як «систему заходів і методів впливу держави на банківську систему, спрямовану на забезпечення її стабільного функціонування та розвитку» [107, с. 73–74]. Перевагою цього підходу є чітке підкреслення цільової спрямованості та системності впливу; недоліком – відсутність розмежування між суб’єктами регулювання та суб’єктами нагляду, а також недостатня увага до інформаційно-аналітичної компоненти.

В іншій традиції, представником якої можна вважати І. Дудку, механізм державного регулювання банківської діяльності фактично ототожнюється із державною політикою в банківській сфері. У своєму дисертаційному дослідженні авторка наголошує, що механізм регулювання формується як системне поєднання цілей політики, правових норм, організаційних структур та економічних важелів, за допомогою яких держава забезпечує стабільність і конкурентоспроможність банківської системи [61, с. 9–12]. Такий підхід добре відображає зв’язок між політичним рівнем (цілі, пріоритети) та інструментами, однак розмиває межу між власне механізмом (як операційною «машиною» регулювання) та ширшою державною політикою.

Є. Мордань, розробляючи структурно-логічну модель ДРБС, зосереджується на процесуальному й системному вимірах механізму. У її інтерпретації державне регулювання банківської системи ґрунтується на результатах прогнозного аналізу, включає контур моніторингу й контролю, диференційоване застосування стратегічних та оперативних інструментів, а

також розробку Стратегії ДРБС як узгодженої сукупності рішень щодо досягнення цілей функціонування банківської системи [115, с. 155–169]. Сильна сторона цього підходу – акцент на інтегрованому розгляді банківської системи як об’єкта (на мікро- та макрорівні), наявність зворотного зв’язку і сценарного планування; водночас поняття «механізм» фактично розширюється до повної моделі системи регулювання.

Окрему групу становлять роботи, у яких вивчають механізми державного регулювання діяльності банківських установ у контексті інституційної трансформації та цифровізації. Так, у статті А. Жиліна механізми державного регулювання діяльності банківських установ визначаються як сукупність правових, організаційних, економічних та інформаційних впливів, що здійснюються уповноваженими органами влади з метою забезпечення стабільного функціонування банків та захисту інтересів вкладників у цифровій економіці [79]. У цьому підході чітко окреслено інституційно-правовий та інформаційно-цифровий компоненти, але практично не враховано безпековий та соціальний (інклюзивний) аспекти регулювання.

Узагальнення наявних трактувань дозволяє виокремити кілька методологічних прогалин, важливих для теми дисертації. По-перше, більшість визначень фокусується на забезпеченні «стабільного функціонування» банківської системи, тоді як розвиток – у сенсі структурної модернізації, розширення фінансової інклюзії, інноваційності та здатності до відновлення після шоків – або згадується побіжно, або взагалі випадає з поля зору. По-друге, недостатньо артикульовано публічно-управлінський вимір: механізми нерідко описуються як суто економічні або правові інструменти, без урахування принципів належного врядування, участі стейкхолдерів, прозорості й підзвітності, що є критично важливими для банківської сфери. По-третє, майже відсутні спроби концептуалізувати механізми державного регулювання банківської системи в умовах війни та післявоєнного відновлення, коли банки фактично виступають елементом критичної

інфраструктури, а держава застосовує надзвичайні регуляторні режими [83; 28]. По-четверте, питання фінансової інклюзії та цифрової трансформації здебільшого розглядаються окремо від регуляторних механізмів, хоча дослідження НБУ та сучасні праці з інклюзивних фінансів переконливо доводять, що саме банки є ключовими провайдерами інклюзивного доступу до фінансових послуг і каналом реалізації державної політики «leave no one behind» [206; 48; 82].

Ураховуючи зазначені обмеження, доцільно запропонувати авторське трактування, яке дозволяє поєднати інституційно-правовий, економічний, безпековий, інклюзивний та цифровий виміри публічного управління банківською системою. Під механізмами державного регулювання розвитку банківської системи доцільно розуміти цілісну, нормативно визначену та інституційно забезпечену систему взаємопов'язаних інструментів, процедур, ресурсів і інформаційно-аналітичних рішень, що реалізується органами державної влади (Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, іншими фінансовими регуляторами) щодо банківської системи як єдиного об'єкта – її інститутів, процесів і результатів – з метою забезпечення її сталого, інноваційного й фінансово інклюзивного розвитку, стійкості та безпеки в умовах як нормального функціонування економіки, так і воєнних та післявоєнних викликів.

На відміну від більшості наявних визначень, запропонований підхід акцентує:

- суб'єктний склад механізмів – не лише НБУ, а й законодавчі, виконавчі, контролюючі органи, а також інституції фінансової інфраструктури;
- інтегральний об'єкт – банківську систему як цілісність, включаючи її інституційну структуру, операційні процеси, пов'язані з ними ризики та суспільні результати (доступ до фінансових послуг, підтримка відновлення, довіра до держави);
- багатовимірність цілей – від традиційної стабільності до

інноваційності, фінансової інклюзії, зміцнення фінансової та національної безпеки, сприяння відновленню й європейській інтеграції;

- процедурність і наявність зворотного зв'язку – через системи моніторингу, стрес-тестування, оцінювання ефективності регуляторних інструментів, що дозволяє адаптувати механізми до змін середовища.

У такому розумінні механізми державного регулювання розвитку банківської системи виступають не лише набором нормативів чи інструментів впливу, а складною публічно-управлінською конструкцією, яка одночасно виконує функції стабілізації, модернізації та інклюзивної трансформації банківської системи України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

У цьому підпункті доцільно перейти від загального розуміння «механізму державного регулювання» до його внутрішньої побудови стосовно банківської системи. Власне структуру механізму визначає можливість перетворити цілі державної політики на конкретні управлінські дії, а тому саме від коректності виділення його елементів залежить ефективність регуляторного впливу на банківський сектор.

У вітчизняній науці публічного управління механізми розглядаються насамперед як складні системи. О. Гончарук і Н. Савичук пропонують інструментальний ракурс: механізми державного управління вони трактують як впорядковану сукупність методів, форм, засобів і важелів, за допомогою яких органи влади реалізують свої повноваження щодо об'єкта управління й досягають визначених результатів [28, с. 78–79]. Безумовною перевагою такого підходу є наголос на практичній «начинці» механізму – тих управлінських інструментах, які реально використовуються у щоденній регуляторній практиці. Водночас він частково «розмиває» стратегічну й ціннісну складову, майже не фіксуючи окремо цільового виміру, структурної організації суб'єктів та процедур зворотного зв'язку.

Більш розгорнуту структурну рамку пропонує О. Дорофєєв, який розглядає механізм публічного управління як ієрархічну систему, що містить цілі, завдання, суб'єктно-об'єктний склад, принципи, функції, форми, методи

та засоби впливу, а також відповідне правове, фінансове й інформаційне забезпечення [58, с. 256–259]. Перевагою цього підходу є його системність: механізм постає як комплекс взаємопов’язаних компонентів, між якими задана певна логіка руху – від формування цілей і завдань до отримання результату. Водночас автор здебільшого описує механізм у статичному зрізі й лише побіжно торкається процедур коригування, що особливо важливо для регулювання високодинамічних сфер, до яких належить банківська система.

Л. Приходченко, аналізуючи структуру механізму державного управління, робить акцент на взаємозв’язку його компонентів і факторах, що впливають на ефективність механізму. Дослідниця виділяє у його складі цільову, функціональну, інструментальну, організаційну та ресурсну підсистеми і підкреслює, що результативність управління залежить не лише від наявності кожної з них, а й від узгодженості між цілями, завданнями, методами, формами та ресурсами [144, с. 105–108]. Сильна сторона цього підходу – увага до «зшивання» окремих блоків, до відповідності між амбіцією цілей і можливостями ресурсного забезпечення. Водночас у роботі ще не артикульовано окремий інформаційно-аналітичний та безпековий компоненти, які в умовах війни та гібридних загроз набувають принципового значення.

Цінним для нашого дослідження є й структурно-блочний підхід Н. Латиніна та Н. Харченко до організаційного механізму державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору. Автори розглядають механізм як систему взаємопов’язаних елементів – цілей, принципів, суб’єктів, об’єктів, функцій, методів, організаційних форм і результатів, які функціонують у межах певного нормативно-правового поля та спираються на відповідні фінансові й інформаційні ресурси [103, с. 283–287]. Перевагою цього підходу є чітке виділення нормативно-правового й організаційного блоків, а також увага до результативного виміру. Разом з тим галузева специфіка аграрного сектору не дозволяє повністю перенести цю структуру на банківську систему, яка, на відміну від аграрної, є ядром фінансової

стабільності та каналом трансмісії монетарної політики.

Безпосередньо до банківської сфери звертаються Є. Мордань і Ю. Онопрієнко, які вибудовують структурно-логічну схему державного регулювання банківської системи України як багаторівневу систему, що поєднує стратегічні цілі, інструменти регулювання, механізми нагляду, інформаційно-аналітичне забезпечення та блок оцінки результатів [115, с. 93–99]. У моделі детально прописано взаємодію макро- й мікрорівневих елементів (Національний банк України – комерційні банки), а також роль прогнозування й моніторингу ризиків. Проте вона формувалася переважно для довоєнного періоду й не враховує нові вимоги до безпекового виміру механізму, до цифрової трансформації та фінансової інклюзії.

Узагальнення наведених підходів дозволяє зробити кілька висновків, важливих для подальшої побудови структури механізмів державного регулювання розвитку банківської системи. По-перше, більшість дослідників погоджуються, що механізм має чітко окреслений цільовий блок: саме від формулювання стратегічних і поточних цілей держави залежить зміст усіх інших елементів. По-друге, невід'ємними компонентами механізму є суб'єкти та об'єкт, між якими вибудовується управлінська взаємодія. По-третє, майже всі автори наголошують на потребі нормативно-правового, організаційного, ресурсного та інформаційного забезпечення. Менше уваги приділяється процедурі зворотного зв'язку, оцінці регуляторного впливу й адаптації механізмів до кризових ситуацій.

З огляду на специфіку банківської системи, а також на цілі нашого дослідження, доцільно деталізувати структуру механізмів державного регулювання її розвитку через виділення низки взаємопов'язаних блоків. Цільовий блок формують стратегічні орієнтири держави в банківській сфері. В українських реаліях вони закріплені, зокрема, у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, де серед ключових цілей визначено макрофінансову стабільність, фінансову інклюзію, розвиток інноваційних фінансових послуг та наближення регуляторного середовища до стандартів

ЄС [196, с. 4–7]. Додатково цільові пріоритети щодо стійкості та запобігання системним ризикам розкриває Стратегія макропруденційної політики Національного банку України [195]. У період повномасштабної війни та післявоєнного відновлення до цих цілей додаються забезпечення безперервності критичних фінансових послуг, підтримка бюджетного та оборонного фінансування, сприяння фінансуванню відбудови, що фіксується у Звітах про фінансову стабільність НБУ [83].

Суб'єктний блок механізмів державного регулювання розвитку банківської системи в Україні має поліцентричний характер. Він охоплює Верховну Раду України, яка встановлює засадничі правила через прийняття законів «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» та інших актів фінансового законодавства; Кабінет Міністрів України й центральні органи виконавчої влади, відповідальні за формування фінансово-економічної політики; Національний банк України як ключовий регулятор і мегарегулятор платіжного ринку; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; інші спеціалізовані регулятори (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг) [146; 159]. В умовах євроінтеграції та воєнної агресії до цього блоку дедалі більшою мірою долучаються інституції ЄС і міжнародні фінансові організації (МВФ, Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ), які через програми фінансової допомоги, вимоги до структурних маяків і рекомендації щодо макрофінансової стабільності фактично стають співсуб'єктами регулювання.

Об'єктний блок механізмів включає банківську систему як цілісність, а також її внутрішню диференціацію. Закон «Про банки і банківську діяльність» визначає, що банківська система України складається з Національного банку та інших банків, створених і діючих відповідно до законодавства [146]. Однак для цілей регулювання розвитку недостатньо розглядати систему лише як множину інституцій. До об'єкта мають бути віднесені також сегменти ринку (кредитування реального сектору, домогосподарств, держави; платіжні та

розрахункові послуги; операції на валютному та фондовому ринках), процеси (процедури ризик-менеджменту, цифрові сервіси, комплаєнс), а також результати діяльності (капіталізація, ліквідність, якість активів, рівень фінансової інклюзії). Окрему групу становлять системно важливі банки, від стану яких залежить стійкість усієї системи; для них у межах об'єктного блоку застосовуються посилені вимоги та специфічні механізми нагляду.

Нормативно-правовий блок репрезентує ту регуляторну архітектуру, у межах якої функціонують суб'єкти й об'єкти механізму. Він включає базові закони («Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», акти щодо платіжних систем, гарантування вкладів, боротьби з відмиванням доходів), підзаконні акти Кабінету Міністрів, нормативно-правові акти НБУ (положення, інструкції, методики щодо ліцензування, пруденційних нормативів, управління ризиками, стрес-тестування), а також міжнародні стандарти – насамперед Основні принципи ефективного банківського нагляду Базельського комітету [221] і відповідні директиви та регламенти ЄС у сфері капіталу, нагляду й відновлення банків [232]. В умовах війни до цього блоку додаються акти воєнного часу – постанови НБУ про тимчасові валютні обмеження, мораторії на окремі операції, спеціальні режими рефінансування, що суттєво змінює параметри механізму, посилюючи його безпекову функцію.

Організаційно-процедурний блок забезпечує перехід від нормативних приписів до конкретних управлінських дій. До нього належать процедури ліцензування банків, запровадження та зміни економічних нормативів, здійснення наглядових перевірок, застосування заходів впливу й санкцій, проведення стрес-тестування, реалізація процедур фінансового оздоровлення й виведення неплатоспроможних банків з ринку, координація дій у межах Ради з фінансової стабільності [115; 195; 164]. Саме в цьому блоці проявляється специфіка розвитку банківської системи: з одного боку, держава має обмежувати надмірний ризик-апетит банків, з іншого – не створювати надлишкового тиску, що стримує кредитування й інновації. В умовах війни

організаційно-процедурні механізми доповнюються режимами оперативного реагування на шоки (швидке запровадження валютних обмежень, тимчасове пом’якшення окремих нормативів, програми цільового рефінансування для підтримки ліквідності та кредитування критично важливих секторів).

Ресурсний блок охоплює фінансові, кадрові, інформаційні та технологічні ресурси, що забезпечують функціонування механізмів. Це бюджетні кошти, ресурси Національного банку, фонди гарантування вкладів, капітал державних банків, міжнародна фінансова допомога, а також людський капітал регуляторних органів і банківських установ, їхня цифрова інфраструктура, системи кіберзахисту. Саме ресурсний блок визначає, наскільки амбітні цілі, задекларовані в стратегічних документах, можуть бути реалізовані, а також наскільки гнучко держава здатна підтримувати банківську систему у періоди глибоких криз.

Інформаційно-аналітичний блок формує «сенсорну систему» механізмів державного регулювання. Він включає статистичну та наглядову звітність банків, кредитні реєстри, системи моніторингу системних ризиків, результати макроекономічного й секторального аналізу, кон’юнктурні опитування, а також публікації НБУ – зокрема Звіт про фінансову стабільність, який узагальнює оцінку ризиків і рекомендує макропруденційні заходи [83; 243]. На основі цього блоку приймаються рішення щодо зміни нормативів, введення чи зняття обмежень, запровадження нових регуляторних інструментів, у тому числі пов’язаних з цифровими фінансовими технологіями.

Нарешті, блок зворотного зв’язку та коригування забезпечує циклічність і адаптивність механізмів. Його складовими є системи індикаторів фінансової стабільності, процедури оцінки регуляторного впливу, аудити ефективності програм державної підтримки, реакція на зворотний зв’язок від учасників ринку й громадянського суспільства. У банківській сфері цей блок набуває форми регулярного перегляду макропруденційних інструментів, оновлення нормативно-правових актів з урахуванням практики їх застосування, узгодження позицій у межах Ради з фінансової стабільності та консультацій із

банківськими асоціаціями. Без дієвого зворотного зв'язку механізм ризикує перетворитися на суто формальну конструкцію, відірвану від реальної динаміки ринку.

Таким чином, структурні елементи механізмів державного регулювання розвитку банківської системи доцільно інтерпретувати як взаємопов'язані блоки – цільовий, суб'єктний, об'єктний, нормативно-правовий, організаційно-процедурний, ресурсний, інформаційно-аналітичний і блок зворотного зв'язку. Їх поєднання формує цілісну систему, здатну не лише забезпечувати поточну стабільність банківської системи, а й спрямовувати її розвиток у напрямі стійкості, інноваційності, фінансової інклюзії та відповідності стандартам ЄС у складних умовах війни й післявоєнного відновлення.

Функціональний аналіз механізмів державного регулювання розвитку банківської системи логічно продовжує їх структурну характеристику. У сучасній теорії публічного управління механізм державного управління, як підкреслюють Р. Рудницька, О. Сидорчук, О. Стельмах, розглядається як складна система цілей, суб'єктів, об'єктів, методів, ресурсів і процедур, яка забезпечує реалізацію функцій держави в певній сфері суспільного життя [179]. Саме функції надають механізмам змістовного навантаження, визначають, «для чого» і «як» має діяти сукупність інструментів регулювання. У працях О. Федорчак та О. Дорофєєва акцентується, що структуру механізмів державного (публічного) управління доцільно описувати в координатах структурно-функціонального підходу: кожному блоку елементів відповідає певна група функцій, тоді як зміна суспільних цілей зумовлює трансформацію як елементного складу, так і функціонального профілю механізму [58; 205].

Специфіка банківської системи як об'єкта регулювання – її висока чутливість до ризиків, мультиплікативний вплив на всі сектори економіки та ключова роль у забезпеченні фінансової й національної безпеки – зумовлює особливу конфігурацію функцій механізмів державного регулювання. На відміну від багатьох інших секторів, де публічне управління може носити

переважно стимулюючий чи розподільчий характер, у банківській сфері превентивні й стабілізаційні функції виходять на перший план, а стимулюючі, перерозподільчі, інтеграційні та інклюзивні функції «нашаровуються» на них як додаткові виміри розвитку.

Передусім механізми державного регулювання виконують превентивну функцію, націлену на запобігання накопиченню системних ризиків та виникненню банківських криз. У сучасній практиці цю функцію інституційовано в макропруденційній політиці центральних банків. У відповідному документі НБУ макропруденційна політика визначається як система цілеспрямованих заходів, спрямованих на обмеження системного ризику та посилення стійкості фінансового сектору загалом, а не окремих установ [195]. Превентивна функція реалізується через встановлення підвищених вимог до капіталу та ліквідності, контрциклічних буферів, показників концентрації ризиків, запровадження якісних вимог до корпоративного управління, проведення стрес-тестування банків, раннє виявлення проблемних установ. Її особливістю в умовах війни є необхідність врахування не лише традиційних фінансових ризиків, а й безпекових чинників – ризику фізичного знищення активів, кібератак, блокування платіжної інфраструктури, різких змін поведінки вкладників. Саме тому НБУ в 2022–2024 рр. посилює вимоги до планів безперервності діяльності банків, до кіберстійкості та управління операційним ризиком, застосовуючи превентивні інструменти ще до появи критичних розривів у платоспроможності.

Тісно пов’язана з нею стабілізаційна функція спрямована на утримання стійкості та ліквідності банківської системи у фазі вже проявлених шоків. Її нормативну основу становлять Закон України «Про Національний банк України», який закріплює за НБУ мандат щодо забезпечення стабільності грошово-кредитної системи, та Закон «Про банки і банківську діяльність», що визначає повноваження НБУ як органу банківського регулювання і нагляду [146; 159]. Стабілізаційна функція втілюється через інструменти рефінансування та підтримки ліквідності, операції на відкритому ринку,

валютні інтервенції, механізми тимчасової адміністрації й резолюції банків, а також через систему гарантування вкладів фізичних осіб, що мінімізує ризик панічного відтоку депозитів [170]. В умовах воєнного стану її значущість зростає: з одного боку, держава змушена вводити тимчасові валютні обмеження, мораторії на окремі операції, спецрежими регулювання, з іншого – підтримувати безперервність бюджетних платежів, соціальних виплат та фінансування оборонних витрат, що неможливо без стабільно функціонуючих банків. Дослідження фінансової системи України в умовах війни підтверджують, що своєчасне застосування стабілізаційних інструментів НБУ та уряду дозволило уникнути масштабної банківської кризи, попри різке падіння економічної активності та зростання частки непрацюючих активів [28].

Поряд із цим механізми державного регулювання виконують стимулюючу функцію, орієнтовану на активізацію кредитування реального сектору, інноваційних, «зелених» і соціально значущих проєктів. У Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року серед ключових цілей визначаються розширення довгострокового ресурсного потенціалу банків, підвищення конкуренції та технологічності фінансових послуг, а також розвиток механізмів фінансування інфраструктури та енергоефективності [196]. Стимулююча функція реалізується через інструменти удосконаленої монетарної трансмісії, податкові пільги для інвестиційних проєктів, державні програми часткового гарантування кредитів для МСП, компенсації процентних ставок, спеціальні кредитні лінії міжнародних фінансових організацій для відбудови критичної інфраструктури. У післявоєнний період саме ця функція стає ключовою для перетворення банківської системи з «пожежника», що гасить кризи, на драйвер економічного зростання та структурної модернізації.

Перерозподільча функція механізмів державного регулювання розвитку банківської системи пов’язана з цілеспрямованим перерозподілом фінансових ресурсів у просторовому, галузевому та соціальному вимірах. Традиційно банківська система виконує роль фінансового посередника між заощадниками

та позичальниками, однак, як наголошують дослідники державного регулювання економіки, держава може спрямовувати цей потік через установлення пріоритетів кредитування, формування державних програм фінансування, створення спеціальних інститутів розвитку (банків розвитку, експортно-кредитних агентств тощо) [192]. У воєнний і післявоєнний періоди перерозподільча функція набуває додаткових вимірів: ресурси каналізуються на фінансування оборонно-промислового комплексу, відбудову зруйнованих громад, підтримку житлового будівництва для ВПО, енергетичну модернізацію. Відповідно, механізми регулювання включають квоти та ліміти на кредитування окремих секторів, програми портфельних гарантій, спільне фінансування проектів за участю міжнародних фінансових організацій, а також спеціальні режими роботи державних банків.

Окремий шар утворює інтеграційна функція, що відображає завдання гармонізації національної регуляторної архітектури із стандартами ЄС та глобальними вимогами до банківського нагляду. У документах Базельського комітету з банківського нагляду Core Principles for Effective Banking Supervision підкреслюється, що національні режими регулювання мають забезпечувати не лише стійкість окремих банків, а й фінансової системи в цілому, базуючись на ризик-орієнтованому підході, прозорості та підзвітності регулятора [221]. Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року прямо пов’язує цілі фінансової стабільності та розвитку ринків капіталу з виконанням вимог Угоди про асоціацію з ЄС, імплементацією CRD/CRR, директив щодо відновлення та врегулювання діяльності банків (BRRD) [196]. Інтеграційна функція втілюється через адаптацію національного банківського законодавства до європейських актів, впровадження міжнародних стандартів розкриття інформації, капіталу, ліквідності та управління ризиками, участь у міжнародних програмах оцінки фінансового сектору (FSAP), взаємодію з європейськими та глобальними наглядовими колегіями. Для України, яка прагне повоєнної економічної інтеграції з ЄС, функціонування цієї групи механізмів набуває стратегічного значення.

Нарешті, у сучасних умовах значно посилюється інклюзивна функція механізмів державного регулювання розвитку банківської системи. Вона полягає у забезпеченні доступу до базових та більш складних фінансових послуг для максимально широкого кола громадян і бізнесу, включно з вразливими групами – домогосподарствами з низькими доходами, мешканцями сільської місцевості, ВПО, ветеранами, малим бізнесом у прифронтових регіонах. Дослідження, проведені для НБУ за міжнародною методологією ОЕСР, показують, що рівень фінансової інклюзії та грамотності українців покращується, але залишається нерівномірним, що вимагає цілеспрямованої державної політики [80]. Інклюзивна функція реалізується через комплекс інструментів: розвиток цифрового банкінгу та віддаленої ідентифікації, стимулювання відкриття базових рахунків, програми фінансової освіти, вимоги до банків щодо недискримінаційного доступу до послуг, підтримку спеціальних продуктів для ВПО та ветеранів, державні програми компенсації комісій або відсоткових ставок для малого бізнесу.

Кожна із зазначених функцій «прив’язана» до певної підсистеми інструментів і процедур. Превентивна – до макропруденційних інструментів та систем раннього реагування; стабілізаційна – до механізмів рефінансування, гарантування вкладів, процедур резолюції; стимулююча – до програм цільового кредитування, гарантій, податкових стимулів; перерозподільча – до інструментів державних банків, міжбюджетних трансфертів, спеціальних фондів розвитку; інтеграційна – до процедур гармонізації законодавства, участі в міжнародних регуляторних ініціативах; інклюзивна – до цифрових сервісів, регулювання споживчого кредитування, програм фінансової освіти. При цьому, як слушно зауважує О. Федорчак, механізм державного управління завжди є комплексним: окремі інструменти рідко виконують лише одну функцію, а ефективність механізму зумовлюється збалансованістю його функціонального профілю [205].

Таким чином, функціональна структура механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України формується як

багатовимірна сукупність превентивних, стабілізаційних, стимулюючих, перерозподільчих, інтеграційних та інклюзивних функцій, що відображають як загальносвітові тренди в регулюванні фінансових систем, так і специфіку нашої країни в умовах війни, післявоєнної відбудови та європейської інтеграції. Саме узгодження цієї функціональної структури з цільовими орієнтирами державної політики та інституційними можливостями суб'єктів публічного управління стає ключовою передумовою подальшої розробки авторської концепції механізмів державного регулювання розвитку банківської системи, що буде здійснена в наступних підрозділах.

Узагальнення підходів до трактування механізмів державного управління, запропонованих Р. Рудницькою, О. Сидорчук, О. Стельмах, О. Сизоненко, О. Федорчак, О. Гончаруком, дає змогу стверджувати, що сучасні механізми не зводяться лише до сукупності поодиноких інструментів впливу. Вони розглядаються як цілісні системи, що включають нормативно-правові, організаційні, економічні, інформаційні та інші компоненти, зорієнтовані на досягнення певних цілей державної політики [179; 186; 28; 205]. У цьому сенсі класифікація механізмів державного регулювання розвитку банківської системи за змістом регуляторного впливу є не стільки формальним групуванням, скільки відображенням внутрішньої логіки побудови цієї системи публічного управління.

Базовою групою доцільно визнати нормативно-правові механізми, що визначають «правила гри» для банків і регуляторів. У працях Р. Рудницької та співавт. правова й нормативна складові послідовно віднесені до ключових елементів механізмів державного управління [179]. Для банківської системи їхнім ядром є Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про банки і банківську діяльність», а також підзаконні акти НБУ, які встановлюють порядок ліцензування, пруденційні нормативи, вимоги до капіталу, ліквідності, концентрації ризиків тощо [159; 146]. У післякризовий та воєнний період нормативно-правові механізми доповнюються надзвичайними регуляторними режимами – тимчасовими мораторіями,

валютними обмеженнями, спеціальними процедурами роботи з проблемними банками, що закріплюються в окремих постановах НБУ та урядових рішеннях. Їхня специфіка полягає в поєднанні цілей фінансової стабільності та національної безпеки з вимогами наближення до права ЄС (імплементація директив CRD/CRR, BRRD тощо) [195; 196].

Інституційні механізми фокусуються на системі суб'єктів регулювання, розподілі їхніх повноважень і процедурах взаємодії. У дослідженнях О. Федорчак інституційна складова розглядається як самостійний зріз класифікації механізмів державного управління – поряд із правовими та організаційними [205]. У контексті банківської системи йдеться про роль НБУ як головного регулятора і макропруденційного органу, Міністерства фінансів України, Верховної Ради як законодавчого центру, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, органів фінансового моніторингу. До цієї групи належать також механізми координації й партнерства з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк, ЄБРР), без яких сучасна модель регулювання розвитку банківської системи України в умовах війни та відновлення була б незавершеною [115; 196].

Організаційні механізми відображають процедурну сторону регуляторного впливу: порядок проведення банківського нагляду, стрес-тестування, застосування наглядових заходів, процедури резолюції банків, функціонування комітетів з фінансової стабільності. У роботах О. Сизоненко, спираючись на напрацювання Р. Рудницької, організаційна складова механізмів державного управління розглядається як сукупність форм, методів і процедур, через які реалізуються цілі публічної політики [186]. У банківській сфері до таких процедур належать risk-based нагляд, регулярні оцінки достатності капіталу, використання планів відновлення діяльності банків, а також особливі процедури, пов'язані з воєнним станом (спрощені канали рефінансування, спеціальні механізми підтримки ліквідності для банків, що обслуговують критичні галузі).

Фінансово-економічні механізми фокусуються на перерозподілі ресурсів і стимулюванні певних типів поведінки банків. У працях з банківської справи (зокрема, Т. Стечишина, Б. Луціва) виділяються податкові й процентні інструменти, програми рефінансування, державні гарантії, субсидоване кредитування, які визначають економічну доцільність тих чи інших операцій для банків [193]. У післявоєнний період до цього блоку дедалі активніше входять спеціальні програми кредитування відновлення інфраструктури, іпотечні програми, схеми розподілу ризиків між державою та банками, а також інструменти, спрямовані на підтримку «зелених» і соціальних проєктів. З погляду державної політики ці механізми є мостом між макрофінансовою стабільністю та цілями інклюзивного розвитку.

Окрему групу становлять інформаційно-аналітичні та цифрові механізми, що забезпечують збір, обробку та інтерпретацію даних, необхідних для прийняття рішень. У дослідженнях Г. Шовкопляс макропруденційна політика трактується як послідовність дій із виявлення системних ризиків, оцінювання їхнього впливу та ухвалення превентивних заходів [216]. У практиці НБУ це реалізується через функціонування Системи аналізу банківських ризиків, кредитних реєстрів, публікацію Звітів про фінансову стабільність, використання індикаторів системної важливості банків [195]. Цифровий вимір цих механізмів суттєво посилився під час повномасштабної російської агресії: дистанційні канали взаємодії з банками, кібербезпекові протоколи, цифрові платформи для обміну даними з іншими регуляторами та органами влади стали критично важливими для безперервності регулювання.

Таким чином, класифікація механізмів державного регулювання розвитку банківської системи за змістом регуляторного впливу дозволяє виділити нормативно-правові, інституційні, організаційні, фінансово-економічні та інформаційно-аналітичні (цифрові) компоненти. Вони виступають не ізольованими блоками, а взаємопов’язаними підсистемами єдиного механізму, в межах якого досягається баланс між вимогами стабільності, розвитком, безпекою та фінансовою інклюзією.

Рис. 1.3. Класифікація механізмів державного регулювання розвитку банківської системи за видами.

Джерело: складено самостійно.

Розвиток концептуального бачення банківської системи як об’єкта публічного управління потребує диференціації механізмів за рівнем і масштабом їхньої дії. У статті Є. Мордань та Ю. Онопрієнко обґрунтовано, що система державного регулювання банківської системи має будуватися з урахуванням макро- та мікрорівня, причому інструменти регуляторного впливу доцільно поділяти на стратегічні, які змінюють системні властивості банківської системи, і оперативні, що впливають на поведінку окремих банків другого рівня [114]. Такий підхід фактично задає рамку для виокремлення трьох рівнів – макро-, мезо- та мікро-, – що є релевантним для завдань розвитку й відновлення.

На макрорівні механізми регулювання спрямовані на банківську систему загалом і покликані забезпечувати фінансову стабільність, стійкість грошово-кредитного ринку, узгодженість банківської політики з цілями економічного розвитку і безпеки держави. До цієї групи належать інструменти монетарної та макропруденційної політики (базові процентні ставки, обов’язкові резерви, контрциклічні буфери капіталу, системні надбавки до

капіталу, валютні обмеження), а також системні програми розвитку фінансового сектору, зокрема Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, яка визначає цілі прозорості, стійкості та інклюзивності фінансової системи [196; 197]. У воєнних умовах до макрорівневих механізмів додаються рішення про фіксацію чи керовану зміну обмінного курсу, особливі режими роботи платіжних систем, узгоджені дії з урядом щодо фінансування оборонних та соціальних видатків.

Мезорівень охоплює механізми, що орієнтовані на окремі сегменти банківського ринку та цільові групи клієнтів: кредитування малого й середнього бізнесу, аграрного сектору, програм відбудови інфраструктури, іпотечні програми, продукти для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, домогосподарств із низькими доходами. Хоча в науковій літературі цей рівень виокремлюється не завжди, його зміст імпліцитно присутній у дослідженнях, присвячених механізмам стимулювання окремих напрямів кредитування або регіонального розвитку [186; 28]. Мезорівневі механізми дозволяють пов’язати загальнонаціональні цілі з конкретними інструментами, наприклад, через програми портфельних державних гарантій для МСП чи спеціальні інструменти рефінансування під кредити на відбудову.

На мікрорівні реалізуються механізми, спрямовані на поведінку окремих банків та їхніх клієнтів. Йдеться про індивідуальний банківський нагляд, вимоги до систем управління ризиками, корпоративного управління, структури власності, внутрішнього контролю, захисту прав споживачів фінансових послуг. У роботах з банківського менеджменту наголошується, що саме на цьому рівні регуляторні сигнали трансформуються у конкретні політики банків щодо ціноутворення, обсягів кредитування, роботи з проблемною заборгованістю, каналів продажу послуг [193]. В умовах війни мікрорівневі механізми доповнюються вимогами щодо планів безперервності діяльності, кібербезпеки, роботи в умовах відключень енергопостачання, підтримки клієнтів, які зазнали втрат.

Рис. 1.4. Трирівнева реалізація механізмів державного регулювання розвитку банківської системи.

Джерело: складено самостійно.

Запропонована трирівнева класифікація дозволяє впорядкувати механізми державного регулювання розвитку банківської системи з погляду їхнього масштабу, забезпечуючи узгодженість між стратегічними макропруденційними заходами, цільовими програмами для окремих сегментів ринку та конкретними вимогами до поведінки банків. Вона також задає основу для подальшого аналізу регуляторного циклу та часової орієнтації механізмів.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертаційного дослідження здійснено комплексне теоретико-методологічне осмислення державного регулювання розвитку банківської системи як специфічного напряму публічного управління, що має системне значення для забезпечення фінансової стабільності, економічного зростання та безпеки держави. Проведений аналіз дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків, які створюють концептуальне підґрунтя для подальших аналітичних і прикладних розвідок.

По-перше, встановлено, що категорія «державне регулювання» у площині публічного управління займає проміжне, але методологічно ключове місце між державним управлінням і правовим регулюванням. На відміну від суто нормативного підходу, державне регулювання охоплює ширший спектр інструментів впливу – правових, економічних, організаційних, інформаційно-аналітичних і наглядових, – що є принципово важливим для високоризикових і системно значущих сфер, до яких належить банківська система. Обґрунтовано, що зведення державного регулювання лише до нормотворчості звужує його управлінський потенціал і не відповідає сучасним умовам функціонування фінансових ринків.

По-друге, у результаті порівняльного аналізу наукових і нормативних підходів уточнено зміст поняття «державне регулювання розвитку банківської системи». Воно обґрунтовано як інституціоналізована функція публічного управління, що реалізується сукупністю органів державної влади через комплекс взаємопов’язаних механізмів і спрямована на формування стійких, прозорих та безпечних умов функціонування банківської системи, запобігання системним ризикам і забезпечення балансу публічних і приватних інтересів. Таке трактування дозволяє поєднати правову визначеність, економічну доцільність і управлінську адаптивність регуляторного впливу.

По-третє, доведено, що категорія «механізм» у дослідженні державного регулювання має розглядатися не як сукупність окремих інструментів або заходів, а як цілісна публічно-управлінська конструкція, що інтегрує цілі, принципи, інститути, нормативно-правову базу, процедури, ресурси та механізми зворотного зв’язку. Узагальнення підходів науки публічного управління й економічної теорії дало змогу сформулювати робоче визначення механізму як нормативно закріпленої та організаційно оформленої системи, здатної трансформувати управлінські рішення у суспільно значущі результати.

По-четверте, обґрунтовано доцільність трактування розвитку банківської системи не як суто кількісного зростання активів або мережі

банківських установ, а як незворотного, спрямованого й закономірного процесу якісних, структурних та інституційних змін, що підвищують спроможність системи виконувати публічно значущі функції. Розвиток банківської системи у публічно-управлінському вимірі безпосередньо пов'язаний зі стабільністю, адаптивністю до шоків, фінансовою інклюзією та довірою суспільства до фінансових інститутів.

По-п'яте, встановлено, що банківська система як об'єкт публічного управління має багатовимірний характер і поєднує економіко-правові, інституційні, ризик-орієнтовані, безпекові, інклюзивні, євроінтеграційні та цифрові виміри. Системний, інституційний, ризик-орієнтований і інклюзивний підходи не є альтернативними, а взаємодоповнюють один одного, формуючи цілісне бачення керованості банківської системи в умовах глобальної нестабільності, воєнних викликів і післявоєнного відновлення.

По-шосте, у межах розділу сформовано структурно-функціональне бачення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи. Обґрунтовано доцільність виділення цільового, суб'єктного, об'єктного, нормативно-правового, організаційно-процедурного, ресурсного, інформаційно-аналітичного та блоку зворотного зв'язку як взаємопов'язаних складових єдиного механізму. Доведено, що ефективність регулювання визначається не наявністю окремих елементів, а узгодженістю між ними та здатністю механізму до адаптації.

По-сьоме, встановлено, що функціональний профіль механізмів державного регулювання розвитку банківської системи формується як багатовимірна сукупність превентивних, стабілізаційних, стимулюючих, перерозподільчих, інтеграційних та інклюзивних функцій. Саме їх збалансованість забезпечує поєднання завдань фінансової стабільності, економічного розвитку, соціальної згуртованості та європейської інтеграції.

Загалом результати першого розділу створюють цілісну теоретико-методологічну основу для подальшого дослідження механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України. Сформульовані дефініції,

підходи та структурно-функціональні узагальнення дозволяють перейти у наступних розділах до аналізу інституційно-організаційних особливостей, інструментів і практики реалізації цих механізмів в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій фінансової системи.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

2.1 Інституційно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи України

В основі сучасної моделі державного регулювання банківської системи України лежать конституційні норми, які одночасно задають рамки економічного ладу та окреслюють повноваження ключових суб'єктів публічної влади у фінансово-економічній сфері. Конституція України, закріплюючи за народом право власності на природні ресурси та засади економічної системи (ст. 13, 41), визначає, що виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансової, податкової та грошової систем (п. 1, 3, 6 ч. 1 ст. 92). Саме ці норми створюють "конституційний коридор" для подальшого деталізування механізмів регулювання банківської системи у спеціальному законодавстві [93].

Особливе місце в архітектоніці конституційних засад посідає ст. 99, яка визначає основною функцією Національного банку України забезпечення стабільності грошової одиниці України, та ст. 100, що закріплює повноваження Ради НБУ щодо розроблення основ грошово-кредитної (нині – монетарної) політики [93]. Фактично Конституція інституціоналізує НБУ як центральний банк, покликаний забезпечувати цінову та фінансову стабільність, а організація і порядок його діяльності віднесені до сфери закону. Це відповідає підходу, за яким конституційний рівень визначає місію та базову автономію центрального банку, а законодавчий – конкретизує інструментарій та режими підзвітності [159].

Верховна Рада України, відповідно до ст. 85 Конституції, наділена

повноваженнями щодо прийняття законів, затвердження Державного бюджету, контролю за його виконанням, а також визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики [93]. Це означає, що парламент формує нормативно-правову основу існування банківської системи: ухвалює закони “Про Національний банк України”, “Про банки і банківську діяльність”, “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” та інші, встановлює рамки валютного регулювання, оподаткування банків, умов їх участі у фінансуванні дефіциту бюджету. Одночасно Верховна Рада здійснює контрольну функцію щодо НБУ через заслуховування його щорічних звітів та затвердження основ грошово-кредитної політики. У наукових працях це інтерпретується як реалізація принципу “демократичної підзвітності” незалежного регулятора перед представницьким органом влади [114, с. 7–8].

Президент України, згідно зі ст. 102 та ст. 106 Конституції, виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції і прав громадян та здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю [93]. У площині банківської системи це проявляється, по-перше, через право законодавчої ініціативи й вето щодо законів, які стосуються фінансово-економічної сфери; по-друге – через повноваження призначати та звільняти половину складу Ради НБУ, а також вносити кандидатуру Голови НБУ до парламенту. В умовах воєнного стану роль Президента посилюється: через рішення Ради національної безпеки і оборони, введені в дію указами, визначаються загальні рамки фінансово-економічної політики, на які НБУ та Кабінет Міністрів оперативно реагують своїми актами. Саме через такий трикутник “Президент – РНБО – НБУ” були реалізовані ключові антикризові рішення у лютому–березні 2022 р. (тимчасова фіксація валютного курсу, обмеження руху капіталу, мораторій на дострокове зняття депозитів тощо) [119].

Кабінет Міністрів України, виходячи зі ст. 116 Конституції, забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, розробляє проект Державного бюджету та забезпечує його виконання [93]. У

взаємодії з НБУ уряд формує загальний макроекономічний каркас, у межах якого функціонує банківська система: визначає параметри державних запозичень, політику управління державним боргом, обсяги державних гарантій, програми участі державних банків у фінансуванні пріоритетних напрямів (інфраструктурні проєкти, програми пільгового кредитування бізнесу, іпотечні програми тощо). У науковій літературі це описують як "фіскально-монетарний тандем", в рамках якого НБУ забезпечує стабільність грошової одиниці, а уряд – стійкість бюджетно-боргової позиції [196; 24].

Конституційний статус банківської системи опосередковано визначається також закріпленням двоступеневої системи органів публічної влади – загальнодержавного та місцевого рівнів. Місцеве самоврядування, хоч і не має прямої компетенції щодо регулювання банківської системи, однак через програми місцевого економічного розвитку, участь у реалізації державних програм компенсації відсоткових ставок чи гарантування кредитів МСП фактично виступає "замовником" банківських продуктів та інструментів, що впливає на структуру попиту на банківські послуги [114, с. 203–205].

Важливим конституційним виміром є визначення зовнішньополітичного курсу України. З 2019 р. у преамбулі та низці статей Конституції закріплений стратегічний курс на повноправне членство України в ЄС і НАТО [93]. Це означає, що набуття членства в ЄС та приєднання до Європейської системи центральних банків (ESCB) розглядається як конституційно задана орієнтація, яка прямо впливає на вимоги до правового статусу НБУ, рівня його незалежності, цілей та інструментів монетарної політики. Угода про асоціацію між Україною та ЄС зобов'язує Україну поступово наближувати банківське законодавство до acquis ЄС, включно з вимогами до незалежності центрального банку, прозорості та підзвітності банківського нагляду [202].

У контексті воєнного стану конституційні норми проходять своєрідну "стрес-перевірку". Закон України "Про правовий режим воєнного стану" делегує Президентові і РНБО повноваження щодо запровадження спеціальних

режимів у економічній сфері, але межі використання монетарних інструментів залишаються в компетенції НБУ [146]. Це проявилося у тому, що в умовах повномасштабної агресії НБУ зберіг високий рівень інституційної автономії, змінюючи ключову ставку, режим курсоутворення та регулювання ліквідності виходячи з власних оцінок ризиків для фінансової стабільності. У “Звіті про фінансову стабільність” НБУ відзначає, що попри початковий відтік депозитів у перші місяці повномасштабної війни, уже у 2023–2024 рр. обсяг коштів домогосподарств у банках зростав, а рівень адекватності регулятивного капіталу залишався істотно вищим за мінімальні вимоги, що свідчить про ефективність антикризових дій регулятора [119; 123].

Разом з тим, низка дослідників звертає увагу на внутрішні протиріччя конституційної моделі. По-перше, висока частка державного капіталу у банківському секторі (державні банки контролюють понад половину активів системи) створює ризики політизації кредитної політики та використання державних банків для псевдо-ринкового фінансування бюджетного дефіциту [255, с. 27–30]. По-друге, хоча Конституція декларує незалежність НБУ, практика раптових змін керівництва НБУ та публічний тиск політичних акторів на рішення в сфері процентної ставки чи валютного курсу свідчать про те, що фактична інституційна автономія є предметом постійної політичної боротьби [251; 6].

Таким чином, конституційні засади публічного управління банківською системою України формують відносно сучасну модель поділу повноважень між парламентом, урядом, Президентом та НБУ, яка загалом відповідає європейським стандартам. Водночас поєднання домінування державного капіталу в банківському секторі, високої політичної чутливості монетарних рішень та необхідності діяти в умовах воєнного стану створює напруження між формальною незалежністю й фактичною підзвітністю НБУ. Саме усунення цих протиріч стає одним із ключових завдань удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи.

Якщо Конституція задає загальні контури ролі НБУ і суб’єктів публічної

влади у фінансовій сфері, то законодавча база конкретизує механізми, інструменти та процедури державного впливу на банківську систему. Сучасна нормативно-правова основа регулювання банківської системи України є багаторівневою, включає базові закони, спеціальні закони у суміжних сферах (депозитне гарантування, платіжні послуги, протидія відмиванню коштів), а також значну кількість підзаконних актів НБУ. У літературі це характеризують як “розгалужену, але фрагментарну регуляторну конструкцію”, що одночасно забезпечує гнучкість і ускладнює сприйняття для учасників ринку [24; 107].

Базовим актом виступає Закон України “Про Національний банк України”, який деталізує конституційні положення про статус і повноваження НБУ [159]. Закон закріплює ціль забезпечення стабільності грошової одиниці, визначає функції НБУ як емісійного центру, банкіра уряду, кредитора останньої інстанції, органу банківського регулювання і нагляду, а також макропруденційного регулятора. Важливим є закріплення принципу інституційної, функціональної та персональної незалежності – заборона прямого фінансування дефіциту бюджету, обмеження можливостей втручання органів виконавчої та законодавчої влади у процес прийняття рішень НБУ, встановлення фіксованого строку повноважень Голови та членів Правління. Разом із тим, НБУ зобов’язаний інформувати Верховну Раду та уряд, подавати щорічні звіти, публікувати основні документи монетарної та макропруденційної політики.

Закон “Про банки і банківську діяльність” задає інституційний контур банківської системи, визначаючи її як дворівневу – НБУ як центральний банк та банки як юридичні особи, що діють на підставі банківської ліцензії [146]. Закон деталізує порядок створення, реорганізації та ліквідації банків, встановлює вимоги до мінімального розміру статутного капіталу, структури власності, системи корпоративного управління, а також фіксує основні принципи банківської діяльності – надійність, ліквідність, прибутковість та прозорість. У сфері регулювання і нагляду закон визначає перелік

пруденційних нормативів (адекватність регулятивного капіталу, нормативи ліквідності, кредитного ризику, концентрації великих кредитних ризиків тощо), встановлює права НБУ щодо застосування заходів впливу – від письмового застереження до віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

Саме на основі цього закону та пов’язаних із ним змін НБУ у 2014–2016 рр. реалізував масштабну програму “очищення” банківської системи, унаслідок чого кількість банків зменшилася із понад 180 на початку 2014 р. до 63 станом на кінець 2023 р., а частка проблемних кредитів у портфелі банків поступово знижувалася (за даними НБУ та OECD, хоча на середину 2024 р. вона все ще перевищувала 30 % загального кредитного портфеля) [118; 255]. Дослідники відзначають, що “жорстке” застосування пруденційних вимог дозволило зменшити частку інсайдерського кредитування та підвищити прозорість структури власності банків, однак супроводжувалося численними судовими спорами й дискусіями щодо захисту прав вкладників та акціонерів [114, с. 206–208; 251].

Ключовою ланкою безпеки банківських вкладів є Закон України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” [4]. Він визначає правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), механізми формування та використання його коштів, порядок виведення неплатоспроможних банків з ринку. Протягом 2012–2022 рр. гарантована сума відшкодування за вкладами становила 200 тис. грн, що, за оцінками В. Крахлевич, не відповідало сучасним умовам та стримувало довіру вкладників [251, с. 80–82]. У 2022 р. ухвалено Закон № 2180-IX, який на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його завершення запровадив повну (100-відсоткову) державну гарантію за вкладами фізичних осіб, а в подальшому підвищив гарантовану суму до не менше 600 тис. грн [170; 147]. Цей крок істотно посилив захист вкладників, але водночас збільшив потенційні квазіфіскальні ризики для держави, що потребує вдосконалення механізмів раннього реагування та координації між ФГВФО, НБУ та

Мінфіном.

Окремим блоком законодавства є регулювання платіжної інфраструктури. Закон України “Про платіжні послуги” № 1591-IX (2021 р.) імплементує ключові положення Директиви ЄС PSD2, розширює коло надавачів платіжних послуг (фінансові компанії, установи електронних грошей, постачальники послуг ініціювання платежів та інформаційних послуг щодо рахунків), встановлює вимоги до відкритого банкінгу та посилює захист прав користувачів [162]. Закон фактично інтегрує банківську систему України в єдиний цифровий фінансовий простір ЄС, задаючи високі стандарти кібербезпеки, аутентифікації та прозорості платіжних операцій. Разом із цим, як справедливо зауважують українські дослідники, імплементація нових правил потребує суттєвих інвестицій у IT-інфраструктуру банків та посилення спроможності НБУ здійснювати нагляд за небанківськими платіжними установами [91, с. 53–56].

Суттєве значення для функціонування банківської системи має також законодавство у сфері протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів…” у редакції 2019 р. розширив коло суб’єктів первинного фінансового моніторингу, посилив вимоги до ризик-орієнтованого підходу, запровадив нові критерії підозрілих фінансових операцій та механізми міжнародного інформаційного обміну [148]. НБУ як регулятор банківського і небанківського фінансового секторів отримав розширені повноваження щодо встановлення вимог до систем управління ризиками відмивання коштів у банках, що посилило інтеграцію України в глобальну систему AML/CFT та відповідність стандартам FATF і ЄС.

Важливою новацією останніх років є “спліт”-реформа – консолідація регулювання небанківських фінансових послуг за НБУ та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Відповідні зміни до законодавства були ініційовані законопроєктом № 2413а, а реалізовані через прийняття Закону України “Про фінансові послуги та фінансові

компанії” № 1953-IX та пов’язаних актів [172; 177]. У підсумку НБУ став “мегарегулятором” для значної частини фінансового сектору, що, з одного боку, посилило єдність підходів до пруденційного нагляду, а з іншого – поставило питання про достатність його інституційної спроможності контролювати як банки, так і небанківські установи.

Узгодженість національної законодавчої бази з міжнародними стандартами залишається предметом активної наукової дискусії. Низка дослідників (О. Вовчак, В. Бедненко та ін.) підкреслюють, що за змістом базові закони України у сфері банківського регулювання загалом відповідають рекомендаціям Базельського комітету щодо ключових принципів ефективного банківського нагляду, забезпечуючи достатню автономію регулятора, ризик-орієнтований підхід до нагляду та наближені до стандартів ЄС вимоги до капіталу і ліквідності [24, с. 22–24]. Інші автори (зокрема, О. Штогрін) акцентують увагу на тому, що імплементація директив ЄС CRD IV/V, CRR, BRRD та DGSD відбувається нерівномірно, а низка норм залишаються лише “декларативно гармонізованими”, особливо в частині банківської резолюції, бенефіціарної власності та інструментів bail-in [217, с. 45–49].

Національний банк України зауважує, що ефективність державного регулювання банківської системи залежить не стільки від кількості законів, скільки від узгодженості “регуляторного циклу”, в якому стратегічні документи (Концепція, Стратегія розвитку банківської системи) підкріплюються стабільними законами та гнучкими підзаконними актами НБУ [117, с. 8–10]. У цьому контексті важливу роль відіграє “Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року”, яка встановлює цілі щодо зменшення частки проблемних активів, скорочення частки державних банків в активах системи, розвитку ринків капіталу та цифрових фінансових послуг [196]. Однак реалізація цих цілей наштовхується на низку законодавчих та інституційних обмежень – від слабкої судової практики у справах про стягнення проблемної заборгованості до повільної приватизації державних банків.

Рис. 2.1. Модель узгодження національного регулювання банківської системи з євроінтеграційними орієнтирами

Джерело: складено самостійно.

Результати порівняльного аналізу, здійсненого OECD у дослідженні “Mapping Ukraine’s Financial Markets and Corporate Governance Framework for a Sustainable Recovery” (2025 р.), свідчать, що, незважаючи на істотний прогрес у гармонізації регуляторних стандартів із ЄС, український банківський сектор усе ще характеризується високою концентрацією активів у державних банках, значною часткою непрацюючих кредитів (близько 34,6 % станом на червень 2024 р.) та обмеженою глибиною фінансового ринку [255]. Ці показники є непрямим індикатором того, що чинна законодавча база, хоча й створює необхідні формальні передумови для стабільності, не повною мірою забезпечує стимули для розвитку конкуренції, диверсифікації джерел фінансування та довгострокового кредитування реального сектору.

Узагальнюючи, можна констатувати, що законодавча база регулювання банківської системи України відповідає ключовим міжнародним підходам до ролі центрального банку, організації банківського нагляду та захисту вкладників. Водночас її фрагментарність, часті “точкові” зміни, зумовлені кризами й воєнним станом, а також неповна імплементація європейських директив щодо банківської резолюції, корпоративного управління та ринкової

дисципліни формують низку протиріч. Для подальшого удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи доцільним видається рух у напрямі кодифікації банківського законодавства, завершення трансформації моделі нагляду відповідно до стандартів ЄС і Базеля, а також більш чіткої “розв’язки” між політичними цілями уряду й операційною автономією НБУ, що особливо актуально в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграції.

Правовий статус Національного банку України визначається насамперед Конституцією та Законом України «Про Національний банк України», відповідно до яких НБУ є центральним банком держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці, а також органом банківського регулювання й нагляду [159, с. 2]. У законі чітко розмежовано його незалежність (заборона втручання органів законодавчої й виконавчої влади у оперативну діяльність) та підзвітність: Верховна Рада заслуховує звіти Голови НБУ, затверджує основні засади грошово-кредитної політики, може висловити недовіру Раді НБУ. Така модель поєднує інституційну автономію центрального банку з політичною відповідальністю за результати його політики.

У сфері регулювання банківської системи НБУ виступає «мегарегулятором», на якого покладено функції ліцензування банків, встановлення економічних нормативів, пруденційного нагляду, проведення інспекцій, застосування заходів впливу, а також регулювання та нагляду за значною частиною небанківського фінансового сектору після реалізації так званої реформи «спліт» (Закон № 79-IX) [146, с. 4]. В останнє десятиліття відбулася глибока трансформація наглядової моделі НБУ: від формально-індикативного підходу, орієнтованого на виконання нормативів, регулятор перейшов до ризик-орієнтованого нагляду, системи раннього реагування та регулярних стрес-тестів банківських балансів. Макропруденційний мандат закріплено у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, яка визначає НБУ координатором політики фінансової стабільності спільно з

Мінфіном, НКЦПФР та іншими органами [196, с. 8].

Результатом такої еволюції стало суттєве посилення стійкості сектору. За даними «Banking Sector Review» НБУ, регулятивний капітал банків у 2024–2025 рр. утримується на рівні понад 16 % проти мінімально встановлених 10 %, а показник достатності основного капіталу Tier 1 – близько 15–16 %, що формує значний запас міцності на випадок шоків [119, с. 12]. (Національний банк України) Паралельно відбувається поступове зниження частки непрацюючих кредитів: якщо у 2017 р. NPL сягали приблизно 55 % кредитного портфеля, то станом на 2024–2025 рр. цей показник опустився до близько 25 %, хоча й залишається одним із найвищих у Європі [6, с. 524]. Як слушно зауважують М. Балицька та А. Ткаченко, очищення банківської системи від проблемних установ і активів, запровадження ризик-орієнтованого нагляду та зміцнення капіталізації банків створили «подушку безпеки», яка дозволила уникнути системної банківської кризи після 24 лютого 2022 р. [6, с. 526].

Особливо показовою є роль НБУ в умовах воєнного стану. Вже 24 лютого 2022 р. Правлінням НБУ була ухвалена постанова № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану», якою запроваджено фіксований курс гривні, тимчасові валютні обмеження, ліміти на видачу готівки, заборону виведення капіталу, а також низку послаблень для банків щодо формування резервів і виконання окремих нормативів ліквідності [169, с. 1]. По суті, НБУ отримав надзвичайний мандат кризового менеджера: він став одночасно кредитором останньої інстанції, оператором валютного ринку, координатором дій фінансових регуляторів і радником уряду в питаннях боргової політики. Як підкреслюють українські дослідники, воєнні рішення НБУ (зокрема збереження фіксованого курсу на першому етапі й подальший перехід до керованої гнучкості, підвищення облікової ставки до 25 % у 2022 р.) стали ключовими для стримування паніки та стабілізації очікувань, але водночас посилили залежність банківської системи від адміністративних, а не ринкових механізмів регулювання [6, с. 528; 104, с. 198].

У науковій літературі точиться дискусія щодо балансу між незалежністю НБУ та його політичною підзвітністю. Ю. Мохова, аналізуючи еволюцію державного регулювання банківської системи, наголошує, що концентрація повноважень у центральному банку є виправданою в умовах криз, але без належних механізмів демократичного контролю це може призводити до «регуляторного домінування» монетарних цілей над завданнями розвитку банківського кредитування економіки [113, с. 10]. Натомість С. Лобозинська, досліджуючи антикризове регулювання 2008–2009 та 2014–2016 рр., підкреслює, що саме жорсткі дії НБУ – очищення ринку, виведення неплатоспроможних банків, посилення вимог до прозорості структури власності – створили підґрунтя для того, щоб банківська система виступила «якорем стабільності», а не джерелом ризиків у період повномасштабної війни [104, с. 198]. Отже, НБУ логічно розглядати як центральний елемент інституційно-правового механізму, який визначає «тон» усієї системи державного регулювання банківського сектору (див. рис. 2.2).

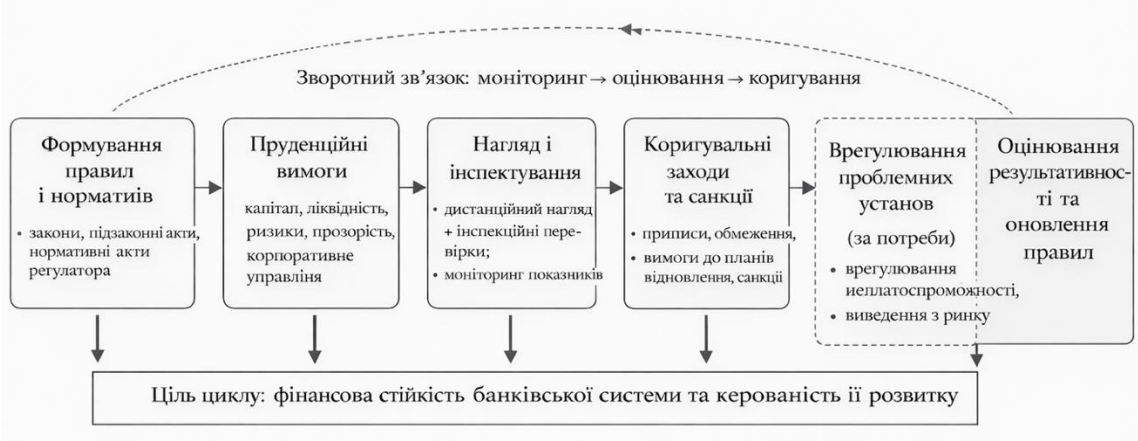

Рис. 2.2 Регуляторний цикл державного регулювання банківської системи від нормотворення до реагування та зворотного зв'язку

Джерело: складено самостійно.

Хоча НБУ є ключовим регулятором банків, інституційно-правове поле їх функціонування формується ширшим колом суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України визначає рамки банківського регулювання,

ухвалюючи профільні закони, ратифікуючи міжнародні угоди, зокрема Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, і здійснюючи парламентський контроль за діяльністю уряду та НБУ [159; 146; 202]. Саме в межах реалізації Угоди про асоціацію, зокрема додатку XVII-2 «Фінансові послуги», парламент послідовно схвалює акти, спрямовані на наближення українського банківського законодавства до директив та регламентів ЄС (CRD/CRR, BRRD, PSD2 тощо). Водночас, як показує аналіз К. Штогріна, стан узгодженості українського банківського законодавства з правом ЄС залишається фрагментарним: за період 2014–2024 рр. загальний прогрес гармонізації у фінансовому секторі оцінюється приблизно в 57 %, а частина зобов'язань щодо імплементації Базель III та Директиви 2014/59/ЄС реалізована лише частково [217, с. 37].

Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів відіграють провідну роль у формуванні макроекономічної, боргової й бюджетної політики, які безпосередньо впливають на банківський сектор через обсяги запозичень держави, параметри управління державним боргом, програми підтримки бізнесу тощо. Вони ж є засновниками й власниками державних банків, для яких затверджуються окремі стратегії розвитку та плани скорочення частки держави у банківському секторі. Попри проголошений курс на приватизацію, станом на осінь 2025 р. на державні банки все ще припадає близько 55 % чистих активів банківської системи, тоді як частка приватних банків становить близько 34 %, а банків з іноземним капіталом – близько 11 % [124, с. 6]. Це означає, що уряд фактично виступає не лише регулятором, а й найбільшим гравцем ринку, що породжує ризики конфлікту інтересів і «квазіфіскального» використання державних банків.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) є ще одним ключовим інститутом забезпечення стабільності банківської системи. Він функціонує на підставі Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який визначає порядок виведення неплатоспроможних банків з ринку та механізм відшкодування коштів вкладникам [170]. Прийняття у

2022 р. Закону № 2180-IX запровадило безпрецедентну на час воєнного стану 100-відсоткову гарантію за вкладами фізичних осіб незалежно від їх розміру, а після завершення війни – підвищення стандартного гарантованого ліміту до 600 тис. грн [147, с. 2]. За оцінкою Н. Крахлевич, така модель зближує українську систему гарантування вкладів з європейською, але водночас посилює вимоги до якості управління активами Фонду та прозорості рішень щодо врегулювання проблемних банків, щоб уникнути морального ризику та політизації процесів ліквідації установ [251, с. 107].

Важливу координаційну роль відіграє Рада з фінансової стабільності, створена Указом Президента України у 2015 р. До її складу входять керівники НБУ, Мінфіну, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та інші високопосадовці, а основним завданням є оцінка системних ризиків та вироблення спільних рішень щодо їх мінімізації [164, с. 1]. На практиці Рада стала майданчиком для узгодження макропруденційних, боргових і валютних рішень, що особливо проявилося у період війни, коли потрібно було швидко погоджувати зміни до валютного регулювання, умови програм підтримки кредитування (наприклад, «5–7–9 %»), випуски воєнних облігацій тощо.

Інституційний ландшафт доповнюють інші регулятори фінансових ринків. Після реалізації реформи «спліт» у 2020 р. НБУ отримав мандат на регулювання значної частини небанківського сектору (страхові, кредитні спілки, лізингові, факторингові компанії), тоді як НКЦПФР зосередилася на ринку цінних паперів та інфраструктурі капітального ринку [146, с. 4]. Це створює передумови для конвергенції стандартів регулювання банківських і небанківських установ та запровадження єдиного підходу до управління ризиками. Водночас у наукових працях О. Щуревич та інших дослідників звертається увага на те, що розширення мандату НБУ без пропорційного посилення інституційної спроможності та формалізованих механізмів взаємодії з іншими органами (Антимонопольним комітетом, Державною податковою службою, правоохоронними органами) може призвести до

«розмивання відповідальності» та надмірної концентрації ризиків у одному центрі [219, с. 65].

Отже, інституційне забезпечення регулювання банківської системи в Україні має поліцентричний характер: парламент створює правову рамку, уряд визначає економічну політику й управляє державними банками, НБУ здійснює монетарну та регуляторну функції, ФГВФО забезпечує захист вкладників, а Рада з фінансової стабільності та інші регулятори виконують координаційну роль. Ефективність цієї системи значною мірою залежить від того, наскільки чітко розмежовані й узгоджені повноваження, та від здатності інститутів діяти узгоджено в умовах кризових викликів.

Повномасштабна російська агресія проти України стала каталізатором безпрецедентних змін в інституційно-правовому забезпеченні банківського регулювання. Введення воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» надало Президенту, Верховній Раді, уряду та НБУ розширені повноваження щодо встановлення особливих режимів функціонування економіки та фінансової системи [163, с. 3]. На цій основі НБУ ухвалив згадану вище постанову № 18, якою фактично було запроваджено режим «фінансової мобілізації» – комплекс валютних, платіжних і регуляторних обмежень, спрямованих на недопущення паніки, захист міжнародних резервів і забезпечення безперервної роботи платіжної системи [251, с. 1].

Другим ключовим блоком змін стали рішення у сфері системи гарантування вкладів. Закон № 2180-IX не лише запровадив 100-відсоткову гарантію за вкладами фізичних осіб на період дії воєнного стану, а й підвищив базовий ліміт відшкодування до 600 тис. грн після його завершення [147, с. 2]. Це суттєво змінило поведінкові стимули на депозитному ринку: як показують дані ФГВФО та НБУ, попри шок 2022 р., відплив депозитів був відносно короткочасним, а протягом 2023–2024 рр. обсяги коштів населення у банках повернулися до зростання, насамперед у національній валюті [118, с. 18]. У роботах Н. Крахлевич та інших авторів підкреслюється, що українська модель

гарантування вкладів у воєнних умовах фактично виконує функцію макропруденційного інструмента, який компенсує відсутність розвинених механізмів страхування системних ризиків на фінансовому ринку [251, с. 108].

Війна також прискорила оновлення законодавства про платіжні послуги й фінансові інновації. Прийняття нового Закону України «Про платіжні послуги» (2021 р.) та його подальша імплементація, на думку А. Ковальчук, означає перехід від вузького розуміння платіжної системи як механізму переказу коштів до ширшого концепту надання платіжних послуг, наближеного до європейської моделі PSD2 [91, с. 38]. У контексті воєнного стану це дало змогу швидко адаптувати правове поле до появи нових інструментів (миттєві перекази, дистанційна ідентифікація, мобільні гаманці) та забезпечити безперервність розрахунків навіть за умов руйнування традиційної інфраструктури. Водночас Ковальчук справедливо звертає увагу на ризик «регуляторного перекосу», коли надмірне посилення вимог до учасників платіжного ринку під приводом боротьби з відмиванням коштів і кіберризиками може обмежувати конкуренцію та інновації [91, с. 41].

Стратегічний горизонт інституційних змін задає Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року, яку у 2023–2024 рр. було суттєво оновлено з урахуванням цілей повоєнного відновлення. Документ, розроблений НБУ, Мінфіном, НКЦПФР та іншими органами, передбачає не лише подальше впровадження стандартів Базель III, розвиток ринку капіталу та небанківського сектору, а й створення передумов для «зеленої» та цифрової трансформації фінансових послуг, інтеграції в європейський фінансовий простір (зокрема приєднання до SEPA) [196, с. 12]. OECD у своєму огляді фінансових ринків України й системи корпоративного управління для сталого відновлення підкреслює, що успішність відбудови значною мірою залежатиме від того, наскільки швидко українські регулятори зможуть забезпечити прозорість, підзвітність і предиктивність регуляторних режимів, зменшити частку державних банків та розширити роль ринку капіталу в фінансуванні відновлення [255, с. 45].

Суттєво змінилося і співвідношення між правилами «мирного часу» та спеціальними режимами. Частина нормативів НБУ (наприклад, контрциклічний буфер капіталу) була тимчасово знижена до нуля, а вимоги до формування резервів – пом'якшена, що дозволило банкам продовжувати кредитування критично важливих секторів економіки. Водночас низка валютних обмежень, виправданих у перші місяці війни, за затримки зі своєчасною лібералізацією створює додаткові диспропорції, стимулює розвиток «сірих» схем виведення капіталу та обмежує можливості банків з управління ліквідністю в іноземній валюті. На це звертають увагу як вітчизняні дослідники, так і міжнародні організації, наголошуючи на необхідності поступового, але послідовного переходу від адміністративних обмежень до ринкових інструментів регулювання [6, с. 529; 9, с. 63].

Оцінюючи інституційно-правову архітектуру регулювання банківської системи України, доцільно виходити з двох вимірів: формальної узгодженості (розмежування повноважень, відповідність міжнародним стандартам) та фактичної ефективності (здатність забезпечувати стійкість системи, підтримувати кредитування економіки, захищати права вкладників і кредиторів). З формального погляду, чинне законодавство – базові закони про НБУ, банки, систему гарантування вкладів, закон про платіжні послуги, а також підзаконні акти НБУ, ФГВФО, уряду – утворюють відносно цілісну систему, що дедалі більше наближається до європейських стандартів. Наявність Ради з фінансової стабільності та оновленої Стратегії розвитку фінансового сектору створює рамки для узгодження рішень різних регуляторів і вбудовує банківське регулювання в ширший контекст політики фінансової стабільності [164; 196].

З точки зору результативності, воєнні роки стали жорстким тестом для цієї системи. Попри безпрецедентний шок, банківська система не лише зберегла функціонування, а й продемонструвала певне зростання: кількість платоспроможних банків стабілізувалася, обсяг їх активів та депозитної бази збільшився, зберігся запас капіталу та ліквідності [123; 124]. Як підкреслюють

М. Балицька та А. Ткаченко, цей результат зумовлений поєднанням жорсткої попередньої «чистки» ринку у 2014–2016 рр., впровадженням ризик-орієнтованого нагляду та оперативних антикризових рішень НБУ у 2022–2023 рр. [6, с. 523–525]. Відсутність масових банкрутств, збереження доступності платіжних послуг і відновлення довіри вкладників свідчать про загалом високу ефективність існуючої моделі.

Однак поряд із цими досягненнями виявляються суттєві внутрішні суперечності. По-перше, як зазначають С. Лобозинська, Є. Мордань, О. Щуревич та інші дослідники, інституційний дизайн усе ще страждає від надмірної концентрації ролі держави як власника, регулятора й позичальника: домінування державних банків, значні обсяги державних цінних паперів у їхніх портфелях, а також залежність банківської системи від операцій з державним боргом обмежують її здатність фінансувати приватний сектор. По-друге, хоча нормативна база формально наближається до стандартів ЄС, процес імплементації залишається нерівномірним: частина вимог Базель III, директив щодо врегулювання банків (BRRD) та захисту прав споживачів фінансових послуг виконана частково або із затримками, що створює «зони регуляторної арбітражності» [217, с. 39].

По-третє, широке використання надзвичайних повноважень у період воєнного стану – від валютних обмежень до повної гарантії депозитів – хоч і було виправдане з точки зору стабілізації ситуації, але поставило питання про прозорість механізмів виходу з цих режимів. Відсутність чіткого, закріпленого в законодавстві «дорожнього плану» нормалізації політики створює регуляторну невизначеність для банків і інвесторів, що ускладнює планування довгострокових стратегій та може стримувати відновлення кредитування реального сектору [255, с. 61; 251, с. 109].

По-четверте, попри істотний прогрес у реформуванні системи гарантування вкладів, вона й досі залишається вразливою до накопичення фіскальних ризиків: значна частина витрат ФГВФО на виведення банків з ринку фінансується за рахунок державних запозичень, що перекладає тягар на

платників податків. Міжнародні експерти рекомендують переходити до моделі, де основний тягар лягає на учасників ринку, а рішення про врегулювання банків ґрунтуються на чітких, наперед визначених правилах, мінімізуючи можливості політичного втручання [255; 251].

Таким чином, інституційно-правова система регулювання банківської системи України виявила високу стійкість перед лицем екстремальних викликів війни, але її ефективність залишається нерівномірною за окремими напрямами. Для підвищення узгодженості та результативності механізмів державного регулювання доцільно: зменшувати структурну домінацію держави як власника банків; прискорювати імплементацію стандартів ЄС, інтегруючи вимоги щодо врегулювання банків та захисту споживачів; формалізувати процедури введення й виходу з режимів надзвичайного регулювання; зміцнювати інституційну спроможність НБУ та інших регуляторів через розвиток аналітичних, наглядових і комунікаційних інструментів. Ці напрями становлять важливе підґрунтя для подальшого вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграції.

2.2 Інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення державного регулювання банківської системи

Повномасштабна російська агресія перетворила інформаційно-аналітичне й цифрове забезпечення банківського регулювання на один з ключових факторів фінансової стабільності. Якщо до 2022 р. цифровізація фінансового сектору переважно розглядалася як інструмент підвищення ефективності та зручності для клієнтів, то в умовах війни вона стала елементом національної безпеки, що забезпечує безперервність платежів, доступ населення до заощаджень та можливість оперативного реагування регулятора на шоки.

У докризовий період фінансова інклюзія вже була закріплена як один з

п’яти стратегічних напрямів Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 р., де наголошувалося на необхідності розбудови цифрової платіжної інфраструктури, розвитку дистанційних сервісів та масового переходу до безготівкових розрахунків [196, с. 6–8]. У аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень Д. Гладких ще у 2019 р. [26, с. 2–4] підкреслював, що фінансова інклюзія в Україні безпосередньо пов’язана з поширенням інформаційних технологій, розвитку безготівкової економіки та розширенням мережі платіжної інфраструктури, особливо в сільській місцевості (див. рис. 2.3).

Рис. 2.3 Схема моніторингу фінансової інклюзії на основі даних у системі державного регулювання

Джерело: складено самостійно.

Сучасні дослідження зосереджують увагу на тому, що в умовах багатовимірної кризи фінансова інклюзія перестає бути лише соціальним пріоритетом і трансформується в індикатор економічної та навіть воєнної стійкості. Л. Олейнікова та співавтори, аналізуючи фінансову інклюзію як індикатор національної безпеки, показують, що високий рівень охоплення населення базовими фінансовими послугами зменшує вразливість домогосподарств до шоків, підвищує здатність держави адресно підтримувати

найбільш постраждалі групи населення та опосередковано зміцнює довіру до фінансової системи [136, с. 324–327].

Дані опитування USAID засвідчили доволі неоднорідну картину: значна частка дорослого населення уже мала рахунки та платіжні картки, однак зберігалися істотні розриви між міськими та сільськими територіями, між молодшими та старшими віковими групами, а також між домогосподарствами з різним рівнем доходу [241, с. 15–20]. Дослідники відзначали недостатню глибину використання цифрових фінансових продуктів: для значної частини населення доступ до банківських послуг обмежувався базовими операціями зі зняття готівки, тоді як можливості інтернет-банкінгу, мобільних застосунків чи дистанційних кредитних продуктів залишалися нереалізованими [241, с. 28–31].

Повномасштабна війна радикально посилила значення цифрових каналів як для стійкості банків, так і для фінансової інклюзії. Масові внутрішні переміщення, руйнування відділень, обмеження пересування населення та ризики для інкасації готівки зробили фізичний доступ до банківської інфраструктури нестабільним. За оцінками Світового банку та уряду України, знищення або пошкодження об’єктів фінансової та економічної інфраструктури стало одним з помітних елементів загальних збитків, оцінених у сотні мільярдів доларів [271, с. 15–18]. Одночасно, за даними МОМ, мільйони внутрішньо переміщених осіб були змушені змінити місце проживання, що вимагало від банків швидкої адаптації каналів обслуговування – від переналаштування філіальної мережі до розширення віддалених сервісів [269].

Цифрова інфраструктура дала можливість НБУ і банківському сектору забезпечити безперервність базових фінансових послуг навіть у періоди масованих обстрілів енергетичної системи. Уже у 2022–2023 рр. частка безготівкових операцій з використанням платіжних карток за сумою операцій перевищила 60 %, а за кількістю – понад 90 %, демонструючи стале зростання у порівнянні з докризовим періодом, коли безготівкові платежі домінували

лише за кількістю операцій, але не за обсягом [123]. Це означає, що більшість споживачів змогла перейти від переважно готівкової моделі поведінки до використання карток та дистанційних сервісів для щоденних розрахунків, у тому числі за рахунок активного розвитку мобільних застосунків та інтернет-банкінгу.

У цих умовах інформаційно-аналітична спроможність держави й регулятора набуває особливого значення. НБУ, використовуючи розвинену систему статистичної та наглядової звітності, щоденний моніторинг платіжної активності, динаміку відтоку/притоку депозитів, показники ліквідності та якості активів, отримує можливість оперативно виявляти осередки напруження в банківській системі та коригувати регуляторні заходи – від валютних обмежень і параметрів монетарної політики до вимог щодо капіталу та ліквідності [119, с. 36–44; 124, с. 52–60]. У цьому контексті доцільно враховувати позицію Н. В. Статівки, М. П. Бублія, які відносять до інформаційно-технологічних факторів публічного управління інструменти транспарентності та ефективного зворотного зв’язку суспільства з органами публічної влади [190, С. 27].

Водночас інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення прямо впливає на рівень фінансової інклюзії. Дослідження Н. Євтушенко показує, що розширення цифрової платіжної інфраструктури, поява інноваційних фінтех-рішень і розвиток дистанційних каналів обслуговування стають одним з ключових драйверів залучення до фінансової системи тих груп населення, які раніше були «поза банком» – мешканців сільської місцевості, людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб [71, с. 136–139]. При цьому авторка звертає увагу на необхідність поєднання цифровізації з підвищенням фінансової грамотності та посиленням захисту прав споживачів, оскільки саме ці елементи визначають, чи перетвориться формальний доступ до цифрових сервісів на реальне їх використання.

Таким чином, в умовах війни якісні дані, оперативна аналітика та цифрові інструменти виконують щонайменше три взаємопов’язані функції:

забезпечують безперервність роботи платіжної системи, створюють інформаційну базу для рішень НБУ та уряду й розширюють можливості фінансової інклюзії, дозволяючи державі підтримувати домогосподарства та бізнес навіть у ситуації масштабних територіальних та доходних шоків.

Ефективність державного регулювання банківської системи в умовах війни істотно залежить від якості та повноти даних, які використовують НБУ та інші органи публічної влади для прийняття рішень. У воєнний період традиційні канали статистичної інформації були доповнені спеціальними масивами даних, орієнтованими на врахування факторів бойових дій, тимчасової окупації та внутрішнього переміщення населення.

Базовим джерелом залишається регуляторна звітність банків, яка охоплює баланс, структуру активів і пасивів, якість кредитного портфеля, рівень проблемних активів (NPL), показники ліквідності та капіталу, а також розгорнуту інформацію про операції з платіжними картками, роботу банкоматної та POS-мережі. На основі цих даних НБУ готує регулярні «Огляди банківського сектору», «Звіти про фінансову стабільність» та інші публікації, які містять агреговані показники щодо динаміки кредитування, депозитної бази, прибутковості банків і їх стійкості до стрес-сценаріїв [118; 122; 124].

У воєнних умовах ця звітність зазнала низки модифікацій. Зокрема, для цілей нагляду й макропруденційного аналізу НБУ виокремлює портфелі активів, пов’язаних з територіями активних бойових дій чи тимчасово окупованими районами, оцінює концентрацію кредитних ризиків за секторами, що найбільше постраждали, а також відстежує зміни у структурі роздрібних депозитів з урахуванням міграції населення. В «Огляді банківського сектору» за травень 2025 р. відзначається, що після різкого скорочення мережі відділень у 2022 р. зменшення кількості банківських структурних підрозділів суттєво уповільнилося: у І кварталі 2025 р. їх стало менше лише на 16, що є найменшим скороченням за весь період реформ [123, с. 6]. Така динаміка, за оцінками регулятора, свідчить про завершення

наздоганяльної оптимізації мережі та переходу до точкового коригування з урахуванням безпекових ризиків.

Другий важливий блок – статистика платіжної активності, що включає дані про кількість та обсяги операцій з платіжними картками, функціонування банкоматів і POS-терміналів, роботу системи електронних платежів НБУ. Саме ці показники дозволяють оперативно оцінювати вплив війни на ділову активність, споживчий попит та поведінку населення. За даними НБУ, кількість операцій картками в торговельній мережі у 2023–2024 рр. зростала двозначними темпами, у той час як мережа POS-терміналів поступово розширювалася, зокрема за рахунок установлення терміналів у поштових відділеннях та торговельних точках у менших населених пунктах [124]. Це означає, що навіть попри руйнування частини інфраструктури, безготівкові платежі продовжували відігравати дедалі вагомішу роль у забезпеченні економічного обороту.

Третя група даних – інформація про соціально-демографічні характеристики та міграційні потоки населення. Для аналізу впливу війни на фінансову інклюзію використовуються, зокрема, результати моніторингів Міжнародної організації з міграції, які на рівні районів відображають кількість і структуру внутрішньо переміщених осіб [269], а також оцінки збитків і потреб у відновленні, підготовлені Світовим банком [271]. Комбінування цих даних із банківською статистикою дає змогу НБУ та уряду бачити, які регіони мають потенційні «білі плями» з точки зору доступу до фінансових послуг, де потрібне підсилення мережі відділень, банкоматів чи мобільних банківських офісів.

Окремий пласт джерел становлять спеціалізовані опитування з фінансової грамотності та інклюзії. Згадане дослідження USAID 2021 р. [241] стало передвоєнною «точкою відліку», що дозволяє порівнювати зміни у знаннях, поведінці й рівні довіри населення до фінансових інституцій. У поєднанні з даними Світового банку (Global Findex) та вітчизняними академічними дослідженнями з фінансової інклюзії [26; 136] ці опитування

формують концептуальну базу для розроблення індикаторів, які виходять за межі власне банківської статистики (володіння рахунками, частота використання цифрових сервісів, рівень задоволеності послугами тощо).

Нарешті, важливу роль відіграють дані про цифрову державну інфраструктуру, зокрема щодо використання застосунку «Дія» для реєстрації внутрішньо переміщених осіб, оформлення виплат, електронної ідентифікації та подання документів. У щорічному звіті ООН про результати діяльності в Україні зазначається, що цифрові сервіси дозволили значно прискорити процес надання соціальної підтримки та інтегрувати банківські платежі з електронними реєстрами, що особливо важливо для вразливих груп населення [273, с. 34–37].

Сукупність цих джерел даних формує багатовимірну інформаційну базу для оцінювання впливу війни на банківську систему та фінансову інклюзію. Разом з тим, залишається низка проблем: обмежена доступність мікроданих для незалежних дослідників, нерівномірна якість статистики на рівні тимчасово окупованих територій, а також недостатня інтегрованість банківських, соціальних і демографічних реєстрів. Вирішення цих проблем є передумовою для більш точного таргетування регуляторних і соціальних інструментів у післявоєнний період.

Інформаційно-технологічна інфраструктура Національного банку України та банківського сектору в цілому у воєнний період набула статусу критичної фінансової інфраструктури. Йдеться не лише про платіжні системи та системи міжбанківських розрахунків, а й про комплекс рішень з резервування, кібербезпеки та безперервності бізнес-процесів.

За даними річних звітів НБУ, ще до початку повномасштабної війни було реалізовано програму модернізації Системи електронних платежів (СЕП), перехід на режим її роботи 24/7, створено резервні дата-центри та канали зв’язку, а також впроваджено сучасні стандарти кіберзахисту [118, с. 120–126]. Ці рішення дозволили у 2022–2023 рр. забезпечити стабільне функціонування СЕП та інших ключових платіжних систем навіть в умовах

масованих ракетних ударів по енергетичній інфраструктурі та періодичних відключень електроенергії. У звіті НБУ за 2023 р. підкреслюється, що, попри «енергетичний терор» осені-зими 2022/2023 рр., не було зафіксовано системних збоїв у роботі платіжної інфраструктури; усі критичні системи мали резервні канали живлення та зв'язку [119, с. 130–134].

Одним із найбільш показових антикризових рішень стало створення спільно НБУ та банківським сектором мережі POWER BANKING – єдиного «резервного контуру» банківської інфраструктури. Її основу складають понад тисяча відділень банків по всій країні, обладнаних автономними джерелами живлення, альтернативними каналами зв'язку та запасами готівки. Це дозволяє забезпечувати базові операції (зняття готівки, проведення платежів, обслуговування карток) навіть за умов тривалих відключень електроенергії та зв'язку [118, с. 138–140; 119, с. 136–139]. Проєкт POWER BANKING є прикладом того, як поєднання централізованого регуляторного координування та децентралізованої мережевої інфраструктури банків створює стійкий до шоків «гібридний» формат критичної інфраструктури.

Не менш важливим є технологічний розвиток самих банків. За даними НБУ, у 2019–2023 рр. частка клієнтів-фізичних осіб, які користуються дистанційними каналами обслуговування (інтернет- та мобільний банкінг), зросла з приблизно двох третин до майже 80 %, а серед юридичних осіб – до понад 70 %, що значною мірою стало результатом інвестицій банків у IT-платформи та цифрові сервіси [124]. Більшість найбільших банків мають власні дата-центри та резервні майданчики, активно використовують хмарні технології для зберігання даних і обробки транзакцій. Одночасно посилюється співпраця з Національним банком у сфері кібербезпеки – від спільних навчань до обміну інформацією про інциденти.

Важливою рисою воєнного періоду стала інтеграція банківських IT-систем із цифровою державою. Застосунок «Дія» використовується для електронної ідентифікації клієнтів, відкриття рахунків, подання документів і підтвердження статусу внутрішньо переміщених осіб або учасників бойових

дій. Це значно спростило процес отримання соціальних виплат та банківських послуг, зменшило потребу у фізичній присутності в відділеннях і, відповідно, ризики для населення [273, с. 34–37].

У той же час, посилення ролі ІТ-інфраструктури висвітлило низку вразливостей. По-перше, значна частина банківських ІТ-систем усе ще прив’язана до фізичних локацій у великих містах, які можуть ставати об’єктами ракетних атак. По-друге, зростання частки дистанційних операцій супроводжується підвищенням кіберризиків і шахрайства, що потребує як технічних, так і регуляторних відповідей (оновлення стандартів кібербезпеки, посилення вимог до аутентифікації клієнтів, розвиток систем моніторингу підозрілої активності). По-третє, розрив у цифрових навичках між різними групами населення – літніми людьми, мешканцями сільських територій, частиною внутрішньо переміщених осіб – загрожує консервацією «цифрової нерівності», коли формально доступні послуги фактично залишаються невикористаними.

Узагальнюючи, ІТ-інфраструктура НБУ й банківського сектору в умовах війни виступає не лише технічним інструментом підтримання операційної діяльності, а й ключовим елементом механізмів державного регулювання: вона забезпечує збір та обробку даних для нагляду, дозволяє реалізовувати макропруденційні й платіжні політики, а також формує матеріальну основу для поглиблення фінансової інклюзії в умовах масштабних потрясінь. Післявоєнна відбудова банківської системи неминуче вимагатиме подальшого укріплення цієї інфраструктури, її інтеграції з іншими сегментами критичної інфраструктури держави та розвитку механізмів транскордонної взаємодії в контексті євроінтеграції.

Повномасштабна російська агресія радикально змінила просторову конфігурацію банківської інфраструктури України: частина відділень була зруйнована, частина – опинилася на тимчасово окупованих територіях, значна кількість – закрита або консервована через ризики безпеки та масове переміщення клієнтів. За оцінками НБУ, лише у 2022–2023 рр. банки закрили

близько п’ятої частини своїх відділень – майже 1,5 тис. офісів, причому дві третини скорочень припали на регіони активних бойових дій та прилеглі до них області. Це означало, що традиційна модель «філіальної» присутності виявилася недостатньою для забезпечення базових фінансових послуг мільйонам внутрішньо переміщених осіб (ВПО), мешканців прифронтових територій і українців, які тимчасово виїхали за кордон.

У цих умовах цифрові канали – мобільні застосунки, інтернет-банкінг, дистанційне обслуговування через контакт-центри та вебпортали – перетворилися з «додаткового сервісу» на ядро моделі банківського обслуговування. Дослідження українських авторів (Б. Сорока, О. Науменкова та ін.) переконливо показують, що саме завдяки активним інвестиціям у діджитал-канали в докризовий період (2020–2021 рр.) банківський сектор увійшов у фазу великої війни з відносно високим рівнем цифрової зрілості: більшість системно важливих банків уже мали повнофункціональні мобільні застосунки, можливість віддаленої ідентифікації клієнтів та проведення основних платежів [189; 136].

Кількісні показники НБУ підтверджують це зміщення: у 2023 р. частка безготівкових операцій платіжними картками за кількістю досягла 93,1 %, а за обсягом – 63,5 %, тоді як ще десять років тому готівкові операції переважали за всіма параметрами. У 2024 р. тенденція посилилася: обсяги безготівкових розрахунків продовжили зростати, попри воєнні ризики, що НБУ прямо пов’язує з активним використанням дистанційного банкінгу, зокрема для соціальних виплат і розрахунків бізнесу. Фактично, цифрові інструменти дозволили підтримати безперервність платежів там, де відкриття або функціонування фізичної філії було неможливим або економічно невиправданим.

Водночас цифрові канали не змогли повністю замістити фізичну мережу. Проєкт POWER BANKING, який забезпечує роботу понад 1,8 тис. спеціально підготовлених відділень навіть за умов тривалого блекауту, демонструє, що в кризових ситуаціях потрібна комбінація фізичної та

цифрової інфраструктури. Ці відділення виконують роль «якорів» фінансової стабільності, тоді як мобільні застосунки й інтернет-банкінг розширюють радіус охоплення, забезпечуючи включення тих, хто фізично не може дістатися банку (особливо в сільській місцевості чи зоні підвищених безпекових ризиків).

Суперечливість впливу цифровізації на фінансову інклюзію полягає в тому, що вона одночасно скорочує і поглиблює нерівності. З одного боку, знижується залежність доступу до фінансових послуг від фізичної присутності банку в громаді; з іншого – виникає «цифровий бар'єр» для людей старшого віку, малозабезпечених домогосподарств, мешканців територій із слабким інтернет-покриттям. У дослідженнях фінансової інклюзії наголошується, що війна поглибила ці відмінності: клієнти з вищим рівнем цифрових навичок та доступом до смартфонів швидко адаптувались до нових умов, тоді як частина населення фактично опинилася на «цифровій периферії» фінансової системи [241; 196].

З боку банків цифрові застосунки стали інтерфейсом не лише для стандартних операцій, а й для участі клієнтів у державних програмах. Через мобільні додатки банки відкривали спеціальні рахунки для програми «єПідтримка», реалізовували інтерфейси для купівлі «військових облігацій», спільно з урядом та міжнародними організаціями запускали продукти пільгового кредитування МСП (зокрема в рамках програми «5–7–9 %») та житлових програм, пов'язаних із сертифікатами «єВідновлення». Таким чином, банківські цифрові платформи стали «фронт-ендом» реалізації державної політики відновлення та підтримки, тоді як бек-енд забезпечується держреєстрами, системою СЕП і казначейською інфраструктурою.

З погляду фінансової інклюзії це має подвійний ефект. З одного боку, участь у програмах прямої підтримки та відновлення стимулює домогосподарства відкривати рахунки, активніше користуватися картками та мобільними застосунками; це стосується, зокрема, мешканців невеликих громад і людей, які до війни майже не взаємодіяли із банківською системою.

З іншого боку, цифрові дизайни деяких програм (виключна прив’язка до «Дії», складні вимоги до верифікації, необхідність швидкого реагування на цифрові повідомлення) можуть посилювати нерівність між «цифрово включеними» й «цифрово вразливими» групами.

Наукові дослідження фінансової інклюзії у воєнних умовах (зокрема праці Л. Олейнікової та співавт.) наголошують, що ефект державних програм підтримки потрібно оцінювати не лише за обсягами виплат, а й за тим, наскільки вони зменшують чи, навпаки, поглиблюють розриви у доступі до фінансових послуг [136]. Якщо домогосподарства отримують разові виплати, але не інтегруються в регулярні фінансові відносини (накопичення, страхування, довгострокове кредитування), інклюзія залишається поверхневою. В українських умовах це питання набуває особливої актуальності, оскільки воєнне відновлення вимагатиме значних довгострокових інвестицій і розширення доступу до фінансування для домогосподарств та малого бізнесу.

Підсумовуючи, цифрові сервіси держави й банків у воєнний період фактично сформували нову архітектуру реалізації соціально-економічної політики, у якій фінансові продуктові лінійки та канали обслуговування стали невід’ємною частиною механізмів державної підтримки та відновлення. Для державного регулювання банківської системи це створює як можливості (масштабування програм підтримки, підвищення прозорості та адресності), так і виклики (ризики цифрового виключення, зростання кіберзагроз, необхідність узгодження норм банківського регулювання з дизайном державних цифрових сервісів). Саме ці аспекти потребують подальшого поглибленого аналізу в межах понятійно-категоріального апарату механізмів державного регулювання розвитку банківської системи.

Повномасштабна війна радикально змінила конфігурацію ризиків для банківської системи України: до традиційних кредитних, ліквідних та ринкових ризиків додався системний кіберризик, який стосується не лише стабільності окремих установ, а й здатності держави підтримувати

безперервність ключових фінансових сервісів. Стратегія кібербезпеки України 2021 р. прямо відносить фінансову систему до критичної інфраструктури та фіксує, що у разі успішних атак на платіжну інфраструктуру можливі масштабні соціально-економічні потрясіння, включно з підривом довіри до національної валюти й банківських інститутів [167, с. 4–6]. У цьому сенсі кібербезпека стає не суто технічним, а публічно-управлінським викликом, від вирішення якого залежить рівень фінансової інклюзії та готовність громадян користуватися цифровими фінансовими послугами в умовах війни.

За оцінками урядової команди CERT-UA та спеціалізованих аналітичних центрів, з початку повномасштабного вторгнення кількість зареєстрованих кіберінцидентів зросла до кількох тисяч щороку, причому органи державної влади та фінансовий сектор стабільно входять до п’ятірки найбільш атакованих сегментів критичної інфраструктури. Домінують DDoS-атаки на вебресурси й платіжну інфраструктуру, спроби компрометації облікових записів клієнтів шляхом фішингу, розсилки шкідливого ПЗ, а також більш складні операції з використанням ланцюгів поставок. Для населення це проявляється у хвилях SMS-та e-mail-шахрайства, фальшивих «банківських» чат-ботів, фішингових сайтів, що імітують інтерфейси державних та банківських застосунків. Як слушно підкреслює З. Варналій, Т. Томашевський, такі атаки одночасно б’ють по фінансовій безпеці держави й довірі громадян до безготівкових інструментів, що в умовах війни особливо небезпечно [18, с. 142–145].

Відповіддю держави на зростання кіберзагроз стало посилення нормативно-правової та інституційної бази. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» задає рамки взаємодії між Національним банком України (НБУ), Держспецзв’язку, Службою безпеки України та іншими суб’єктами сектору безпеки і оборони [161]. Стратегія кібербезпеки 2021 р. доповнює цю рамку, виділяючи фінансовий сектор як пріоритетний напрям підвищення стійкості [167]. Додатково НБУ ухвалив спеціальне Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі

(постанова Правління НБУ № 95/2022), яке вимагає від банків впровадження систем управління інформаційною безпекою, моніторингу інцидентів, багаторівневої автентифікації клієнтів, резервування критичної інфраструктури тощо.

У звітах НБУ про фінансову стабільність за 2024–2025 рр. кіберризики прямо віднесені до структурних загроз, які, у разі реалізації, здатні вивести з ладу платіжну інфраструктуру та спровокувати «ефект доміно» в банківській системі [119, с. 40–42; 128, с. 44–46]. На практиці це означає переорієнтацію частини регуляторного ресурсу з суто пруденційного нагляду на підвищення операційної та кіберстійкості: регулярні аудити безпеки, впровадження тестування на проникнення, вимоги до географічного дублювання дата-центрів, участь банків у галузевих навчаннях з кіберстійкості. З точки зору публічного управління, йдеться про формування регуляторного середовища, в якому «безпека за замовчуванням» стає обов’язковою умовою доступу до ринку цифрових фінансових послуг.

Окремий вимір кібербезпеки пов’язаний із захистом персональних та фінансових даних клієнтів. Масове поширення мобільного та інтернет-банкінгу, а також інтеграція банківських застосунків з державними е-сервісами (насамперед «Дія») створюють складні ланцюги обміну чутливою інформацією. Як показують дослідження з управління кіберризиками у фінансовому секторі, без чітких протоколів доступу, шифрування й журналювання операцій будь-яке витікання даних миттєво трансформується в удар по довірі до всієї системи [229, с. 58–62; 26, с. 70–72]. В українських умовах це особливо важливо з огляду на те, що значна частина програм підтримки населення (виплати ВПО, військовим, програми компенсацій за пошкоджене житло) реалізується саме через цифрові платформи, прив’язані до банківських рахунків.

Таким чином, кібербезпека та захист даних виходять далеко за межі внутрішньобанківських ІТ-процедур і перетворюються на базову умову підтримання довіри населення до цифрових фінансових сервісів. Без

сприйняття цих сервісів як «безпечних за визначенням» розширення фінансової інклюзії, особливо серед вразливих груп (ВПО, літні люди, домогосподарства з прифронтових регіонів), залишатиметься обмеженим, незалежно від формальної доступності цифрової інфраструктури.

Другим критичним виміром інформаційно-аналітичного забезпечення є якість, повнота та доступність даних, на основі яких держава й НБУ ухвалюють регуляторні рішення. В умовах війни традиційні статистичні контури – як офіційна макростатистика, так і регуляторна звітність – зазнали суттєвих викривлень. Частина банківської інфраструктури опинилася на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій; частина економічних суб'єктів припинила діяльність; мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами або виїхали за кордон. Це означає, що регулятор отримує інформацію про стан банківської системи та рівень фінансової інклюзії вкрай нерівномірно по регіонах.

Міжнародна практика підкреслює, що в країнах, охоплених конфліктами, стабільність фінансового регулювання безпосередньо залежить від здатності статистичних та наглядових органів «латати» прогалини в даних за допомогою альтернативних джерел – адміністративних реєстрів, супутникових даних, опитувань домогосподарств, транзакційної статистики тощо [203, с. 5–7]. Україна фактично рухається в цьому напрямі: НБУ активніше використовує транзакційні дані платіжних систем, адміністративну інформацію про переміщення населення, дані міжнародних організацій. Водночас, як звертається увага в «Огляді фінансових ринків України та системи корпоративного управління для сталого відновлення», значна частина корпоративної звітності була відкладена або скорочена, а ринки капіталу практично «завмерли», що створює суттєві прогалини у даних про фінансовий стан підприємств, які є позичальниками банків [230, с. 10–12].

Особливо складним залишається вимірювання фінансової інклюзії. За даними Global Findex та узагальненням міжнародних аналітичних платформ, ще до повномасштабної війни Україна демонструвала один із найвищих рівнів

охоплення дорослого населення рахунками в Європі та Центральній Азії (понад 80–85 % дорослого населення мали рахунок у фінансовій установі). Проте ці показники фіксують «статичний» стан 2021 р., тоді як війна спричинила масові переміщення, зміну місць проживання, втрату документів, тимчасову безробіття та перехід частини населення в тіньовий сектор. Відповідно, вимірювання реальної інклюзії – тобто не лише наявності рахунку, а й фактичного доступу до цифрових сервісів, кредитних продуктів, можливості здійснювати платежі – вимагає принципово інших індикаторів, які враховують мобільність, тимчасовість статусу та нестандартні джерела доходів.

Проблему посилює «цифровий розрив». Дослідження Freedom House та МСЕ показують, що до війни покриття 4G-мережами в Україні досягало понад 90 % населення, а частка домогосподарств із доступом до інтернету перевищувала 80 %, що створювало передумови для масштабної цифрової інклюзії [250, с. 5–7; 14]. Внаслідок бойових дій тисячі базових станцій і значні ділянки оптоволоконних мереж були зруйновані, особливо в східних і південних регіонах; хоча оператори спільно з державою поступово відновлюють покриття, доступність якісного інтернету на прифронтових і деокупованих територіях залишається нижчою, ніж у великих містах. З огляду на те, що більшість цифрових банківських сервісів потребує стабільного мобільного або фіксованого інтернету, реальна фінансова інклюзія в цих регіонах суттєво відстає від середньоукраїнських показників.

Українські дослідники (З. Бурик, Г. Давиденко та ін.) наголошують, що цифровий розрив є багатовимірним: він включає не лише фізичний доступ до інтернету, а й рівень цифрових навичок, вікові й соціальні відмінності у використанні е-послуг [17, с. 18–22; 37, с. 45–48]. Це особливо актуально для літніх людей, частини сільського населення, домогосподарств із низькими доходами, які формально можуть мати банківський рахунок, але фактично не користуються цифровими сервісами через брак навичок або недовіру. В умовах війни, коли значна частина банківських відділень закрита або працює

з обмеженнями, така «прихована» неінклюзія стає серйозним бар’єром для адресної підтримки населення.

Загалом можна стверджувати, що якість і повнота даних щодо стану банківської системи та фінансової інклюзії в умовах війни є неоднорідною: на національному рівні НБУ та міжнародні організації формують відносно цілісну картину, тоді як на рівні окремих регіонів і соціальних груп прогалини в інформації залишаються значними. Для державного регулювання це означає підвищений ризик ухвалення рішень на основі усереднених показників, які не відображають «точкових» зон виключення з фінансової системи.

Попри суттєвий прогрес у цифровізації банківської системи, інформаційно-аналітична та цифрова інфраструктура державних органів залишається фрагментованою. НБУ, Міністерство фінансів, Міністерство цифрової трансформації, Фонд гарантування вкладів, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Держфінмоніторинг, Держспецзв’язку – кожен із цих суб’єктів формує та веде власні масиви даних, які лише частково інтегровані між собою. Звіти ОЕСР щодо фінансових ринків України прямо вказують, що відсутність єдиної архітектури даних та стандартизованих протоколів обміну ускладнює комплексний аналіз ризиків і координацію політики, зокрема щодо непрацюючих кредитів, корпоративного управління та захисту прав споживачів [230, с. 38–41].

Це стосується й вимірювання фінансової інклюзії. Попри існування окремих стратегічних документів (Національна стратегія підвищення фінансової грамотності, Концепція розвитку цифрової економіки, плани НБУ щодо розбудови відкритих даних), досі не сформовано узгодженої міжвідомчої системи індикаторів фінансової інклюзії, яка б поєднувала дані НБУ, Держстату, Мінсоцполітики, Міноборони, міжнародних опитувань тощо. У результаті різні відомства оперують різними наборами показників – від частки населення з банківським рахунком до кількості активних користувачів мобільного банкінгу – які важко зіставити між собою. Як звертають увагу дослідники фінансової та цифрової інклюзії, це призводить до

ситуації, коли «політика інклюзії» формально декларується, але її результати не можуть бути системно виміряні й зіставлені в часі [135, с. 55–58].

До інституційних бар'єрів належать також особливості національної моделі кібербезпекового управління. Аналіз, проведений CCDCOE, показує, що в Україні сформувалася складна багаторівнева система органів кібербезпеки: РНБО та Національний координаційний центр кібербезпеки задають стратегічні орієнтири, Держспецзв'язку відповідає за технічну компоненту, СБУ – за контррозвідувальний аспект, а галузеві регулятори (зокрема НБУ) – за секторні політики [229, с. 12–15]. Така поліцентричність має переваги з точки зору спеціалізації, але створює й ризики дублювання, нечіткості відповідальності та затримок у прийнятті рішень. Для банківської системи це означає, що узгодження стандартів кібербезпеки, обмін інформацією про інциденти, спільні навчання та тестування стійкості часто відбуваються в режимі «ad hoc», а не на основі стабільних, закріплених протоколів.

Суттєвим обмеженням є й кадровий дефіцит. Розвиток сучасних інформаційно-аналітичних систем потребує фахівців з data science, машинного навчання, кібербезпеки, управління цифровими проєктами. Українські та міжнародні дослідження фіксують, що як державні органи, так і банки стикаються з гострою конкуренцією за таких спеціалістів з боку IT-сектора та міжнародних компаній; війна додатково посилила проблему через вимушену міграцію висококваліфікованих кадрів [230, с. 52–54]. Відповідно, багато установ вимушені обмежуватися частковою автоматизацією процесів, хоча потенціал використання suptech- та regtech-рішень у сфері банківського нагляду значно вищий.

Не менш важливими є організаційні інерції та відомчі інтереси. ОЕСР наголошує, що для повноцінного використання цифрових можливостей фінансового сектору потрібні не лише технологічні інвестиції, а й зміна управлінських практик: від вертикально фрагментованих структур до міжвідомчих команд, від «заховано-закритих» реєстрів до відкритих форматів

даних [230, с. 240–245]. В українських реаліях, особливо в умовах війни, домінує логіка «оперативного реагування», що часто відсуває на другий план системні проєкти з інтеграції даних та розбудови спільних аналітичних платформ. Це гальмує перехід від фрагментарного управління до по-справжньому інклюзивної, даноцентричної моделі регулювання, де рішення щодо підтримки того чи іншого сегмента населення або бізнесу приймаються на основі комплексної, деталізованої картини.

Узагальнюючи результати аналізу, можна констатувати, що інформаційно-аналітичне й цифрове забезпечення відіграє подвійну роль у механізмах державного регулювання розвитку банківської системи України в умовах війни. З одного боку, саме завдяки попереднім хвилям цифровізації банків (активний розвиток мобільного й інтернет-банкінгу, розбудова платіжної інфраструктури, запровадження е-ідентифікації) система зуміла зберегти операційну безперервність у перші місяці повномасштабного вторгнення. Звіти НБУ свідчать, що частка безготівкових операцій із використанням платіжних карток за сумою у 2023–2024 рр. перевищила 60 %, а у 2024 р. досягла 64,5 %, при цьому понад 94 % операцій за кількістю були безготівковими [11]. За дев’ять місяців 2025 р. ці показники зросли до 65,4 % за сумою та 95,4 % за кількістю, що свідчить про стійку переорієнтацію населення на цифрові канали розрахунків навіть в умовах воєнної невизначеності [203].

З іншого боку, саме швидка цифровізація підсилила залежність банківської системи від якості кіберзахисту, захищеності даних та доступності мережевої інфраструктури. Масштабні кібератаки на державні й фінансові ІТ-системи, руйнування телекомунікаційної інфраструктури в окремих регіонах, поширення шахрайських схем у цифровому середовищі висунули на перший план питання довіри громадян до цифрових сервісів. Якщо для мобільних і молодших груп населення цифрові канали стали базовим способом взаємодії з фінансовою системою, то для частини літніх людей, мешканців сільської місцевості, домогосподарств із низькими доходами цифровий розрив

перетворився на бар'єр до базових фінансових послуг [17; 37]. Відтак інформаційно-аналітичні та цифрові механізми, які розглядалися як інструменти розширення інклюзії, частково відтворюють існуючі соціально-територіальні нерівності.

З погляду ефективності державного регулювання, ключовим досягненням є те, що НБУ та інші регулятори змогли використати цифрову інфраструктуру для оперативного моніторингу воєнних ризиків і підтримки фінансової стабільності. Розвиток аналітичних інструментів – від карт регіональних ризиків до моделей стрес-тестування з урахуванням воєнних сценаріїв – дав змогу швидко ідентифікувати вузькі місця в роботі банків, оцінювати платіжну активність, відстежувати перетоки депозитів і концентрацію кредитних ризиків. Водночас інтеграція банківських систем із державними е-сервісами (насамперед платформою «Дія») створила ефективний канал реалізації програм прямої підтримки населення й бізнесу – від одноразових виплат до програм компенсації за зруйноване житло, пільгового кредитування МСП та окремих груп (військовослужбовці, ВПО). Це суттєво посилило адресність і прозорість державних інтервенцій.

Однак аналіз наявних досліджень і стратегічних документів виявляє низку «вузьких місць», які обмежують потенціал інформаційно-аналітичного та цифрового забезпечення. По-перше, зберігається проблема фрагментації даних – як у розрізі інституцій (НБУ, Мінфін, інші регулятори), так і у розрізі сегментів фінансового ринку. Це ускладнює побудову цілісної картини фінансової інклюзії та ефективне таргетування регуляторних заходів [230; 246]. По-друге, якість і повнота даних є неоднорідною по регіонах і групах населення; особливо гострими залишаються прогалини щодо тимчасово окупованих територій, прифронтових регіонів, мігрантів та осіб із нестабільним правовим статусом. По-третє, інституційні й організаційні бар'єри – кадровий дефіцит, відомчі інтереси, відсутність інтегрованих платформ – гальмують системне впровадження suptech-та regtech-рішень, які могли б радикально підвищити ефективність нагляду й політики інклюзії.

У цьому контексті інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення державного регулювання банківської системи України в умовах війни й відновлення можна оцінити як відносно ефективне в короткостроковому вимірі (забезпечення безперервності платежів, підтримка мінімальної довіри до банків, реалізація програм допомоги), але недостатньо розвинене з точки зору довгострокової інклюзивної трансформації. Подальші розділи дисертації мають бути присвячені деталізації цих «вузьких місць» та розробці авторських пропозицій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання – передусім у напрямах інтеграції даних, розбудови спільної аналітичної інфраструктури, посилення кіберстійкості та системного подолання цифрового розриву як передумови справжньої фінансової інклюзії.

2.3 Виявлення ключових проблем та протиріч у сучасній моделі державного регулювання розвитку банківської системи України

Аналіз, здійснений у підрозділах 2.1 та 2.2, показав, що нормативно-правова, інституційна та інформаційно-аналітична архітектура державного регулювання банківської системи України загалом відповідає базовим міжнародним підходам, однак демонструє низку глибинних суперечностей. З одного боку, Закон України «Про Національний банк України» та Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначають цілі грошово-кредитної політики і банківського регулювання як забезпечення стабільності гривні, стійкості банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів [146; 159]. З іншого боку, сучасні стратегічні документи – насамперед Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, макропруденційна стратегія НБУ та програми повоєнного відновлення – доповнюють цей перелік орієнтирами кредитної підтримки відбудови, «зеленої» трансформації та фінансової інклюзії [196; 170].

В умовах повномасштабної війни банківська система, попри безпрецедентні шоки, зберегла операційну спроможність та базову фінансову

стійкість. За даними НБУ, у 2022–2023 рр. чисті активи банківського сектору зросли, тоді як структура активів істотно змістилася в бік вкладень в ОВДП і депозитні сертифікати НБУ, а частка кредитів реальному сектору залишалася низькою; частка проблемних кредитів у червні 2024 р. становила близько 34,6 % [169; 196]. Це свідчить про ефективність антикризового блоку регулювання, але водночас вказує на недостатню реалізацію розвиткової функції регулятора та держави загалом.

У такій логіці проблеми, дисфункції та ризики державного регулювання розвитку банківської системи пропонується розглядати не як довільні критичні судження, а як результат системного зіставлення:

1. Задекларованих цілей державної політики та регуляторних стратегій;
2. Реального стану банківського сектору, зафіксованого у статистиці НБУ та міжнародних організацій;
3. Фактичної практики реалізації нормативно-правових актів і повноважень суб’єктів публічного управління.

Методологічну основу виявлення проблем і ризиків у державному регулюванні банківської системи доцільно будувати на поєднанні цільового, системного та ризик-орієнтованого підходів.

По-перше, у цільовому вимірі регулювання розглядається як інструмент досягнення комплексу суспільно значущих цілей: макрофінансової стабільності, стійкості банківської системи, підтримки економічного зростання, фінансової інклюзії та повоєнного відновлення. Вітчизняні дослідники М. Диба, Л. Конопатська, М. Гойванюк акцентують, що в сучасних умовах регуляторна система має одночасно забезпечувати фінансову стабільність, конкурентоспроможність банків та їхню здатність фінансувати розвиток економіки [50, с. 15]. У роботі ці орієнтири конкретизуються через аналіз стратегічних документів НБУ та Уряду, у яких визначено цільові показники глибини фінансового посередництва, частки безготівкових операцій, рівня доступу до фінансових послуг тощо [162; 170].

По-друге, системний підхід передбачає аналіз регуляторної екосистеми

як цілісного комплексу: правової рамки (закони, підзаконні акти, нормативи НБУ), інституційних ролей (ВРУ, КМУ, НБУ, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, НКЦПФР, Мінфін, інші органи), інструментів впливу (пряме регулювання, нагляд, макропруденційні інструменти, стимулюючі програми) та результатів їх застосування. Саме через виявлення невідповідностей між окремими елементами системи (наприклад, між цілями стратегій і фактичною структурою активів банків, між декларованою інклюзивністю та реальною доступністю послуг) ідентифікуються дисфункції – тобто такі стани регуляторної системи, за яких її формальні функції не приводять до очікуваних результатів [24; 50].

По-третє, ризик-орієнтований підхід спирається на сучасну практику макропруденційної політики і нагляду, яку впроваджує НБУ. У Стратегії макропруденційної політики Національний банк визначає ключові системні ризики – кредитний, валютний, процентний, ризик ліквідності, концентраційний, ризики домінування державних банків та «фіскального домінування» – і пов’язує їх із вибором регуляторних інструментів [170]. У цій роботі зазначені ризики доповнюються інституційними (фрагментованість повноважень, залежність рішень від неформальних домовленостей) та політико-економічними (ризики використання банківського сектору як механізму квазіфіскального фінансування), що дозволяє повніше описати реальну конфігурацію загроз.

З огляду на зазначені підходи, проблема державного регулювання у дисертаційному дослідженні трактується як усталене протиріччя між цільовими орієнтирами регуляторної політики та фактичними результатами функціонування банківської системи (наприклад, задекларована підтримка кредитування МСП за умов хронічно низької частки таких кредитів у портфелях банків). Дисфункція інтерпретується як стійке спотворення функцій інституцій або правових механізмів (наприклад, коли механізми гарантування вкладів де-факто не сприяють довірі до банків у певних груп населення). Ризик – як імовірність реалізації події або тенденції, яка здатна

поглибити зазначені проблеми або породити нові дисфункції (наприклад, ризик подальшого витіснення кредитів ОВДП у балансах банків).

Емпірична база ідентифікації проблем і ризиків включає:

– офіційну статистику НБУ (ключові показники банківського сектору, структуру активів і зобов'язань, динаміку кредитування, рівень непрацюючих кредитів, показники рентабельності); (Національний банк України)

– воєнні та довоєнні огляди НБУ (Banking Sector Review, Звіти про фінансову стабільність), а також звіти ЄС та OECD щодо фінансового сектору України, які фіксують структурні зміни в умовах війни та євроінтеграції [169; 196];

– міжнародні й національні дослідження фінансової інклюзії, що вимірюють доступ домогосподарств і бізнесу до фінансових послуг, рівень фінансової грамотності та цифрового включення [13];

– наукові праці українських дослідників, які аналізують проблеми функціонування банківської системи та банківського нагляду у довоєнний та воєнний періоди.

Таким чином, подальший аналіз ґрунтується на зіставленні цільових параметрів, закріплених у законодавстві й стратегіях, із фактичними характеристиками банківської системи, що дозволяє виявити ключові дисфункції та ризики.

Результати аналізу законодавства та підзаконних актів (підрозділ 2.1) свідчать, що нормативно-правова основа державного регулювання банківської системи України за останнє десятиріччя істотно модернізована: оновлено редакції законів «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», прийнято Закон України «Про платіжні послуги», розроблено Стратегію розвитку фінансового сектору до 2025 року та низку концепцій, спрямованих на захист прав споживачів фінансових послуг. Водночас детальний аналіз виявляє низку системних дисфункцій і прогалин.

По-перше, зберігаються колізії та «сірі зони» у регулюванні статусу

НБУ, банківського нагляду та системи гарантування вкладів. Закон «Про НБУ» закріплює високий рівень інституційної незалежності центробанку, тоді як практика воєнного часу (масове розміщення ОВДП, участь державних банків у фінансуванні дефіциту бюджету) фактично формує режим фіскального домінування, на який звертають увагу як науковці, так і міжнародні організації [196; 50; 36]. На рівні законодавства взаємодія НБУ з Міністерством фінансів у сфері боргової політики прописана фрагментарно, що створює простір для неформалізованого тиску на регулятора з боку фіскальних органів.

Подібні колізії простежуються й у регулюванні банківського нагляду та процедур відновлення діяльності банків. Дослідники М. Диба, Л. Конопатська, М. Гойванюк наголошують, що українське законодавство лише частково імплементувало ключові директиви ЄС у сфері нагляду, оздоровлення та врегулювання банків (CRD/CRR, BRRD), що обмежує інструментарій регулятора у сфері превентивної діагностики, планів відновлення та «bail-in» процедур [50]. Зокрема, положення щодо планів відновлення діяльності банків формально існують, але практична реалізація цих механізмів в умовах війни залишається точковою та реактивною.

По-друге, нормативно-правова рамка істотно відстає від вимог Базельських стандартів та acquis ЄС щодо повноти макропруденційного інструментарію, прозорості структури власності банків і режиму роботи зі значними експозиціями. У звіті OECD 2025 р. зазначено, що попри значні кроки у сфері очищення банківської системи та посилення капіталізації, українська модель регулювання все ще характеризується високою концентрацією ризиків у державному сегменті та недостатньою розвиненістю ринку довгострокового фінансування, що ускладнює зближення із європейськими стандартами [196].

По-третє, наявні прогалини у правовому забезпеченні фінансової інклюзії та розвиткових інструментів. Низка досліджень акцентує, що нормативно-правове поле зосереджене насамперед на стабільності й захисті

споживачів, тоді як спеціальне законодавство, орієнтоване на розширення доступу вразливих груп населення до банківських послуг (малозабезпечені домогосподарства, внутрішньо переміщені особи, ветерани), фактично відсутнє [13; 26]. У законодавстві не закріплено комплексного поняття «фінансова інклюзія», а інструменти спрощеного рахунку, мікрокредитування, цільових заощаджувальних продуктів для соціально вразливих груп залишаються переважно в площині рекомендаційних документів НБУ та окремих пілотних проєктів.

По-четверте, правова невизначеність у сфері цифрових фінансових послуг та відкритого банкінгу зумовлює появу «сірих зон» для інноваційних продуктів. Закон «Про платіжні послуги» адаптує низку положень Директиви PSD2 та створює базу для впровадження відкритого банкінгу, однак багато ключових аспектів (режим роботи провайдерів платіжних ініціюючих послуг, порядок обміну даними через API, використання хмарних рішень) деталізуються повільно [170; 255]. Це обмежує швидкість розвитку фінтех-сектору, а також ускладнює інтеграцію нових цифрових сервісів у формальний регуляторний простір (див. рис. 2.4).

Рис. 2.4. Карта протиріч між цілями державного регулювання та фактичними результатами розвитку банківської системи

Джерело: складено самостійно.

Нарешті, у науковій дискусії зазначається, що чинне законодавство недостатньо чітко закріплює розвиткову та інклюзивну функції банківського регулювання як рівноправні зі стабілізаційною. Так, О. Вовчак і В. Бедненко підкреслюють, що банківське регулювання й нагляд мають розглядатися не лише як інструмент обмеження ризиків, а й як механізм формування сприятливого середовища для кредитування економіки та розвитку фінансових інновацій [24]. Відсутність прямого нормативного закріплення цієї подвійної ролі у законодавстві стимулює консервативну практику регулювання, яка в умовах війни та відбудови починає відігравати вже стримувальну роль для економічного розвитку.

Нормативно-правові дисфункції посилюються інституційною фрагментованістю та нерівномірним розподілом повноважень між основними суб'єктами публічного управління у банківській сфері. Формально архітектура виглядає впорядкованою: ВРУ визначає законодавчу рамку, КМУ формує економічну та боргову політику, НБУ відповідає за монетарну політику, банківське регулювання та нагляд, Фонд гарантування вкладів – за систему гарантування та врегулювання неплатоспроможних банків, НКЦПФР – за ринок капіталу. Однак на практиці, як показують дослідження науковців, взаємодія цих інституцій часто має ад-hoc характер, а розмежування компетенцій – недостатньо чітке [25].

Однією з ключових проблем є фрагментарність управління державним сектором банків. Частка державних банків у активах банківської системи перевищує 50 %, що підтверджують як дані НБУ, так і оцінки OECD [169; 196]. (Національний банк України) При цьому політика щодо державних банків формується на перетині повноважень Мінфіну (як акціонера), КМУ (як органу, що визначає загальну економічну політику), НБУ (як регулятора) та профільних парламентських комітетів. Відсутність єдиного центру відповідальності за стратегічний розвиток держбанків призводить до того, що вони одночасно виконують функції інструменту боргової політики, каналу реалізації державних програм (зокрема, «5–7–9 %») та комерційних установ,

що спотворює конкурентне середовище і поглиблює ризики «м'яких бюджетних обмежень».

Інший аспект інституційних дисбалансів пов'язаний зі слабкістю механізмів міжвідомчої координації у питаннях антикризового регулювання, відновлювального фінансування та фінансової інклюзії. У перші місяці повномасштабної війни НБУ оперативно запровадив комплекс заходів (фіксація обмінного курсу, мораторій на окремі операції, рефінансування банків, регуляторні послаблення), закріплених, зокрема, постановою Правління НБУ № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [169]. Проте подальша інтеграція цих заходів із урядовими програмами кредитної підтримки бізнесу, відбудови житлової та критичної інфраструктури виявилася недостатньо узгодженою, що обмежило мультиплікативний ефект банківського фінансування.

У працях О. Гури, О. Крижановського, Н. Чиж наголошується, що надмірна персоніфікованість рішень у банківському секторі, залежність важливих кроків від вузького кола переговорів між керівництвом НБУ, Мінфіну, Офісу Президента та керівниками великих банків трансформує стратегічні питання регулювання у предмет політичних торгів [36; 212]. За відсутності інституціоналізованих майданчиків для фахової дискусії це створює ризики непослідовності політики (наприклад, коливання підходів до валютного курсу, режиму резервних вимог чи регулювання процентних ставок за депозитами й кредитами).

Серйозним обмеженням залишається недостатня залученість стейкхолдерів – банківських асоціацій, об'єднань МСП, громадських організацій, експертного середовища – до формування регуляторної політики. Формально НБУ та профільні міністерства проводять публічні консультації й оприлюднюють проєкти нормативних актів, однак, як показують аналізи практики консультацій та оцінки впливу регулювання, пропозиції стейкхолдерів рідко призводять до суттєвих коригувань проєктів актів, особливо у стратегічно чутливих напрямках (регулювання державних банків,

запровадження нових вимог до капіталу, зміни режимів валютного регулювання) [196; 26; 124].

Важливою інституційною проблемою є й асиметрія ресурсів між НБУ та іншими органами, відповідальними за фінансовий сектор. Після реалізації «спліт-реформи» 2020 р. НБУ отримав повноваження нагляду за значною частиною небанківських фінансових установ, однак НКЦПФР та інші регулятори ринку капіталу залишаються суттєво слабшими з погляду аналітичної спроможності та кадрових ресурсів. Це перешкоджає формуванню цілісної регуляторної політики, орієнтованої на розвиток диверсифікованої фінансової системи, де банки не є єдиним джерелом фінансування економіки.

Найбільш виразно зазначені нормативно-правові та інституційні дисфункції проявляються у перекосі між стабілізаційною та розвитковою функціями державного регулювання. В умовах війни домінування стабілізаційної логіки було до певної міри неминучим, однак у середньостроковій перспективі така конфігурація стає джерелом ризиків для економічного зростання та повоєнного відновлення.

За даними НБУ, у 2022–2023 рр. банківський сектор демонстрував зростання активів і прибутковості: в окремі роки рентабельність капіталу перевищувала 30 %, що стало наслідком високих процентних доходів від ОВДП і депозитних сертифікатів НБУ, а також зростання комісійних доходів на тлі активізації безготівкових операцій [169]. Водночас структура активів свідчить про домінування стабілізаційної моделі: частка державних цінних паперів і депозитних сертифікатів у балансах банків суттєво зросла, тоді як частка кредитів нефінансовим корпораціям і домогосподарствам скоротилася. Згідно з оцінками OECD, частка кредитів нефінансовим корпораціям у активах банків зменшилася з понад чверті у 2021 р. до менш ніж однієї п’ятої у середині 2024 р., тоді як обсяг кредитування МСП залишається обмеженим і концентрованим у державних програмах [196].

Авторитетні українські дослідники (О. Гура, О. Крижановський, Н. Чиж)

звертають увагу, що така структура балансів є логічним результатом регуляторної політики, яка через високі ключові ставки, підвищені резервні вимоги та стимули до купівлі ОВДП фактично робить вкладення в державні папери значно привабливішими за кредитування реального сектору [36; 212]. У результаті банківська система виконує насамперед функцію каналу фінансування державного боргу, тоді як її потенціал як інструмента структурної трансформації економіки використовується недостатньо.

Проблема поглиблюється специфікою кредитного ризику в умовах війни. Високий рівень непрацюючих кредитів (близько третини портфеля) та значні руйнування активів позичальників об’єктивно обмежують готовність банків нарощувати кредитування без достатніх механізмів розподілу ризиків (державні гарантії, фонди відновлювального фінансування, інструменти сек’юритизації) [169; 196]. При цьому на рівні регуляторної політики ці інструменти поки що розгорнуті фрагментарно, що призводить до «зачарованого кола»: високі ризики – жорстка консервативна політика – низьке кредитування – уповільнення відновлення.

Окремим виміром дисбалансу є недостатня орієнтація на фінансову інклюзію та інноваційні сегменти. Дослідження фінансової інклюзії в Україні показують, що навіть до початку повномасштабної війни значна частка дорослого населення не мала доступу до формальних фінансових послуг або користувалася ними епізодично; рівень фінансової грамотності залишався низьким, особливо серед старших вікових груп і мешканців сільських територій [13; 22]. Після 2022 р. цифровізація банківських послуг (розвиток мобільних застосунків, дистанційної ідентифікації, інтеграція з «Дією») дала змогу збільшити охоплення, але разом із цим загострила цифрову нерівність: частина вразливих груп (літні люди, особи з інвалідністю, мешканці деокупованих територій) потребують спеціально адаптованих продуктів і каналів обслуговування, які поки що недостатньо підтримуються нормативно й інституційно [26]. (archive.journal-grail.science)

Наукові праці Л. Бережної, О. Снитюк та інших показують, що

фінансова інклюзія та фінансова грамотність мають розглядатися як ключові детермінанти стійкості банківської системи й економічного зростання, а не як «другорядна соціальна тема» [13]. Незважаючи на це, регуляторна модель в Україні досі не повною мірою відображає інклюзивний вимір: індикатори інклюзії не інтегровані системно в цілі банківського нагляду, а механізми стимулювання банків до розширення доступу (наприклад, регуляторні «полегшення» за умови кредитування пріоритетних груп чи територій) відсутні або лише формуються.

Нарешті, дисбаланс між стабілізаційною та розвитковою функціями виявляється у недостатній підтримці ризикових, але стратегічно важливих сегментів: стартапів, інноваційних МСП, соціальних підприємств, проєктів «зеленого» переходу. У звітах OECD та інших міжнародних організацій підкреслюється, що банківський сектор України відіграє обмежену роль у фінансуванні інновацій та «зелених» інвестицій, тоді як основний тягар фінансування покладено на міжнародні фінансові організації та донорські програми [196]. Це створює ризик стійкої залежності від зовнішнього фінансування та недостатньої внутрішньої мобілізації ресурсів для відбудови й модернізації економіки.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що чинна модель державного регулювання банківської системи України, яка довела свою ефективність у запобіганні колапсу фінансового сектору під час війни, водночас відчутно недореалізує розвитковий та інклюзивний потенціал. Виявлені нормативно-правові, інституційні та функціональні дисфункції й ризики мають бути враховані при формуванні вдосконаленої системи механізмів державного регулювання, що стане предметом аналізу у наступному розділі дисертаційної роботи.

У сучасній науковій літературі фінансова інклюзія трактується як багатовимірна характеристика, що поєднує доступність, фактичне використання та якість фінансових послуг для домогосподарств і бізнесу. Українські дослідники підкреслюють, що у випадку України ця категорія

набуває безпекового виміру: рівень інклюзії прямо пов’язаний із можливостями стійкого зростання та фінансової стабільності, особливо в умовах війни [252]. Водночас нормативно-правова рамка державного регулювання розвитку банківської системи все ще переважно сфокусована на макростабільності, платоспроможності та пруденційному нагляді, тоді як інклюзивний вимір лишається допоміжним.

За даними USAID–НБУ, у 2021 р. середній індекс фінансової грамотності українців становив 12,3 бала з 21 можливого, що нижче орієнтирного рівня 14 балів, рекомендованого ОЕСР [241]. Це означає, що значна частина населення залишалася вразливою до фінансових ризиків вже до повномасштабного вторгнення, а війна лише загострила ці диспропорції: зростання неопередбачуваності доходів, вимушене переселення, втрата житла й робочих місць, збільшення тягаря боргових зобов’язань для домогосподарств. Ідеться не лише про «класичні» бар’єри (низькі доходи, інформаційний дефіцит, недовіра до банків), а й про нові групи: внутрішньо переміщені особи, ветерани, військовослужбовці, домогосподарства на деокупованих територіях, мікробізнес у прифронтових громадах.

Територіальна компонентна фінансової інклюзії демонструє неоднозначну динаміку. З одного боку, НБУ фіксує поступове відновлення й адаптацію мережі банківських відділень у безпечніших регіонах. Станом на 1 липня 2025 р. в Україні працювало 60 банків і 4 931 структурний підрозділ, причому найбільша концентрація відділень зосереджена у Києві, Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Хмельницькій областях [123]. З іншого боку, значні території на сході та півдні або тимчасово окуповані, або зазнали критичних руйнувань інфраструктури, що фактично позбавило населення доступу до фізичних банківських точок. За оцінками Міжнародної організації з міграції, у 2024 р. кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищувала 3,6–3,7 млн осіб [249], і для значної частини цих людей зміна місця проживання супроводжувалася втратою звичних каналів взаємодії з банками.

Воєнні умови стимулювали різке зростання цифрової складової інклюзії. НБУ зазначає, що у перші дев'ять місяців 2024 р. частка безготівкових операцій за картками досягла 94,5 % за кількістю та 64,8 % за обсягом, що значно перевищує докризові показники [123]. Це свідчить про масштабне розширення користування дистанційними сервісами, мобільним та інтернет-банкінгом, платіжними додатками, інтегрованими з цифровими сервісами держави (зокрема «Дія»). Водночас системна проблема полягає в тому, що регуляторна модель не завжди враховує «цифрову нерівність»: для частини населення (літні люди, мешканці сільських територій, домогосподарства з низькими доходами, особи з інвалідністю) такий перехід фактично означає погіршення, а не покращення інклюзії, оскільки доступ до інтернету, смартфонів та цифрових навичок лишається обмеженим [252].

У наукових дослідженнях фінансової інклюзії української фінансової системи наголошується, що в умовах війни й структурної перебудови економіки саме обмежений доступ до банківського кредиту для малого та середнього бізнесу є одним із ключових бар'єрів для стійкого розвитку [252; 2]. М. Хмельярчук, аналізуючи «інклюзивність» фінансової системи України за низкою показників, робить висновок, що рівень інклюзії є «середнім» і не відповідає стратегічним цілям сталого розвитку та економічної безпеки, зокрема через недостатню доступність банківського кредиту для економічних суб'єктів, які не мають значного заставного забезпечення [252]. Водночас, як справедливо зауважують інші автори, надмірно жорсткі пруденційні вимоги та консервативні підходи до ризику в умовах війни об'єктивно стримують розширення кредитування ризикових сегментів, попри їхню стратегічну важливість для відновлення [2; 253].

З погляду регуляторної архітектури, важливим позитивним кроком стало закріплення фінансової інклюзії як одного із напрямів політики в Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, розробленій НБУ спільно з іншими регуляторами [196]. Окрема Стратегія фінансової грамотності на 2021–2025 рр. також передбачає підвищення рівня фінансової

обізнаності населення та розвиток інструментів фінансової інклюзії [241]. Однак ці документи мають, радше, рамковий характер і лише частково інтегровані у пряму регуляторну практику: немає окремого закону про фінансову інклюзію, відсутня цілісна система кількісних індикаторів, обов'язкова для використання регуляторами, а механізми стимулювання банків до роботи з «соціально чутливими» групами здебільшого зводяться до участі в окремих програмах (портфельні гарантії, програма «5–7–9 %» тощо).

Таким чином, проблеми забезпечення фінансової інклюзії в межах чинної моделі державного регулювання проявляються у трьох взаємопов'язаних вимірах: по-перше, територіальному (нерівномірне відновлення фізичної банківської мережі та обслуговування у прифронтових і деокупованих громадах); по-друге, соціальному (недостатній облік потреб ВПО, військових, осіб з інвалідністю, мікробізнесу в регуляторних стимулах); по-третє, цифровому (посилення цифрової нерівності в умовах швидкого переходу до безготівкових і дистанційних сервісів без належного урахування вразливих груп). Наявні стратегічні документи закладають базу для інтеграції інклюзії в модель регулювання, однак їх інструменталізація й вбудованість у практику пруденційного та поведінкового нагляду поки що є недостатніми (див. рис. 2.5).

Прискорена цифровізація фінансових послуг, що стала одним із ключових трендів розвитку банківської системи до 2022 р., у воєнних умовах набула додаткового виміру – безперервність цифрових сервісів перетворилася на елемент фінансової та національної безпеки. Цей аспект чітко відображено і в законодавстві, і в дослідженнях науковців. Закон України «Про платіжні послуги» заклав основу для модернізації платіжного ринку, імплементації вимог директив ЄС (зокрема PSD2) та впровадження відкритого банкінгу, що істотно розширює спектр цифрових фінансових послуг і коло учасників ринку [162; 124]. Водночас розширення кола провайдерів і каналів доступу до рахунків об'єктивно збільшує поверхню атаки для кіберзагроз.

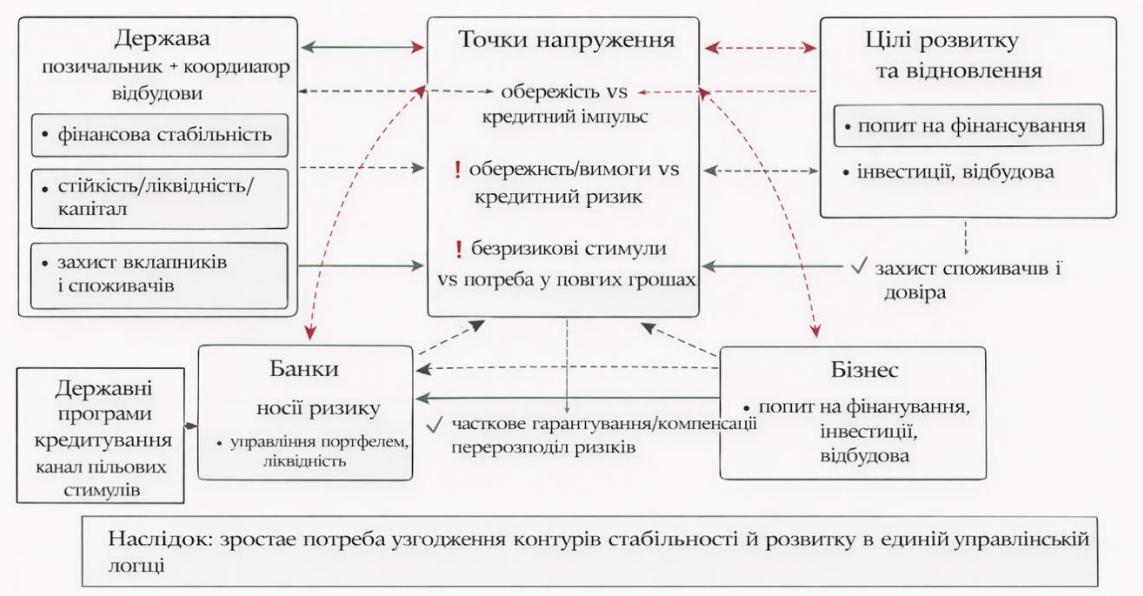

Рис. 2.5 Схема конфлікту стимулів між ключовими акторами регуляторної політики у банківській сфері

Джерело: складено самостійно.

Секторальну правову основу кібербезпеки формує Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [161], який визначає базові принципи кіберзахисту, суб'єктів системи кібербезпеки, в тому числі НБУ як орган, відповідальний за кібербезпеку у фінансовому секторі. Додатково функціонування банківської системи регламентується спеціальними актами НБУ – насамперед Положенням про кіберзахист банківської системи України (постанова Правління НБУ № 95 від 11.09.2017) та Положенням про організацію кібербезпеки в банківській системі України (постанова № 178 від 12.08.2022), які деталізують вимоги до організації системи інформаційної безпеки, класифікації об'єктів критичної інфраструктури, моніторингу інцидентів та реагування [152]. Створення Центру кібербезпеки НБУ та Центру реагування на кіберінциденти (CSIRT-NBU) посилило інституційну спроможність регулятора координувати дії банків та небанківських фінансових установ у сфері кіберзахисту [152].

Попри суттєве посилення нормативної та інституційної рамки, в умовах війни цифрові ризики набули особливої гостроти. У звітах НБУ про фінансову стабільність за 2024–2025 рр. кіберризики послідовно відносяться до

ключових структурних ризиків для банківського сектору: йдеться про підвищення інтенсивності DDoS-атак, фішингу та спроб несанкціонованого доступу до інформаційних систем банків, включно з операціями, спрямованими на дискредитацію українських фінансових установ [255]. Дослідження Н. Трусової та І. Чкан демонструє, що зростання обсягів дистанційного банкінгу й мобільних сервісів супроводжується появою нових типів атак, пов’язаних із компрометацією облікових даних користувачів, маніпуляцією платіжними дорученнями та використанням соціальної інженерії [201].

Суттєвим джерелом цифрових ризиків є висока концентрація цифрових сервісів у кількох великих банках і платіжних системах. За оцінками НБУ, група державних банків стабільно контролює понад половину чистих активів сектору (53,3 % у 2024–початку 2025 рр.) та близько двох третин роздрібних депозитів [123; 124]. З одного боку, це дозволяє забезпечити відносно високий рівень інвестицій у кіберзахист, з іншого – створює ризик «single point of failure»: масштабна кібератака або технічний збій в одному чи двох системно важливих банках може мати непропорційно великий вплив на всю фінансову систему. Представники наукової спільноти й практики звертають увагу на те, що чинна модель регулювання лише частково враховує сценарії такого роду, а практики «stress-testing» з урахуванням кіберзагроз і руйнування критичної інфраструктури потребують подальшого розвитку [198, с. 43].

Окремим блоком проблем виступає захист персональних даних у контексті масового поширення віддаленої ідентифікації, дистанційного відкриття рахунків, використання біометрії та інтеграції банківських сервісів з державними реєстрами. Закон України «Про захист персональних даних» закладає базові вимоги до обробки й зберігання чутливих даних [154], однак поєднання великої кількості реєстрів, різної якості інформаційної інфраструктури та ризиків несанкціонованого доступу створює додаткові виклики для банків і регулятора. У дослідженнях, присвячених безпеці банківського бізнесу в умовах воєнного стану, наголошується, що значна

частина банків усе ще має недоопрацьовані процеси тестування систем безпеки, управління вразливостями, сегментації мереж та управління доступом [198]. У цьому контексті модель регулювання поступово розширює вимоги до внутрішніх політик банків, проте залишається питанням, наскільки ресурси невеликих і середніх банків дозволяють повноцінно виконувати такі вимоги без ризику «регуляторної втоми».

Нарешті, невід'ємною складовою цифрових ризиків є цифрова нерівність. З одного боку, цифровізація (зокрема реалізація Закону «Про платіжні послуги» та впровадження відкритого банкінгу) створює підстави для зниження транзакційних витрат, розширення конкуренції й появи нових моделей фінансових послуг [162; 196]. З іншого – частина населення об'єктивно не може повною мірою скористатися перевагами цифрового банкінгу через відсутність якісного інтернет-покриття, технічних засобів або цифрових компетентностей. Наразі ці аспекти враховуються радше на рівні інформаційно-просвітницьких програм, аніж як елемент пруденційних чи поведінкових вимог до банків і провайдерів платіжних послуг. Це формує підґрунтя для ризиків як з погляду споживчого захисту, так і з точки зору фінансової стабільності (масові кібершахрайства, фішинг, «соціальна інженерія» тощо).

Окреслені вище нормативні й інституційні диспропорції підсилюються специфічними управлінськими дисфункціями, які стосуються як процесу підготовки й ухвалення регуляторних рішень, так і їх подальшого впровадження та оцінювання ефективності. Одним із вузлових моментів є формалізм у застосуванні інструментів державної регуляторної політики, зокрема оцінки регуляторного впливу, аналізу вигід і витрат для учасників ринку, консультацій із заінтересованими сторонами. Ще до повномасштабної війни дослідники трансформації регулювання банківської системи наголошували, що імплементація європейських стандартів нерідко відбувалася за логікою «формальної відповідності», коли змістовний аналіз наслідків для стейкхолдерів був недостатньо глибоким [253]. У воєнний

період потреба в оперативності рішень додатково стимулює спокусу спрощувати консультаційні процедури, що знижує прозорість і передбачуваність регуляторної політики.

Іншим проявом управлінських дисфункцій є фрагментарність стратегічного планування. У фінансовому секторі діє низка стратегічних документів – Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року, Стратегія фінансової грамотності, Стратегія розвитку кредитування, окремі дорожні карти цифрової трансформації та «зеленого» фінансування [196; 255]. Однак між ними нерідко відсутній чіткий механізм узгодження та ієрархії цілей, а індикативні показники виконання не завжди підв'язані до конкретних регуляторних інструментів. Це призводить до ситуації, коли стратегічні цілі декларують розвиток фінансової інклюзії, «зеленого» кредитування чи посилення кіберстійкості, але відповідні цілі лише частково відображаються у вимогах до капіталу, наглядових практиках, механізмах макропруденційної політики.

Міжнародні інституції також акцентують на певних управлінських прогалинах. У технічному звіті МВФ, присвяченому удосконаленню механізму екстреної ліквідної підтримки (ELA), підкреслюється, що законодавча база в Україні загалом дозволяє НБУ виконувати функції кредитора останньої інстанції, однак практичні процедури, критерії прийнятності забезпечення та внутрішнє управління ризиками потребують додаткової деталізації й інституціоналізації [247]. Подібні висновки містить і звіт ОЕСР щодо картування фінансових ринків України та системи корпоративного управління: автори наголошують, що, попри істотний прогрес у наближенні регулювання до стандартів ЄС, існують проблеми координації між різними регуляторами та потреба в посиленні управління державними банками з точки зору прозорості, підзвітності та запобігання політичному впливу [255].

Окремої уваги заслуговує кадровий вимір. Інтенсивне оновлення нормативної бази, високий темп трансформації фінансових ринків і воєнні

обмеження зумовлюють підвищене навантаження на персонал органів нагляду, аналітичних підрозділів НБУ, Фонду гарантування вкладів, Міністерства фінансів. У звітах НБУ й наукових публікаціях, присвячених фінансовій стабільності, прямо зазначається, що для ефективного управління системними ризиками (зокрема воєнними, кібер- та кліматичними) потрібні більш розвинуті аналітичні інструменти й компетенції, ніж ті, що традиційно були закладені у функціональних моделях регуляторів [255]. Це означає, що без цілеспрямованої кадрової політики, інвестицій у людський капітал і цифрові аналітичні інструменти ризики «регуляторної втоми» та помилок у нагляді будуть зростати.

Таким чином, управлінські дисфункції полягають не стільки у відсутності правових або інституційних механізмів, скільки у способі їх реалізації: формальному підході до аналізу регуляторного впливу, недостатній прозорості окремих рішень, фрагментації стратегічного планування та обмеженій спроможності кадрового ядра регуляторних інституцій адаптуватися до швидко змінюваних ризиків. Усе це посилює розрив між декларованими цілями політики (стабільність, розвиток, інклюзія, відновлення) та фактичними результатами регулювання.

Узагальнюючи результати аналізу, доцільно розглядати сучасну банківську систему України як таку, що одночасно демонструє високу стійкість до екстремальних шоків і містить низку глибинних вразливостей, які чинна модель державного регулювання лише частково враховує. З одного боку, НБУ у Звітах про фінансову стабільність 2024–2025 рр. констатує, що банківський сектор зберіг капіталізацію, ліквідність і здатність обслуговувати зобов’язання, незважаючи на безпрецедентний масштаб воєнних викликів [255]. Стрес-тестування, проведене на основі офіційних даних, підтверджує відносно високий запас міцності сектору, хоча й вказує на потребу вдосконалення моделлювання воєнних сценаріїв і врахування регіональних ризиків [4, с. 54].

З іншого боку, низка системних ризиків або «недопокриті», або

враховані лише частково. По-перше, зберігається структурна концентрація банківського сектору: група державних банків, до якої останніми роками приєдналися ще кілька установ, стабільно контролює понад 53 % чистих активів та більш як 60 % роздрібних депозитів [123; 124]. Така конфігурація, з одного боку, дозволяє державі виконувати контрциклічну роль, з іншого – створює ризики «державоцентричного» перекосу, коли кредитні ризики держави, концентрація вкладень у державні облігації та провали в корпоративному управлінні можуть транслюватися у фінансову нестабільність. Аналіз OECP підкреслює, що без посилення стандартів корпоративного управління та деполітизації управління державними банками існує ризик відтворення «старих» практик, які призводили до накопичення «поганих» активів у попередні кризові періоди [255; 253].

По-друге, зберігається значний обсяг проблемних кредитів та високий рівень кредитного ризику, пов’язаного з воєнними руйнуваннями, втратою застави, зміною платоспроможності позичальників. Хоча частка непрацюючих кредитів у банківських портфелях знизилася порівняно з піковими значеннями 2017–2018 рр., вона залишається значною, особливо у корпоративному сегменті та у банках з державною участю [123; 124]. Програми державних гарантій, компенсації відсоткових ставок та часткового портфельного гарантування суттєво пом’якшили вплив шоків, але водночас посилили взаємозалежність між стійкістю банків та фіскальною спроможністю держави.

По-третє, воєнні умови й активна участь держави у підтримці ліквідності та платоспроможності банків посилили «суверенно-банківський» зв’язок: суттєва частина активів банків розміщена в державних цінних паперах, що, з одного боку, надає безризиковий (з погляду регуляторних вимог) дохід, а з іншого – концентрує ризики можливих фіскальних дисбалансів [128]. У комбінації з високою часткою державних банків така структура може посилювати вразливість системи у разі шоків, пов’язаних із обслуговуванням державного боргу чи зміною умов міжнародного фінансування.

По-четверте, цифрові та кіберризики, описані вище, набувають системного характеру внаслідок високої концентрації ринку, швидкої цифровізації та залежності банківської інфраструктури від енергетичних, телекомунікаційних та IT-мереж. Наявність розвиненої нормативної бази й інституцій (CSIRT-NBU, Центр кібербезпеки НБУ) [152] не усуває ризику, що комбіновані атаки на енергомережі, комунікаційну інфраструктуру та банківські системи можуть призвести до масових збоїв у платіжних сервісах. Дослідження, присвячені безпеці банківського бізнесу у воєнних умовах, прямо вказують на необхідність системного посилення практик безперервності бізнесу, планування відновлення після аварій, тестування резервних сценаріїв, включно з повною автономізацією критичних функцій [198].

Нарешті, питання фінансової інклюзії й соціальних диспропорцій у доступі до фінансових послуг також має системний вимір. Як показують дослідження рівня інклюзивності фінансової системи та поведінки домогосподарств в умовах війни, нерівномірний доступ до кредитування, заощаджень та страхування підсилює регіональні й соціальні розриви, що у перспективі може призводити до «двошвидкісного» економічного відновлення та посилення соціальної напруги [252; 249]. У цьому контексті недостатня інтеграція інклюзійних цілей у регуляторну модель може розглядатися як довгостроковий системний ризик, а не лише як соціальна проблема.

Узагальнюючи, можна виокремити кілька потенційних сценаріїв ескалації системних ризиків за умов інерційного розвитку чинної моделі регулювання. У базовому сценарії подальше наближення регулювання до стандартів ЄС, підтримка з боку МФО та збереження макрофінансової допомоги дозволяють банківській системі залишатися відносно стійкою, поступово нарощуючи кредитування реального сектору. Негативні сценарії пов’язані з комбінацією зовнішніх і внутрішніх чинників: посиленням воєнних дій, зниженням зовнішнього фінансування, кібератаками на критичну

інфраструктуру, погіршенням якості активів унаслідок затягування відновлення, а також зволіканням із реформою корпоративного управління в державних банках. У такому випадку сукупність нормативних прогалин, інституційних дисбалансів, цифрових та інклюзивних проблем може трансформуватися в системні шоки, до яких нинішня регуляторна модель поки що не повністю готова.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дисертаційного дослідження здійснено комплексний аналіз сучасного стану та результативності механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України крізь призму інституційно-правового, інформаційно-аналітичного та функціонально-ризикового вимірів. Узагальнення матеріалів підрозділів 2.1–2.3 дозволяє сформулювати низку концептуальних висновків, що мають як теоретичне, так і прикладне значення для подальшого обґрунтування напрямів удосконалення державної регуляторної політики.

По-перше, встановлено, що інституційно-правова модель державного регулювання банківської системи України упродовж останнього десятиріччя зазнала глибокої модернізації та в цілому відповідає базовим європейським і міжнародним стандартам. Конституційно закріплений статус Національного банку України як незалежного центрального банку, оновлення профільного законодавства у сферах банківської діяльності, платіжних послуг, гарантування вкладів і фінансового моніторингу створили нормативні передумови для підвищення стійкості банківського сектору. Водночас аналіз показав, що ця модель залишається внутрішньо напруженою через поєднання високого рівня формальної автономії регулятора з фактичною політичною чутливістю його рішень, особливо в умовах воєнного стану та значної ролі держави як власника банків.

По-друге, доведено, що ефективність чинної системи регулювання є

асиметричною за функціональними напрямами. Стабілізаційна функція державного регулювання реалізується відносно успішно: банківська система зберегла операційну безперервність, капіталізацію та ліквідність у період повномасштабної війни, а антикризові заходи НБУ запобігли системній банківській кризі. Натомість розвиткова та інклюзивна функції регулювання реалізуються значно слабше, що проявляється у хронічно низькій частці кредитування реального сектору, високій концентрації активів у державних цінних паперах та обмеженій доступності довгострокового фінансування для малого і середнього бізнесу.

По-третє, з'ясовано, що домінування державного капіталу в банківському секторі формує специфічний інституційний ризик. Державні банки, контролюючи понад половину активів системи, одночасно виконують ролі комерційних установ, інструментів фіскальної політики та каналів реалізації державних програм. За відсутності чітко інституціоналізованої моделі управління державною банківською власністю це призводить до розмивання відповідальності, викривлення конкурентного середовища та посилення «суверенно-банківського» зв'язку, який у середньостроковій перспективі може стати джерелом системних ризиків.

По-четверте, встановлено, що інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення стало одним із ключових чинників стійкості банківської системи в умовах війни. Попередні хвилі цифровізації, розвиток платіжної інфраструктури, перехід системи електронних платежів на режим 24/7, створення резервних контурів та мережі POWER BANKING дозволили забезпечити безперервність фінансових послуг навіть за умов руйнування енергетичної та фізичної інфраструктури. Разом з тим, прискорена цифровізація посилила залежність регуляторної моделі від якості даних, кіберзахисту та міжвідомчої інтеграції інформаційних систем.

По-п'яте, виявлено, що інформаційно-аналітична база державного регулювання залишається фрагментованою. Дані НБУ, інших регуляторів, органів виконавчої влади та міжнародних організацій лише частково

інтегровані між собою, що ускладнює формування цілісної картини системних ризиків і рівня фінансової інклюзії. Особливо гострими є прогалини в інформації щодо прифронтових і деокупованих територій, внутрішньо переміщених осіб та мікробізнесу, що підвищує ризик ухвалення регуляторних рішень на основі усереднених показників, недостатньо чутливих до регіональних і соціальних відмінностей.

По-шосте, доведено, що цифровізація, з одного боку, стала потужним драйвером фінансової інклюзії, а з іншого – загострила проблему цифрової нерівності. Швидкий перехід до безготівкових і дистанційних сервісів істотно розширив доступ до фінансових послуг для мобільних і цифрово компетентних груп населення, але водночас створив додаткові бар'єри для літніх людей, мешканців сільських територій, осіб з інвалідністю та частини внутрішньо переміщених осіб. Чинна регуляторна модель лише частково враховує цей аспект, розглядаючи цифровізацію переважно як технологічний, а не соціально-управлінський процес.

По-сьоме, ідентифіковано комплекс системних ризиків і дисфункцій, що обмежують розвитковий потенціал банківської системи. До них належать фрагментарність імплементації стандартів ЄС і Базеля у сфері банківської резолюції та макропруденційної політики, нерівномірна координація між НБУ, урядом і іншими регуляторами, формалізм у стратегічному плануванні та дефіцит кадрової й аналітичної спроможності для роботи з новими типами ризиків – воєнними, кібер- та інклюзивними. У сукупності ці чинники формують розрив між задекларованими цілями державної політики та фактичними результатами функціонування банківського сектору.

Загалом результати другого розділу свідчать, що чинна модель державного регулювання банківської системи України довела свою ефективність у частині забезпечення фінансової стабільності в екстремальних умовах війни, проте водночас виявила обмежену спроможність стимулювати структурний розвиток, інклюзію та довгострокове кредитування економіки. Саме виявлені у розділі нормативно-правові, інституційні, інформаційно-

аналітичні та функціональні дисфункції формують науково обґрунтовану основу для переходу у наступному розділі до розроблення авторської моделі вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України в умовах повоєнного відновлення та європейської інтеграції.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання банківської системи

Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України в сучасних умовах має ґрунтуватися не на формальному розширенні переліку регуляторних інструментів, а на стратегічному посиленні тих управлінських впливів, які здатні забезпечити якісну зміну параметрів банківської системи як складного об'єкта публічного управління. Йдеться не лише про підтримання стабільності банківського сектору, а про формування його здатності виконувати розвиткові, відбудовні, інклюзивні, цифрові та євроінтеграційні функції. Саме тому стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання доцільно визначати з урахуванням їх місця у системі публічного управління, ролі у забезпеченні стабільності й розвитку банківської системи та впливу на її інституційну, фінансово-економічну, цифрову, інклюзивну й євроінтеграційну спроможність.

Проведений у попередніх розділах дисертації аналіз засвідчив, що чинна модель державного регулювання банківської системи України виявила значну стійкість в умовах повномасштабної війни, забезпечивши безперервність базових фінансових функцій, підтримання платіжної інфраструктури, збереження довіри вкладників та функціонування банківського сектору в умовах багаторівневих ризиків. Водночас така модель продемонструвала й низку обмежень, пов'язаних із переважанням стабілізаційно-наглядової логіки над розвитковою, недостатньою узгодженістю між стратегічними цілями державної політики та фактичними результатами впливу на банківський сектор, фрагментарністю інституційної координації, обмеженою

спроможністю стимулювати довгострокове кредитування реального сектору, недостатнім урахуванням територіальних і соціальних диспропорцій у доступі до банківських послуг, а також неповною інтегрованістю цифрових та інформаційно-аналітичних інструментів у процес прийняття регуляторних рішень.

З огляду на це, стратегічне удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України має бути спрямоване на подолання розриву між стабільністю як необхідною умовою функціонування банківського сектору та розвитком як бажаним публічно-управлінським результатом. Стабільність банківської системи є базовою передумовою фінансової безпеки держави, захисту вкладників, функціонування платіжної інфраструктури та довіри до фінансового сектору. Проте сама по собі стабільність не вичерпує змісту розвитку банківської системи. Якщо банківська система є стабільною, але недостатньо кредитує відбудову економіки, обмежено підтримує малий і середній бізнес, не забезпечує належної доступності фінансових послуг для населення та територіальних громад, повільно адаптується до європейських стандартів і не використовує повною мірою потенціал цифровізації, то її розвиток не можна вважати повноцінним у публічно-управлінському розумінні.

У цьому аспекті стратегічне удосконалення механізмів державного регулювання має виходити з розуміння банківської системи як об’єкта, що одночасно потребує захисту від системних ризиків і спрямування до суспільно значущих результатів. Такий підхід узгоджується із загальною логікою публічного управління, у межах якої механізм державного регулювання не зводиться до окремого інструменту чи управлінської процедури, а розглядається як система взаємопов’язаних цілей, суб’єктів, норм, методів, ресурсів, інформаційних потоків і каналів зворотного зв’язку, через які держава впливає на розвиток відповідної суспільної підсистеми [175; 179; 188; 205]. У банківській сфері це означає, що механізми державного регулювання мають виконувати не лише контрольну чи обмежувальну функцію, а й

стратегічно-орієнтуючу, координаційну, стимулювальну, аналітичну, цифрову, інклюзивну та коригувальну функції.

Місце механізмів державного регулювання у розвитку банківської системи полягає в тому, що вони забезпечують перехід від загальних цілей державної політики до конкретних змін у параметрах функціонування банківського сектору. Через нормативно-правовий механізм держава визначає правила й межі діяльності банків; через інституційно-організаційний – розподіляє повноваження між суб'єктами регулювання та забезпечує їх координацію; через фінансово-економічний – формує стимули й обмеження для кредитної, інвестиційної та ресурсної поведінки банків; через інформаційно-аналітичний – забезпечує доказову основу регуляторних рішень; через цифровий – підвищує швидкість, прозорість і технологічну спроможність регулювання; через інклюзивно-розвитковий – орієнтує банківську систему на доступність фінансових послуг і суспільну результативність; через контур зворотного зв'язку – забезпечує оцінювання наслідків і корекцію державного впливу. Саме тому стратегічні напрями удосконалення мають визначатися не ізольовано для кожного інструменту, а в логіці цілісного управлінського циклу.

Першим стратегічним напрямом є удосконалення цільово-стратегічного виміру державного регулювання розвитку банківської системи. Його необхідність зумовлена тим, що банківська система України в умовах війни, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції має виконувати значно ширший комплекс функцій, ніж у період відносної макрофінансової стабільності. Вона повинна не лише підтримувати грошово-кредитну стабільність, а й виступати каналом фінансування відбудови, інструментом підтримки підприємництва, складовою критичної фінансової інфраструктури, механізмом соціальної безперервності та елементом інтеграції України до європейського фінансового простору.

Стратегічне удосконалення в цьому напрямі передбачає чіткіше закріплення розвитку банківської системи як публічно-управлінської мети, що

поєднує фінансову стабільність, кредитно-інвестиційну активність, цифрову стійкість, фінансову інклюзію, захист прав споживачів, територіальну доступність послуг та євроінтеграційну сумісність. У чинній регуляторній практиці цілі стабільності й нагляду часто мають більш чітке нормативне та інституційне оформлення, ніж цілі розвитку. Внаслідок цього розвиткова складова державного регулювання може залишатися другорядною або декларативною. Тому важливо, щоб стратегічні документи у сфері фінансового сектору, державної економічної політики, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції були узгоджені між собою і містили не лише загальні пріоритети, а й конкретні орієнтири щодо ролі банківської системи у забезпеченні суспільно значущих результатів.

Удосконалення цільово-стратегічного механізму має також передбачати перехід від галузевого бачення банківського сектору до міжсекторального бачення його ролі в системі публічного управління. Банківська система впливає на бюджетну стійкість, інвестиційну активність, розвиток підприємництва, регіональну політику, соціальний захист, цифрову трансформацію, міжнародну фінансову допомогу та виконання євроінтеграційних зобов'язань. Тому її розвиток не може бути справою лише банківського регулятора. Він потребує стратегічної координації між Національним банком України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Верховною Радою України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, міжнародними фінансовими організаціями, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного управління.

Очікуваний вплив цього напряму на розвиток банківської системи полягає у підвищенні узгодженості між цілями державної політики та інструментами регуляторного впливу. Якщо стратегічні орієнтири залишаються нечіткими, механізми державного регулювання діють фрагментарно: нормативні зміни можуть не підтримувати кредитування розвитку, фінансово-економічні стимули можуть не враховувати ризики банків, цифровізація може не бути пов'язана з інклюзією, а євроінтеграційна

адаптація може перетворюватися на формальне перенесення зовнішніх стандартів. Натомість чітке стратегічне визначення ролі банківської системи дозволяє підпорядкувати всі механізми державного регулювання єдиній логіці: стабільність – як умова, розвиток – як ціль, суспільна результативність – як критерій оцінювання.

Другим стратегічним напрямом є удосконалення нормативно-правового механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Його місце в системі державного регулювання є базовим, оскільки саме через правові норми визначаються статус, повноваження, відповідальність і межі діяльності основних суб'єктів банківської системи та її регуляторів. Закон України «Про банки і банківську діяльність» закріплює основи функціонування банківської системи, Закон України «Про Національний банк України» визначає мандат НБУ як ключового регулятора, а Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» формує правові засади захисту вкладників і врегулювання неплатоспроможності банків [146; 159; 170]. У сукупності ці та інші нормативно-правові акти створюють правовий каркас державного впливу на банківську систему.

Водночас стратегічне удосконалення нормативно-правового механізму має полягати не лише в оновленні законодавства або імплементації європейських норм, а в підвищенні його узгодженості, адаптивності, прозорості та розвиткової спрямованості. У сучасних умовах банківське законодавство має одночасно забезпечувати стійкість банківської системи, захист вкладників і споживачів, розвиток конкуренції, цифровізацію фінансових послуг, запобігання системним ризикам, підтримку фінансової інклюзії та поступове наближення до стандартів Європейського Союзу. Відповідно, нормативно-правове регулювання має бути не тільки стабілізаційним, а й розвитковим.

Одним із ключових напрямів удосконалення нормативно-правового механізму є забезпечення системної гармонізації банківського законодавства України з європейськими підходами до банківського регулювання і нагляду.

Йдеться про поступове наближення до вимог, пов’язаних із капіталом, ліквідністю, корпоративним управлінням, врегулюванням неплатоспроможності, гарантуванням вкладів, платіжними послугами, відкритим банкінгом, захистом прав споживачів і прозорістю фінансового ринку. Водночас така гармонізація не повинна бути механічним копіюванням європейських регуляторних конструкцій. Українська банківська система функціонує в умовах війни, високих безпекових ризиків, значних бюджетних обмежень, територіальних диспропорцій і потреб післявоєнної відбудови. Тому адаптація європейських стандартів має здійснюватися з урахуванням національного контексту, інституційної спроможності, стану банківського сектору та готовності учасників ринку до нових вимог.

Важливою складовою цього напряму є запровадження більш системної оцінки регуляторного впливу у банківській сфері. Нормативно-правові зміни мають оцінюватися не лише з позиції відповідності європейським стандартам або формальної необхідності посилення нагляду, а й з позиції їх фактичного впливу на кредитування, доступність банківських послуг, витрати банків на комплаєнс, можливості МСП отримувати фінансування, захист споживачів та розвиток цифрових сервісів. Особливо важливо оцінювати ризики надмірного зарегулювання, коли формально правильні норми можуть знижувати гнучкість банківської системи, обмежувати її участь у фінансуванні відбудови або створювати непропорційні адміністративні витрати для банків та клієнтів. У цьому сенсі нормативно-правовий механізм має бути поєднаний із контуром зворотного зв’язку та управлінської корекції.

Очікуваний вплив удосконалення нормативно-правового механізму полягає у підвищенні передбачуваності, прозорості та європейської сумісності банківського регулювання. Для банків це означатиме зрозумілі правила діяльності, стабільність регуляторного середовища та зниження правової невизначеності. Для держави – посилення керованості банківської системи й можливість реалізовувати публічні цілі через правові інструменти. Для споживачів – вищий рівень захисту прав, доступності послуг і довіри. Для

економіки – формування правових умов, за яких банківська система може не лише уникати криз, а й підтримувати розвиток, інвестиції та відбудову.

Третім стратегічним напрямом є удосконалення інституційно-організаційного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Його місце полягає у забезпеченні узгодженої взаємодії між суб'єктами, які прямо або опосередковано впливають на банківський сектор. Банківська система є об'єктом регулювання не лише з боку Національного банку України. На її розвиток впливають рішення Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, органів судової влади, міжнародних фінансових організацій, а в умовах відбудови – також органів місцевого самоврядування, агентств відновлення, державних банків розвитку або спеціалізованих фінансових інституцій. Тому ефективність державного регулювання залежить не тільки від якості окремих рішень НБУ, а й від здатності всієї інституційної системи діяти узгоджено.

Ключова проблема чинного інституційно-організаційного механізму полягає у ризику фрагментації рішень. Банківська політика, бюджетна політика, програми державної підтримки, гарантійні інструменти, міжнародна фінансова допомога, політика розвитку МСП, цифровізація фінансових послуг та євроінтеграційна адаптація можуть розроблятися різними суб'єктами, але їх вплив сходиться в одному об'єкті – банківській системі. Якщо ці рішення не узгоджені, банківська система отримує суперечливі сигнали: з одного боку, від неї очікується посилення кредитування, з іншого – регуляторні вимоги можуть стримувати ризик-апетит; з одного боку, декларується підтримка відбудови, з іншого – відсутні достатні гарантійні та страхові механізми; з одного боку, розширюється цифровізація, з іншого – не завжди забезпечено цифрову інклюзію та кіберстійкість.

Стратегічне удосконалення інституційно-організаційного механізму має передбачати посилення координації між ключовими суб'єктами державного регулювання банківської системи. Йдеться не про підпорядкування

незалежного банківського регулятора урядовим цілям, а про створення процедурної узгодженості між монетарною, макропруденційною, бюджетною, гарантійною, цифровою, інвестиційною та відбудовною політикою. Незалежність НБУ має зберігатися як базова умова довіри до банківської системи, але водночас регуляторна автономія не повинна означати інституційну ізольованість від стратегічних завдань держави. У публічно-управлінському вимірі важливо забезпечити такий формат взаємодії, за якого стратегічні цілі розвитку банківської системи узгоджуються між суб'єктами влади, але конкретні регуляторні рішення залишаються професійними, доказовими й незалежними від політичного тиску.

Одним із практичних напрямів удосконалення може бути формування постійного міжінституційного координаційного формату з питань розвитку банківської системи в умовах відбудови та європейської інтеграції. Його завданням має бути не оперативне втручання у діяльність НБУ або банків, а узгодження стратегічних напрямів: участі банків у фінансуванні відбудови, розвитку гарантійних інструментів, адаптації до європейських норм, захисту споживачів, цифрової інфраструктури, фінансової інклюзії та територіальної доступності послуг. Такий формат може функціонувати на основі регулярного обміну даними, спільного аналізу ризиків, підготовки пропозицій до стратегічних документів, оцінювання ефективності державних програм і розроблення сценаріїв реагування на кризові ситуації.

Особливу увагу в межах інституційно-організаційного механізму слід приділити ролі державних банків. Вони займають специфічне місце в банківській системі України, оскільки одночасно є учасниками ринку і потенційними провідниками окремих напрямів державної політики. В умовах війни та післявоєнного відновлення державні банки можуть відігравати важливу роль у фінансуванні пріоритетних секторів, підтримці МСП, реалізації програм гарантування, обслуговуванні соціальних виплат, інфраструктурних проєктів і міжнародної допомоги. Водночас така роль створює ризики політизації кредитних рішень, накопичення проблемних

активів, неефективного розподілу ресурсів і викривлення конкуренції. Тому удосконалення інституційно-організаційного механізму має включати чітке розмежування комерційних, соціальних і розвиткових функцій державних банків, посилення стандартів корпоративного управління та прозорості їх участі у державних програмах.

Очікуваний вплив удосконалення інституційно-організаційного механізму полягає у підвищенні керованості розвитку банківської системи. Це означає не адміністративне підпорядкування банків державі, а зростання здатності публічної влади узгоджено формувати правила, стимули, гарантії, аналітичні рішення й цифрові інструменти, які спрямовують банківську систему до бажаних суспільних результатів. Такий вплив має зменшити фрагментарність регулювання, підвищити відповідальність суб'єктів, забезпечити зв'язок банківської політики з політикою відбудови та посилити інституційну спроможність України до інтеграції у європейський фінансовий простір.

Четвертим стратегічним напрямом є удосконалення фінансово-економічного механізму державного регулювання розвитку банківської системи. Його місце полягає у формуванні ресурсних, стимулювальних і обмежувальних умов, які визначають поведінку банків щодо кредитування, інвестування, управління ліквідністю, прийняття ризиків і участі у фінансуванні економічного розвитку. Саме через фінансово-економічний механізм держава може впливати на здатність банківської системи виконувати не лише стабілізаційну, а й розвиткову функцію.

У сучасних умовах головним викликом для фінансово-економічного механізму є необхідність поєднати обережність банківського нагляду з потребою активізації кредитування реального сектору. Після банківських криз, макроекономічних шоків та повномасштабної війни банки закономірно тяжіють до консервативної поведінки, обмеження ризикових кредитних операцій, розміщення коштів у менш ризикових інструментах і підвищеної уваги до якості позичальників. Така поведінка є раціональною з погляду

фінансової стійкості, але вона може обмежувати розвитковий потенціал банківської системи. Економіка, що відновлюється, потребує кредитних ресурсів для МСП, інфраструктурних проєктів, житлово-будівельної сфери, промисловості, аграрного сектору, енергетики, логістики та інноваційних напрямів. Відповідно, держава має створити такі умови, за яких банки зможуть брати участь у фінансуванні відбудови без неприйнятного зростання системних ризиків.

Стратегічне удосконалення фінансово-економічного механізму має передбачати розвиток інструментів розподілу ризиків між державою, банками, міжнародними фінансовими організаціями та позичальниками. В умовах війни та післявоєнного відновлення кредитний ризик значною мірою зумовлений не лише фінансовим станом позичальника, а й безпековими, територіальними, інфраструктурними та ринковими факторами. Тому класична банківська оцінка ризиків часто призводить до відмови у фінансуванні навіть тих проєктів, які мають важливе суспільне або відбудовне значення. У таких умовах доцільним є розвиток державних гарантій, часткового покриття кредитних ризиків, страхування воєнних ризиків, портфельних гарантій, компенсаційних механізмів, спільного фінансування з міжнародними партнерами, а також спеціальних програм для МСП та постраждалих територій.

Водночас фінансово-економічний механізм не повинен перетворюватися на систему некритичного субсидування банківських ризиків. Державна підтримка має бути пов’язана з чіткими критеріями результативності: збереженням або створенням робочих місць, відновленням виробничих потужностей, підтримкою експорту, розвитком критичної інфраструктури, фінансуванням енергоефективності, цифрової модернізації, локального підприємництва або соціально значущих проєктів. Інакше існує ризик, що державні ресурси будуть використані для підтримки неефективних позичальників, перекладання приватних ризиків на бюджет або нарощування проблемних кредитів. Тому стратегічне удосконалення фінансово-

економічного механізму має поєднувати стимулювання кредитування з жорсткою системою оцінювання його результатів.

Окремим напрямом має стати посилення ролі банківської системи у мобілізації міжнародної фінансової допомоги для відбудови України. Банки можуть виконувати функцію фінансових посередників у реалізації програм міжнародних фінансових організацій, кредитних ліній, гарантійних інструментів, грантово-кредитних продуктів і механізмів змішаного фінансування. Для цього необхідно забезпечити інституційну та процедурну сумісність банків із вимогами міжнародних партнерів, прозорість відбору проєктів, належний контроль використання коштів, управління валютними, кредитними та операційними ризиками. Вплив такого напряму на розвиток банківської системи полягає не лише у збільшенні ресурсної бази, а й у підвищенні стандартів управління, прозорості, проєктного фінансування та інтеграції українських банків у міжнародні фінансові потоки.

Особливого значення набуває переорієнтація фінансово-економічного механізму з короткострокової стабілізації на довгострокове продуктивне кредитування. У цьому контексті важливо розмежовувати кредитування споживчого попиту, рефінансування поточної діяльності та кредитування розвитку. Для післявоєнної економіки найбільше значення матиме саме кредитування розвитку, пов’язане з модернізацією виробництва, інфраструктурним відновленням, енергетичною стійкістю, цифровою трансформацією, підтримкою експорту та розширенням діяльності МСП. Державне регулювання має створювати стимули для того, щоб банки не лише зберігали ліквідність, а й трансформували її у продуктивні фінансові потоки.

Очікуваний вплив удосконалення фінансово-економічного механізму полягає у посиленні кредитно-інвестиційної функції банківської системи без втрати її стійкості. Це має сприяти збільшенню доступу бізнесу до фінансування, активізації економічного відновлення, формуванню нових виробничих ланцюгів, підтримці зайнятості, відновленню постраждалих територій і зростанню довіри до банків як партнерів розвитку. У публічно-

управлінському вимірі це означає, що банківська система перестає бути лише об’єктом нагляду і стає одним із ключових інструментів реалізації державної політики відбудови.

П’ятим стратегічним напрямом є удосконалення інформаційно-аналітичного механізму державного регулювання розвитку банківської системи. Його місце полягає у забезпеченні доказової основи для ухвалення регуляторних рішень. У сучасній банківській сфері якість державного регулювання дедалі більше залежить не лише від формальних повноважень регулятора, а й від здатності своєчасно збирати, обробляти, інтерпретувати та використовувати дані про стан банківської системи, поведінку банків, ризики, територіальні диспропорції, потреби споживачів і результати державного впливу.

У традиційній моделі інформаційно-аналітичний механізм часто розглядається як допоміжний елемент, який забезпечує звітність, статистику та контроль. Однак у сучасних умовах його роль має бути суттєво розширена. Він повинен стати системоутворювальним елементом адаптивного державного регулювання, оскільки саме аналітичні дані дають змогу виявляти слабкі сигнали, попереджати накопичення ризиків, оцінювати ефективність інструментів і коригувати державну політику. Такий підхід відповідає логіці ризик-орієнтованого регулювання, у межах якого увага зосереджується не лише на формальному дотриманні правил, а на фактичній концентрації ризиків та можливих наслідках для системи.

Стратегічне удосконалення інформаційно-аналітичного механізму має включати розвиток інтегрованої системи моніторингу банківської системи, яка поєднує фінансові, інституційні, цифрові, територіальні та інклюзивні показники. Традиційні банківські індикатори, такі як капітал, ліквідність, прибутковість, частка непрацюючих кредитів, концентрація активів, валютні ризики або нормативи, залишаються необхідними. Проте для оцінювання розвитку банківської системи їх недостатньо. Необхідно також враховувати динаміку кредитування реального сектору, доступність банківських послуг у

регіонах, рівень охоплення цифровими сервісами, кількість скарг споживачів, доступ МСП до кредитування, використання державних гарантій, фінансування відбудовних проєктів, рівень цифрового виключення та територіальні наслідки закриття банківських відділень.

Важливою складовою удосконалення має стати перехід від описової аналітики до прогнозної та сценарної аналітики. В умовах війни й післявоєнного відновлення банківська система функціонує в середовищі високої невизначеності. Тому регуляторні рішення мають ґрунтуватися не лише на аналізі минулих показників, а й на моделюванні можливих сценаріїв: погіршення безпекової ситуації, зміни міжнародної допомоги, зростання проблемних кредитів, нових хвиль міграції, руйнування інфраструктури, кібератак, змін у поведінці вкладників або різкої зміни попиту на кредити. Сценарний підхід дозволяє підвищити готовність державного регулювання до шоків і забезпечити своєчасне коригування інструментів впливу.

Окремої уваги потребує розвиток аналітики впливу регуляторних рішень. Будь-яке рішення у сфері банківського регулювання має наслідки не лише для банків, а й для позичальників, вкладників, бізнесу, територіальних громад, цифрових користувачів і державних програм. Тому інформаційно-аналітичний механізм має забезпечувати оцінювання того, чи досягає регулювання заявлених цілей. Наприклад, якщо запроваджується програма підтримки кредитування МСП, потрібно оцінювати не тільки обсяг виданих кредитів, а й територіальний розподіл, доступність для мікро- та малого бізнесу, частку нових позичальників, вплив на зайнятість, рівень дефолтів і додатковість державної підтримки. Якщо впроваджується цифровий інструмент, потрібно оцінювати не тільки кількість користувачів, а й групи, які залишилися поза доступом до нього.

Очікуваний вплив удосконалення інформаційно-аналітичного механізму полягає у підвищенні доказовості, превентивності й адаптивності державного регулювання. Банківська система отримає більш точне і прогнозоване регуляторне середовище, держава – якіснішу основу для

прийняття рішень, а суспільство – вищу ймовірність того, що регулювання буде спрямоване на реальні проблеми, а не на формальне виконання процедур. У результаті зменшується ризик штучності регуляторних моделей, оскільки кожен напрям державного впливу має підтверджуватися даними, оцінкою наслідків і зворотним зв'язком.

Шостим стратегічним напрямом є удосконалення цифрового механізму державного регулювання розвитку банківської системи. Його місце полягає у технологічному забезпеченні як функціонування банківської системи, так і самого процесу державного регулювання. Цифровізація банківської сфери вже стала одним із ключових чинників трансформації фінансових послуг, однак у публічно-управлінському вимірі її значення виходить далеко за межі зручності клієнтського обслуговування. Вона впливає на доступність послуг, швидкість платежів, прозорість операцій, кіберстійкість, ефективність нагляду, якість даних, взаємодію держави з банками та здатність фінансової системи функціонувати в умовах фізичних обмежень, руйнування інфраструктури або переміщення населення.

Стратегічне удосконалення цифрового механізму має передбачати розвиток цифрової регуляторної інфраструктури. Йдеться про впровадження SupTech- та RegTech-рішень, автоматизацію звітності, інтеграцію регуляторних даних, цифровий моніторинг ризиків, електронну взаємодію між банками й регулятором, розвиток відкритого банкінгу, цифрову ідентифікацію, захист персональних даних і кібербезпеку. У сучасних умовах цифровий механізм має забезпечувати перехід від періодичного та переважно документального контролю до більш оперативного, ризик-орієнтованого й аналітично підтриманого нагляду.

Водночас цифровізація не повинна розглядатися як самодостатня ціль. Її стратегічне значення полягає в тому, що вона має посилювати розвитковий вплив державного регулювання на банківську систему. Наприклад, цифрові дані мають допомагати краще виявляти ризики; цифрові сервіси – розширювати доступ населення до фінансових послуг; відкритий банкінг –

сприяти конкуренції й інноваціям; електронна ідентифікація – зменшувати бар'єри доступу; автоматизована звітність – знижувати адміністративні витрати; кібермоніторинг – підвищувати стійкість критичної фінансової інфраструктури. Якщо цифровізація не пов'язана з цими результатами, вона може залишитися технологічною модернізацією без достатнього публічно-управлінського ефекту.

Особливу увагу слід приділити кіберстійкості банківської системи. В умовах війни кіберризики є не лише технологічною, а й безпековою загрозою. Атаки на банківські сервіси, платіжну інфраструктуру, персональні дані або канали електронної взаємодії можуть мати наслідки для довіри, безперервності платежів, соціальних виплат, бізнес-операцій і фінансової стабільності. Тому цифровий механізм державного регулювання має включати не лише розвиток інновацій, а й посилення вимог до кіберзахисту, регулярне тестування стійкості, обмін інформацією про інциденти, резервування критичних сервісів, сценарне планування і координацію між банківським регулятором, органами кібербезпеки та банками.

Важливим завданням є також запобігання цифровому виключенню. Розвиток мобільного банкінгу, дистанційної ідентифікації, онлайн-платежів і цифрових сервісів суттєво розширює доступ до фінансових послуг, але водночас може залишати поза системою людей похилого віку, маломобільні групи, мешканців територій із поганим інтернет-покриттям, внутрішньо переміщених осіб, осіб із низьким рівнем цифрової грамотності або громадян, які втратили документи чи доступ до пристроїв. Тому цифровий механізм має бути тісно поєднаний з інклюзивно-розвитковим механізмом. Цифровізація має не замінювати фізичну та соціальну доступність банківських послуг, а доповнювати її.

Очікуваний вплив удосконалення цифрового механізму полягає у підвищенні технологічної стійкості, прозорості, швидкості та доступності банківської системи. Для держави це означає більш якісний нагляд і моніторинг; для банків – зменшення операційних витрат і розвиток нових

сервісів; для населення й бізнесу – зручніший доступ до фінансових послуг; для банківської системи загалом – підвищення здатності функціонувати в умовах війни, криз, інфраструктурних руйнувань і європейської цифрової інтеграції.

Сьомим стратегічним напрямом є удосконалення інклюзивно-розвиткового механізму державного регулювання банківської системи. Його місце в системі державного регулювання полягає у зв'язуванні банківської системи з ширшими суспільними потребами. Якщо нормативно-правовий механізм задає правила, інституційний забезпечує координацію, фінансово-економічний формує стимули, аналітичний надає дані, а цифровий забезпечує технологічні канали, то інклюзивно-розвитковий механізм відповідає на питання: для кого і з яким суспільним результатом розвивається банківська система.

У межах цього дослідження фінансова інклюзія розглядається не як допоміжна соціальна характеристика банківського сектору, а як один із критеріїв якості державного регулювання. Банківська система може мати достатній рівень капіталу, ліквідності та прибутковості, але якщо значні групи населення, МСП або територіальні громади не мають доступу до базових банківських послуг, кредитних ресурсів, платіжної інфраструктури чи цифрових сервісів, її розвиток не може вважатися повноцінним. Саме тому інклюзивно-розвитковий механізм має посісти більш важливе місце в системі стратегічного регулювання банківської системи.

Стратегічне удосконалення цього механізму має передбачати включення критеріїв фінансової інклюзії до оцінювання результативності державного регулювання банківської системи. Йдеться про доступність базових фінансових послуг, територіальне покриття банківською інфраструктурою, можливість користування цифровими сервісами, доступ МСП до кредитування, захист прав споживачів, фінансову грамотність, доступність послуг для маломобільних груп, ВПО, ветеранів, мешканців прифронтових і постраждалих територій. У цьому контексті розвиток

банківської системи має вимірюватися не лише через показники банків, а й через показники доступу громадян і бізнесу до фінансових можливостей.

Особливого значення інклюзивно-розвитковий механізм набуває у післявоєнний період. Відбудова України буде територіально нерівномірною, оскільки різні регіони мають різний рівень руйнувань, безпекових ризиків, міграційних втрат, економічної активності та доступу до інфраструктури. Банківська система має бути здатною реагувати на ці відмінності. Для цього державне регулювання повинно враховувати специфічні потреби постраждалих громад, підтримувати відновлення банківської присутності, стимулювати кредитування локального бізнесу, забезпечувати доступ до платіжних сервісів і розвивати партнерство банків із місцевими органами влади та міжнародними програмами відновлення.

Важливо також посилити зв’язок між фінансовою інклюзією та розвитком малого і середнього бізнесу. МСП є одним із ключових суб’єктів післявоєнного економічного відновлення, але саме цей сектор найчастіше стикається з проблемами доступу до кредитування, браком застави, високою вартістю фінансування, недостатньою фінансовою історією або підвищеними ризиками. Тому інклюзивно-розвитковий механізм має охоплювати не лише населення як споживачів фінансових послуг, а й підприємців як користувачів кредитних, гарантійних, платіжних, інвестиційних і консультаційних продуктів. У цьому сенсі доступ МСП до банківського фінансування є не лише економічним, а й публічно-управлінським питанням, пов’язаним із зайнятістю, місцевим розвитком, бюджетними надходженнями та соціальною стійкістю громад.

Очікуваний вплив удосконалення інклюзивно-розвиткового механізму полягає у посиленні суспільної результативності банківської системи. Це означає, що розвиток банківського сектору має проявлятися не тільки в його внутрішніх фінансових показниках, а й у реальному розширенні можливостей населення, бізнесу й територіальних громад користуватися фінансовими послугами. Такий підхід підвищує легітимність державного регулювання,

зміцнює довіру до банківської системи та дозволяє пов’язати фінансову стабільність із соціальною інклюзією, економічною активністю і післявоєнним відновленням.

Восьмим стратегічним напрямом є удосконалення механізму зворотного зв’язку, громадської участі та управлінської корекції. Його місце в системі державного регулювання є особливим, оскільки він не обмежується окремою сферою впливу, а пронизує всі інші механізми. Без зворотного зв’язку нормативно-правовий механізм може стати формальним, інституційний – закритим, фінансово-економічний – неефективним, інформаційно-аналітичний – відірваним від реальних потреб, цифровий – технократичним, а інклюзивний – декларативним. Саме зворотний зв’язок дозволяє перевірити, чи справді державне регулювання досягає заявлених цілей.

Удосконалення цього механізму має передбачати перехід від епізодичних консультацій і формального звітування до постійно діючої системи оцінювання наслідків регуляторного впливу. Така система має включати аналіз статистичних даних, моніторинг поведінки банків, оцінювання доступності послуг, облік скарг споживачів, консультації з банківською спільнотою, МСП, громадськими організаціями, представниками територіальних громад, міжнародними партнерами та користувачами фінансових послуг. Особливо важливо, щоб зворотний зв’язок не перетворювався на формальне підтвердження вже прийнятих рішень, а був реальною підставою для їх перегляду.

Громадська участь у сфері банківського регулювання має свою специфіку. Вона не може означати пряме втручання громадськості у професійні наглядові рішення або доступ до конфіденційної банківської інформації. Проте вона може і повинна проявлятися у консультаціях щодо доступності банківських послуг, захисту прав споживачів, фінансової грамотності, цифрових бар’єрів, проблем МСП, територіальних диспропорцій, наслідків закриття відділень, якості державних кредитних програм і потреб постраждалих громад. Така участь дозволяє банківському регулюванню краще

враховувати суспільний вимір і зменшує ризик розриву між нормативними рішеннями та практичними потребами користувачів.

Управлінська корекція має бути завершальною стадією зворотного зв'язку. Якщо моніторинг показує, що певна програма не досягає цільових груп, її умови мають бути змінені. Якщо цифрові сервіси залишають поза доступом частину населення, потрібні альтернативні канали обслуговування. Якщо регуляторні вимоги надмірно стримують продуктивне кредитування, має бути здійснений перегляд балансу між стабільністю і розвитком. Якщо євроінтеграційні зміни створюють непропорційне навантаження на банки або клієнтів, потрібна поетапність і адаптація. Таким чином, зворотний зв'язок має завершуватися не звітом, а управлінським рішенням.

Очікуваний вплив удосконалення механізму зворотного зв'язку полягає у підвищенні адаптивності державного регулювання. Банківська система функціонує в умовах швидких змін, тому регуляторна модель не може бути раз і назавжди заданою. Вона повинна коригуватися залежно від результатів, ризиків, поведінки учасників ринку, потреб населення, бізнесу та територій. Саме це дозволяє уникнути штучності моделі й перетворити державне регулювання на живий управлінський процес.

Узагальнення стратегічних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України дає змогу представити їх у вигляді системної логіки, де кожен механізм має власне місце, роль, напрям оновлення та очікуваний вплив на розвиток банківської системи.

Подана систематизація дозволяє зробити важливий методологічний висновок: удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України не може бути зведене до модернізації окремих нормативних актів, інституцій або цифрових сервісів. Йдеться про необхідність формування узгодженого комплексу управлінських впливів, у межах якого кожен механізм виконує власну функцію, але результат виникає лише через їх взаємодію.

Таблиця 3.1

Стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України

Механізм державного регулювання	**Стратегічний напрям удосконалення**	**Очікуваний вплив на розвиток банківської системи**
Нормативно-правовий	Гармонізація банківського законодавства з європейськими стандартами, підвищення узгодженості та гнучкості регуляторних вимог	Формування передбачуваного правового середовища, посилення прозорості, стабільності та європейської сумісності банківської системи
Інституційно-організаційний	Посилення координації між НБУ, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, ФГВФО та іншими суб'єктами регулювання	Зменшення фрагментарності державного впливу, підвищення керованості банківської системи та узгодженості регуляторних рішень
Фінансово-економічний	Розвиток гарантійних, компенсаційних і кредитно-стимулювальних інструментів для підтримки відбудови, МСП та продуктивного інвестування	Активізація кредитування реального сектору, посилення участі банків у післявоєнному відновленні та збереження фінансової стійкості
Інформаційно-аналітичний	Запровадження ризик-орієнтованого моніторингу, прогнозної аналітики та оцінювання фактичних наслідків регуляторного впливу	Підвищення доказовості, превентивності й адаптивності державного регулювання банківської системи
Цифровий	Розвиток SupTech, RegTech, кіберстійкості, відкритого банкінгу та цифрової взаємодії між регулятором, банками і користувачами послуг	Підвищення швидкості, прозорості, безпеки та доступності банківських послуг і регуляторних процедур
Інклюзивно-розвитковий	Інтеграція критеріїв фінансової інклюзії, територіальної доступності послуг, підтримки МСП, вразливих груп і постраждалих громад	Зменшення соціальних і територіальних диспропорцій, підвищення довіри та суспільної результативності банківської системи
Зворотного зв'язку та управлінської корекції	Створення постійного контуру оцінювання результатів, консультацій зі стейкхолдерами та коригування регуляторних рішень	Запобігання формалізму, оперативне виправлення дисфункцій та підвищення легітимності державного регулювання

Джерело: складено автором.

Нормативно-правовий механізм без інституційної координації може

залишатися декларативним; інституційний механізм без фінансово-економічних інструментів не забезпечить розвитку; фінансово-економічний механізм без аналітики може породжувати ризики; цифровий механізм без інклюзії може посилити нерівність доступу; інклюзивний механізм без зворотного зв'язку може стати формальним; а всі механізми без цільово-стратегічного узгодження можуть діяти фрагментарно.

У зв'язку з цим стратегічне удосконалення має базуватися на принципі взаємодоповнюваності механізмів. Цей принцип означає, що жоден механізм не може забезпечити розвиток банківської системи самостійно. Наприклад, посилення кредитування відбудови потребує не лише фінансово-економічних стимулів, а й нормативної визначеності, гарантійних процедур, інституційної координації, аналітики ризиків, цифрового моніторингу, доступності для МСП і територій, а також оцінювання результатів. Так само євроінтеграційна адаптація потребує не лише зміни законодавства, а й підготовки інституцій, цифрової інфраструктури, банківських процедур, захисту споживачів і зворотного зв'язку щодо наслідків імплементації.

Другим принципом має бути принцип розвиткової спрямованості. Його зміст полягає в тому, що кожен механізм державного регулювання має оцінюватися не тільки за здатністю забезпечувати контроль або стабільність, а й за внеском у якісний розвиток банківської системи. Нормативно-правовий механізм має не лише обмежувати ризики, а й створювати умови для інновацій і конкуренції; інституційний – не лише розподіляти повноваження, а й забезпечувати спільне досягнення публічних цілей; фінансово-економічний – не лише підтримувати ліквідність, а й стимулювати продуктивне кредитування; аналітичний – не лише фіксувати показники, а й допомагати прогнозувати ризики; цифровий – не лише автоматизувати процеси, а й розширювати доступ; інклюзивний – не лише декларувати соціальну орієнтацію, а й змінювати реальні умови користування фінансовими послугами.

Третім принципом є принцип адаптивності. Він означає, що механізми

державного регулювання мають змінювати інтенсивність, інструменти й пріоритети залежно від умов функціонування банківської системи. У воєнний період на перший план виходять ліквідність, безперервність платежів, кіберстійкість, довіра та захист критичної фінансової інфраструктури. У період післявоєнної відбудови домінують завдання кредитування реконструкції, підтримки МСП, відновлення територій, мобілізації міжнародних ресурсів і розширення доступу до фінансових послуг. У фазі європейської інтеграції пріоритетними стають нормативна гармонізація, інституційна спроможність, захист споживачів, прозорість, відкритий банкінг і сумісність із європейським фінансовим простором. Отже, стратегічне удосконалення не означає створення раз і назавжди сталої моделі, а передбачає формування механізмів, здатних діяти в різних режимах.

Четвертим принципом є принцип доказовості. Державне регулювання банківської системи має спиратися на дані, аналітику, оцінювання результатів і прогнозування наслідків. У сучасних умовах неможливо ефективно регулювати банківську систему лише на основі загальних нормативних підходів або реактивного реагування на проблеми. Потрібна система доказового управління, яка дозволяє визначати, які саме інструменти працюють, які породжують небажані ефекти, які групи не отримують доступу до послуг, які регіони мають найвищі ризики, які програми підтримки дають найбільший розвитковий ефект. Доказовість є умовою подолання формалізму та підвищення довіри до регуляторних рішень.

П’ятим принципом є принцип інклюзивної результативності. Він передбачає, що розвиток банківської системи має оцінюватися не лише через внутрішньосистемні показники банків, а й через суспільні наслідки її функціонування. Банківська система повинна бути доступною, зрозумілою, безпечною і корисною для населення, бізнесу та територіальних громад. У цьому сенсі фінансова інклюзія, захист споживачів, доступ МСП до кредитування, цифрова доступність і територіальна збалансованість мають бути не другорядними, а ключовими орієнтирами стратегічного

удосконалення.

Шостим принципом є принцип управлінської корекції. Він означає, що жодне регуляторне рішення не повинно розглядатися як остаточне без оцінювання його наслідків. Якщо механізм не дає очікуваного результату, він має бути змінений. Якщо інструмент створює непропорційні витрати, його потрібно переглянути. Якщо програма не доходить до цільових груп, її дизайн має бути скоригований. Якщо цифровізація посилює нерівність, потрібні компенсаторні заходи. Таким чином, управлінська корекція забезпечує перехід від статичного регулювання до адаптивного публічного управління.

Застосування зазначених принципів дозволяє сформувати цілісне бачення стратегічних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України. У практичному вимірі це означає, що державне регулювання має бути спрямоване на досягнення кількох взаємопов’язаних результатів. По-перше, воно має забезпечувати фінансову стійкість банківської системи та захист від системних ризиків. По-друге, воно має підтримувати розвиткову функцію банківської системи через кредитування, інвестиції, гарантійні механізми й участь у відбудові. По-третє, воно має посилювати доступність фінансових послуг для населення, бізнесу та територій. По-четверте, воно має забезпечувати цифрову безпеку й технологічну модернізацію банківського сектору. По-п’яте, воно має наближати українську банківську систему до європейських стандартів. По-шосте, воно має створювати постійний механізм оцінювання, зворотного зв’язку та корекції.

Таким чином, стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України мають бути спрямовані на перехід від переважно стабілізаційної, фрагментарної та інструментально орієнтованої моделі до комплексної, адаптивної та суспільно результативної моделі публічного управління банківською системою. У такій моделі механізми державного регулювання не є штучно поєднаними елементами, а виступають взаємопов’язаними каналами впливу на розвиток

банківської системи. Їхнє удосконалення має забезпечити узгодження цілей, інструментів, суб'єктів, процедур, ресурсів, даних і результатів.

Отже, подальше обґрунтування структурно-функціональної моделі комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України має спиратися саме на визначені стратегічні напрями. Це дозволить уникнути сприйняття моделі як абстрактної або штучної конструкції, оскільки кожен її елемент буде виведений із реальної потреби удосконалення відповідного механізму, його місця в системі публічного управління, ролі у забезпеченні стабільності й розвитку та очікуваного впливу на банківську систему. Саме така логіка створює підстави для переходу до наступного підрозділу, у якому має бути розкрито структурно-функціональну побудову комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України.

3.2 Структурно-функціональна модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи

Обґрунтування структурно-функціональної моделі комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України є логічним продовженням визначених у попередньому підрозділі стратегічних напрямів удосконалення відповідних механізмів. Якщо у підрозділі 3.1 було розкрито, у яких напрямах мають бути посилені нормативно-правовий, інституційно-організаційний, фінансово-економічний, інформаційно-аналітичний, цифровий, інклюзивно-розвитковий механізми та контур зворотного зв'язку, то в цьому підрозділі необхідно показати, яким чином зазначені механізми можуть бути поєднані в єдину структурно-функціональну систему державного впливу на розвиток банківської системи України.

Наукова доцільність побудови саме структурно-функціональної моделі зумовлена тим, що предметом дисертаційного дослідження є не окремі інструменти регулювання банківської діяльності, а механізми державного

регулювання розвитку банківської системи. Відповідно, модель має відображати не лише перелік складових державного регулювання, а й їх внутрішній зв'язок, функціональне призначення, суб'єктну належність, канали впливу на банківську систему, очікувані результати та можливості управлінської корекції. Саме такий підхід дозволяє уникнути штучного конструювання моделі, за якого окремі блоки лише формально поєднуються в одну схему, але не демонструють реальної управлінської логіки.

У теоретико-методологічному аспекті структурно-функціональна модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України спирається на положення науки публічного управління щодо механізмів державного управління як системи цілей, принципів, суб'єктів, норм, інструментів, процедур, ресурсів і зворотних зв'язків, через які держава здійснює вплив на відповідний об'єкт управління [175; 179; 188; 205]. У банківській сфері ця логіка набуває особливого змісту, оскільки об'єктом впливу є не окремий адміністративний процес, а складна фінансова підсистема, чутлива до ризиків, очікувань, довіри, макроекономічних шоків, зовнішньої допомоги, цифрової трансформації та регуляторних змін. Тому комплексний механізм державного регулювання має забезпечувати не лише формальне впорядкування діяльності банків, а й цілеспрямований розвиток банківської системи як публічно значущої інфраструктури фінансової стабільності, економічної відбудови, соціальної інклюзії та європейської інтеграції.

Під структурно-функціональною моделлю комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України у цьому дослідженні доцільно розуміти цілісну публічно-управлінську конструкцію, що поєднує цільово-стратегічний, нормативно-правовий, інституційно-організаційний, фінансово-економічний, інформаційно-аналітичний, цифровий, інклюзивно-розвитковий та коригувальний компоненти, які у взаємодії забезпечують перетворення стратегічних цілей державної політики у конкретні управлінські впливи на банківську систему, оцінювання їх

результативності та подальшу корекцію регуляторних рішень.

Таке визначення дозволяє акцентувати на двох взаємопов'язаних аспектах моделі. Перший аспект є структурним: він розкриває, з яких компонентів складається комплексний механізм, які суб'єкти беруть участь у його реалізації, які інструменти та процедури застосовуються. Другий аспект є функціональним: він показує, як кожен компонент впливає на банківську систему, які параметри її розвитку змінює та який публічно-управлінський результат має забезпечувати. Саме поєднання структурного й функціонального вимірів є принципово важливим, оскільки дає змогу довести, що запропонована модель не є абстрактною схемою, а відображає реальний управлінський цикл державного регулювання.

Вихідною передумовою моделі є визнання банківської системи України не лише об'єктом фінансового нагляду, а складною соціально-економічною і публічно-управлінською підсистемою, розвиток якої має вимірюватися не тільки показниками капіталу, ліквідності, прибутковості чи кількості банків, а й здатністю забезпечувати фінансову стабільність, кредитування економіки, безперервність платежів, довіру вкладників, доступність фінансових послуг, цифрову стійкість, захист споживачів і участь у процесах післявоєнного відновлення. Саме тому модель має бути орієнтована не на відтворення чинної системи регулювання в описовій формі, а на її розвиткову переорієнтацію.

Логіка побудови структурно-функціональної моделі передбачає послідовний рух від публічних цілей до управлінського результату. На першому рівні визначаються стратегічні цілі державного регулювання розвитку банківської системи. На другому рівні ці цілі трансформуються у відповідні нормативно-правові, інституційні, фінансово-економічні, аналітичні, цифрові та інклюзивні інструменти. На третьому рівні зазначені інструменти впливають на поведінку суб'єктів банківської системи, насамперед банків, регуляторів, споживачів фінансових послуг, позичальників, вкладників, МСП та територіальних громад. На четвертому рівні формується результат впливу: стабільність, кредитна активність,

доступність послуг, цифрова стійкість, довіра, інклюзивність, євроінтеграційна сумісність. На п’ятому рівні результати оцінюються через систему моніторингу, зворотного зв’язку та управлінської корекції, після чого модель повертається до уточнення цілей, інструментів і процедур.

У цьому полягає принципова відмінність запропонованої моделі від лінійного розуміння державного регулювання. У лінійному підході держава формує правила, банки їх виконують, регулятор здійснює контроль, а результат розглядається як завершення управлінського процесу. Така логіка є частково придатною для стабільних умов, однак вона недостатня для банківської системи, яка функціонує в умовах війни, макрофінансової нестабільності, цифрових трансформацій, зміни структури ризиків і євроінтеграційних зобов’язань. У запропонованій моделі результат не завершує управлінський цикл, а повертається у систему у вигляді інформаційних, ризикових, соціальних і поведінкових сигналів. Саме вони стають підставою для подальшої корекції державного впливу.

Узагальнено структурно-функціональну логіку комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України доцільно представити у вигляді такої послідовності: суб’єкти державного регулювання – стратегічні цілі державної політики – комплексний механізм державного регулювання – банківська система як об’єкт регуляторного впливу – очікувані результати розвитку – контур зворотного зв’язку та управлінської корекції – суб’єкти державного регулювання. Така послідовність має не лише описовий, а й методологічний характер, оскільки дозволяє показати, що державне регулювання розвитку банківської системи не є односпрямованим адміністративним впливом, а функціонує як цілісний цикл публічного управління. У цьому циклі суб’єкти державного регулювання формують стратегічні цілі, добирають і застосовують взаємопов’язані механізми впливу, спрямовують їх на банківську систему, оцінюють досягнуті результати та на основі сигналів зворотного зв’язку коригують цілі, інструменти, процедури або параметри регуляторного впливу.

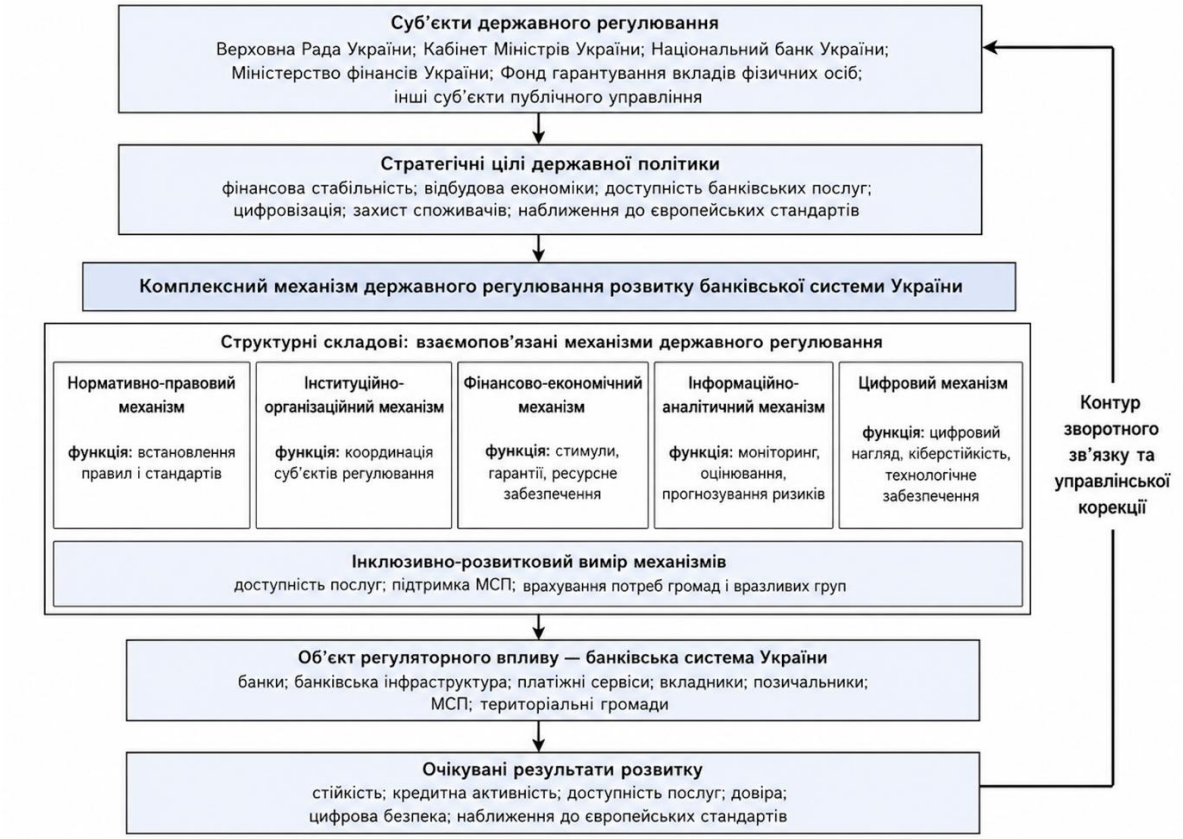

Рис. 3.1. Структурно-функціональна модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Джерело: складено автором.

Вихідною ланкою запропонованої моделі є суб'єкти державного регулювання, оскільки саме вони визначають зміст державної політики у сфері розвитку банківської системи, формують нормативно-правові умови її функціонування, забезпечують інституційну координацію, реалізують фінансово-економічні інструменти, організовують інформаційно-аналітичне забезпечення, впроваджують цифрові рішення та здійснюють оцінювання результатів. До таких суб'єктів належать Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Міністерство фінансів України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, інші органи публічного управління, а також інституції, які беруть участь у формуванні та реалізації державної регуляторної політики у банківській сфері. Центральне місце серед них посідає Національний банк України як ключовий орган банківського

регулювання і нагляду, однак у публічно-управлінському вимірі суб'єктний склад не може бути зведений лише до НБУ, оскільки розвиток банківської системи пов'язаний також із бюджетною, відбудовною, цифровою, соціальною та євроінтеграційною політикою держави.

Наступною ланкою моделі є стратегічні цілі державної політики, які визначають бажаний стан банківської системи та напрями її розвитку. У межах запропонованої моделі банківська система розглядається не як самодостатній сектор фінансового ринку, а як інструмент досягнення ширших публічних цілей. До таких цілей належать забезпечення фінансової стабільності, сприяння післявоєнній відбудові економіки, розширення доступності банківських послуг, цифровізація фінансового сектору, захист прав споживачів, підвищення довіри до банківської системи та наближення до європейських стандартів банківського регулювання. Саме стратегічні цілі задають логіку добору механізмів державного регулювання і визначають, які саме результати розвитку банківської системи мають бути досягнуті.

Комплексний механізм державного регулювання розвитку банківської системи України у запропонованій моделі розглядається не як механічна сукупність окремих елементів, а як інтегрована система взаємопов'язаних механізмів державного регулювання. До його базових структурних складових належать нормативно-правовий, інституційно-організаційний, фінансово-економічний, інформаційно-аналітичний та цифровий механізми. Кожен із них має власне місце у системі державного регулювання, виконує специфічну функцію та впливає на окремі параметри розвитку банківської системи. Водночас їх повна результативність досягається лише у взаємодії, оскільки правові норми потребують інституційної координації, фінансово-економічні стимули мають спиратися на аналітику ризиків, цифрові інструменти повинні бути пов'язані з цілями регулювання, а всі механізми мають оцінюватися з позиції їх фактичного впливу на банківську систему.

Нормативно-правовий механізм займає базове місце у структурі комплексного механізму, оскільки саме він формує правовий каркас

функціонування банківської системи та діяльності суб'єктів державного регулювання. Його функціональне призначення полягає у встановленні правил, стандартів, обмежень, процедур і відповідальності, які визначають поведінку банків та інших учасників фінансового ринку. Нормативно-правовий механізм спирається на законодавство про банки і банківську діяльність, правовий статус Національного банку України, систему гарантування вкладів, фінансові послуги, захист споживачів, платіжні послуги, кібербезпеку та інші нормативні акти, що формують регуляторне середовище [146; 159; 170; 171].

У межах запропонованої моделі нормативно-правовий механізм має бути не лише стабілізаційним, а й розвитковим. Це означає, що правові норми повинні забезпечувати не тільки дотримання банками обов'язкових вимог, а й формування умов для розвитку кредитування, цифрових сервісів, фінансової інклюзії, участі банків у відбудові та наближення до європейських стандартів. Водночас важливо, щоб нормативно-правове регулювання не створювало надмірного тиску на банківську систему та не обмежувало її розвиткову функцію. Тому цей механізм має бути поєднаний з оцінюванням регуляторного впливу, що дозволяє визначати не лише юридичну правильність регулювання, а і його фактичні наслідки для банків, бізнесу, споживачів фінансових послуг і територіальних громад.

Інституційно-організаційний механізм забезпечує взаємодію між суб'єктами державного регулювання банківської системи. Його місце у моделі полягає в організації координації між Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Міністерством фінансів України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині територіальної доступності фінансових послуг, а також міжнародними фінансовими організаціями, які впливають на формування політики відбудови та європейської інтеграції. Його функціональна роль полягає у забезпеченні узгодженості рішень, розподілі повноважень, запобіганні дублюванню

функцій та узгодженні регуляторної, бюджетної, гарантійної, цифрової і відбудовної політики.

У чинній системі державного регулювання банківської сфери особливо важливо зберегти незалежність НБУ як ключову інституційну умову фінансової стабільності, але водночас забезпечити його стратегічну взаємодію з іншими суб'єктами публічного управління. Незалежність регулятора не повинна означати його ізольованість від завдань післявоєнного відновлення, а участь у реалізації стратегічних цілей держави не повинна перетворюватися на політичний тиск на наглядові рішення. Тому інституційно-організаційний механізм у запропонованій моделі має забезпечувати баланс між автономією регулятора, координацією державної політики та підзвітністю результатів.

Фінансово-економічний механізм займає місце ресурсного та стимулювального каналу державного впливу на банківську систему. Його функціональна роль полягає у формуванні умов кредитування, ліквідності, гарантування, інвестиційної активності та участі банків у фінансуванні розвитку. Через цей механізм держава може впливати на кредитну активність банків, розподіл ризиків, ресурсне забезпечення відбудови, підтримку малого і середнього бізнесу, фінансування інфраструктурних проєктів, енергетичної стійкості, житлового відновлення та регіонального розвитку.

До інструментів фінансово-економічного механізму належать державні програми підтримки кредитування, гарантійні інструменти, механізми компенсації частини ризиків, страхування воєнних ризиків, співфінансування з міжнародними фінансовими організаціями, рефінансування, макропруденційні інструменти та інструменти підтримки ліквідності. Водночас цей механізм має містити запобіжники проти неефективного розподілу ресурсів, політизації кредитування, накопичення проблемних активів і перекладання приватних ризиків на державу. Саме тому фінансово-економічний механізм повинен функціонувати у зв'язку з інформаційно-аналітичним механізмом і контуром управлінської корекції.

Інформаційно-аналітичний механізм забезпечує доказову основу

державного регулювання. Його місце у моделі полягає у зборі, обробленні та інтерпретації інформації про стан банківської системи, рівень ризиків, динаміку кредитування, якість активів, доступність послуг, цифрову активність, поведінку споживачів, територіальні диспропорції, ефективність державних програм і наслідки регуляторного впливу. У сучасних умовах цей механізм не може залишатися допоміжним, оскільки саме він забезпечує доказовість, превентивність та адаптивність державного регулювання.

Інформаційно-аналітичний механізм має включати ризик-орієнтований моніторинг, сценарне прогнозування, аналіз системних диспропорцій, оцінювання впливу регуляторних рішень, моніторинг доступності банківських послуг, аналіз цифрового включення, оцінювання ефективності кредитно-гарантійних програм і виявлення слабких сигналів, що можуть свідчити про майбутні ризики. Його значення полягає в тому, що він переводить державне регулювання з режиму реакції на вже сформовані проблеми до режиму превентивного й доказового управління.

Цифровий механізм у межах запропонованої моделі виокремлюється як функціональне уточнення інформаційно-аналітичного механізму, зумовлене цифровізацією банківського нагляду, розвитком платіжних сервісів, посиленням кіберризиків і потребою технологічного забезпечення регуляторних процедур. Його місце полягає у технологічному забезпеченні державного регулювання та функціонування банківської системи. Його функціональна роль полягає у розвитку цифрових каналів взаємодії між регулятором і банками, автоматизації звітності, впровадженні SupTech і RegTech, забезпеченні кіберстійкості, розвитку відкритого банкінгу, цифрової ідентифікації, електронних платежів і цифрової доступності послуг.

Цифровий механізм не повинен розглядатися лише як технічна модернізація банківської системи. Він має бути пов’язаний із публічно-управлінськими цілями: прозорістю, доступністю, безпекою, швидкістю реагування, зниженням адміністративних витрат, фінансовою інклюзією та підвищенням якості нагляду. Водночас цифровізація породжує нові ризики,

пов’язані з кіберзагрозами, цифровим виключенням, залежністю від технологічної інфраструктури, захистом персональних даних і нерівністю доступу до цифрових каналів. Тому цифровий механізм має функціонувати у зв’язку з інформаційно-аналітичним механізмом, інклюзивно-розвитковим виміром та контуром управлінської корекції.

Окремого значення у запропонованій моделі набуває інклюзивно-розвитковий вимір механізмів державного регулювання. Він не вводиться як довільно новий механізм одного рівня з нормативно-правовим чи фінансово-економічним, а випливає з розкритого у попередніх розділах інклюзивного змісту державного регулювання розвитку банківської системи. Його місце полягає у наскрізній орієнтації всіх механізмів на доступність банківських послуг, підтримку МСП, територіальних громад, вразливих груп, внутрішньо переміщених осіб, мешканців постраждалих і прифронтових територій, а також споживачів, які мають обмежений доступ до цифрових або фізичних каналів банківського обслуговування.

Інклюзивно-розвитковий вимір забезпечує зв’язок банківської системи з потребами післявоєнного відновлення та соціальної стійкості. Його інструментальне наповнення може проявлятися через програми доступу до базових фінансових послуг, розвиток фінансової грамотності, підтримку банківської присутності у постраждалих громадах, цифрові сервіси для маломобільних груп, спеціальні кредитні продукти для МСП і місцевого бізнесу, захист прав споживачів, моніторинг скарг і консультації з громадськістю. Його очікуваний вплив полягає у підвищенні довіри, зменшенні фінансового виключення, посиленні територіальної збалансованості та суспільної результативності банківської системи.

Особливим елементом запропонованої моделі є контур зворотного зв’язку та управлінської корекції. Він не є окремим механізмом одного рівня з базовими механізмами державного регулювання, а виступає наскрізним контуром, який замикає управлінський цикл і забезпечує здатність моделі до самооновлення. Його функціональна роль полягає у перетворенні результатів

моніторингу, ризикового аналізу, оцінювання ефективності, громадської участі та поведінкових сигналів у підстави для оновлення регуляторних рішень.

Принципово важливо, що контур зворотного зв'язку у запропонованій моделі спрямовується насамперед до суб'єктів державного регулювання, а не безпосередньо до стратегічних цілей. Це пояснюється тим, що цілі державної політики не змінюються автоматично під впливом результатів функціонування банківської системи. Саме суб'єкти державного регулювання отримують інформацію про фактичні наслідки регуляторного впливу, оцінюють досягнення очікуваних результатів, виявляють дисфункції та ухвалюють рішення щодо корекції стратегічних цілей, механізмів, інструментів або процедур. Таким чином, зворотний зв'язок забезпечує інформаційну та аналітичну основу для управлінської корекції з боку відповідних суб'єктів публічного управління.

Контур зворотного зв'язку має охоплювати кілька джерел інформації: офіційну банківську статистику, дані нагляду, результати стрес-тестування, моніторинг кредитування, скарги споживачів, консультації з банківською спільнотою, позиції МСП, сигнали від територіальних громад, дані цифрових платформ, інформацію про кіберінциденти, оцінювання ефективності державних програм та результати незалежної аналітики. Його призначення полягає не в накопиченні інформації, а в забезпеченні управлінської корекції. Якщо рішення не дає очікуваного результату, модель має передбачати його перегляд. Якщо інструмент породжує небажані наслідки, має бути змінена його конфігурація. Якщо стратегічні цілі не відповідають зміненим умовам, вони мають бути уточнені відповідними суб'єктами державного регулювання.

Узагальнення структурних складових комплексного механізму та їх функціонального призначення доцільно подати у таблиці В.1 додатку В.

Подана таблиця демонструє, що комплексний механізм державного регулювання розвитку банківської системи України не є механічним поєднанням різнорідних елементів. Його структурну основу утворюють

суб’єкти державного регулювання, стратегічні цілі, система взаємопов’язаних механізмів впливу, банківська система як об’єкт регулювання, очікувані результати розвитку та контур зворотного зв’язку. При цьому базовими механізмами виступають нормативно-правовий, інституційно-організаційний, фінансово-економічний, інформаційно-аналітичний і цифровий. Інклюзивно-розвитковий вимір не підміняє собою окремий механізм, а пронизує їх дію, орієнтуючи державне регулювання на доступність послуг і суспільну результативність. Контур зворотного зв’язку та управлінської корекції забезпечує повернення інформації про результати регуляторного впливу до суб’єктів державного регулювання, які на цій основі можуть уточнювати цілі, змінювати інструменти або переглядати процедури.

Важливою характеристикою запропонованої моделі є її багаторівневість. Вона функціонує на макрорівні, мезорівні та мікрорівні. Макрорівень охоплює суб’єктів державного регулювання, стратегічні цілі держави, фінансову стабільність, макропруденційну політику, євроінтеграційні зобов’язання та загальну логіку державного впливу на банківську систему. На цьому рівні визначається, якою має бути банківська система як елемент фінансової безпеки, економічної стійкості та публічного розвитку. Мезорівень охоплює інституційну взаємодію між регуляторами, органами влади, державними банками, міжнародними фінансовими організаціями та інфраструктурними інституціями. Саме тут забезпечується узгодження політик, програм, процедур і ресурсів. Мікрорівень охоплює поведінку окремих банків, позичальників, вкладників, споживачів фінансових послуг, МСП та територіальних громад. Саме на цьому рівні державне регулювання набуває фактичного прояву через доступність послуг, кредитування, довіру, цифрову взаємодію та користування фінансовими інструментами.

Такий багаторівневий підхід дозволяє уникнути звуження державного регулювання до наглядової взаємодії “НБУ – банки”. Безумовно, ця взаємодія є центральною для стабільності банківської системи, але розвиток банківської

системи не вичерпується нею. Він охоплює також взаємодію банків із державними програмами, бізнесом, населенням, територіями, цифровими платформами, міжнародними партнерами та системою європейських регуляторних стандартів. Саме тому комплексний механізм має відображати не лише вертикаль регулювання, а й горизонтальні зв'язки, через які банківська система включається у процеси післявоєнного відновлення, цифрової трансформації та європейської інтеграції.

Ще однією ознакою моделі є її циклічність. Комплексний механізм державного регулювання розвитку банківської системи України не може бути побудований як разова послідовність дій. У сучасних умовах державне регулювання має функціонувати як повторюваний цикл, у межах якого суб'єкти регулювання, цілі, механізми, результати та корекція постійно взаємодіють між собою. Такий цикл включає шість основних стадій: визначення суб'єктами державного регулювання стратегічних цілей; вибір механізмів та інструментів; реалізацію регуляторного впливу; моніторинг результатів функціонування банківської системи; оцінювання наслідків і виявлення дисфункцій; управлінську корекцію з боку суб'єктів державного регулювання.

На стадії визначення стратегічних цілей суб'єкти державного регулювання встановлюють пріоритети розвитку банківської системи. У воєнних умовах це можуть бути ліквідність, безперервність платежів і кіберстійкість; у період відбудови – кредитування, гарантування, доступність фінансування; у євроінтеграційному контексті – нормативне наближення, прозорість, захист споживачів і відкритий банкінг. На стадії вибору механізмів визначається, які саме регуляторні впливи будуть задіяні: нормативно-правові зміни, фінансово-економічні стимули, інституційна координація, цифрові рішення, аналітичний моніторинг або інклюзивні інструменти. На стадії реалізації відбувається безпосередній вплив на банківську систему. На стадії моніторингу збираються дані щодо того, як банки, бізнес, населення й території реагують на цей вплив. На стадії оцінювання визначається, чи

досягнуто очікуваного результату. На стадії корекції суб'єкти державного регулювання уточнюють цілі, змінюють інструменти або переглядають процедури.

Циклічність моделі має особливе значення для подолання проблеми формалізму. Якщо державне регулювання не містить механізму повернення інформації про результати до суб'єктів управління, воно ризикує стати набором нормативних рішень, ефективність яких не перевіряється. Якщо ж зворотний зв'язок є внутрішньою частиною моделі, то кожне рішення розглядається як управлінська гіпотеза, результативність якої має бути підтверджена даними, аналітикою та практикою. Такий підхід відповідає логіці доказового публічного управління та посилює зв'язок між регуляторним впливом і реальними змінами у банківській системі.

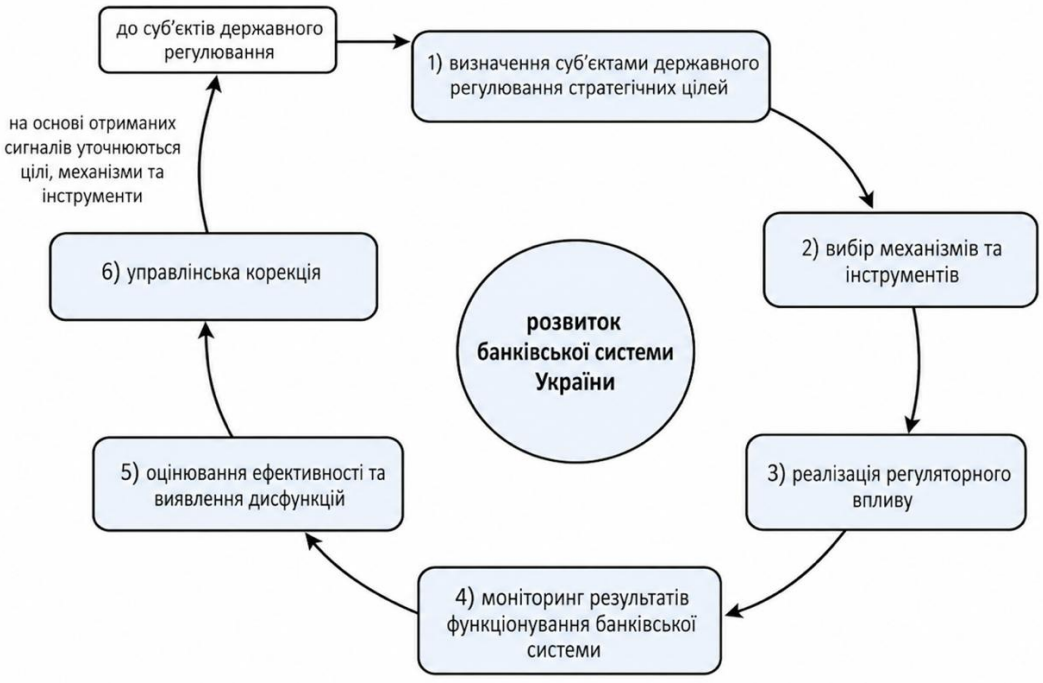

Рис. 3.2. Цикл функціонування комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Джерело: складено автором.

Функціональна результативність моделі залежить від того, наскільки чітко визначено канали впливу кожного механізму на банківську систему. У

цьому контексті доцільно виділити кілька основних каналів: правовий, інституційний, ресурсний, ризик-аналітичний, технологічний, соціально-інклюзивний і коригувальний. Правовий канал забезпечує встановлення правил і стандартів; інституційний – координацію суб'єктів; ресурсний – фінансові стимули та обмеження; ризик-аналітичний – виявлення й оцінювання загроз; технологічний – цифрову взаємодію і нагляд; соціально-інклюзивний – доступність фінансових послуг і врахування потреб користувачів; коригувальний – повернення інформації до суб'єктів державного регулювання для перегляду рішень на основі результатів.

Така система каналів дозволяє показати, що вплив державного регулювання на банківську систему є не одновимірним. Наприклад, підвищення кредитної активності банків не може бути забезпечене лише закликами до активнішого кредитування. Воно потребує нормативної визначеності, фінансових стимулів, гарантій, аналітики ризиків, цифрового адміністрування програм, доступності для МСП, моніторингу результатів і корекції умов. Так само розвиток цифрових банківських сервісів потребує не лише технологій, а й правового регулювання, кіберзахисту, захисту споживачів, фінансової грамотності та запобігання цифровому виключенню. Отже, комплексність моделі проявляється не в кількості блоків, а в поєднанні різних каналів впливу на один і той самий розвитковий результат.

Особливістю запропонованої моделі є також те, що вона поєднує стабілізаційний і розвитковий контури. Стабілізаційний контур спрямований на забезпечення фінансової стійкості, ліквідності, захисту вкладників, управління системними ризиками, безперервності платежів і довіри до банківської системи. Розвитковий контур спрямований на кредитування реального сектору, фінансування відбудови, підтримку МСП, цифрову трансформацію, фінансову інклюзію, територіальну доступність послуг і європейську інтеграцію. У традиційній моделі банківського регулювання стабілізаційний контур зазвичай домінує. У запропонованій структурно-функціональній моделі він зберігає базове значення, але доповнюється

розвитковим контуром.

Таке поєднання є принципово важливим для України. З одного боку, банківська система не може виконувати розвиткову функцію без стабільності. Якщо банки нестійкі, мають дефіцит капіталу, проблеми з ліквідністю або втрачають довіру вкладників, вони не можуть бути ефективними фінансовими посередниками. З іншого боку, стабільність, яка не трансформується у розвиток, залишається неповною з позиції публічного управління. Якщо банківська система стабільна, але не забезпечує достатнього кредитування, доступності послуг, участі у відбудові та фінансової інклюзії, вона не повністю реалізує свій суспільний потенціал. Тому завдання комплексного механізму полягає у збалансуванні цих двох контурів.

У межах моделі стабілізаційний і розвитковий контури не протиставляються, а взаємно доповнюють один одного. Нормативно-правовий механізм забезпечує стандарти стабільності, але водночас створює умови для розвитку цифрових і фінансових інструментів. Інституційно-організаційний механізм забезпечує наглядову координацію, але водночас пов’язує банківську політику з політикою відбудови. Фінансово-економічний механізм підтримує ліквідність, але водночас стимулює продуктивне кредитування. Інформаційно-аналітичний механізм виявляє ризики, але водночас оцінює розвиткові результати. Цифровий механізм підвищує операційну стійкість, але водночас розширює доступ до послуг. Інклюзивно-розвитковий вимір посилює суспільну результативність, але водночас підтримує довіру як фактор стабільності.

Важливим елементом структурно-функціональної моделі є визначення суб’єктно-об’єктних зв’язків. Суб’єктами державного регулювання виступають органи публічної влади та інституції, що мають відповідні повноваження або впливають на формування регуляторного середовища. Центральне місце серед них займає Національний банк України, який забезпечує банківське регулювання, нагляд, монетарну політику, макропруденційні інструменти та фінансову стабільність. Верховна Рада

України формує законодавчі засади функціонування банківської системи. Кабінет Міністрів України і Міністерство фінансів України впливають на фінансово-економічну політику, державні програми підтримки, бюджетні інструменти, державні гарантії та взаємодію з міжнародними партнерами. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб забезпечує захист вкладників і врегулювання неплатоспроможності банків. Органи цифрової трансформації та кібербезпеки впливають на цифрову й безпекову складову. Органи місцевого самоврядування можуть виступати джерелом сигналів щодо територіальної доступності банківських послуг та потреб громад.

Об’єктом регуляторного впливу є банківська система України, яка включає банки, банківську інфраструктуру, платіжні сервіси, цифрові канали, а також систему взаємодії з клієнтами, бізнесом, державою та міжнародними фінансовими інституціями. Водночас у публічно-управлінському вимірі об’єктом впливу є не лише банки як установи, а й параметри функціонування банківської системи: стійкість, ліквідність, доступність, кредитна активність, ризиковий профіль, довіра, фінансова інклюзія, цифрова спроможність і узгодженість з європейськими стандартами.

Таке розуміння об’єкта дозволяє уникнути звуження державного регулювання до контролю за банками. Державне регулювання розвитку банківської системи має впливати не лише на дотримання банками нормативів, а й на якість виконання банківською системою публічних функцій. Йдеться про здатність забезпечувати розрахунки, акумулювати заощадження, кредитувати економіку, підтримувати довіру, сприяти фінансовій інклюзії, забезпечувати доступність цифрових послуг, захищати споживачів і брати участь у відбудові.

Структурно-функціональна модель також має містити систему результативних критеріїв. Без визначення критеріїв результативності модель може залишатися декларативною, оскільки незрозуміло, за якими ознаками можна встановити, що механізми державного регулювання справді сприяють розвитку банківської системи. У межах даного дослідження доцільно виділити

сім груп таких критеріїв: стабілізаційні, кредитно-інвестиційні, інституційні, інформаційно-аналітичні, цифрові, інклюзивні, євроінтеграційні та коригувальні.

Стабілізаційні критерії відображають здатність банківської системи зберігати фінансову стійкість, ліквідність, капіталізацію, довіру вкладників і безперервність платежів. Кредитно-інвестиційні критерії показують, наскільки банківська система бере участь у фінансуванні реального сектору, МСП, інфраструктурних і відбудовних проєктів. Інституційні критерії характеризують рівень узгодженості суб'єктів регулювання, прозорість правил, якість корпоративного управління та ефективність процедур врегулювання неплатоспроможності. Інформаційно-аналітичні критерії оцінюють якість даних, ризик-орієнтований моніторинг, сценарну аналітику та оцінку впливу рішень. Цифрові критерії оцінюють розвиток цифрових каналів, кіберстійкість, відкритий банкінг, автоматизацію нагляду та доступність цифрових послуг. Інклюзивні критерії відображають доступність фінансових послуг для різних груп населення, бізнесу й територій. Євроінтеграційні критерії показують ступінь наближення до європейських стандартів. Коригувальні критерії характеризують наявність і дієвість зворотного зв'язку, оцінювання та перегляду рішень суб'єктами державного регулювання. Критерії результативності моделі узагальнено у таблиці 3.2.

Важливо підкреслити, що зазначені критерії не повинні використовуватися ізольовано. Наприклад, високі показники ліквідності банківської системи є позитивними, але якщо вони супроводжуються низьким рівнем кредитування реального сектору, розвиткова функція банківської системи залишається обмеженою. Високий рівень цифровізації банківських послуг є позитивним, але якщо частина населення не має доступу до цифрових каналів, така цифровізація може посилювати нерівність. Наближення до європейських стандартів є необхідним, але якщо воно здійснюється без урахування воєнного контексту, може виникати непропорційне регуляторне навантаження. Тому результативність моделі має оцінюватися комплексно.

Таблиця 3.2

Критерії результативності структурно-функціональної моделі

Група критеріїв	**Зміст критеріїв**	**Управлінське значення**
Стабілізаційні	Капіталізація, ліквідність, якість активів, безперервність платежів, довіра вкладників	Оцінювання здатності банківської системи зберігати стійкість в умовах ризиків
Кредитно-інвестиційні	Динаміка кредитування реального сектору, МСП, відбудовних та інфраструктурних проєктів	Визначення розвитку банківської системи як каналу фінансування економіки
Інституційні	Узгодженість рішень суб'єктів регулювання, прозорість процедур, ефективність гарантування вкладів	Оцінювання керованості, відповідальності та інституційної спроможності
Інформаційно-аналітичні	Якість даних, ризик-орієнтований моніторинг, сценарна аналітика, оцінка впливу рішень	Забезпечення доказовості та превентивності державного регулювання
Цифрові	Рівень цифрової доступності, кіберстійкість, автоматизація звітності, розвиток відкритого банкінгу	Оцінювання технологічної модернізації та безпеки банківської системи
Інклюзивні	Доступність послуг для населення, МСП, громад, ВПО, постраждалих і прифронтових територій	Вимірювання суспільної результативності та справедливості регуляторної політики
Євроінтеграційні	Наближення до стандартів ЄС у сфері нагляду, платіжних послуг, захисту споживачів і врегулювання	Оцінювання сумісності банківської системи з європейським фінансовим простором
Коригувальні	Наявність зворотного зв'язку, консультацій, перегляду інструментів і процедур суб'єктами державного регулювання	Визначення адаптивності та здатності моделі до самооновлення

Джерело: складено автором.

У межах запропонованої структурно-функціональної моделі особливого значення набуває взаємозв'язок між механізмами державного регулювання та етапами розвитку банківської системи. Модель повинна бути здатною функціонувати в різних умовах, але при цьому зберігати внутрішню цілісність. У воєнний період головними стають стабілізаційні, цифрово-безпекові та антикризові функції; у період післявоєнної відбудови – кредитно-інвестиційні, гарантійні, інклюзивні та територіально орієнтовані функції; у період

євроінтеграційної адаптації – нормативне наближення, інституційна спроможність, наглядові стандарти та захист споживачів. Така режимна варіативність не руйнує модель, а навпаки, підтверджує її адаптивний характер.

У цьому контексті структурно-функціональна модель має розглядатися як основа для подальшої адаптивізації механізмів державного регулювання, що буде розкрито у наступному підрозділі. У межах 3.2 визначається загальна будова та функціональна логіка моделі, тоді як у 3.3 доцільно показати шляхи її практичного впровадження, оцінювання результативності та використання зворотного зв'язку для управлінської корекції. Такий поділ дозволяє уникнути перевантаження моделі й водночас показати її практичну застосовність.

Практична цінність запропонованої моделі полягає у тому, що вона може бути використана як аналітична рамка для оцінювання й удосконалення державного регулювання банківської системи. Вона дозволяє встановити, чи є в конкретній сфері повний управлінський цикл: чи визначено суб'єктів відповідальності, чи сформульовано ціль, чи є нормативна основа, чи розподілено повноваження, чи наявні фінансово-економічні інструменти, чи забезпечено аналітику, чи використано цифрові рішення, чи враховано інклюзивний вимір, чи працює зворотний зв'язок і чи здійснюється управлінська корекція. Якщо якийсь із цих елементів відсутній або слабкий, відповідний напрям державного регулювання буде неповним.

Наприклад, якщо держава декларує необхідність активізації кредитування МСП, але відсутні гарантійні механізми, цифрове адміністрування, аналітика ризиків і моніторинг доступності кредитів для різних груп бізнесу, така політика матиме обмежений ефект. Якщо запроваджується відкритий банкінг, але недостатньо врегульовано захист даних, кібербезпеку, цифрову грамотність і права споживачів, цифровий розвиток може породжувати нові ризики. Якщо гармонізується банківське законодавство з європейськими нормами, але не оцінюється його вплив на кредитування, комплаєнс-витрати й доступність послуг, нормативна адаптація

може бути формальною. Отже, модель дозволяє виявляти слабкі ланки державного регулювання.

З позиції наукової новизни запропонована структурно-функціональна модель дозволяє уточнити зміст комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. На відміну від підходів, які описують державне регулювання переважно як систему правових норм, наглядових процедур або фінансово-економічних інструментів, ця модель інтегрує стабілізаційний, розвитковий, цифровий, інклюзивний, аналітичний і коригувальний виміри. Вона дозволяє розглядати державне регулювання не як разовий вплив держави на банківський сектор, а як безперервний цикл публічного управління, у межах якого суб'єкти регулювання, стратегічні цілі, механізми, об'єкт впливу, результати та управлінська корекція перебувають у постійному взаємозв'язку.

На відміну від суто економічного підходу, запропонована модель підкреслює публічно-управлінську природу державного регулювання банківської системи. Її центральним елементом є не лише фінансовий результат банків, а суспільна результативність банківської системи. Саме тому до моделі включено інклюзивно-розвитковий вимір, контур зворотного зв'язку, критерії доступності, захисту споживачів, територіальної збалансованості та громадської участі. Це дозволяє перевести дослідження з площини банківської економіки у площину публічного управління, де банківська система розглядається як інструмент реалізації публічного інтересу.

Узагальнюючи викладене, можна визначити ключові ознаки запропонованої структурно-функціональної моделі. По-перше, вона є комплексною, оскільки поєднує кілька механізмів державного регулювання в єдину систему. По-друге, вона є структурованою, оскільки має чітко визначені суб'єкти, стратегічні цілі, взаємопов'язані механізми, об'єкт регуляторного впливу, очікувані результати та контур зворотного зв'язку. По-третє, вона є функціональною, оскільки кожен механізм пов'язаний з конкретним каналом

впливу на банківську систему. По-четверте, вона є циклічною, оскільки зворотний зв’язок повертає інформацію про результати до суб’єктів державного регулювання для управлінської корекції. По-п’яте, вона є адаптивною, оскільки може змінювати акценти залежно від умов війни, відбудови та європейської інтеграції. По-шосте, вона має інклюзивну спрямованість, оскільки оцінює розвиток банківської системи через доступність фінансових послуг і суспільну результативність. По-сьоме, вона орієнтована на наближення до європейських стандартів, оскільки передбачає узгодження нормативних, інституційних і цифрових підходів з європейським фінансовим простором.

Отже, структурно-функціональна модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України є не штучною схемою, а логічним результатом аналізу місця, ролі та впливу механізмів державного регулювання на банківську систему. Її побудова випливає з необхідності подолання фрагментарності чинної моделі, посилення розвиткового змісту державного регулювання, забезпечення координації суб’єктів, інтеграції цифрових і аналітичних інструментів, урахування інклюзивного виміру та створення постійного контуру управлінської корекції. У такому вигляді модель виступає методологічною основою для подальшої адаптивізації механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України в умовах війни, післявоєнної відбудови та європейської інтеграції.

3.3 Шляхи впровадження та оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи

Обґрунтування стратегічних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України та побудова структурно-функціональної моделі комплексного механізму створюють

необхідну теоретичну основу для переходу до прикладного рівня дослідження. У межах цього підрозділу важливо не лише повторно підтвердити доцільність запропонованої моделі, а показати, яким чином вона може бути впроваджена у практику публічного управління, за якими критеріями може оцінюватися її результативність та як отримані результати мають повертатися до суб'єктів державного регулювання для подальшої управлінської корекції.

Саме такий підхід дозволяє уникнути формального характеру запропонованої моделі. Якщо структурно-функціональна модель залишається лише схемою взаємопов'язаних механізмів, вона може сприйматися як теоретична конструкція, недостатньо пов'язана з практикою державного регулювання. Натомість її впровадження через систему управлінських дій, відповідальних суб'єктів, інструментів, індикаторів оцінювання та процедур зворотного зв'язку перетворює модель на практичну рамку вдосконалення державної політики у банківській сфері.

У межах даного дослідження впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України доцільно розглядати як поетапне включення запропонованої структурно-функціональної моделі у діяльність суб'єктів державного регулювання, насамперед Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також інших органів публічного управління, банків, міжнародних фінансових організацій, професійних об'єднань, бізнес-спільноти та територіальних громад. Зміст такого впровадження полягає у забезпеченні узгодженості між стратегічними цілями державної політики, базовими механізмами регуляторного впливу, фактичним станом банківської системи, очікуваними результатами її розвитку та процедурами оцінювання наслідків ухвалених рішень.

При цьому впровадження не слід розуміти як створення нового окремого органу чи паралельної системи управління банківською сферою. Йдеться про якісне налаштування вже наявних механізмів державного регулювання, які

були проаналізовані у попередніх розділах роботи: нормативно-правового, інституційно-організаційного, фінансово-економічного, інформаційно-аналітичного та цифрового. Інклюзивний вимір має пронизувати їхню дію, а контур зворотного зв'язку та управлінської корекції повинен забезпечувати повернення інформації про результати до суб'єктів державного регулювання. Таким чином, впровадження комплексного механізму означає не механічне додавання нових елементів, а підвищення узгодженості, доказовості та результативності вже існуючої системи державного впливу на банківську систему.

Вихідною передумовою впровадження запропонованого механізму є закріплення його логіки у стратегічних і програмних документах державної політики. Банківська система України вже розглядається у стратегічних документах як один із ключових елементів фінансової стабільності, економічного відновлення, цифровізації фінансового сектору та наближення до європейських стандартів [196; 197]. Водночас проблема полягає в тому, що стратегічні орієнтири часто залишаються недостатньо пов'язаними з конкретними інструментами, відповідальними суб'єктами, часовими етапами та індикаторами оцінювання результативності. Саме тому першим напрямом впровадження має стати посилення зв'язку між стратегічними цілями державної політики та механізмами регуляторного впливу на банківську систему.

У цьому аспекті доцільно передбачити, щоб у процесі оновлення стратегічних документів розвитку фінансового сектору, банківської системи, повоєнного відновлення, цифрової трансформації та європейської інтеграції окремо фіксувалися: очікувана роль банківської системи у досягненні відповідних цілей; механізми державного регулювання, через які така роль забезпечується; відповідальні суб'єкти публічного управління; джерела даних для оцінювання; критерії результативності; порядок перегляду інструментів у разі недосягнення запланованих результатів. Такий підхід дозволить перейти від декларативного визначення ролі банківської системи до управлінськи

вимірюваної моделі її розвитку.

Другим напрямом впровадження є інституційне узгодження дій суб'єктів державного регулювання. У банківській сфері центральне місце належить Національному банку України, що випливає із його правового статусу та повноважень у сфері банківського регулювання і нагляду [159]. Водночас розвиток банківської системи не може бути забезпечений лише інструментами НБУ, оскільки він пов'язаний із законодавчим забезпеченням, бюджетною політикою, гарантійними програмами, підтримкою МСП, цифровою трансформацією, захистом споживачів, територіальним розвитком і залученням міжнародних ресурсів. Відповідно, впровадження комплексного механізму потребує узгодженої участі Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, органів цифрової трансформації, кібербезпеки, місцевого самоврядування та міжнародних фінансових організацій.

Інституційне узгодження не повинно суперечити незалежності Національного банку України. Навпаки, воно має забезпечувати чітке розмежування сфер професійного нагляду, стратегічної координації та ресурсної підтримки. НБУ має зберігати автономію у питаннях банківського нагляду, монетарної політики, макропруденційного регулювання, оцінювання ризиків і застосування заходів впливу. Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України мають забезпечувати зв'язок банківської політики з політикою відбудови, державними програмами підтримки кредитування, гарантійними інструментами та бюджетними ресурсами. Верховна Рада України має формувати правову основу функціонування банківської системи та її наближення до європейських стандартів. ФГВФО має забезпечувати захист вкладників і ефективність процедур врегулювання неплатоспроможності банків [170]. Такий розподіл ролей дозволяє уникнути як надмірної концентрації відповідальності на НБУ, так і фрагментарності державного впливу.

Третім напрямом впровадження є нормативно-правове забезпечення

розвитку банківської системи. У цьому контексті йдеться не лише про оновлення законодавства відповідно до вимог ЄС, а й про підвищення якості регуляторного процесу. Законодавство про банки і банківську діяльність, правовий статус НБУ, систему гарантування вкладів, платіжні послуги, електронну ідентифікацію, кібербезпеку та фінансові послуги формує основу державного регулювання банківської системи [146; 159; 162; 170]. Водночас нормативно-правовий механізм має бути пов’язаний із оцінюванням фактичного впливу правових змін на банківську систему, кредитування, доступність послуг, витрати банків на дотримання вимог, захист споживачів і фінансову інклюзію.

Особливого значення набуває запровадження практики оцінювання регуляторного впливу у банківській сфері. Така оцінка має враховувати не лише формальну відповідність норм міжнародним або європейським стандартам, а й їхню пропорційність, практичну здійсненність, вплив на кредитну активність, доступність банківських послуг і цифрову інфраструктуру. Наприклад, гармонізація з європейськими стандартами у сфері капіталу, платіжних послуг, врегулювання неплатоспроможності чи відкритого банкінгу є необхідною умовою інтеграції України до європейського фінансового простору [233; 234; 235]. Водночас її практична реалізація має враховувати воєнний і післявоєнний контекст, стан банківської системи, навантаження на банки, готовність цифрової інфраструктури та потреби споживачів.

Четвертим напрямом є впровадження фінансово-економічних інструментів, спрямованих на поєднання стабільності та розвитку. У попередніх розділах було обґрунтовано, що чинна модель державного регулювання банківської системи продемонструвала здатність забезпечити фінансову стійкість в умовах війни, але водночас має обмеження щодо стимулювання довгострокового кредитування, фінансової інклюзії, розвитку МСП і структурної модернізації економіки. Тому фінансово-економічний механізм має бути спрямований не на механічне нарощування обсягів

кредитування, а на активізацію продуктивного кредитування, яке створює розвитковий ефект.

До інструментів такого впровадження можна віднести державні гарантії за кредитами для МСП, портфельні гарантії, механізми часткового покриття воєнних ризиків, компенсацію процентних ставок, спеціальні кредитні лінії для відбудови, співфінансування з міжнародними фінансовими організаціями, інструменти підтримки енергетичної стійкості, інфраструктурного відновлення та житлової реконструкції. Водночас кожен із цих інструментів має бути пов'язаний із чіткими критеріями результативності: обсягом додаткового кредитування, кількістю підтриманих МСП, територіальним розподілом фінансування, рівнем непрацюючих кредитів, створенням робочих місць, участю постраждалих громад, залученням приватного капіталу та рівнем додатковості державної підтримки.

П'ятим напрямом є розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення впровадження комплексного механізму. Саме цей напрям перетворює державне регулювання з переважно реактивного на доказове. Інформаційно-аналітичний механізм має забезпечувати постійний збір і аналіз даних про стан банківської системи, кредитну активність, ліквідність, якість активів, доступність послуг, поведінку вкладників і позичальників, цифрові ризики, скарги споживачів, ефективність державних програм і територіальні диспропорції. У цьому контексті важливим є використання аналітичних матеріалів НБУ, звітів про фінансову стабільність, макропруденційних оцінок, даних кредитного реєстру, результатів стрес-тестування та міжнародних аналітичних джерел [83; 195; 221].

Інформаційно-аналітичне забезпечення має бути спрямоване не лише на опис стану банківської системи, а й на формування підстав для управлінської корекції. Якщо моніторинг показує, що певний інструмент не досягає цільових груп, його параметри мають бути переглянуті. Якщо дані свідчать про посилення цифрового виключення, мають бути розроблені альтернативні канали доступу. Якщо показники кредитування МСП залишаються низькими

попри наявність державної підтримки, слід оцінити бар'єри доступу, вимоги до застави, ризик-апетит банків і процедури адміністрування програм. Таким чином, аналітика має виконувати не допоміжну, а управлінську функцію.

Шостим напрямом є цифрове впровадження комплексного механізму. Цифровий механізм має забезпечити технологічну основу для регуляторної взаємодії, моніторингу, звітності, кіберстійкості, відкритого банкінгу, електронної ідентифікації та доступності банківських послуг. У сучасних умовах цифровізація банківської системи має подвійний характер: з одного боку, вона розширює можливості доступу населення і бізнесу до фінансових послуг; з іншого – створює нові ризики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних, цифровою нерівністю та залежністю від технологічної інфраструктури [153; 155; 162; 197].

Для впровадження комплексного механізму важливо, щоб цифрові інструменти використовувалися не лише банками, а й суб'єктами державного регулювання. Йдеться про розвиток SupTech і RegTech-рішень, автоматизацію звітності, цифровий обмін даними між банками, НБУ, Мінфіном, ФГВФО та іншими суб'єктами, моніторинг програм державної підтримки, електронні кабінети для учасників програм відбудовного фінансування, цифрові канали збору скарг споживачів, а також інструменти оцінювання територіальної доступності банківських послуг. При цьому цифровізація має бути поєднана із заходами недопущення цифрового виключення, особливо для людей похилого віку, маломобільних груп, мешканців постраждалих територій, внутрішньо переміщених осіб та користувачів із низьким рівнем цифрової грамотності.

Сьомим напрямом є впровадження інклюзивного виміру механізмів державного регулювання. Інклюзивність у цьому підрозділі не розглядається як окремий механізм одного рівня з нормативно-правовим чи фінансово-економічним. Вона виступає наскрізним критерієм якості державного регулювання, що дозволяє оцінити, чи забезпечує банківська система доступність послуг для різних груп населення, бізнесу і територій. Фінансова інклюзія у сучасних міжнародних підходах пов'язується не лише з наявністю

фінансових продуктів, а й з їх доступністю, корисністю, безпечністю та відповідальністю надання [206; 239]. У контексті України це особливо важливо з огляду на воєнні руйнування, міграцію населення, територіальні диспропорції, нерівність цифрового доступу та потреби післявоєнного відновлення.

Практичне впровадження інклюзивного виміру має передбачати моніторинг доступності банківських послуг у територіальному, соціальному і цифровому розрізах; оцінювання доступу МСП до кредитних і гарантійних програм; підтримку фінансової грамотності; захист прав споживачів; розвиток базових банківських послуг; врахування потреб ВПО, ветеранів, людей похилого віку, маломобільних груп і мешканців постраждалих громад. Особливу увагу слід приділити тому, щоб цифрові канали не підміняли собою доступність, а справді її розширювали. Якщо банківські послуги формально доступні через мобільний застосунок, але значна частина користувачів не має цифрових навичок або стабільного доступу до інтернету, така доступність не може вважатися повною.

Основні напрями впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України доцільно узагальнити у таблиці 3.3.

Впровадження комплексного механізму має здійснюватися поетапно. Доцільно виокремити три часові горизонти: короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий. Короткостроковий горизонт пов’язаний із воєнною стабілізацією та підтриманням безперервності банківських послуг. На цьому етапі пріоритетними залишаються фінансова стійкість, ліквідність, довіра вкладників, робота платіжної інфраструктури, кібербезпека, захист споживачів і доступність базових послуг.

Середньостроковий горизонт пов’язаний із післявоєнною відбудовою, у межах якої банківська система має посилити участь у фінансуванні МСП, інфраструктурних проєктів, місцевого бізнесу, житлового відновлення, енергетичної стійкості та територіального розвитку.

Таблиця 3.3

Напрями впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Напрям впровадження	**Зміст управлінських дій**	**Очікуваний результат**
Стратегічне закріплення ролі банківської системи	Узгодження банківської політики зі стратегіями фінансового сектору, відбудови, цифровізації та європейської інтеграції	Чіткий зв'язок між стратегічними цілями держави та параметрами розвитку банківської системи
Інституційна координація суб'єктів регулювання	Розмежування повноважень, узгодження рішень, координація програм підтримки, обмін даними	Зменшення фрагментарності державного впливу та підвищення керованості банківської системи
Нормативно-правове забезпечення	Оновлення законодавства, імплементація європейських стандартів, оцінювання регуляторного впливу	Передбачуване правове середовище та пропорційне регуляторне навантаження
Фінансово-економічне стимулювання розвитку	Гарантії, компенсації, кредитні програми, страхування ризиків, співфінансування з міжнародними партнерами	Активізація продуктивного кредитування, підтримка МСП і фінансування відбудови
Інформаційно-аналітичне забезпечення	Ризик-орієнтований моніторинг, сценарна аналітика, оцінювання ефективності програм, аналіз доступності послуг	Доказовість регуляторних рішень і своєчасне виявлення дисфункцій
Цифрове впровадження	SupTech, RegTech, автоматизація звітності, відкритий банкінг, кіберстійкість, цифрові канали зворотного зв'язку	Підвищення прозорості, швидкості, безпеки та доступності банківських послуг і регуляторних процедур
Інклюзивний вимір	Моніторинг доступності послуг, підтримка МСП, громад, ВПО, ветеранів, постраждалих територій, розвиток фінансової грамотності	Зменшення соціальних і територіальних диспропорцій, підвищення довіри до банківської системи
Зворотний зв'язок та управлінська корекція	Збір сигналів від банків, споживачів, МСП, громад; аналіз наслідків; перегляд інструментів	Самооновлення механізму та підвищення результативності державного регулювання

Джерело: складено автором.

Довгостроковий горизонт пов'язаний із європейською інтеграцією, наближенням до європейських стандартів, розвитком відкритого банкінгу, підвищенням інституційної спроможності регуляторів і формуванням сталої системи оцінювання результативності.

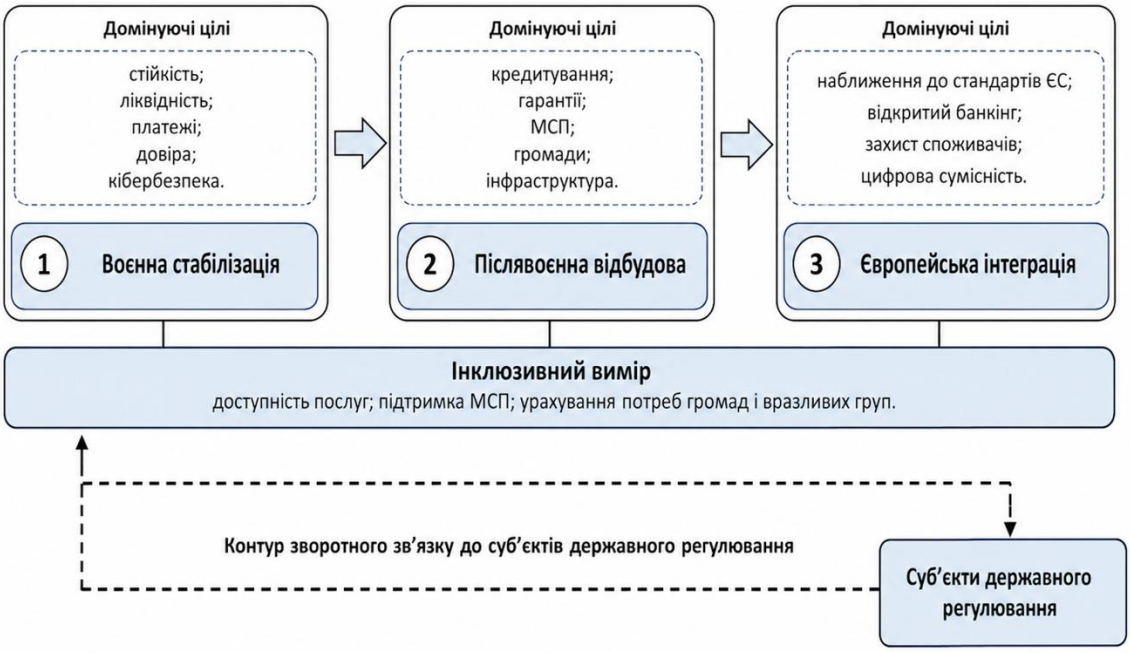

Рис. 3.4. Дорожня карта впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Джерело: складено автором.

Водночас впровадження будь-якого комплексного механізму не може вважатися завершеним без системи оцінювання результативності. У публічному управлінні результативність означає не лише факт реалізації заходів, а відповідність отриманих наслідків поставленим цілям, суспільним потребам і ресурсним витратам. У банківській сфері це особливо важливо, оскільки формальне виконання регуляторних процедур не завжди означає досягнення реальних результатів розвитку. Наприклад, наявність державної кредитної програми не гарантує доступу МСП до фінансування; цифровізація послуг не гарантує цифрової доступності; наближення законодавства до стандартів ЄС не гарантує інституційної спроможності його виконання; стабільність банківської системи не завжди означає її достатню участь у фінансуванні економіки.

Тому оцінювання результативності комплексного механізму має здійснюватися за кількома групами індикаторів. Першу групу становлять стабілізаційні індикатори, які відображають здатність банківської системи

зберігати фінансову стійкість, ліквідність, капіталізацію, якість активів, довіру вкладників і безперервність платежів. Вони залишаються базовими, оскільки без стабільності банківська система не може виконувати розвиткові функції. До таких показників можуть належати рівень достатності капіталу, ліквідності, частка непрацюючих кредитів, динаміка депозитної бази, стабільність платіжної інфраструктури, результати стрес-тестування, рівень довіри населення до банківської системи.

Другу групу становлять кредитно-інвестиційні індикатори. Вони мають показувати, наскільки банківська система виконує функцію фінансового посередництва для розвитку економіки. Йдеться про динаміку кредитування реального сектору, МСП, інфраструктурних і відбудовних проєктів, частку довгострокових кредитів, обсяг кредитів у межах державних і міжнародних програм, рівень доступу бізнесу до фінансування, частку кредитів, спрямованих на відновлення виробничих потужностей, житла, енергетики та місцевої інфраструктури. Особливо важливо оцінювати не лише обсяг кредитування, а його продуктивний ефект.

Третю групу становлять інституційні індикатори. Вони відображають якість координації між суб’єктами державного регулювання, прозорість процедур, узгодженість нормативних рішень, ефективність роботи ФГВФО, швидкість реагування на ризики, рівень підзвітності програм державної підтримки та якість комунікації між регулятором, банками, бізнесом і суспільством. Ця група є особливо важливою для спеціальності 281, оскільки дозволяє показати публічно-управлінський, а не лише економічний вимір результативності.

Четверту групу становлять інформаційно-аналітичні індикатори. Вони характеризують якість даних, доступність аналітики, регулярність моніторингу, наявність сценарного аналізу, оцінювання регуляторного впливу, використання даних для ухвалення рішень, прозорість звітності та здатність системи виявляти слабкі сигнали ризиків. Саме ці індикатори показують, чи є державне регулювання доказовим, чи воно спирається

переважно на ситуативні рішення.

П’яту групу становлять цифрові індикатори. Вони мають оцінювати рівень цифрової доступності банківських послуг, розвиток відкритого банкінгу, автоматизацію звітності, кіберстійкість банків, частоту та наслідки кіберінцидентів, рівень цифрової ідентифікації, доступність дистанційних каналів для різних груп користувачів, захист персональних даних і здатність регулятора використовувати цифрові інструменти нагляду.

Шосту групу становлять інклюзивні індикатори. Вони відображають доступність банківських послуг для населення, МСП, територіальних громад, ВПО, ветеранів, маломобільних груп, мешканців сільських, постраждалих і прифронтових територій. До них можуть належати показники наявності банківських рахунків, користування цифровими послугами, доступу до кредитування, фінансової грамотності, кількості скарг споживачів, територіального охоплення банківськими послугами, доступності банківської інфраструктури та рівня довіри до банків.

Сьому групу становлять євроінтеграційні індикатори. Вони мають оцінювати ступінь наближення до стандартів ЄС у сфері банківського нагляду, капіталу, платіжних послуг, захисту прав споживачів, відкритого банкінгу, гарантування вкладів, врегулювання неплатоспроможності та цифрової стійкості [233; 234; 235]. При цьому важливо оцінювати не лише формальну імплементацію норм, а і реальну інституційну готовність до їх застосування.

Восьму групу становлять коригувальні індикатори. Вони показують, чи здатна система державного регулювання переглядати свої рішення на основі результатів моніторингу. До таких індикаторів можна віднести регулярність перегляду державних програм, кількість змінених або скасованих регуляторних вимог за результатами оцінювання, швидкість реагування на скарги споживачів, врахування позицій банків, МСП і громад, наявність процедур консультацій, публічність звітів про виконання програм і реальне використання даних зворотного зв’язку. Систему індикаторів оцінювання результативності комплексного механізму доцільно подати у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Система індикаторів оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Група індикаторів	**Зміст оцінювання**	**Можливі показники**
Стабілізаційні	Фінансова стійкість, ліквідність, капіталізація, якість активів, довіра	Достатність капіталу, ліквідність, частка непрацюючих кредитів, динаміка депозитів, результати стрес-тестування
Кредитно-інвестиційні	Участь банків у фінансуванні розвитку економіки та відбудови	Динаміка кредитування МСП, реального сектору, інфраструктури, житла, енергетики, частка довгострокових кредитів
Інституційні	Узгодженість дій суб'єктів регулювання і якість процедур	Наявність координаційних форматів, швидкість реагування, прозорість процедур, ефективність ФГВФО
Інформаційно-аналітичні	Якість даних, моніторингу, прогнозування та оцінювання впливу	Регулярність звітів, сценарний аналіз, оцінка регуляторного впливу, використання даних у рішеннях
Цифрові	Цифрова доступність, кіберстійкість і технологічна спроможність	Частка цифрових операцій, кіберінциденти, автоматизація звітності, розвиток відкритого банкінгу, цифрова ідентифікація
Інклюзивні	Доступність послуг для різних груп населення, бізнесу і територій	Доступ до рахунків, кредитів, цифрових сервісів, фінансова грамотність, скарги споживачів, територіальне охоплення
Євроінтеграційні	Наближення до стандартів ЄС та інституційна готовність до їх застосування	Імплементація норм ЄС, відповідність стандартам нагляду, платіжних послуг, захисту споживачів і врегулювання
Коригувальні	Дієвість зворотного зв'язку та перегляду рішень	Перегляд програм, зміна інструментів, консультації, публічна звітність, реакція на скарги

Джерело: складено автором.

Оцінювання результативності має бути не разовою процедурою, а постійним циклом. Такий цикл доцільно будувати за логікою: визначення цілей – встановлення індикаторів – збір даних – аналіз результатів – виявлення відхилень – підготовка управлінських рішень – корекція механізмів – повторне оцінювання. У цій логіці результат оцінювання не завершує управлінський процес, а повертає інформацію до суб'єктів державного регулювання. Саме вони мають ухвалювати рішення про зміну стратегічних пріоритетів,

нормативних вимог, фінансово-економічних інструментів, цифрових процедур або критеріїв доступності банківських послуг.

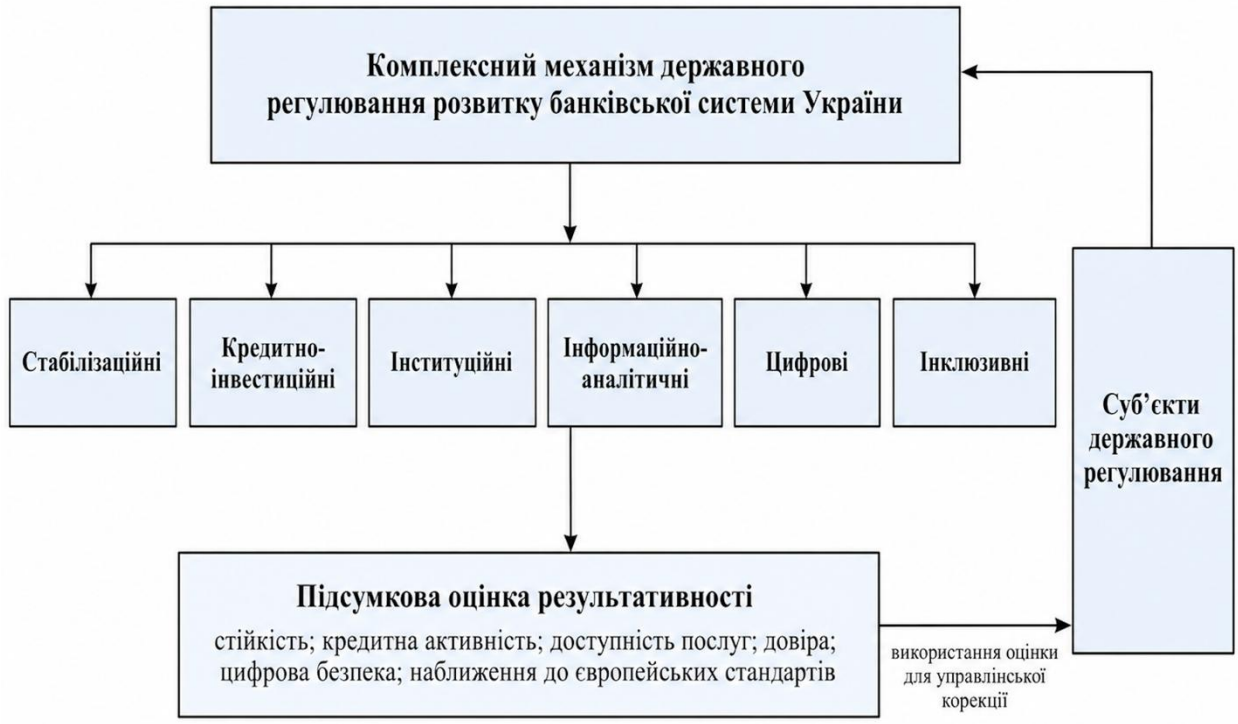

Рис. 3.5. Система оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Джерело: складено автором.

Важливо підкреслити, що система оцінювання повинна бути багаторівневою. На макрорівні вона має оцінювати фінансову стабільність, системні ризики, євроінтеграційний прогрес, макропруденційну стійкість і загальну роль банківської системи у фінансуванні економіки. На мезорівні – ефективність інституційної координації, державних програм, гарантійних інструментів, участі державних банків, взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями та територіального розподілу фінансування. На мікрорівні – фактичний доступ населення, МСП, громад і вразливих груп до банківських послуг, якість обслуговування, цифрову доступність, скарги споживачів і поведінкові реакції користувачів. Поєднання цих рівнів дозволяє уникнути ситуації, коли позитивні макрофінансові показники приховують

нерозв’язані проблеми доступності, довіри чи територіальної нерівності.

Особливе місце у впровадженні комплексного механізму займає контур зворотного зв’язку та управлінської корекції. Його завдання полягає у тому, щоб інформація про фактичний стан банківської системи, результати регуляторного впливу, проблеми користувачів, потреби бізнесу, територіальні диспропорції та цифрові бар’єри надходила до суб’єктів державного регулювання і використовувалася для перегляду рішень. Зворотний зв’язок у банківській сфері не може означати втручання громадськості у професійні наглядові рішення або розкриття конфіденційної банківської інформації. Його зміст полягає у формуванні каналу отримання релевантних сигналів про суспільні наслідки регуляторної політики.

Джерелами зворотного зв’язку мають бути банки, банківські асоціації, МСП, споживачі фінансових послуг, територіальні громади, громадські організації, ФГВФО, органи місцевого самоврядування, цифрові платформи, міжнародні партнери, а також офіційна статистика та аналітика регуляторів. Кожне джерело має власний тип сигналів. Банки можуть повідомляти про надмірне регуляторне навантаження, проблеми ліквідності, складність участі у державних програмах, кіберризики або бар’єри кредитування. МСП можуть сигналізувати про недоступність кредитів, високі вимоги до застави, складність процедур чи недостатню прозорість програм підтримки. Споживачі можуть повідомляти про порушення прав, недоступність послуг, складність цифрових сервісів, недобросовісні практики чи проблеми з комунікацією. Територіальні громади можуть фіксувати нерівномірність банківської присутності, нестачу фінансування відновлення, цифрові бар’єри та потреби місцевого бізнесу.

Управлінська корекція має бути завершальною стадією зворотного зв’язку. Якщо моніторинг показує, що певна кредитна програма не доходить до МСП, її умови мають бути переглянуті. Якщо гарантійний інструмент не стимулює банки до кредитування, необхідно змінити рівень покриття ризику, процедури участі або критерії відбору позичальників. Якщо цифрові сервіси

залишають частину населення поза доступом, потрібно запровадити альтернативні канали обслуговування або програми цифрової підтримки. Якщо нормативні вимоги надмірно стримують продуктивне кредитування, має бути переглянуто баланс між стабільністю і розвитком. Якщо імплементація європейських стандартів створює непропорційне навантаження, необхідно забезпечити поетапність, пропорційність і перехідні періоди. Сигнали зворотного зв'язку та напрями управлінської корекції доцільно узагальнити у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Сигнали зворотного зв'язку та напрями управлінської корекції комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України

Джерело сигналу	**Зміст сигналу**	**Можливе управлінське рішення**
Банки	Проблеми ліквідності, зростання ризиків, регуляторне навантаження, складність участі у програмах	Перегляд нормативних вимог, умов програм, процедур звітності, гарантійних інструментів
МСП	Недоступність кредитування, високі вимоги до застави, складність процедур	Розширення гарантій, спрощення процедур, цифровізація заявок, зміна критеріїв доступу
Споживачі фінансових послуг	Скарги, порушення прав, цифрові бар'єри, недоступність базових послуг	Посилення захисту споживачів, розвиток фінансової грамотності, альтернативні канали доступу
Територіальні громади	Нерівномірність банківської присутності, нестача фінансування відновлення, цифрове виключення	Територіальна диференціація програм, підтримка банківської доступності, локальні фінансові продукти
ФГВФО та НБУ	Ризики неплатоспроможності, зростання проблемних активів, слабкі сигнали системної нестійкості	Раннє реагування, координація врегулювання, оновлення гарантійних підходів
Цифрова інфраструктура	Кіберінциденти, збої сервісів, проблеми захисту даних, цифрове виключення	Посилення кіберстійкості, резервування сервісів, вимоги до захисту даних, цифрова підтримка користувачів

Міжнародні партнери	Невідповідність стандартам, проблеми прозорості, складність використання ресурсів	Адаптація процедур, покращення звітності, узгодження стандартів, підвищення інституційної спроможності
Громадськість та професійні об’єднання	Проблеми доступності послуг, споживчого захисту, фінансової грамотності, територіальної нерівності	Проведення консультацій, зміна інформаційної політики, корекція інклюзивних програм

Джерело: складено автором.

Практична цінність запропонованих напрямів впровадження полягає у тому, що вони дозволяють перетворити комплексний механізм державного регулювання на інструмент управління розвитком банківської системи, а не лише на засіб підтримання стабільності. У цій логіці банківська система оцінюється не тільки за тим, наскільки вона стійка, а й за тим, наскільки вона бере участь у фінансуванні відбудови, підтримує МСП, забезпечує доступність послуг, розвиває цифрові канали, захищає споживачів, наближається до європейських стандартів і зберігає довіру населення та бізнесу.

У межах запропонованого підходу доцільно виокремити кілька принципів впровадження комплексного механізму. Першим є принцип цільової узгодженості, відповідно до якого кожен регуляторний інструмент має бути пов’язаний із конкретною стратегічною ціллю розвитку банківської системи. Другим є принцип суб’єктної відповідальності, який передбачає чітке визначення того, який орган або інституція відповідає за реалізацію відповідного напряму.

Третім є принцип пропорційності, згідно з яким регуляторне навантаження має відповідати рівню ризиків, спроможності банків і суспільному значенню очікуваного результату. Четвертим є принцип доказовості, який вимагає, щоб рішення приймалися на основі даних, аналітики та оцінювання впливу. П’ятим є принцип інклюзивності, за яким розвиток банківської системи має оцінюватися через доступність послуг для різних груп населення, бізнесу і територій. Шостим є принцип коригованості,

відповідно до якого кожне рішення має підлягати перегляду у разі недосягнення очікуваних результатів або появи негативних побічних ефектів.

Окремо слід наголосити на необхідності уникнення двох крайнощів. Перша крайність полягає у надмірній стабілізаційній орієнтації регулювання, коли головним результатом вважається лише фінансова стійкість банківської системи. Такий підхід є необхідним у кризових умовах, але він не повністю розкриває розвиткову функцію банківської системи. Друга крайність полягає у надмірному стимулюванні кредитування без належного контролю ризиків. Це може призвести до накопичення проблемних активів, політизації кредитних рішень і майбутніх фінансових втрат. Комплексний механізм має забезпечити баланс між цими крайнощами: стабільність має бути передумовою розвитку, а розвиток – суспільно значущим результатом стабільної банківської системи.

З позиції практичного впровадження особливо важливо, щоб оцінювання результативності було не суто внутрішньою процедурою регулятора, а елементом публічного управління. Це означає, що результати моніторингу мають бути доступні у формі публічних звітів, аналітичних оглядів, консультаційних документів, обговорень із банківською спільнотою, бізнесом, громадськістю та територіальними громадами. Звичайно, банківська сфера має обмеження, пов’язані з банківською таємницею, конфіденційністю наглядової інформації та фінансовою безпекою. Проте ці обмеження не повинні перешкоджати публічному обговоренню загальних результатів регулювання, доступності послуг, ефективності державних програм, проблем споживачів і потреб МСП.

У цьому контексті громадська участь має бути інтегрована у контур зворотного зв’язку. Вона не повинна підміняти професійний банківський нагляд, але може посилити якість оцінювання суспільних наслідків державного регулювання. Громадські організації, професійні асоціації, представники бізнесу, об’єднання споживачів, органи місцевого самоврядування та експертні середовища можуть бути джерелом інформації

про проблеми, які не завжди фіксуються офіційною статистикою: складність доступу до кредитування, нерівномірність банківської присутності, цифрові бар'єри, недостатню фінансову грамотність, проблеми якості обслуговування, непрозорість умов фінансових продуктів. Урахування таких сигналів підвищує легітимність регуляторних рішень і зменшує розрив між формальними правилами та реальними потребами користувачів.

Управлінське значення запропонованої системи впровадження та оцінювання полягає також у тому, що вона дозволяє уточнити практичне значення кожного механізму державного регулювання. Нормативно-правовий механізм у цій системі не просто встановлює правила, а підлягає оцінюванню з погляду впливу на стабільність, розвиток і доступність. Інституційно-організаційний механізм не лише розподіляє повноваження, а оцінюється через узгодженість дій суб'єктів і здатність до координації. Фінансово-економічний механізм не тільки формує стимули, а перевіряється через реальний розвитковий ефект кредитування. Інформаційно-аналітичний механізм не обмежується звітністю, а забезпечує доказову основу для рішень. Цифровий механізм не зводиться до технологій, а оцінюється через безпеку, доступність і здатність підтримувати регуляторну взаємодію. Інклюзивний вимір не є соціальним додатком, а стає критерієм якості всіх механізмів. Зворотний зв'язок не є завершальною формальністю, а виступає каналом самооновлення державного регулювання.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України має здійснюватися через поєднання стратегічного закріплення, інституційної координації, нормативно-правового оновлення, фінансово-економічного стимулювання, інформаційно-аналітичного забезпечення, цифрової модернізації, інклюзивного виміру та постійної управлінської корекції. Такий підхід дозволяє перевести запропоновану структурно-функціональну модель із рівня концептуальної схеми у площину практичних дій суб'єктів державного регулювання.

Оцінювання результативності комплексного механізму має охоплювати не лише параметри фінансової стабільності, а й кредитну активність, участь банків у відбудові, доступність послуг, інституційну узгодженість, якість аналітики, цифрову безпеку, фінансову інклюзію, наближення до європейських стандартів і здатність системи до корекції. Саме така багатовимірна система оцінювання відповідає публічно-управлінському характеру дослідження, оскільки дозволяє розглядати банківську систему не лише як об’єкт фінансового нагляду, а як інфраструктуру реалізації публічного інтересу, економічного відновлення, соціальної доступності та європейської інтеграції.

Отже, запропоновані напрями впровадження та оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України забезпечують завершеність авторської моделі. Вони показують, хто має реалізовувати державний вплив, через які механізми, на які параметри банківської системи, за якими індикаторами має оцінюватися результат і як отримана інформація має повертатися до суб’єктів державного регулювання для корекції рішень. У такому вигляді комплексний механізм виступає не штучною теоретичною конструкцією, а практично застосовною системою публічного управління розвитком банківської системи України в умовах війни, післявоєнної відбудови, цифрової трансформації та європейської інтеграції.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дисертаційної роботи обґрунтовано напрями удосконалення державного регулювання розвитку банківської системи України, розроблено структурно-функціональну модель комплексного механізму державного регулювання та визначено шляхи її практичного впровадження й оцінювання результативності. Вихідною ідеєю розділу стало положення про те, що державне регулювання банківської системи не може

обмежуватися лише стабілізаційною, наглядовою або нормативно-правовою функцією. В умовах війни, післявоєнної відбудови, цифрової трансформації та європейської інтеграції воно має бути спрямоване також на забезпечення кредитної активності, доступності фінансових послуг, підтримку МСП, фінансову інклюзію, цифрову безпеку, захист споживачів, підвищення довіри та узгодження банківської системи України з європейськими стандартами.

1. Визначено, що стратегічне удосконалення механізмів державного регулювання має здійснюватися за кількома взаємопов'язаними напрямами: цільово-стратегічним, нормативно-правовим, інституційно-організаційним, фінансово-економічним, інформаційно-аналітичним, цифровим, інклюзивно-розвитковим та коригувальним. Доведено, що кожен із зазначених напрямів має власне місце, роль і очікуваний вплив на банківську систему, однак результативність державного регулювання виникає не через ізольоване застосування окремих інструментів, а через їх узгоджену взаємодію. Нормативно-правовий механізм формує правила та межі діяльності банківської системи; інституційно-організаційний забезпечує координацію суб'єктів регулювання; фінансово-економічний створює стимули, ресурси й гарантії для кредитування та відбудови; інформаційно-аналітичний забезпечує доказову основу рішень; цифровий підвищує технологічну спроможність і кіберстійкість; інклюзивно-розвитковий вимір орієнтує регулювання на доступність послуг і суспільну результативність; контур зворотного зв'язку забезпечує оцінювання наслідків і корекцію державного впливу.

2. Обґрунтовано структурно-функціональну модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Її структурний вимір охоплює суб'єктів державного регулювання, стратегічні цілі державної політики, систему взаємопов'язаних механізмів регуляторного впливу, банківську систему як об'єкт регулювання, очікувані результати розвитку та контур зворотного зв'язку й управлінської корекції. Функціональний вимір моделі розкриває призначення кожного механізму у впливі на банківську систему: встановлення правил, координацію суб'єктів,

формування фінансових стимулів, моніторинг і прогнозування ризиків, цифрове забезпечення регуляторних процедур, розширення доступності банківських послуг та коригування управлінських рішень на основі фактичних результатів.

3. Показано, що запропонована модель має циклічний, багаторівневий та адаптивний характер. Її циклічність полягає у тому, що результати регуляторного впливу не завершують управлінський процес, а повертаються до суб'єктів державного регулювання через контур зворотного зв'язку. Її багаторівневість проявляється у поєднанні макрорівня державної політики, мезорівня інституційної координації та мікрорівня фактичної взаємодії банків із населенням, бізнесом, споживачами фінансових послуг і територіальними громадами. Адаптивність моделі полягає у здатності змінювати акценти залежно від умов функціонування банківської системи: у воєнний період пріоритетними є стійкість, ліквідність, безперервність платежів і кібербезпека; у період післявоєнної відбудови – кредитування, гарантії, підтримка МСП і територіальний розвиток; у процесі європейської інтеграції – нормативне наближення, інституційна спроможність, захист споживачів, відкритий банкінг і цифрова сумісність.

4. Доведено, що запропонована структурно-функціональна модель не є штучною схемою, оскільки її елементи виведені з реальних механізмів державного регулювання, проаналізованих у попередніх розділах роботи. Її побудова дозволяє подолати фрагментарність чинної моделі регуляторного впливу, у якій стабілізаційні та наглядові завдання часто переважають над розвитковими. Запропонована модель поєднує стабілізаційний і розвитковий контури: перший спрямований на забезпечення фінансової стійкості, ліквідності, захисту вкладників і управління ризиками, другий – на кредитування реального сектору, фінансування відбудови, підтримку МСП, цифрову трансформацію, фінансову інклюзію та наближення до європейських стандартів. Такий підхід дозволяє розглядати банківську систему не лише як об'єкт фінансового нагляду, а як важливу інфраструктуру реалізації

публічного інтересу, економічного відновлення та соціальної доступності.

5. Визначено шляхи впровадження комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. До них віднесено стратегічне закріплення ролі банківської системи у документах державної політики, інституційну координацію суб'єктів регулювання, нормативно-правове оновлення, фінансово-економічне стимулювання продуктивного кредитування, розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення, цифрове впровадження регуляторних процедур, інтеграцію інклюзивного виміру та формування постійного контуру зворотного зв'язку. Обґрунтовано, що впровадження моделі не потребує створення паралельної системи управління банківською сферою, а має полягати у налаштуванні вже наявних механізмів державного регулювання на досягнення більш узгоджених, вимірюваних і суспільно значущих результатів.

6. Запропоновано систему оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Вона охоплює стабілізаційні, кредитно-інвестиційні, інституційні, інформаційно-аналітичні, цифрові, інклюзивні, євроінтеграційні та коригувальні індикатори. Такий підхід дозволяє оцінювати не лише фінансову стійкість банківської системи, а й її участь у фінансуванні економіки, доступність банківських послуг, якість інституційної координації, рівень цифрової безпеки, розвиток фінансової інклюзії, наближення до стандартів ЄС та здатність суб'єктів державного регулювання здійснювати управлінську корекцію. Підкреслено, що оцінювання результативності має бути не разовою процедурою, а постійним управлінським циклом: визначення цілей – встановлення індикаторів – збір даних – аналіз результатів – виявлення відхилень – підготовка рішень – корекція механізмів – повторне оцінювання.

7. Особливе значення у запропонованому підході має контур зворотного зв'язку та управлінської корекції. Його функція полягає у тому, щоб сигнали від банків, МСП, споживачів фінансових послуг, територіальних громад, цифрової інфраструктури, ФГВФО, професійних об'єднань, громадськості та

міжнародних партнерів надходили до суб’єктів державного регулювання й використовувалися для перегляду цілей, нормативних вимог, фінансових інструментів, цифрових процедур, критеріїв доступності та державних програм. При цьому громадська участь не повинна підміняти професійний банківський нагляд, але має посилювати якість оцінювання суспільних наслідків регуляторної політики, насамперед у питаннях доступності послуг, захисту споживачів, фінансової грамотності, цифрових бар’єрів, потреб МСП і територіальних громад.

8. Отже, у третьому розділі сформовано прикладну основу удосконалення державного регулювання розвитку банківської системи України. Запропоновані стратегічні напрями, структурно-функціональна модель, система впровадження та оцінювання результативності дозволяють перейти від фрагментарного застосування окремих регуляторних інструментів до комплексного, доказового, адаптивного та суспільно орієнтованого публічного управління банківською системою. У такому вигляді комплексний механізм державного регулювання може забезпечувати не лише стабільність банківського сектору, а й його розвиткову роль у фінансуванні відбудови, підтримці підприємництва, розширенні доступу до фінансових послуг, цифровій трансформації, захисті споживачів і європейській інтеграції України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено комплексне теоретико-прикладне дослідження механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України та розв’язано важливе наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської системи. Проведене дослідження дало змогу перейти від фрагментарного розгляду окремих регуляторних інструментів до цілісного бачення банківської системи як об’єкта публічного управління, розвиток якого визначається не лише вимогами фінансової стабільності, а й потребами післявоєнної відбудови, кредитної активності, доступності банківських послуг, цифрової безпеки, фінансової інклюзії, довіри та наближення до європейських стандартів. Узагальнення одержаних результатів дає підстави сформулювати такі висновки.

1. Узагальнено теоретико-методологічні засади державного регулювання розвитку банківської системи та доведено, що ця категорія має розглядатися у площині публічного управління як інституціоналізована функція держави, спрямована на забезпечення стійкості, безпеки, результативності та суспільної корисності банківської системи. Обґрунтовано, що державне регулювання у цій сфері не зводиться до нормотворчості, адміністративного нагляду чи окремих фінансових обмежень, а охоплює взаємопов’язану сукупність правових, організаційних, економічних, інформаційно-аналітичних, цифрових та координаційних впливів. Уточнено наукове розуміння розвитку банківської системи як процесу якісних, структурних та інституційних змін, що підвищують її здатність виконувати публічно значущі функції в умовах нестабільного середовища.

У межах теоретичного аналізу встановлено, що банківська система є не лише сукупністю банківських установ, а складною публічно значущою фінансовою підсистемою, яка забезпечує платіжний обіг, трансформацію

заощаджень в інвестиції, кредитування економіки, підтримання довіри до фінансового сектору та реалізацію окремих цілей державної економічної політики. Її розвиток має оцінюватися не тільки за кількісними параметрами активів, депозитів чи кредитів, а й за якістю регуляторного середовища, рівнем інституційної спроможності, доступністю послуг, цифровою стійкістю, здатністю до відновлення після шоків і відповідністю європейським стандартам. Це дозволило розмежувати стабілізаційне функціонування банківської системи та її розвиток як ширший публічно-управлінський процес.

2. Уточнено складові механізмів державного регулювання розвитку банківської системи та обґрунтовано, що вони мають розглядатися як взаємопов'язана система, а не як механічна сукупність окремих інструментів. До базових механізмів державного регулювання віднесено нормативно-правовий, інституційно-організаційний, фінансово-економічний, інформаційно-аналітичний і цифровий механізми. Нормативно-правовий механізм визначає правила, стандарти, вимоги та процедури функціонування банківської системи; інституційно-організаційний забезпечує розподіл повноважень і координацію суб'єктів регулювання; фінансово-економічний формує стимули, ресурси, гарантії та обмеження; інформаційно-аналітичний забезпечує доказову основу регуляторних рішень; цифровий створює технологічну базу для нагляду, звітності, кіберстійкості й доступності банківських послуг.

Доведено, що зазначені механізми виконують низку функцій, серед яких превентивна, стабілізаційна, стимулююча, перерозподільча, інтеграційна та інклюзивна. Їх поєднання дозволяє забезпечувати не лише стійкість банківської системи, а й її розвиткову роль у фінансуванні економіки, підтримці малого і середнього бізнесу, розширенні доступу до фінансових послуг, цифровій трансформації та європейській інтеграції. Окремо обґрунтовано, що інклюзивність доцільно розглядати не як самостійний механізм одного рівня з нормативно-правовим чи фінансово-економічним, а як наскрізний вимір якості та результативності всіх механізмів державного

регулювання. Контур зворотного зв'язку, своєю чергою, має розглядатися як елемент управлінського циклу, що забезпечує оцінювання наслідків і корекцію державного впливу.

3. Досліджено інституційно-правове, інформаційно-аналітичне та цифрове забезпечення державного регулювання банківської системи України. Встановлено, що інституційно-правова основа державного регулювання сформована навколо повноважень Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших суб'єктів публічного управління. Центральне місце у цій системі посідає Національний банк України як ключовий суб'єкт банківського регулювання і нагляду, однак розвиток банківської системи не може бути забезпечений лише інструментами НБУ, оскільки він пов'язаний також із бюджетною, відбудовною, цифровою, соціальною, регіональною та євроінтеграційною політикою держави.

Проаналізовано, що в умовах повномасштабної війни чинні механізми державного регулювання загалом забезпечили фінансову стійкість, безперервність платежів, збереження довіри вкладників та функціонування банківської системи як критичної фінансової інфраструктури. Водночас виявлено, що інформаційно-аналітичне забезпечення державного регулювання потребує посилення у частині інтеграції даних, сценарного прогнозування, оцінювання регуляторного впливу, аналізу доступності послуг, моніторингу ефективності державних кредитно-гарантійних програм і врахування сигналів від споживачів, МСП та територіальних громад. Цифрове забезпечення державного регулювання розвивається через електронні платежі, дистанційне обслуговування, цифрову ідентифікацію, кіберзахист, RegTech і SupTech-рішення, однак потребує більшої інтеграції з аналітикою, інклюзивністю та управлінською корекцією.

4. Визначено основні проблеми та суперечності у сучасній моделі державного регулювання розвитку банківської системи України. До ключових проблем віднесено фрагментарність координації між суб'єктами державного

регулювання, переважання стабілізаційної та наглядової логіки над розвитковою, недостатню спроможність чинних механізмів стимулювати довгострокове кредитування, обмежений вплив державних інструментів на фінансування післявоєнної відбудови, недостатню доступність банківських послуг для окремих груп населення, МСП і територіальних громад, а також нерівномірну інтеграцію цифрових інструментів у процес прийняття регуляторних рішень.

Обґрунтовано, що сучасна модель державного регулювання перебуває у полі кількох суперечностей. Перша полягає у необхідності одночасного забезпечення фінансової стабільності та активізації кредитної функції банківської системи. Друга пов'язана з потребою гармонізації з європейськими стандартами та необхідністю врахування воєнного й післявоєнного контексту України. Третя полягає у швидкому розвитку цифрових банківських сервісів і водночас збереженні цифрових бар'єрів для частини населення та бізнесу. Четверта проявляється у формальній наявності стратегічних цілей розвитку фінансового сектору, але недостатній пов'язаності цих цілей із конкретними інструментами, відповідальними суб'єктами, критеріями результативності та процедурами корекції. Саме ці проблеми й суперечності зумовили необхідність обґрунтування стратегічних напрямів удосконалення державного регулювання.

5. Обґрунтовано стратегічні напрями удосконалення механізмів державного регулювання розвитку банківської системи України. Доведено, що таке удосконалення має здійснюватися не шляхом розширення кількості окремих регуляторних інструментів, а через підвищення узгодженості між стратегічними цілями державної політики, суб'єктами регулювання, базовими механізмами впливу, очікуваними результатами розвитку та процедурами оцінювання. До основних напрямів віднесено стратегічне узгодження цілей державної політики у банківській сфері, модернізацію нормативно-правового регулювання, посилення інституційної координації, розвиток фінансово-економічних стимулів продуктивного кредитування, поглиблення

інформаційно-аналітичного забезпечення, цифровізацію регуляторних процедур, інтеграцію інклюзивного виміру та запровадження постійного зворотного зв’язку.

Встановлено, що нормативно-правове удосконалення має бути спрямоване на забезпечення передбачуваності, пропорційності та євроінтеграційної сумісності регуляторного середовища. Інституційно-організаційне удосконалення має забезпечити кращу координацію між НБУ, КМУ, МФУ, ФГВФО, державними банками, міжнародними фінансовими організаціями та іншими учасниками процесу відбудови. Фінансово-економічний напрям має орієнтуватися на розвиток гарантійних інструментів, страхування ризиків, кредитування МСП, інфраструктурних проєктів, енергетичної стійкості та територіального відновлення. Інформаційно-аналітичний і цифровий напрями мають забезпечити перехід до доказового, ризик-орієнтованого та технологічно підтриманого регулювання. Інклюзивний вимір має гарантувати, що розвиток банківської системи оцінюється через доступність послуг, захист споживачів, фінансову грамотність і недопущення фінансового та цифрового виключення.

6. Розроблено структурно-функціональну модель комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Її структурний зміст охоплює суб’єктів державного регулювання, стратегічні цілі державної політики, систему взаємопов’язаних механізмів регуляторного впливу, банківську систему як об’єкт регулювання, очікувані результати розвитку та контур зворотного зв’язку й управлінської корекції. Функціональний зміст моделі полягає у розкритті ролі кожного механізму у впливі на банківську систему: встановлення правил, координація суб’єктів, формування фінансових стимулів, моніторинг і прогнозування ризиків, цифрове забезпечення процедур, розширення доступності послуг та коригування управлінських рішень.

Запропонована модель розкриває державне регулювання не як односпрямований адміністративний вплив, а як цілісний цикл публічного

управління: від визначення стратегічних цілей і застосування взаємопов’язаних механізмів до оцінювання результатів розвитку банківської системи та управлінської корекції рішень. Принципово важливим є те, що зворотний зв’язок у моделі спрямовується до суб’єктів державного регулювання, які на основі отриманих сигналів можуть уточнювати цілі, змінювати інструменти, переглядати нормативні вимоги, оновлювати цифрові процедури або коригувати державні програми. Це дозволяє зняти ризик штучності моделі, оскільки її елементи виведені з реальних механізмів державного регулювання, проаналізованих у попередніх розділах роботи, і пов’язані з конкретними результатами розвитку банківської системи: стійкістю, кредитною активністю, доступністю банківських послуг, довірою, цифровою безпекою, фінансовою інклюзією та наближенням до європейських стандартів.

7. Визначено шляхи впровадження та систему оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України. Обґрунтовано, що впровадження запропонованої моделі не потребує створення паралельної системи управління банківською сферою, а має полягати у налаштуванні вже наявних механізмів державного регулювання на досягнення більш узгоджених, вимірюваних і суспільно значущих результатів. До ключових шляхів впровадження віднесено стратегічне закріплення ролі банківської системи у документах державної політики, інституційну координацію суб’єктів регулювання, нормативно-правове оновлення, фінансово-економічне стимулювання продуктивного кредитування, розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення, цифрове впровадження регуляторних процедур, інтеграцію інклюзивного виміру та формування постійного контуру зворотного зв’язку.

Запропоновано систему оцінювання результативності комплексного механізму, яка охоплює стабілізаційні, кредитно-інвестиційні, інституційні, інформаційно-аналітичні, цифрові, інклюзивні, євроінтеграційні та коригувальні індикатори. Такий підхід дозволяє оцінювати не лише фінансову

стійкість банківської системи, а й фактичний вплив державного регулювання на її розвиток, участь у фінансуванні відбудови, підтримку МСП, доступність послуг для населення і територіальних громад, рівень довіри, цифрову безпеку, наближення до європейських стандартів і здатність суб'єктів державного регулювання до управлінської корекції. Визначено, що оцінювання результативності має бути не разовою процедурою, а постійним управлінським циклом: визначення цілей – встановлення індикаторів – збір даних – аналіз результатів – виявлення відхилень – підготовка рішень – корекція механізмів – повторне оцінювання.

8. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, узагальнення та рекомендації можуть бути використані під час удосконалення державної політики у банківській сфері, розроблення стратегічних та програмних документів, посилення координації між суб'єктами державного регулювання, розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення, підвищення інклюзивності банківської політики, а також при формуванні сучасних підходів до оцінювання регуляторної результативності. Окремі положення роботи можуть бути застосовані у науково-дослідній та освітній діяльності за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», а також у практиці органів публічної влади, відповідальних за формування та реалізацію політики у фінансово-банківській сфері.

9. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з поглибленням оцінювання фактичного впливу запропонованого комплексного механізму державного регулювання на розвиток банківської системи України в умовах післявоєнного відновлення та європейської інтеграції. Особливої уваги потребують питання кількісного вимірювання результативності регуляторних рішень, оцінювання ефективності державних кредитно-гарантійних програм, розвитку цифрового банківського нагляду, застосування SupTech- і RegTech-рішень, удосконалення механізмів фінансової інклюзії, а також вивчення впливу європейських стандартів банківського регулювання на

стійкість, конкурентоспроможність і розвиткову спроможність банківської системи України.

Отже, результати дисертаційного дослідження підтверджують досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань. Запропоновані теоретичні положення, структурно-функціональна модель, стратегічні напрями удосконалення, шляхи впровадження та система оцінювання результативності комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України мають наукове й практичне значення для розвитку публічного управління у фінансовій сфері. Вони можуть бути використані у процесі розроблення та актуалізації стратегічних документів, удосконалення координації регуляторних рішень, формування програм підтримки відбудовного кредитування, розвитку цифрового нагляду, посилення фінансової інклюзії, захисту споживачів і забезпечення європейської інтеграції банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І., Недільська Л., Куровська Н., Ковальчук О., Поплавський П. Сучасний стан і повоєнні перспективи фінансової інклюзії в Україні з урахуванням досвіду ЄС. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 6, No. 53. P. 318–333. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4222. URL: https://fkd.org.ua/index.php/fkd/article/view/4222 (дата звернення: 06.12.2025).

2. Аванесова Н. Е., Бакало І. І. Фінансова стабільність банківської системи України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи зміцнення. *Економіка та суспільство.* 2025. № 73. С. 366–373. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-78. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5887 (дата звернення: 06.12.2025).

3. Азаренков С. Кіберзахист та безпека банківського бізнесу в умовах воєнного стану. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2025. Т. 1, № 16. С. 9–19. DOI: https://doi.org/10.26565/2786-4995-2025-1-01. URL: https://periodicals.karazin.ua/fcs/article/view/26304. (дата звернення: 05.12.2025).

4. Бакало І. І. Стрес-тестування банківської системи України: інструменти, сценарії та результати в умовах війни. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка».* 2025. № 37(65). С. 37–42. DOI: https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37(65)-37-42. URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/download/4274/3923/7280 (дата звернення: 05.12.2025).

5. Балакін Р. Л. Державне регулювання критичної інфраструктури в Україні в період воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 70–94. DOI: https://doi.org/10.33763/finukr2022.07.070. URL: https://finukr.org.ua/?aid=4907&page_id=723 (дата звернення: 28.11.2025).

6. Балицька М., Ткаченко А. Досвід Національного банку України у

забезпеченні стійкості банківської системи в умовах сучасних викликів. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. С. 132–140. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-132. (дата звернення: 30.11.2025).

7. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. А. М. Мороза. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : КНЕУ, 2008. 608 с.

8. Банківська система : підручник / [М. Крупка, Є. Андрущак, Н. Пайтра та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. Крупки. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/Bank_Syst_PIDRUCH_Krupka_Andrushchak_Paitra_2023.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

9. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. Економічне прогнозування. 2006. № 1. С. 7–25. 25 с. URL: https://eip.org.ua/docs/EP_06_1_07_uk.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

10. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.

11. Безготівкові розрахунки у 2024 році суттєво переважали серед операцій з платіжними картками. *Офіційний сайт Національного банку України.* 04.03.2025. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-u-2024-rotsi-suttyevo-perevajali-sered-operatsiy-z-platijnimi-kartkami. (дата звернення: 03.12.2025).

12. Бежан О. А., Рошко Н. Б. Проблеми та перспективи цифрової трансформації банківського сектору України. *Бізнес Інформ*. 2023. No. 12. P. 287–293. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-12-287-293 (дата звернення: 06.12.2025)

13. Бережна Л. В., Снитюк О. І. Шлях до стійкої фінансової інклюзії в Україні: аналіз актуальних проблем. *Фінанси та оподаткування*. 2019. № 2 (84). С. 71–82. 12 с. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/647052 (дата звернення: 04.12.2025).

14. Блащук-Дев'яткіна Н. Фінансова безпека банківської системи України. *Галицький економічний вісник.* 2023. № 6(85). С. 105–113. URL: https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/85/1240.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

15. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Банківська діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Наше право*. 2019. № 1. С. 175–182. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/archive/2019-01/ (дата звернення: 28.11.2025).

16. Бублій М. П., Статівка Н. В. Можливості та бар'єри використання краудсорсингу у публічній владі. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 476–487. DOI: 10.52058/2708-7530-2024-2(44)-476-487.

17. Бурик З. О. Цифрова інклюзія в публічному управлінні: подолання цифрового розриву серед населення. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2025. № 12. С. 14–29. 16 с. URL: https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/220 (дата звернення: 03.12.2025).

18. Варналій З. С., Томашевський Т. Т. Загрози фінансовій безпеці України в умовах гібридної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. № 3 (204). С. 6–13. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/204-3/1

19. Васильковський О. Т. Механізми взаємодії органів публічного управління з громадськістю: дис. … д-ра філософії: 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2022. 212 с.

20. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 358 с.

21. Верховна Рада України. Належне врядування та демократичний розвиток навчальний дистанційний курс. Київ, 2019. 139 с. URL: https://e-learning.rada.gov.ua/storage/111/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D1%83.pdf (дата звернення:

23.12.2025).

22. Винник Р. Розвиток фінансової інклюзії в Україні. *Економіка та суспільство.* 2021. Вип. 30. С. 60–64. 5 с. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/714/686 (дата звернення: 04.12.2025).

23. Вовченко О. С. Фінансова інклюзія як інструмент забезпечення фінансової стабільності банків. *Grail of Science.* 2022. № 12–13. С. 94–95. DOI: 10.36074/grail-of-science.29.04.2022.011.

24. Вовчак О. Д., Бедненко В. М. Банківське регулювання і банківський нагляд як складові системи державного регулювання банківської діяльності. *Вісник Університету банківської справи.* 2017. № 2(29). С. 21–26. URL: https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/86 (дата звернення: 30.11.2025).

25. Ганцюк Т. До проблеми визначення елементів комплексного механізму державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2014. Вип. 3. С. 17-26.

26. Гладких Д. М. Напрями забезпечення фінансової інклюзії в Україні. *Аналітична записка. Серія «Економіка». Національний інститут стратегічних досліджень*. 2019. № 8. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

27. Гдадких Д. М., Любіч О. О. Основні проблеми грошово-кредитної системи в умовах війни. Фінанси України. 2023. № 2. С. 27–52. DOI: 10.33763/finukr2023.02.027.

28. Гладинець Н. Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. *Економічний простір.* 2015. № 94. С. 152–161. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstreams/a8246cab-c733-48b6-a5f7-326403f1f173/download. (дата звернення: 06.12.2025).

29. Глібко С. В. Адаптація послуг банків в Україні до вимог ЄС. *Науково-практичний інтернет-конференційний журнал «Право та*

інноваційне суспільство». 2024. URL: https://pti.org.ua/ndipzir/article/view/1015 (дата звернення: 16.01.2026).

30. Гнидюк І. В., Маршук Л. М., Тимошенко Н. М. Фінансова система України в умовах війни: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 72. С. 112–118. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-112. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/112. (дата звернення: 28.11.2025).

31. Глущенко О. В. Корпоративне врядування державних банків України як інструмент готовності до фінансування проєктів відбудови. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 4(46) 2026. С. 555-565. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-555-566.

32. Глущенко О. В., Погореленко Н. П. Сутнісне розуміння поняття «банківська система» в контексті системного аналізу та секторального поділу економіки. *Соціальна економіка*. 2023. Вип. 66. С. 60–70. DOI: https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-66-07

33. Гончарук О. Б., Савичук Н. О. Поняття механізмів державного управління та їх практичне значення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 77–83.

34. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монограф. / наук. ред. Л. А. Дубровіна; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: [б.в.], 2010. 360 с.

35. Грудзевич У., Сідельник О., Нагорнюк О. Проблеми та напрями розвитку банківської системи України в умовах воєнного стану. *Фінанси, облік і підприємництво.* 2023. Вип. 4(52). С. 82–94. URL: https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/945 (дата звернення: 06.12.2025).

36. Гура О. Л., Крижановський О. О. Проблеми та перспективи функціонування банківської системи України. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/54.pdf (дата звернення: 04.12.2025).

37. Давиденко Н. М. Оцінювання фінансової безпеки банківської

системи України. *Економічний журнал*. 2020. № 2. С. 45–55. URL: https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/688. (дата звернення: 28.11.2025).

38. Данік Н., Торлопов А. Вплив цифрової трансформації на банківський сектор України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2024. Vol. 3, No. 3. P. 95–103. DOI: 10.46299/j.isjmef.20240303.09. URL: https://isg-journal.com/isjmef/article/download/727/410/747 (дата звернення: 06.12.2025).

39. Даниленко Ю. В., Швець Я. М. Розвиток фінансової інклюзії в банківській системі України. *Економіка. Фінанси. Право.* 2025. № 5. С. 2–8. DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2025.5.22.

40. Державне та регіональне управління в соціальній сфері: монограф. / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. А.О. Дєгтяра. Харків: С.А.М., 2015. 551 с.

41. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/DERZHAVNE-UPRAVLINNYA-2012.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

42. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1999. 266 с.

43. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2002. 352 с.

44. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р. Нижник. Київ: УАДУ, 2002. 164 с.

45. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монограф. / за ред. проф. Н.Р. Нижник. Київ: УАДУ, 1997. 448 с.

46. Державне управління: словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князєва,

В. Д. Бакуменка. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

47. Державне управління: філософські, світоглядні га методологічні проблеми: монограф. / Кол. авт.; За ред. д-ра філос. н., професора В.М, Князева. Київ: Вид-во НАДУ. Міленіум, 2003. 320 с.

48. Десятнюк О. М. Стан та тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 34. С. 70–79. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstreams/47288c26-5026-4904-ae81-dbfa3825af95/download. (дата звернення: 28.11.2025).

49. Дєгтяр А. О., Бублій М. П. Функціональна обумовленість механізмів державного управління. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2014. № 2. С. 377–385. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrzd_2014_2_48 (дата звернення: 28.03.2026).

50. Диба М. І., Конопатська Л. В., Гойванюк М. П. Модернізація системи банківського регулювання та нагляду в глобальному середовищі: колект. монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 456 с.

51. Дідківська Л. І., Головко Л. С. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ: : Знання-Прес, 2000. 209 с.

52. Дикий А. В. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі економічної безпеки України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Львів, 2022. 550 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6116/1/diciy_1.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

53. Дія: Державні послуги онлайн. *Офіційний портал державних послуг «Дія».* URL: https://diia.gov.ua/ ; https://thedigital.gov.ua/news/technologies/ofitsiyno-portal-diya-vidteper-ediniy-derzhavniy-vebportal-elektronnikh-poslug (дата звернення: 06.12.2025).

54. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки: монографія. Київ: Поліграфкнига, 2000. 512 с. URL: https://search.nbuv.gov.ua/publ/REF-0000016412. (дата звернення: 28.11.2025).

55. Дзюблюк О. В., Рудан В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України: монографія. Тернопіль : Вектор, 2016. 290 с.

56. Дніпров О. Принципи належного урядування в сучасній системі адміністративного права України. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 1. С. 114–118. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.19. URL: http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2021/1/20.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

57. Додатки до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Додаток XVII. Кабінет Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

58. Дорофєєв О., Пашнєв В. Поняття та структура механізму публічного управління. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки».* 2023. № 6. С. 256–261. URL: https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2024/01/324-43.pdf. (дата звернення: 29.11.2025).

59. Древаль Ю.Д. До питання про сутність та зміст механізмів державного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2014. Вип. 1. С. 57–63.

60. Дубина М. В., Холявко Н. І., Попело О. В. Цифровізація ринку фінансових послуг: переваги та ризики для домогосподарств. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 2 (25). С. 160–177. URL: https://nvp.stu.cn.ua/article/view/277435 (дата звернення: 06.12.2025).

61. Дудка І. М. Державне регулювання банківської діяльності в Україні: автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2014. 20 с. URL: https://ndu.edu.ua/images/stories/files/Science/Dissertation/Dudka_2014/avtoref_dydka_2014.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

62. Дудніченко А. В., Гамкрелідзе К. Г., Шульга Л. В. Визначення єдиного методологічного підходу до аналізу джерельної бази наукових досліджень у сфері державного управління банківською системою України. *Публічне управління: Aspekty public administration*. 2025. Т. 13, № 1. С. 13–20.

8 с. URL: https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1102 (дата звернення: 06.12.2025).

63. Дуков Д. Структура механізмів державного управління. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 48. С. 36–43. URL: https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/download/445/439/587 (дата звернення: 19.09.2025).

64. Дунаєв І.В. Банківська діяльність в умовах Web 4.0: до чого має готуватися публічне управління? Успіхи і досягнення у науці. 2026. №4/26 (Серія «Управління та адміністрування»). С. 1263-1274. https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-4(26)-1263-1274

65. Дунаєв І.В. Розгортання технологій Web 4.0 у банківській сфері: як змінюються інструменти публічного регулювання та бізнес-моделі комерційних банків. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. №4/46. С. 628-643. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-628-643.

66. Економіка миротворення в системі економічної безпеки держави: подолання наслідків гібридної окупації: кол. моногр. / за наук. ред. О.І. Іляш; авт. кол. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2022. 244 с.

67. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 1 / гол. ред. Б. Д. Гаврилишин; відп. ред. С. В. Мочерний. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с. URL: https://sociology.knu.ua/uk/library/ekonomichna-enciklopediya-u-troh-tomah-t1-redkol-svmocherniy-vidpred-ta. (дата звернення: 28.11.2025).

68. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

69. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. *Scientia Fructuosa.* 2022. № 144(4). С. 122–133. DOI: https://doi.org/10.31617/1.2022(144)09. URL: https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1351/1293 (дата звернення: 06.12.2025).

70. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 2: Методологія

державного управління / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова), Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: НАДУ, 2011. 692 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zbirnyk_ (дата звернення: 23.12.2025).

71. Євтушенко Н. М., Стесенко Д. О. Фінансова інклюзія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2024. № 40. С. 136–140. DOI: 10.36074/grail-of-science.07.06.2024.015. URL: https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/2437 (дата звернення: 05.12.2025).

72. єВідновлення – державна програма компенсацій за пошкоджене та знищене житло. *Офіційний портал «Дія».* URL: https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/yevidnovlennia (дата звернення: 06.12.2025).

73. єОселя – програма доступного кредитування житла. *Офіційний сайт.* URL: https://eoselia.diia.gov.ua/ (дата звернення: 06.12.2025).

74. єПідтримка в Дії: Уряд схвалив постанову щодо виплат 1000 грн від держави. *Портал «Дія».* 09.12.2021. URL: https://diia.gov.ua/news/yepidtrimka-v-diyi-uryad-shvaliv-postanovu-shchodo-viplat-1000-grn-vid-derzhavi (дата звернення: 03.12.2025).

75. Єрмак В. О. Банківська система України у період повоєнного відновлення: виклики та шляхи розвитку. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 214–223. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-18

76. Єрмак В. О., Логвиненко О. М. Проблеми і перспективи залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для відновлення банківської системи України у повоєнний період. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6 (6). С. 381–394. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-381-394.

77. Єрмак В. О. Теоретико-прикладні аспекти забезпечення фінансової інклюзії як невід'ємної складової реформування банківського сектору. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 97–108. DOI: https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-06.

78. Єрмошенко М. М., Науменкова С. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: монографія. Київ: Нац. банк України, 2010. 400 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/147035490.pdf (дата звернення: 03.12.2025).

79. Жилін А. Г. Теоретико-методичні засади державного регулювання діяльності банківських установ в умовах цифрової економіки. *Агросвіт*. 2025. № 3. 9 с. URL: https://www.agrosvit.info/pdf/3_2025/7.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

80. За останні три роки рівень фінансової грамотності українців поліпшився – результати дослідження. Національний банк України. 26.11.2021. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/za-ostanni-tri-roki-riven-finansovoyi-gramotnist-ukrayintsiv--polipshivsya--rezultati-doslidjennya. (дата звернення: 29.11.2025).

81. Захаркін О. О., Боронос В. М., Захаркіна Л. С., Тверезовська О. І. Фінансова інклюзія як драйвер забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка».* 2019. № 1. С. 43–52. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/uk/1-2019-6. (дата звернення: 28.11.2025).

82. Захарченко Н. В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116. DOI: https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.105.

83. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2022 року. Національний банк України. Київ, 2022. 56 с. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/report. (дата звернення: 28.11.2025).

84. Ісаков М. Г. Теоретичні основи державного регулювання економіки. *Globus. Інтернет-видання*. URL: https://globus.ua/press/publ/item-43 (дата звернення: 27.11.2025).

85. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / 3-тє вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2008. 512 с.

86. Кифяк В. Теоретичні основи визначення категорії «розвиток підприємства». *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8, ч. 2. С. 190–194. URL:

https://www.researchgate.net/publication/341105589_Teoreticni_osnovi_viznacenna_kategorii_rozvitok_pidpriemstva. (дата звернення: 28.11.2025).

87. Коваленко В. В., Коренєва О. Г., Черкашина К. Ф., Крухмаль О. В. Банківська система України: монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 187 с. URL: https://ebooks.znu.edu.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:19788. (дата звернення: 28.11.2025).

88. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монограф. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. 228 с.

89. Коваленко В. В. Цифрова трансформація банківського сектору економіки України. *Фінанси України.* 2021. № 3. С. 84–98. URL: https://doi.org/10.33763/finukr2021.03.084. (дата звернення: 28.11.2025).

90. Коваленко Ю. М. Особливості нормативно-правового регулювання FINTECH на диджиталізованих ринках банківських і страхових послуг в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2023. № 1 (33). С. 139–153. URL: https://ppeu.stu.cn.ua/article/view/282030 (дата звернення: 06.12.2025).

91. Ковальчук А. С. Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні : дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2023. 225 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/23206/1/Kovalchuk_dys.pdf. (дата звернення: 30.11.2025).

92. Ковбасюк С. В. Інституційний підхід в методології державознавства. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.): у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юридика, 2023. Т. 1. С. 88–91. 4 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/90bc6ce0-e77a-460a-9270-6bd388d71bda (дата звернення: 23.12.2025).

93. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1996, № 30, ст. 141. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%E2%F0. (дата звернення: 17.10.2025).

94. Костюченко О. А. Правові аспекти банківської діяльності : посібник із проблем банківського права. Київ: Криниця, 2003. 320 с. URL: https://search.nbuv.gov.ua/publ/REF-0000073854. (дата звернення: 28.11.2025).

95. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фахове вид.* 2009. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56. (дата звернення: 17.03.2023).

96. Кравченко О. Ю. Нормативно-правове регулювання системно важливих банків в Україні та ЄС. Часопис Київського університету права. 2023. № 4. С. 103–107. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2023.19. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1024 (дата звернення: 06.12.2025).

97. Краснова І. В., Журавльов О. С., Шевалдіна В. Г. Вплив воєнного стану на банківський сектор України. *Вчені записки : зб. наук. пр.* 2023. Вип. 31. С. 322–338.

98. Кретов Д. Цифровізація банківського сектору України. *Економічний розвиток.* 2024. № 4. С. 45–54. URL: https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/965 (дата звернення: 06.12.2025).

99. Круглов В.В. Концептуальні засади формування механізму державного регулювання розвитку банківського сектору. *Успіхи і досягнення у науці.* 2026. № 4(26). С. 1482-1490. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-4(26)-1482-1490.

100. Круглов В.В. Інноваційно-інвестиційний вимір інституційної трансформації банківського сектору України в контексті післявоєнної відбудови. *Наукові перспективи*. 2026. №4 (70). DOI:

https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4(70)-373-382.

101. Крупка М. І., Осадчий Є. Б., Гусєва О. Ю. Банківська система: підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 524 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/Bank_Syst_PIDRUCH_Krupka_Andrushchak_Paitra_2023.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

102. Крючкова М. І. Теоретичні підходи до визначення понять «розвиток», «економічний розвиток», «економічне зростання». *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент.* 2014. Вип. 5 (59). С. 25–29. URL: https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/1985/1/25-29%20ТЕОРЕТИЧНІ%20ПІДХОДИ%20ДО%20ВИЗНАЧЕННЯ%20ПОНЯТТЬ.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

103. Латинін Н. В., Харченко Н. В. Обґрунтування методичного підходу до оцінки результативності організаційного механізму державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору. *Public Administration and Regional Development.* 2021. № 1. С. 279–298.

104. Лобозинська С. М. Державне регулювання банківської системи України у кризовий та посткризовий період. *Вісник Львівського університету. Серія економічна.* 2013. Вип. 50. С. 192–200. URL: https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/6481 (дата звернення: 03.12.2025).

105. Майстро С.В. Державне регулювання банківської сфери в контексті формування інформаційного суспільства та забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Електронне наукове фахове видання України "Державне управління: удосконалення та розвиток".* 2025. №12. http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.12.4.

106. Майстро С. В. Особливості державного регулювання банківського сектора в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми державного управління.* 2025. № 2(67). С. 370–384. DOI:

https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-18.

107. Максимова М. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття державне регулювання банківської діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 23. Ч. 3. С. 73–76. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eebd1c10-ec11-4c1d-936e-bf72dcd1f8d1/content (дата звернення: 28.11.2025).

108. Махначова Н. М., Бондар В. О. Суб'єкти публічного управління: понятійно-категоріальний аналіз законодавчих норм. *Право та державне управління.* 2022. № 2. С. 162–168. URL: http://sel.vtei.edu.ua/card.php?id=30892 (дата звернення: 28.11.2025).

109. Мельник Р. Публічний інтерес у публічному управлінні: вихідні позиції доктринального розуміння і практичного застосування (за законодавством України та Казахстану). *Адміністративне право і процес*. 2022. № 2(37). С. 5–20. DOI: 10.17721/2227-796X.2022.2.01. URL: https://applaw.net/index.php/journal/article/view/752 (дата звернення: 28.11.2025).

110. Мельниченко Б. Сучасна парадигма публічного управління: практичний вимір для України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки".* № 1 (29), 2021. С. 104-409.

111. Мірошник Р. О., Кухта І. В. Діджиталізація банківської системи України в сучасних умовах. *Економіка та суспільство.* 2023. № 49. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-39. (дата звернення: 28.11.2025).

112. Міщенко В. І. Цифровізація регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. *Економічний простір.* 2022. № 180. С. 182–189. URL: https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1134 (дата звернення: 06.12.2025).

113. Мохова Ю. Л. Особливості розвитку державного регулювання банківської діяльності в Україні. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2017. № 1. С. 69–73. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2017_1_14 (дата звернення: 15.01.2026).

114. Мордань Є. Ю. Державне регулювання банківської системи України: дис. … канд. екон. наук: 08.00.08. Київ: КНЕУ, 2013. 220 с.

115. Мордань Є. Ю., Онопрієнко Ю. Ю. Структурно-логічна схема державного регулювання банківської системи України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2020. Вип. 1. С. 93–103. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.1-10. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/1_2020/10_mordan.pdf. (дата звернення: 29.11.2025).

116. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*: 2020. № 1-2 (274-275). С. 133-149.

117. Національний банк України. Банки переважно стійкі та добре капіталізовані, попри тривалу повномасштабну війну, – результати оцінки стійкості банків. Новини. 01.09.2025. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-perevazhno-stiyki-ta-dobre-kapitalizovani-popri-trivalu-povnomasshtabnu-viynu--rezultati-otsinki-stiykosti-bankiv (дата звернення: 15.01.2026).

118. Національний банк України. Звіти про фінансову стабільність 2022–2024 рр. Київ: НБУ. URL: https://bank.gov.ua. (дата звернення: 28.11.2025).

119. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2025 р. Київ : НБУ, 2025. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 30.11.2025).

120. Національний банк України. Макропруденційна політика. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/macro (дата звернення: 18.01.2026).

121. Національний банк України. Національний банк та Державний центр кіберзахисту співпрацюватимуть у сфері кібербезпеки: пресреліз, 02.08.2019. 2 с. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ta-derjavniy-tsentr-kiberzahistu-spivpratsyuvatimut-u-sferi-kiberbezpeki (дата

звернення: 06.12.2025).

122. Національний банк України. Огляд банківського сектору. Травень 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2024-05.pdf?v=10 (дата звернення: 03.12.2025).

123. Національний банк України. Огляд банківського сектору. Лютий 2025 р. Київ : НБУ, 2025. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 30.11.2025).

124. Національний банк України. Огляд банківського сектору. Листопад 2025 р. URL: https://bank.gov.ua/en/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2025-roku (дата звернення: 03.12.2025).

125. Національний банк України. Оновлена Стратегія розвитку фінансового сектору України збереження стабільності залучення інвестицій та євроінтеграція. 11.08.2025. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovlena-strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-zberejennya-stabilnosti-zaluchennya-investitsiy-ta-yevrointegratsiya (дата звернення: 23.12.2025).

126. Національний банк України. Перші результати оцінки банків за методологією SREP: презентаційні матеріали Департаменту банківського нагляду. 2019. (PDF). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/SREP_first_results_pr_2019-05-14.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

127. Національний банк України. Про впровадження суптех (SupTech) та регтех (RegTech)/ 2023. URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/suptech-regtech (дата звернення: 06.12.2025).

128. Національний банк України. Річний звіт 2023. Київ: Нац. банк України, 2024. 162 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf (дата звернення: 04.12.2025).

129. Національний банк України. Розвиток фінтеху в Україні: Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Київ, 2020. 49 с. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025 (дата звернення:

06.12.2025).

130. Національний банк України. Стратегія Національного банку України до 2025 року. Київ: НБУ, 2021. 32 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU_2021-2022.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

131. Національний банк України. Фінпослуги стануть доступнішими для громадян: в Україні з'явиться Національна стратегія з підвищення фінансової інклюзії. Прес-реліз від 04.11.2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finposlugi-stanut-dostupnishimi-dlya-gromadyan-v-ukrayini-zyavitsya-natsionalna-strategiya-z-pidvischennya-finansovoyi-inklyuziyi (дата звернення: 06.12.2025).

132. Національний банк України. Що таке операційний ризик: презентаційні матеріали. 2019. 17 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Operational_risk_2019-10_pr.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

133. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні до 2030 року. Київ: Національний банк України, 2025. 44 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=14 (дата звернення: 06.12.2025).

134. Обушна Н. І. Інституційно-правовий механізм державного регулювання системи виконавчого провадження в Україні: стан та проблеми реформування. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2025. № 1. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.1.4. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5500 (дата звернення: 28.11.2025).

135. Огляд фінансових ринків України та системи корпоративного управління для сталого відновлення. Париж: ОЕСР, 2024. 179 с.

136. Олейнікова Л. Г., Череп А. В., Будько Д. О. Фінансова інклюзія як індикатор національної безпеки. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Т. 8, № 3. С. 324–329. DOI: 10.36887/2415-8453-2023-3-49.

137. Орел Ю. Л., Прохан А. О., Нестеренко О. П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. Академічні візії. 2024. Вип. 31. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1060 (дата звернення: 05.07.2025).

138. Оцінка рівня безпеки банківської системи України: навч.-метод. посіб. / Харків. нац. екон. ун-т ім. С. Кузнеця. Харків, 2018. 32 с. URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Bankivska-bezpeka.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

139. Пеньков М. Теоретичні аспекти державної політики у сфері фінансової безпеки України. *Державне будівництво.* 2021. № 1. С. 11–18.

140. Погорєлов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27, ч. 1. С. 27–34. URL: https://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2012_27_1/Zb27_1_04.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

141. Положення про організацію кібербезпеки в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України : Постанова Правління НБУ від 12.08.2022 № 178.

142. Пономарьова К. О. Особливості функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану: кваліфікаційна робота бакалавра. Київ: Київ. столичний ун-т ім. Б. Грінченка, 2025. 83 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/52747 (дата звернення: 28.11.2025).

143. Попова А. А. Етимологія категорії «економічний механізм» промислового підприємства. *Економічний вісник*. 2013. № 4. С. 92–96. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2013/4/EV20134_092-096.pdf. (дата звернення: 27.11.2025).

144. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2009. Вип. 2. С. 105–112.

145. Про адміністративну процедуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1883-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834 (дата звернення: 28.11.2025).

146. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14. (дата звернення: 27.11.2025).

147. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 01.04.2022 р. № 2180-IX // Голос України. 2022. № 84. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20 (дата звернення: 30.11.2025).

148. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів… : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 25. Ст. 178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20 (дата звернення: 30.11.2025).

149. Про засади державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2697-19. (дата звернення: 28.11.2025).

150. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 25.02.2025 № 24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0024500-25 (дата звернення: 16.01.2026).

151. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.12.2025).

152. Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України : Постанова Правління Національного банку України від 28.09.2017 № 95 // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/go/v0095500-17 (дата звернення: 05.12.2025).

153. Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: Постанова Правління Національного банку України від 12.08.2022 № 178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0178500-22 (дата звернення: 16.01.2026).

154. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17. (дата звернення: 05.12.2025).

155. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19 (дата звернення: 16.01.2026).

156. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12 (дата звернення: 27.11.2025).

157. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

158. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20. (дата звернення: 28.11.2025).

159. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (дата звернення: 28.11.2025).

160. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19. (дата звернення: 28.11.2025).

161. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403. 12 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 (дата звернення: 03.12.2025).

162. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20. (дата звернення: 28.11.2025).

163. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 03.12.2025).

164. Про Раду з фінансової стабільності: Указ Президента України від 24.03.2015 р. № 170/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170/2015. (дата звернення: 29.11.2025).

165. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013 (дата звернення: 16.01.2026).

166. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 (зі змінами, внесеними Указом Президента України від 06.01.2025 № 16/2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 07.01.2025).

167. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 серпня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. Офіційний вісник Президента України. 2021. № 17. 20 с. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013 (дата звернення: 03.12.2025).

168. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2021 (дата звернення: 23.12.2025).

169. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22 (дата звернення: 28.11.2025).

170. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17. (дата звернення: 29.11.2025).

171. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. *Кодекси України.* URL: https://kodeksy.com.ua/pro_finansovi_poslugi_ta_derzhavne_regulyuvannya_rinkiv_finansovih_poslu.htm (дата звернення: 27.11.2025).

172. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX // Відомості Верховної Ради України. 2022. № 21. Ст. 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20 (дата звернення: 30.11.2025).

173. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монограф. / За заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене; Запоріз. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 606 с.

174. Публічне управління: термінологічний словник / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін.; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.

175. Радченко О. В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 19–25. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Image_file_name=PDF/Pubupr_2013_3_5.pdf. (дата звернення: 27.11.2025).

176. Реверчук С. К., Творидло О. І. Особливості розвитку та державного регулювання ринку банківських послуг України в умовах цифровізації.

Економічний простір. 2022. № 179. С. 12–18. URL: http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1075. (дата звернення: 28.11.2025).

177. Регулятори фінансових ринків звернулися до депутатів Верховної Ради з пропозицією підтримати проєкт закону про спліт. Національний банк України. 22.10.2018. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/regulyatori-finansovih-rinkiv-zvernulisya-do-deputativ-verhovnoyi-radi-z-propozitsiyeyu-pidtrimati-proekt-zakonu-pro-split (дата звернення: 30.11.2025).

178. Розпочато практичну реалізацію проєкту «HOME: Компенсація за знищене житло» за підтримки Банку розвитку Ради Європи. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 06.09.2024. URL: https://mindev.gov.ua/news/35905-rozpocato-prakticnu-realizaciiu-projektu-home-kompensaciia-za-znishhene-zitlo-za-pidtrimki-banku-rozvitku-radi-jevropy (дата звернення: 04.12.2025).

179. Рудницька Р.М. Механізми державного управління: сутність і зміст / Р.М. Рудницька, О.Г. Сидорчук, О.М. Стельмах; за наук. ред. М.Д. Лесечка, А.О. Чемериса. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 28 с.

180. Савелко Т. В. Особливості банківської системи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 36–39. URL: https://www.investplan.com.ua/pdf/23_2011/12.pdf. (дата звернення: 23.12.2025).

181. Савлук М. І., Мороз А. М., Лазепко І. М. та ін. Гроші та кредит: підручник / за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., переробл. і допов. Київ: КНЕУ, 2011. 589 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/items/44b851a8-205e-47b3-ac36-46eeee1ebf8d (дата звернення: 28.11.2025).

182. Садовенко А. П., Середа В. І., Масловська Л. Ц. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. Київ, 2019. 239 с. URL: https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/50402. (дата звернення: 28.11.2025).

183. Садура О. Б., Підгайна А. А. Фінансова стійкість банківської системи України в умовах війни. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8, № 4. С. 24–29. 6 с. URL: https://ujae.org.ua/finansova-

stijkist-bankivskoyi-systemy-ukrayiny-v-umovah-vijny/ (дата звернення: 06.12.2025).

184. Семенова А. Ю. Економічний механізм управління сільськогосподарським підприємством: теоретико-методологічний аспект. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 3. С. 186–191. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2012/03/186.pdf. (дата звернення: 27.11.2025).

185. Сидорчук І. Цифрова трансформація банківської системи України. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2025. № 5 (346). С. 50–58. URL: https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/2472 (дата звернення: 06.12.2025).

186. Сизоненко О. В. Теоретичні підходи до формування механізмів державного управління сталим розвитком територій. *Молодий вчений.* 2018. № 11 (2). С. 114–118. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3633 (дата звернення: 29.11.2025).

187. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. Київ: НАДУ, 2012. 544 с. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Derzhavne-upravlinnya-u-sferi-natsionalnoyi-bezpeki.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

188. Сікорський М. М., Мальцев В. В., Логачов Д. О. Механізми державного управління. *Вісник Херсонського національного технічного університету.* 2021. № 3. С. 32–38. URL: https://ojs.kntu.net.ua/index.php/visnyk/article/view/167 (дата звернення: 20.09.2025).

189. Сорока Б. Р. Діджиталізація фінансового ринку України: ключові ризики для індивідуальних інвесторів. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. С. 287–292. 6 с. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1762 (дата звернення: 03.12.2025).

190. Статівка Н. В., Бублій М. П. Теоретичні основи взаємодії органів влади та громадськості в просторі комунікації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 1, № 59. С. 25–31. DOI: 10.34213/ap.21.01.03.

191. Статівка Н. В., Бублій М. П. Функціональні характеристики сучасних інформаційно-технологічних факторів як імперативу переходу до моделі публічного управління. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 3 (9). С. 255–262. DOI: 10.32689/2617-9660-2020-3(9)-255-262.

192. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ: МАУП, 2000. 176 с.

193. Стечишин Т. Б., Луців Б. Л. Банківська справа : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 409 с.

194. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021. (дата звернення: 28.11.2025).

195. Стратегія макропруденційної політики Національного банку України. Київ: НБУ, 2018. 32 с. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-makroprudentsiynoyi-politiki-natsionalnogo-banku-ukrayini. (дата звернення: 29.11.2025).

196. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році). Національний банк України та ін. Київ, 2020. 54 с. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023. (дата звернення: 28.11.2025).

197. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року / Національний банк України. Київ: НБУ, 2020. 55 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Fintech2025.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

198. Теслюк С. А., Матвійчук Н. М., Левчук А. О. Фінансова безпека банківських установ в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2024.

№ 60. С. 398–406. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-117/ URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3646/3575/ (дата звернення: 05.12.2025).

199. Ткаля О. В. Концепція «належного (доброго) врядування» у публічному адмініструванні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2020. Т. 31, № 2, ч. 2. С. 125–132. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/26.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

200. Трансформація забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору національної економіки для сприяння сталому розвитку: методологічний аспект : монографія / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнєцової, д-ра екон. наук, доц. М. Е. Хуторної. Львів : Університет банківської справи, 2021. 675 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Monography_red-Kuznietsova_KHutorna-maket.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

201. Трусова Н. В., Чкан І. О. Кіберзахист банківської системи України в умовах цифрових трансформацій. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки).* Запоріжжя : Друкарня ТДАТУ, 2023. № 1 (47). С. 151–163. URL: http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/17049/ (дата звернення: 05.12.2025).

202. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 30.11.2025).

203. Українці значно активніше користуються безготівковими картковими розрахунками: результати за дев’ять місяців 2025 року. *Офіційний сайт Національного банку України.* 18.11.2025. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayintsi-znachno-aktivnishe-koristuyutsya-bezgotivkovimi-kartkovimi-rozrahunkami-rezultati-za-devyat-misyatsiv-2025-

roku. (дата звернення: 03.12.2025).

204. Федишин М. П. Макропруденційна політика НБУ як інструмент забезпечення фінансової стабільності. *Економіка. Фінанси. Право.* 2021. (PDF). URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1562/154-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-206-1-10-20210131.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

205. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування: електрон. наук. фахове вид*. 2008. № 1. URL: http://www.lvivacademy.com/visnik/index.htrnl. (дата звернення: 15.02.2024).

206. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021: звіт за результатами дослідження. Київ: Національний банк України, 2021. 78 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

207. Фінансова інклюзія, інновації та безготівкові операції в Україні – пріоритети Стратегії розвитку FinTech 2025. Національний банк України. 2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-inklyuziya-innovatsiyi-ta-bezgotivkovi-operatsiyi-v-ukrayini--prioriteti-strategiyi-rozvitku-fintech-2025 (дата звернення: 28.11.2025).

208. Фролова Є. І. Щодо державного регулювання у публічному адмініструванні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 21 трав. 2021 р.) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Гельветика, 2021. Т. 2. С. 66–69.

209. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/435-15. (дата звернення: 18.05.2025).

210. Цифрова трансформація публічного управління: кол. монограф. / О. В. Карпенко, І. Й. Малий, Г. В. Муравицька та ін.; за заг. ред. О. В. Карпенко.

Київ: НАДУ, 2020. 256 с.

211. Черничко Т. В., Ющик Р. О. Державне регулювання банківської системи України. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.5. С. 264–268. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_5/264_Czernyczko_20_5.pdf (дата звернення: 18.01.2026).

212. Чиж Н. М. Функціонування банківської системи України: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ.* 2022. № 4. С. 103–110. 8 с. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2022-4_0-pages-103_110.pdf (дата звернення: 04.12.2025).

213. Швайко М. Л., Кравчук А. В. Еволюція монетарної політики та її сучасні виклики в Україні: трансформація інструментарію в умовах війни та цифровізації. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 11(21). С. 1452–1464. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-11(21)-1452-1464

214. Швайко М. Л., Микиша А. Д. Сучасні тенденції розвитку банківської системи України. *Соціальна економіка*. 2022. Вип. 63. С. 145–155. DOI: https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-14

215. Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Гладких Д. М. та ін. Внутрішні чинники зміцнення стійкості фінансової системи України. *Економіка України*. 2020. № 7. С. 35–54.

216. Шовкопляс Г. М. Здійснення макропруденційної фінансової політики в системі забезпечення фінансової стабільності. *Право та інновації.* 2019. № 4. С. 139–146. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/29.11.19/_29_11_2019_15.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

217. Штогрін К. Проблеми гармонізації законодавства України і ЄС у сфері банківського права. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 17–21. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-8. (дата звернення: 30.11.2025).

218. Шулюк Б.С., Юрчак Ю.І. Роль банківської безпеки в системі забезпечення національної безпеки держави: виклики та стратегії. *Актуальні питання економічних наук*, 2025. №13. URL: https://a-

economics.com.ua/index.php/home/article/view/679/678. (дата звернення: 04.12.2025).

219. Щуревич О. І. Система банківського регулювання та нагляду в умовах відкритої економіки України: дис. … канд. екон. наук: 08.00.08. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 220 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0418U002102 (дата звернення: 03.12.2025).

220. BankID Національного банку України: офіц. сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/bank-id. (дата звернення: 28.11.2025).

221. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision. Basel: BIS, 2012. 39 p. URL: https://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).

222. Becker G. S. The Economic Approach to Human Behavior. Chicago: University of Chicago Press, 1976. 314 p.

223. Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications. New York: George Braziller, 1968. 289 p. URL: https://www.titoktan.hu/_raktar/images/Bertalanffy-GeneralSystemTheory.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

224. Broeders D., Prenio J. Innovative use of supervisory technology by central banks and financial supervisory authorities (the SupTech generations). *FSI Insights on Policy Implementation.* 2020. No. 19. URL: https://www.bis.org/fsi/publ/insights19.htm (дата звернення: 06.12.2025).

225. Buryk M., Shevchenko I., Orel Yu., Tkach O., Karpinska N. Achieving sustainability in public governance: challenges and practical solutions. International Journal for Quality Research. 2025. Vol. 19, No. 3. P. 861–872. DOI: https://doi.org/10.24874/IJQR19.03-12

226. Core Principles for Effective Banking Supervision / Basel Committee on Banking Supervision. Basel: BIS, 2012. 80 p. URL: https://www.bis.org/publ/bcbs230.htm (дата звернення: 30.11.2025).

227. Corporate Governance. World Bank, Financial Sector. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/corporate-governance.

(дата звернення: 28.11.2025).

228. Council of Europe. European Governance a White Paper COM(2001)428. Strasbourg: Council of Europe, 2001. 76 p. URL: https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261806/EC_whitepaper_en.pdf (Last accessed: 23.12.2025).

229. Davydiuk A., Potii O. National Cybersecurity Governance: Ukraine. Tallinn: NATO CCDCOE, 2024. 88 p. URL: https://ccdcoe.org/uploads/2024/08/National-Cybersecurity-Governance_Ukraine_Davydiuk_Potii_2024.pdf. (дата звернення: 03.12.2025).

230. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S. The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. Washington, DC: World Bank, 2022. 160 p. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099818107072234182/pdf/IDU06a834fe908933040670a6560f44e3f4d35b7.pdf (дата звернення: 03.12.2025).

231. De Haas R. The Reconstruction and Development of Ukraine's Financial Sector after the War. EBRD Working Paper No. 273. London: EBRD, 2022. 26 p. URL: https://www.ebrd.com/publications/working-papers/the-reconstruction-and-development-of-ukraines-financial-sector (дата звернення: 06.12.2025).

232. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms (CRD IV). *Official Journal of the European Union.* 2013. L 176. P. 338–436. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0036. (дата звернення: 29.11.2025).

233. Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes (DGSD). *Official Journal of the EU.* 2014. L 173. P. 149–178. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0049 (дата звернення: 06.12.2025).

234. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit

institutions and investment firms (BRRD). *Official Journal of the EU*. 2014. L 173. P. 190–348. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0059 (дата звернення: 06.12.2025).

235. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market (PSD2). *Official Journal of the EU*. 2015. L 337. P. 35–127. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L2366 (дата звернення: 06.12.2025).

236. EU-Law and Legal Approximation Review for Ukraine. Newsletter № 65. EU Project Association4U, 2024. 20 p. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-Law-and-Legal-Approximation-Review-for-Ukraine-A4U-II-newsletter-No-65.pdf. (дата звернення: 06.12.2025).

237. European Commission. Digital finance strategy and digital finance package: objectives and main proposals. Lisbon Virtual Seminar, April 2021. URL: https://www.eurofi.net/wp-content/uploads/2021/04/digital-finance-strategy-and-digital-finance-package_objectives-and-main-proposals_lisbon-virtual-seminar_april-2021.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

238. European Commission. 2020 Digital finance strategy / FinTech action plan. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/consultations/2020-digital-finance-strategy_en ; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1684 (дата звернення: 06.12.2025).

239. Financial Inclusion. World Bank. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion (дата звернення: 16.01.2026).

240. Financial Instruments for Business in Ukraine: Programs of international financial organizations, Ukrainian banks, and insurance companies: Practical Handbook. Kyiv School of Economics, 2024. 82 p. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/financial-instruments-for-business-in-ukraine.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

241. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in

Ukraine in 2021 : report / USAID Financial Sector Transformation Project. Kyiv, 2021. 52 p. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf (дата звернення: 04.12.2025).

242. Financial Stability Board. The Use of Supervisory and Regulatory Technology by Authorities and Regulated Institutions: Market Developments and Financial Stability Implications. Basel, 2020. 76 p. URL: https://www.fsb.org/2020/10/the-use-of-supervisory-and-regulatory-technology-by-authorities-and-regulated-institutions/ (дата звернення: 06.12.2025).

243. Financial Stability Report. June 2022. Kyiv: National Bank of Ukraine, 2022. 54 p. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf. (дата звернення: 29.11.2025).

244. Functioning of the Financial System. In: *Ukraine Recovery Plan.* Kyiv : Cabinet of Ministers of Ukraine, 2022. 39 p. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/eng/functioning-of-the-financial-system-eng.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

245. Governance Overview. Development news, research, data. World Bank. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/governance/overview. (дата звернення: 28.11.2025).

246. IFC – Bank for International Settlements. The role of data in supporting financial inclusion policy. BIS Papers. 2019. No. 101. 72 p. URL: https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap101.htm (дата звернення: 03.12.2025).

247. IMF. Ukraine – Technical Assistance Report: Strengthening the Emergency Liquidity Assistance Framework. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2025. URL: https://www.imf.org. (accessed 05.12.2025).

248. Institute of Cyber Warfare Research. Cybersecurity Threat Landscape of Ukraine in 2023. 34 p.

249. International Organization for Migration. Ukraine Internal Displacement Report. General Population Survey, 2024. Geneva : IOM, 2024. URL: https://displacement.iom.int (accessed 05.12.2025).

250. International Telecommunication Union. Ukraine: Digital Development Country Profile 2024. Geneva: ITU, 2024. 56 p. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/Europe/Documents/Publications/2025/Final_Ukraine%20Digital%20Development%20Country%20Profile%20version%203.0.pdf (дата звернення: 04.12.2025).

251. Krakhlevych V. The Deposit Guarantee Fund of Ukraine: Current Issues and Ways of Improvement. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Vol. 5, No. 2. P. 76–92. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1668603161.pdf (дата звернення: 30.11.2025).

252. Khmelyarchuk M. Inclusiveness of the financial system of Ukraine in the context of national security and sustainable development. *Bank i Kredyt*. 2025. Vol. 56, No. 1. P. 81–112.

253. Khudoliy L. Transformation of the Ukrainian banking system regulation. *Banks and Bank Systems*. 2019. Vol. 14, No. 4. P. 93–104.

254. Kuznietsova A., Pogorelenko N. Assessment of the banking system financial stability based on the differential approach. *Banks and Bank Systems*. 2018. Vol. 13, Issue 3. P. 120–133. 14 p. DOI: 10.21511/bbs.13(3).2018.12. URL: https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/banks-and-bank-systems/issue-291/assessment-of-the-banking-system-financial-stability-based-on-the-differential-approach (дата звернення: 06.12.2025).

255. Mapping Ukraine's Financial Markets and Corporate Governance Framework for a Sustainable Recovery. Paris : OECD, 2025. 128 p. URL: https://www.oecd.org (дата звернення: 30.11.2025).

256. March J. G., Olsen J. P. Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics. New York: Free Press, 1989. 227 p.

257. Meadows D. H. Thinking in Systems: A Primer. White River Junction: Chelsea Green Publishing, 2008. 240 p. URL: https://research.fit.edu/media/site-specific/researchfitedu/coast-climate-adaptation-library/climate-communications/psychology-amp-behavior/Meadows-2008.-Thinking-in-

Systems.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

258. Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 12th ed. Pearson, 2019. 736 p.

259. Ndoye A. Financial inclusion, defined as the access to and use of formal financial services. International Monetary Fund. URL: https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/display/book/9798400200038/CH007.pdf (date of access: 16.01.2026).

260. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.

261. OECD; National Bank of Ukraine; Ministry of Finance of Ukraine. Mapping Ukraine's Financial Markets and Corporate Governance Framework for a Sustainable Recovery. Paris: OECD Publishing, 2024. 180 p. URL: https://www.oecd.org/finance/mapping-ukraine-financial-markets-corporate-governance-framework.pdf (Last accessed: 03.12.2025).

262. OECD. Regulatory Impact Assessment. 2020. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2020/02/regulatory-impact-assessment_0bf78a03.html (дата звернення: 06.12.2025).

263. Orel Y., Kulinich O., Dziuba H., Krasnostanova N., Bakhaiev R. Multilevel strategic planning for sustainable development in public administration. International Journal of Technology. 2025. Vol. 16, No. 4. P. 1104–1123. DOI: https://doi.org/10.14716/ijtech.v16i4.7595

264. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union.* 2024. L 2024/792. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R0792. (дата звернення: 06.12.2025).

265. Regulation (EU) 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on digital operational resilience for the financial sector (DORA). *Official Journal of the European Union*. 27.12.2022. L 333. 79 p. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2554 (дата звернення: 06.12.2025).

266. Saienko V., Skomorovskyi A., Iermak V., Sereda O., Bulavynets O. The Role of Financial Inclusion in Driving Economic Growth. *African Journal of Applied Research.* 2025. Vol. 11, No. 1. DOI: https://doi.org/10.26437/ajar.v11i1.864.

267. Szescilo D. Efficiency or justice? An economic approach to law and its influence on administrative law. Review of European and Comparative Law. 2023. Vol. 55(4). P. 25–47. 9 p. URL: https://czasopisma.kul.pl/recl/article/download/16331/16043/39860 (Last accessed: 23.12.2025).

268. Tustanovskyi Y., Denys O., Plieshakova N. The Corporate Governance Reforms of the State-Owned Banks of Ukraine. *European Cooperation.* 2019. Vol. 3, No. 43. P. 68–79. 12 p. DOI: 10.32070/ec.v3i43.54. URL: https://european-cooperation.eu/index.php/EC/article/view/54 (дата звернення: 08.12.2025).

269. Ukraine – Area Baseline Assessment (Raion Level), Round 31 (December 2023). Displacement Tracking Matrix. Женева : Міжнародна організація з міграції, 2024. URL: https://dtm.iom.int/taxonomy/term/1341 (дата звернення: 04.12.2025).

270. Ukrainian Association of FinTech and Innovation Companies. Ukrainian FinTech Catalog 2023. Kyiv, 2023. 120 p. URL: https://indonesia.mfa.gov.ua/storage/app/sites/34/ukrainian-fintech-catalog-2023.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

271. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2023. Washington, D.C.: World Bank Group; Government of Ukraine; European Union; United Nations, 2023. 142 p. URL: https://ukraine.un.org/en/224376-ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment (дата звернення: 04.12.2025).

272. United Nations Development Programme. Governance for Sustainable Human Development A UNDP Policy Document. New York: UNDP, 1997. 64 p. URL: https://www.undp-aciac.org/publications/other/undp/governance/undppolicydoc97-e.pdf (Last

accessed: 23.12.2025).

273. United Nations in Ukraine. UN Annual Results Report 2022: Early Recovery Efforts in Ukraine. Kyiv, 2023. 76 p. URL: https://ukraine.un.org/en/227142-un-annual-results-report-2022-early-recovery-efforts-ukraine (дата звернення: 04.12.2025).

274. USAID Financial Sector Transformation Project; National Bank of Ukraine. Financial Literacy, Financial Inclusion, and Financial Well-Being in Ukraine. Kyiv, 2021. 80 с. URL: https://bank.gov.ua/en/news/all/za-ostanni-tri-roki-riven-finansovoyi-gramotnist-ukrayintsiv--polipshivsya--rezultati-doslidjennya (дата звернення: 06.12.2025).

275. The World Bank. Financial Inclusion Overview. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion. (accessed: 28.11.2025).

276. What is Financial Inclusion. Alliance for Financial Inclusion. URL: https://www.afi-global.org/about-afi/what-is-financial-inclusion/ (date of access: 16.01.2026).

277. World Bank. Governance The World Bank's Experience. Washington, DC: The World Bank, 1994. 86 p. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/711471468765285964/pdf/multi0page.pdf (Last accessed: 23.12.2025).

278. World Bank. Global Indicators of Regulatory Governance: Worldwide Practices of Regulatory Impact Assessments. Washington, DC: World Bank, 2018. 16 p. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/905611520284525814/pdf/Global-Indicators-of-Regulatory-Governance-Worldwide-Practices-of-Regulatory-Impact-Assessments.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

279. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford : Oxford University Press, 1987. 400 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Стаття у виданні, що індексується у Scopus:

1. Saienko V., Skomorovskyi A., Iermak V., Sereda O., Bulavynets O. The Role of Financial Inclusion in Driving Economic Growth. *African Journal of Applied Research.* 2025. Vol. 11, No. 1. P. 472-483. DOI: https://doi.org/10.26437/ajar.v11i1.864 https://ajaronline.com/index.php/AJAR/article/view/864

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано роль фінансової інклюзії у розширенні доступу населення та бізнесу до банківських і фінансових послуг, а також визначено її значення для економічного зростання та розвитку фінансового посередництва.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Орел Ю. Л., Єрмак В. О. Механізми державного регулювання впровадження технологій штучного інтелекту в банківській системі України. *Національні інтереси України*. 2026. № 5(22). С. 2888–2912. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-2888-2912. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/43659/43679

Особистий внесок здобувача: визначено особливості впровадження технологій штучного інтелекту в банківській системі України, систематизовано ключові регуляторні ризики та обґрунтовано напрями державного впливу на цифрову трансформацію банківської діяльності.

3. Єрмак В. О. Фінансова грамотність та фінансова інклюзія як складові публічного управління розвитком банківської системи України: досвід провідних країн світу. *Публічне управління і політика*. 2025. № 4 (8). DOI:

https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.4.09

4. Єрмак В. О. Теоретико-прикладні аспекти забезпечення фінансової інклюзії як невід'ємної складової реформування банківського сектору. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 97–108. DOI: https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-06.

5. Єрмак В. О., Логвиненко О. М. Проблеми і перспективи залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для відновлення банківської системи України у повоєнний період. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6 (6). С. 381–394. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-381-394

Особистий внесок здобувача: систематизовано основні проблеми залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для відновлення банківської системи України, а також обґрунтовано її значення для фінансової стабільності, кредитування та післявоєнного відновлення економіки.

6. Єрмак В. О. Банківська система України у період повоєнного відновлення: виклики та шляхи розвитку. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 214–223. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-18

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Єрмак В. О., Попов О. В. Публічне управління в контексті підвищення фінансової спроможності територіальних громад: синергія банківської системи та інвестиційної політики. *Публічне управління XXI століття: основні виклики післявоєнної відбудови : зб. наук. матер. XXV Міжнар. наук. конгресу* [Електронний ресурс]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – С. 602–605 (PDF 716 с.) ISBN 978-966-285-798-6 URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/22470

Особистий внесок здобувача: розкрито роль банківської системи як інституційного каналу підтримки інвестиційної політики, фінансування місцевого розвитку та післявоєнної відбудови територіальних громад.

8. Iermak V. The role of banks in the development of mobile financial services in Ukraine: opportunities and challenges. *The Science of Tomorrow:*

Innovative Approaches and Forecasts : materials of the international scientific conference. 2024. Vol. 1. P. 142–146. https://futurity-publishing.com/wp-content/uploads/2024/05/Iermak-V.-2024.pdf

9. Єрмак В. О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах післявоєнної відбудови економіки України. *Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів: зб. наук. матер. XXIII Міжнар. наук. Конгресу*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 589-592. https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/5ff85e2d-23c9-43c1-90ce-5d799ac67d27/content

10. Орел Ю. Л., Єрмак В. О., Попов О. В. Роль та функції банківської системи України у сталому розвитку територіальних громад. *International scientific-practical conference «Current issues of science, education and society: theory and practice»: conference proceedings* (Aarhus, Denmark, October 20, 2023). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. С. 77–79. URL: https://www.economics.in.ua/2023/10/20.html

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано функції банківської системи у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, зокрема через кредитування, платіжну інфраструктуру, акумулювання фінансових ресурсів та підтримку інвестиційних процесів.

11. Momot O., Sybirtsev V., Iermak V. Blockchain technologies and their implementation in the banking sector of Ukraine. Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science. Futurity Research Publishing, 2023. P. 197–201. URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19655/1/Global_Innovations_and_Collaborative_Solutions_in_Contemporary_Science.pdf

Особистий внесок здобувача: визначено можливості використання блокчейн-технологій у банківському секторі України, а також окреслено їх значення для підвищення прозорості, безпеки банківських операцій і цифрової модернізації фінансових послуг.

12. Єрмак В. О. Реформування банківської системи України в умовах

децентралізації та євроінтеграції. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє: зб. наук. матер. XXI Міжнар. наук. Конгресу*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 24 травня, 2021. С. 364-368. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/zbirnik_kongress_2021.pdf

Участь у підготовці монографії:

13. Єрмак В. О. Розвиток людського потенціалу в умовах інноваційних перетворень банківської сфери // Орел Ю. Л., Єрмак В. О. // Людський потенціал в інноваційній економіці: теорія і практика управління розвитком: *монографія* / Н. В. Статівка, О. В. Жадан, В. Л. Міненко та ін. ; за заг. ред. Н. В. Статівки, О. В. Жадана. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2021

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вплив інноваційних перетворень банківської сфери на розвиток людського потенціалу, зокрема через цифровізацію банківських послуг, підвищення фінансової доступності та трансформацію взаємодії громадян із фінансовими інститутами.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Основні суб’єкти інституційного забезпечення регулювання банківської системи України та їх взаємодія

Суб’єкт	**Правовий статус / правова основа**	**Ключові функції у регулюванні банківської системи**	**Інструменти впливу та взаємодія з НБУ**	**Основні проблеми / ризики**
Верховна Рада України	Єдиний орган законодавчої влади; Конституція України, Регламент ВРУ, профільні закони (про НБУ, про банки і банківську діяльність, про систему гарантування вкладів, про платіжні послуги, фінмоніторинг, «банківський спліт» тощо).	Формує «правила гри» на банківському ринку; гармонізує банківське законодавство з правом ЄС і міжнародними стандартами (Базельський комітет, FATF); здійснює парламентський контроль за НБУ, розглядає його звіти, затверджує/звільняє Голову НБУ.	Законодавчі ініціативи й поправки; парламентські слухання; діяльність профільних комітетів; політична оцінка звітів НБУ та уряду.	Фрагментарність і нерівномірність гармонізації із правом ЄС; ризик політизації контролю за НБУ й тиску на його незалежність; домінування короткострокових політичних інтересів над довгостроковою стабільністю сектору.
Кабінет Міністрів України	Вищий орган у системі виконавчої влади; Конституція України, Закон «Про Кабінет Міністрів України».	Формує фіскальну, боргову та частково інвестиційну політику; визначає умови програм підтримки кредитування («5–7–9 %» тощо), державних гарантій; затверджує стратегії розвитку та часткової приватизації державних банків.	Постанови й розпорядження; координація з НБУ та Мінфіном у межах Ради з фінансової стабільності; ухвалення програм, що задають попит на банківські послуги (держкредити, гарантії, воєнні облігації).	Висока роль держави як позичальника й власника банків; ризик фіскального домінування над монетарною політикою; можливий конфлікт інтересів між завданнями бюджету та фінансової стабільності.

Суб'єкт	Правовий статус / правова основа	Ключові функції у регулюванні банківської системи	Інструменти впливу та взаємодія з НБУ	Основні проблеми / ризики
Міністерство фінансів України	Центральний орган виконавчої влади; Положення про Мінфін, Бюджетний та Податковий кодекси, спеціальні закони.	Розробляє бюджетну й боргову політику; управляє державним боргом; координує політику щодо державних банків; виступає співрозробником Стратегії розвитку фінансового сектору; взаємодіє з міжнародними фінансовими організаціями.	Емісія ОВДП та воєнних облігацій; участь у Раді з фінансової стабільності; погодження з НБУ параметрів боргової політики; формування нормативно-правової бази для програм держпідтримки кредитування.	Залежність банків від операцій з державними цінними паперами; ризик витіснення приватного кредитування «державними» інструментами; потреба у кращій координації з НБУ, щоб уникати тиску на його незалежність.
Центральні органи виконавчої влади фінансово-економічного блоку (Мінекономіки, галузеві міністерства)	Міністерства й служби, що формують економічну, секторальну та інвестиційну політику; закони та положення про відповідні органи.	Визначають пріоритети секторальної політики, які опосередковано впливають на попит на банківське кредитування; розробляють програми підтримки бізнесу, експорту, відновлення інфраструктури, що реалізуються через банки.	Нормативно-правові акти; угоди з банками про участь у державних програмах; спільні інструменти з НБУ та Мінфіном (гарантії, компенсація відсоткових ставок тощо).	Розпорошеність повноважень, ризик дублювання програм; слабка координація з НБУ, що може призводити до регуляторних колізій та неузгоджених стимулів для банків.
Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО)	Спеціалізована установа, створена законом «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».	Адмініструє систему страхування депозитів; виводить неплатоспроможні банки з ринку; здійснює виплати вкладникам; виконує функції тимчасової адміністрації та ліквідатора банків.	Обов'язкові внески банків-учасників; рішення про введення тимчасової адміністрації, ліквідацію банку, продаж активів; участь у Раді з фінансової стабільності; координація з НБУ в процесі	Значне боргове навантаження перед державою; ризик морального ризику через підвищений рівень гарантій; політична чутливість рішень щодо ліквідації банків; потреба глибшої інтеграції з макропруденційн

Суб'єкт	Правовий статус / правова основа	Ключові функції у регулюванні банківської системи	Інструменти впливу та взаємодія з НБУ	Основні проблеми / ризики
			визнання банку неплатоспроможним.	ою політикою НБУ.
Рада з фінансової стабільності	Міжвідомчий координаційний орган, створений Указом Президента України.	Аналізує системні ризики; координує дії НБУ, Мінфіну, НКЦПФР, ФГВФО та інших органів у разі загрози фінансовій стабільності; погоджує макропруденційні заходи та ключові реформи фінансового сектору.	Спільні засідання; прийняття рекомендаційних рішень; узгодження антикризових планів (валютні обмеження, програми рефінансування, концепція страхування воєнних ризиків тощо).	Рекомендаційний характер рішень, відсутність «жорстких» повноважень; брак формалізованих протоколів дій у швидких кризах; залежність від політичної волі учасників.
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР)	Державний колегіальний орган; Закон «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та інші акти.	Регулює ринок капіталу, діяльність професійних учасників, інфраструктурні інституції; опосередковано впливає на банківську систему через розвиток альтернативних каналів фінансування та інструментів сек'юритизації.	Ліцензування, нормативи діяльності, розкриття інформації, нагляд за ринком цінних паперів; взаємодія з НБУ у межах Ради з фінансової стабільності й спільних реформ ринку капіталу.	Недостатній розвиток ринку капіталу обмежує диверсифікацію джерел фінансування економіки; ризик регуляторного арбітражу між банківським і небанківським сегментами; потреба посиленого обміну інформацією з НБУ.
Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг)	Спеціально уповноважений орган у сфері протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму; Закон «Про запобігання та	Збирає й аналізує інформацію про підозрілі фінансові операції; координує національну систему AML/CFT, у т.ч. щодо банків; забезпечує виконання стандартів FATF.	Регуляторні вимоги до банків щодо KYC/AML; інформаційна взаємодія з НБУ, правоохоронними органами, міжнародними партнерами; надання	Високі комплаєнс-витрати для банків; ризик формалізації підходів (орієнтація на «галочки» замість ризик-орієнтованої

Суб'єкт	Правовий статус / правова основа	Ключові функції у регулюванні банківської системи	Інструменти впливу та взаємодія з НБУ	Основні проблеми / ризики
	протидію легалізації (відмиванню) доходів…».		узагальнених матеріалів для досудового розслідування.	моделі); небезпека дублювання запитів і надмірного адміністративного тиску.
Антимонопольний комітет України (АМКУ)	Державний орган із захисту економічної конкуренції; Закон «Про захист економічної конкуренції» тощо.	Контролює концентрації на фінансовому ринку (злиття, придбання банків), запобігає зловживанню монопольним становищем, антиконкурентним узгодженим діям між фінансовими установами.	Розгляд заяв про концентрації; розслідування порушень; накладення штрафів; консультації з НБУ щодо впливу угод на стабільність банківського сектору.	Обмежені ресурси для комплексного аналізу фінансових ринків; ризик конфлікту між цілями конкуренційної політики та стабільністю банків; можливе затягування погоджувальних процедур.
Судові органи (господарські адміністративні, загальні суди)	Органи судової влади; Конституція України, процесуальні кодекси, законодавство про судоустрій.	Розглядають спори щодо стягнення заборгованості, реалізації застави, оскарження рішень НБУ та ФГВФО, банкрутства банківського позичальника; забезпечують правозастосування у сфері банківського права.	Судові рішення у справах проти банків, ФГВФО, НБУ; формують судову практику, яка впливає на поведінку кредиторів і позичальників; взаємодіють опосередковано через виконання рішень.	Затягування процесів банкрутства й стягнення застави; неоднорідність судової практики; ризики політизації та корупції, що гальмують очищення банківських балансів від проблемних активів.
Правоохоронні органи (НАБУ, САП, ДБР, Нацполіція, прокуратура тощо)	Органи досудового розслідування й прокуратури; відповідні закони.	Розслідують злочини у банківській сфері (фрод, відмивання коштів, доведення банків до банкрутства, службові злочини	Кримінальні провадження; співпраця з НБУ, ФГВФО, Держфінмоніторингом; міжнародна	Недостатня швидкість і результативність розслідувань; низький рівень повернення активів; ризик вибірковості

Суб'єкт	Правовий статус / правова основа	Ключові функції у регулюванні банківської системи	Інструменти впливу та взаємодія з НБУ	Основні проблеми / ризики
		менеджменту); забезпечують притягнення винних до відповідальності.	правова допомога.	правозастосування, що підриває довіру до інституцій та зменшує превентивний ефект регулювання.

Джерело: складено автором.

Додаток В

Таблиця В.1

Структурні складові комплексного механізму державного регулювання розвитку банківської системи України та їх функціональне призначення

Структурна складова моделі	**Основне функціональне призначення**	**Ключові суб'єкти реалізації**	**Очікуваний результат для банківської системи**
Суб'єкти державного регулювання	Формування державної політики, ухвалення рішень, застосування механізмів регуляторного впливу та здійснення управлінської корекції	ВРУ, КМУ, НБУ, МФУ, ФГВФО, інші суб'єкти публічного управління	Узгодженість державного впливу та відповідальність за результати розвитку банківської системи
Стратегічні цілі державної політики	Визначення бажаного стану банківської системи та пріоритетів її розвитку	ВРУ, КМУ, НБУ, МФУ, профільні органи державної влади	Орієнтація регулювання на фінансову стабільність, відбудову, доступність послуг, цифровізацію та європейську інтеграцію
Нормативно-правовий механізм	Встановлення правил, вимог, процедур, стандартів і відповідальності у сфері банківського регулювання	ВРУ, НБУ, КМУ, МФУ, ФГВФО	Передбачуване, прозоре та узгоджене з європейськими стандартами регуляторне середовище
Інституційно-організаційний механізм	Координація суб'єктів державного регулювання, розподіл повноважень і забезпечення узгодженості рішень	НБУ, КМУ, МФУ, ФГВФО, державні банки, міжнародні партнери	Зменшення фрагментарності регулювання та підвищення керованості банківської системи
Фінансово-економічний механізм	Формування стимулів, ресурсів, гарантій і обмежень для кредитування, ліквідності та участі банків у розвитку	НБУ, МФУ, КМУ, державні банки, міжнародні фінансові організації	Активізація продуктивного кредитування, підтримка МСП та фінансування відбудови

Інформаційно-аналітичний механізм	Збір, аналіз і використання даних для доказового, ризик-орієнтованого та прогнозного регулювання	НБУ, МФУ, ФГВФО, банки, аналітичні інституції	Підвищення превентивності, точності та адаптивності державного регулювання
Цифровий механізм	Технологічне забезпечення регуляторної взаємодії, цифрового нагляду, кіберстійкості та доступності послуг	НБУ, банки, органи цифрової трансформації, суб'єкти кібербезпеки	Підвищення швидкості, прозорості, безпеки та доступності банківських сервісів
Інклюзивно-розвитковий вимір механізмів	Наскрізна орієнтація механізмів регулювання на доступність послуг, потреби МСП, громад, вразливих груп і постраждалих територій	НБУ, банки, КМУ, місцеве самоврядування, громадськість	Зменшення соціальних і територіальних диспропорцій, посилення довіри та суспільної результативності
Контур зворотного зв'язку та управлінської корекції	Оцінювання наслідків регуляторного впливу, передавання сигналів суб'єктам регулювання та коригування цілей, інструментів і процедур	НБУ, КМУ, МФУ, ФГВФО, банки, бізнес, громадськість, споживачі	Самооновлення моделі, підвищення її адаптивності, легітимності та результативності

Джерело: складено автором.

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 17:53:51 07.07.2026

Назва файлу з підписом: ЄРМАК Дис. робота 30.06.26.pdf
Розмір файлу з підписом: 3.3 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: ЄРМАК Дис. робота 30.06.26.pdf
Розмір файлу без підпису: 3.2 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Єрмак Валерій Олександрович
П.І.Б.: Єрмак Валерій Олександрович
Країна: Україна
РНОКПП: 2870816214
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 17:53:38 07.07.2026
Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг
Серійний номер: 514B5C86A1E5DA1104000000081051200640AFA04
Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Кваліфікований
Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.05.15 13:00